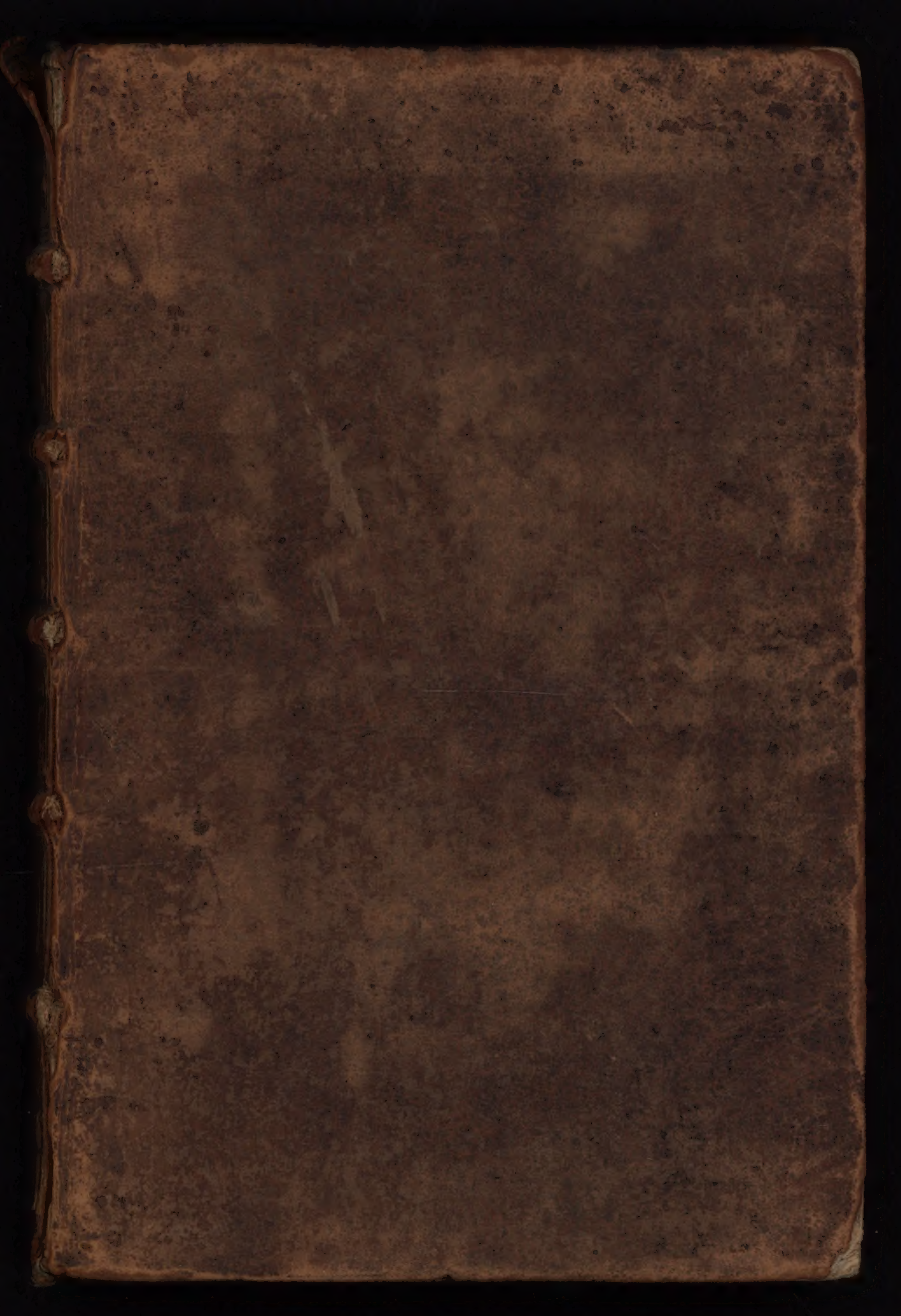
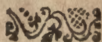

SANCTI
AGOBARDI
ARCHIEPISCOPI
LVGDVNENSIS
OPERVM
TOMVS SECVNDVS.

ITEM

EPISTOLÆ
LEIDRADI ET AMVLONIS
Archiepiſcoporum Lugdunenſium.

STEPHANVS BALVZIVS
Tutelenſis in unum collegit, emendavit, Notiſque illuſtravit.

PARISIIS,
Apud FRANCISCVM MVGVET Regis ac Illuſtriſſ. Archiepiſ. Pariſ. Typogr. via Citharæ, ad Adorationem trium Regum.

M. DC. LXVI.

STEPHANI BALVZII TVTELENSIS PRÆFATIO AD LECTOREM.

ABES heic, LECTOR, ſecundum volumen operum Agobardi Archiepiſcopi Lugdunenſis: quæ ideo dividere placuit in partes duas; ne, quia Leidradum & Amulonem conjungere animus ab initio fuit, conqueri poſſes ea excedere molem juſti voluminis. Damus autem tibi, præter editas jam olim Agobardi lucubrationes, librum adversùs quatuor libros divinorum officiorum ab Amalario Abbate compoſitos, hactenus ineditum, quem nobis ſuppeditavit vetus codex clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani; ceu dictum eſt in Præfatione ad primum tomum.

Poſt Agobardum, ſequuntur epiſtolæ

Leidradi & Amulonis Archiepiſcoporum Lugdunenſium, inter quos medius ſedit Agobardus. Tum opuſcula duo adversùs doctrinam Gotheſcalci, quæ Amulonis quoque eſſe ſuſpicatus eſt vir harum rerum peritiſſimus, Iacobus Sirmondus. Addetur dein Liber Flori Diaconi Lugdunenſis de electionibus Epiſcoporum, jam antea à Papirio Maſſono editus ad calcem Agobardi, ac multoties laudatus à viris eruditiſſimis.

Accedent Notæ noſtræ ad eoſdem Scriptores: quas tibi, LECTOR, tam utiles ac proficuas eſſe cupio, quàm mihi multo labore multáque opera conſtiterunt. His utere. Et ſi quid illic repereris memoria dignum, Deo gratias age. Si verò aliter evenerit, ignoſce pro tua humanitate. Nam & homo ſum, & adhuc juvenis.

Demum, poſt Notas ſequetur Appendix Actorum veterum, quorum in Notis facta mentio eſt. quam Appendicem ſpero tibi non ingratam futuram. Vale.

SANCTI AGOBARDI ARCHIEPISCOPI LVGDVNENSIS SERMO EXHORTATORIVS AD PLEBEM, *DE FIDEI VERITATE, & totius boni institutione.*

AVDITE fratres nostri, familia Christi, grex summi pastoris, populus pascuæ ejus, & oves manus ejus. Introite portas æterni Regis in confessione, & atria ejus in hymnis, ut vobis dicatur: *Ecce nunc benedicite Domino omnes ser-* *Psal.133.*
vi Domini, qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Quærite Dominum, dum in- *Isa.55.*
veniri potest: invocate eum, dum propè est. Et

Actor. 17. quàm propè est? *In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Est enim cunctis mentibus interior, cunctis corporibus interior, ipse intus replet, exteriùs circumdat, inferiùs portat, superiùs protegit. Ipse qui nunc sic propè est, veniet tempus quando inveniri non poterit. Et quare non invenietur qui ubique est, qui nusquam deest? Quia jam non erit tempus Dominum quærendi, sed pœnas luendi eos qui nunc eum non inveniunt. Agite quod Psalmus dicit: Psal. 144. *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.* Benedicite cum ipsis, aut confitemini cum universis operibus Domino.

II. Non vobis necesse est transmigrare de locis ad loca, de regno ad populum alterum, ad quærendum Dominum. Ipse se vobis ultroneus offert, & dicit: Apoc. 3. *Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam & aperuerit januam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Quid unquam tam dulce? quid tam jucundum? Adjungit etiam, & dicit: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Ecce vult intrare ad te, ut cœnes cum illo, non te pigeat aperire. Non solùm in mente tua vult cœnare tecum; verùm etiam te vult levare in thronum suum, ut sedeas cum illo. Cui talia promittuntur, quid amplius desiderare debet? Ioan. 14. Promittit adhuc Dominus, & dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Luc. 12. Sint ergo lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus

dominum ſuum quando revertatur à nuptiis, ut cùm venerit & pulſaverit, confeſtim aperiant ei. Beati ſervi illi, ad quos veniunt Pater & Filius, & manſionem apud eos faciunt. Væ autem illis qui talem hoſpitem à ſe repellunt; quoniam in malivolam animam non intrabit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Et ideo nolite cogitare inania, nolite deſiderare peritura; ineptas autem & aniles fabulas devitate, exercete vos ipſos ad pietatem. Aperite Domino pulſanti, ut intret ad vos, & cœnet vobiſcum, & manſionem apud vos faciat. Nec tacens pulſat, ſed loquitur unicuique animæ pulſans: *Aperi mihi, ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Vos autem curam omnem ſubinferentes miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam. Si enim meditando de fide veſtra & ſpe, creſcitis in ſcientia & cognitione Dei, non vacui nec ſine fructu vivitis, & ita Dominum hoſpitem tenetis.

Sap. 1. *1. Tim. 4.* *Cant. 5.* *2. Pet. 1.*

III. Fides eſt, qua credimus unum Deum omnipotentem, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, veram Trinitatem, veram Vnitatem. O quam vera Trinitas, ubi nullus naſcitur ex ſe, nullus procedit à ſe, ſed alter ex altero! Filius videlicet naſcitur ex Patre, Spiritus ſanctus procedit ex Patre & Filio. Proculdubio igitur apparet quòd alius ſit qui genuit, alius qui genitus eſt, alius qui de utroque procedit. O quàm vera Vnitas, ubi non eſt alius Spiritus Patris, alius Filij, ſed unus utriuſque;

nec priùs procedit ex Patre in Filium, deinde ex Filio ad diffundendum in cordibus fidelium caritatis donum; sed simul ex utroque. Non est alia deitas Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti; sed una trium deitas; & idcirco verè unus Deus. Nam si esset alia & alia, non esset unus. Vna ergo deitas, una æternitas, una majestas, una potentia, una voluntas, una operatio, una pietas, una gloria. Et quia est omnino alius & alius, ideo Trinitas; & quia non est aliud & aliud, ideo Vnitas. quia non est ipse Pater qui Filius, non ipse Filius qui Pater, aut Spiritus, ideo vera Trinitas. Quia verò hoc est Pater quod Filius, hoc Filius quod Pater & Spiritus, ideo vera Trinitas. Nativitatem Filij non præcessit potestas aut voluntas patris. Sic processionem Spiritus sancti nihil fuit quod præcederet. Patrem confitemur genitorem Filij, factorem autem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium rerum. Filium confitemur ingenitum Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, ὁμȣ́σιον Patri, hoc est, ejusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt quæ in cœlo, & quæ in terra, per quem majestatem Patris laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, cœli & cœlorum virtutes.

Athanas. in Symbol.

Spiritum sanctum confitemur viuificantem, ex Patre & Filio procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, qui locutus est per Prophetas. Donum dantes simul tres, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum confitemur, sine confusione indivisos, sine tempore sempiternos, sine differentia æquales. Vnus Do-

Ibidem.

minus magnus & laudabilis nimis, cujus magnitudinis non eſt finis, & ſapientiæ non eſt numerus. *Pſalm. 144.* Magnus certè non mole, ſed virtute: qui *Pſalm. 146.* dum per molem corporis nuſquam eſt, per incircumſcriptam ſubſtantiam nuſquam deeſt.

IV. Hanc veram Trinitatem, verámque Vnitatem, unum Dominum, laudant de cœlis, *Pſalm. 148.* laudant in excelſis omnes angeli, omnes virtutes, ſol, & luna, ſtellæ, & lumen, cœli cœlorum, & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt. Quia ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt. Laudant de terra dracones & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, montes & colles, ligna fructifera, & omnes cedri, beſtiæ, & univerſa pecora, ſerpentes, & volucres pennatæ, Reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes judices terræ, juvenes & virgines, ſenes cum junioribus, quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius. Et con- *Pſalm. 149.* feſſio ejus ſuper cœlum & terram, & laus in Eccleſia ſanctorum. Laudatur enim in ſanctis *Pſalm. 150.* ſuis, in firmamento virtutis ſuæ, in virtutibus ſuis, ſecundùm multitudinem magnitudinis ſuæ, in ſono tubæ, in pſalterio & cithara, in tympano & choro, in chordis & organo, in cymbalis beneſonantibus, in cymbalis jubilationis.

V. Cùm ergo iſta omnia ſimul, rationabilia & inrationabilia, inceſſanter laudent Deum; quomodo homines, ad imaginem & ſimilitudi- *Geneſ. 2.* nem Dei conditi, & ad laudem gloriæ ejus vocati, debent eſſe pigri, aut tardi, aut ocioſi? Et illa quidem laudant Dominum ſemper. Nos autem, etſi non poſſumus ſemper, laudemus ſaltem

1. Petr. 2. frequenter; quibus per Apostolum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis eius, qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum.* Et per Prophetas: *Narrate omnia mirabilia ejus, annuntiate inter gentes studia eius, notas facite in populis adinventiones ejus.* De quibus virtutibus & mirabilibus, qualia sint, sanctæ Scripturæ verbis sic prædicatur: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Qui fundavit terram super basim suam; non commovebitur in seculum seculi. Qui demisit lapidem angularem ejus, cùm laudarent simul eum astra matutina, & jubilarent omnes filij Dei. In fortitudine ejus, repentè maria congregata sunt; & prudentia ejus percussit superbum. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. Qui aufert stillas pluuiæ,* & sicut alia translatio dicit, *innumerabiles illi stillicidia. Qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit. Qui appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in statera. Cujus thronus flammæ ignis, & rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus rapidúsque egreditur à facie eius. Millia millium ministrant ei, & decies millies centena millia sistunt ei.* Omnes namque exercitus cœli assistunt ei, non solùm à dextris, sed etiam à sinistris: de quibus Propheta vidit egredi spiritum dicentem: *Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus*, id

Tob. 12. Psalm. 104. Psalm. 9. Isa. 12. Psalm. 103. Hebr. 1. Iob. 38. Iob. 26. Psalm. 146. Iob. 36. Isa. 40. Dan. 7. 2. Par. 18. 3. Reg. 22.

eſt, decepti & decipiendi Regis, ut aſcenderet ad locum ubi ei paratus erat interitus.

VI. Iſtius ſiniſtri exercitus aut princeps aut magnus, invidendo ſancto viro Iob, expetivit eum ut ſibi concederetur à Domino, non ad probandum quod factum eſt per eum nolente illo, ſed ad reprobandum quod multitudini malitiæ ſuæ deſiderabat. Hujus ſiniſtri exercitus princeps acceſſit ad primum hominem, bene & bonum à bono Deo conditum, igne invidentiæ ſuccenſus; & decepit, ac prævaricatorem fecit, atque omnimodæ corruptelæ ſubjecit, & de ſocietate angelorum depoſitum, ſocium ſibi fecit, atque de luce angelica abſtractum, tenebris ſuis ſubjugavit, & æternæ morti obnoxium reddidit. Dominus autem ſummè bonus & pius, ut tam magnam ruinam repararet, tam magnum vulnus, miſit filium ſuum Deum Verbum, ut caro fieret, id eſt, homo verus, & habitaret in nobis, id eſt, in humanitate perfecta, quam ſumpſit pro nobis ex nobis, id eſt, ex ſancta Virgine ad hoc præparata & cuſtodita; habitaret autem corporaliter, non ſpiritaliter, ut in ſanctis ceteris, id eſt, dono gratiæ, ſicut ſcriptum eſt: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* Qui licet Domino adhæreant, & Deus in illis habitet; non tamen exinde efficitur ut dij ſint naturaliter; ſicut in Chriſto habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ut Deus ſit ſubſtantialiter. Quæ humanitas, ex quo eſſe cœpit, non aliud eſſe potuit, quàm Deus, & unicus filius, quia unigenitus caro factus eſt, ut ſit verus Deus, verus homo, unus Deus. Et licèt aliud ſit caro, aliud divinitas; non tamen ipſe

Ioan. 1. *Auguſt. in Ioan. tract. 4.* *1. Cor. 6.* *Coloſ. 2.*

alius est in carne, alius in divinitate; sed utroque unus Christus Deus homo, permanente utriusque naturæ veritate & integritãte; id est, non mutata humanitate in divinitatem, neque conversa divinitate in humanitatem. qui ex utroque unus Christus Deus, ita adoratur cum Patre & Filio ab omni creatura, ut superiùs diximus, sicut adorabatur antequam Verbum caro fieret: quia inconvertibilis deitas, quæ inconvertibiliter infirmitatem nostram, in qua mori posset, suscepit incarnatione sua, nec minui potuit, nec augeri.

VII. Verus Deus ergo & verus homo, unus Dominus noster Iesus Christus, venit ad passionem, ut perferret omnia illa quæ de illo prænuntiata sunt per Scripturas. Vnde comprehensus, & ligatus, flagellatus, inrisus, & in cruce suspensus, cùm veniret hora ut potestate propria poneret animam suam, potestate iterum eam sumpturus, clamans voce magna, dixit: *Ioan. 19.* *Consummatum est.* & inclinato capite tradidit spiritum. Natus autem vera nativitate, veræ carnis sustinuit veram passionem, suscepit veram mortem, vera carnis resurrectione præbuit *Act. 1.* se ipsum vivum discipulis in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis & lo- *Beda in Lucæ 23.* quens de regno Dei, manducavit & bibit coram *Act. 1.* eis, non necessitate, sed potestate. *Et videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cùmque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri adstiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis ad cœlum, sic veniet*

quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Sedet ergo in ea carne, quam assumpsit pro nobis, ad dexteram Patris, & venturus est in gloria iudicare vivos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et ipse est propiciatio pro peccatis nostris, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ, agnus Dei qui tollit peccata mundi: qui ita laudatur cum Patre ab angelis: *Sedenti in throno & agno benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum.* Et quando venerit in majestate sua & Patris, sic timebitur ab eis quos judicaturus est, ut dicant montibus & petris: *Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis supra thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsius, & quis poterit stare?* Transfacto, omnes electi ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, erunt stantes ante thronum in conspectu agni, & amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabunt voce magna dicentes: *Salus Deo nostro qui sedet super thronum, & agno.* De quibus dicitur: *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die & nocte in templo eius; & qui sedet in throno, habitat super eos. Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus; quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet illos ad vitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ex oculis eorum.* Et *lætitia sempiterna super caput eorum, gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.* Hæc civitas

Athanas. in symb.
1. Ioan. 2.
Colos. 1.
Ioan. 1.
Apocal. 5.
Apocal. 6.
Apocal. 7.
Apoc. 21.
Isa. 35.

Apocal. 21. Dei, id est, universitas omnium sanctorum, *non eget sole, neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei inluminavit eam, & lucerna eius est agnus.* Et dicetur ei: *Non audietur ultrà iniquitas in terra tua, vastitas & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & postes tuas laudatio. Non erit tibi ampliùs sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ inluminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltrà sol tuus, & luna tua non minuetur: quia Dominus erit tibi in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabunt terram. Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum; & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultrà derelicta, & terra tua non vocabitur ampliùs desolata; sed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuvenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium;* nec fatuæ virgines, quæ non sumpserunt oleum secum: nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni, & regnabunt in secula seculorum.

Isa. 60.

Isa. 62.

Apoc. 21.

Matth. 25.

Apoc. 21. & 22.

VIII. Hæc præclara testimonia sanctæ Scripturæ ostendunt unitatem & æqualitatem sedentis super thronum & agni, Patris videlicet & Filij, cùm & unus dicitur dies magnus

itæ ipſorum. Manſit enim æqualis Patri, etiam poſtquam factus eſt minor Patre. Vnde & Patres ſancti, Doctores videlicet Eccleſiæ, in breviſſimo hymno quem Pſalmis, Antiphonis, & Reſponſorijs ſubjungimus, cantandum tradiderunt: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto; ſicut erat in principio, & nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum.* Et cùm electi ex omnibus populis & linguis ſtare dicuntur ante thronum in conſpectu agni, & una ſalus cantatur ei qui ſedet ſuper thronum & agno, & pariter inluminant civitatem ſuam; hoc ipſum oſtenditur ut ſciamus unum eſſe Patrem & Filium, etiam poſtquam minor factus, obediens extitit uſque ad mortem, mortem autem crucis. *Propter quod Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris.* Oſtendunt etiam caput exaltatum ad quantam ſublimitatem elevat corpus ſuum, & unitatem capitis & corporis, ſponſi videlicet & ſponſæ. Vnde dicitur: *Induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Se enim dixit ſponſum, ſe ſponſam. Hæc tanta unitas eſt illud inæſtimabile & ineffabile bonum, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quod præparavit Deus diligentibus ſe; cum agnus ille eſt ſponſus gregis ſui, paſtor ovium ſuarum; & qui eſt agnus in paſſione, leo in reſurrectione, aquila

Apoc. 7.

Philipp. 2.

Iſa. 61.

1. Corinth. 2.

Ephes. 2. in ascensione, lapis quoque angularis, lapísque
Daniel. 2. abscissus de monte sine manibus, & factus est mons magnus implens omnem terram. Hoc est regnum quod in æternum non dissipabitur, & populo alteri non tradetur, & ipsum stabit in æternum. De hac unitate & ineffabili sublimitate capitis & corporis per Danielem Prophetam dicitur : *Aspiciebam in visione noctis ; & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit ; & in conspectu eius obtulerunt eum ; & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum ; & omnes populi, tribus, & linguæ, ipsi seruient. potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur ; & regnum eius, quod non corrumpetur.*

Dan. 7.

IX. Hæc unitas & sublimitas capitis & corporis, quæ futura est in specie & re, omni intentione pietatis jam nunc tenenda est in fide & in spe. Hanc sublimiter commendat Apostolus, cùm dicit : *Qui descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi ; ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in caritate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus : cuius totum corpus compactum per omnem juncturam*

Ephes. 4.

juncturam subministrationis, secundùm operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate. Et iterum: *Caput ex quo totum corpus, per nexus & coniunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum.* Et alio loco: *Sollicitè servate unitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, una fides, unum baptisma. Vnus Deus est & Pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Item de unitate membrorum: *Sicut enim corpus unum est,* inquit, *& membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum corpus sunt; ita & Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Iudæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus. Nam corpus non est unum membrum, sed multa.* Colos. 2. Ephes. 4. 1. Cor. 12.

X. Quòd autem meditatio mediatoris Dei & hominum Domini nostri Iesu Christi conjungat Patri omnem electam creaturam, ita ut ista ineffabili unitate spiritus, nulla sit diversitas generis, conditionis, & sexus, sed tam ex angelis, quàm ex hominibus, una domus & una civitas Dei fiat, atque huius tantæ & tam mirabilis unitatis unum caput sit Christus, ita docet Apostolus: *Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus eius, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundùm imaginem eius qui creavit eum: ubi non est Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus &* Colos. 3.

liber, ſed omnia & in omnibus Chriſtus. Et iterum: *Quicunque in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Non eſt Iudæus, neque Græcus; non eſt ſervus, neque liber; non eſt maſculus, neque femina. Omnes enim vos unum eſtis in Chriſto Ieſu.* Et alibi: *Volo autem vos ſcire quòd omnis viri caput Chriſtus eſt; caput autem mulieris, vir; caput verò Chriſti, Deus.* Itémque: *Omnia enim veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei.* Et alio loco: Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipſo condita ſunt omnia in cælis & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates. Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt; & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis, ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens: quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliari omnia in ipſum; pacificans per ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cœlis.] Et iterum: Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; & eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis.]

Galat. 3. *1. Cor. 11.* *1. Cor. 3.* *Coloſ. 1.* *Coloſ. 2.*

XI. Pro hac ineffabili unitate ipſe mediator Dei & hominum, Deus homo, Chriſtus Ieſus, tempore paſſionis ſuæ rogavit Patrem, dicens: Sanctifica eos in veritate: Sermo tuus veritas. Sicut tu me miſiſti in mundum, & ego miſi eos in mundum. Et pro eis ego ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate. Non pro his autem rogo tantùm, ſed & pro eis

Ioan. 17.

qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis unum sint; ut mundus credat, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis; ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Ego in eis, & tu in me; ut sint consummati in unum; & cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum; ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi.] Quando autem perficietur ista tanta & tam sublimis unitas, Apostolus diligentissimè ostendit, dicens: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & Patri, cùm evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus.] Et iterum: Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors vi-

1. Cor. 15.

Ibid.

„ ctoria tua ? ubi eſt mors aculeus tuus ? Stimulus
„ autem mortis peccatum eſt, virtus verò peccati
„ lex. Deo autem gratias, qui nobis dedit victo-
„ riam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.]
Ad hanc victoriam non pervenitur, niſi certando : quoniam non oportet coronari, niſi qui legitimè certaverit.

XII. Hujus unitatis pars, quæ adhuc peregrinatur in terra, habet adverſantes, contra quos inceſſanter confligat. quia omnes qui piè volunt vivere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patiuntur. Sunt in primis diabolus & angeli ejus hoſtes noſtri, contra quos armari nos vult Apo-
Ephes. 6. „ ſtolus, dicens : Induite vos armatura Dei, ut
„ poſſitis ſtare adversùs inſidias diaboli : quia non
„ eſt nobis conluctatio adversùs carnem & ſan-
„ guinem, ſed adversùs principes, & poteſtates,
„ adversùs mundi rectores tenebrarum harum,
„ contra ſpiritalia nequitiæ, in cœleſtibus. Pro-
„ pterea accipite armaturam Dei, ut poſſitis re-
„ ſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.
„ State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate,
„ & induti lorica juſtitiæ, & calceati pedes in
„ præparationem Evangelij pacis; in omnibus ſu-
„ mentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela
„ nequiſſimi ignea extinguere ; & galeam ſalutis
„ aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum
„ Dei, per omnem orationem, & obſecrationem,
„ orantes omni tempore in ſpiritu.] Sunt etiam
homines publicè perſequentes, de quibus ipſe
Matth. 10. Dominus loquitur: *Ecce ego mitto vos ſicut oves in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis,*

& in synagogis suis flagellabunt vos; & ad Præsides & ad Reges deducemini propter me, in testimonium illis & gentibus. Sunt quoque alij persecutores, qui persequuntur inimicitiis, odiis, detractionibus, accusationibus, damnis, rixis, & diversis asperitatibus: contra quos non armis pugnandum est, sed patientia & tolerantia; sicut Apostolus docet nos patientes esse debere ad omnes: & Dominus jubet non resistere malo. *Sed si quis te percusserit in dextra maxilla tua, præbe illi & alteram.* Et iterum: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filij patris vestri qui in cœlis est.* Et iterum: *Si dimiseritis enim hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra.* Sunt etiam inimici fidei, de quibus Apostolus loquitur: *Quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide, adtendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium.* Contra quos pugnandum est non armis corporalibus, sed spiritalibus, exemplis videlicet, Scripturarum auctoritate, ratiociniis fidei & veritatis. Sunt etiam inimici cotidiani, quos nec loco nec tempore possumus declinare: quos Apostolus enumerat, dicens: "Desideria carnis non perficiatis. Caro enim "concupiscit adversùs spiritum, spiritus autem "adversùs carnem. Hæc enim sibi invicem ad"uersantur, ut non quæcunque vultis, illa facia"tis. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege. "Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt

1. Thess. 5.
Matth. 5.
Matth. 6.
1. Tim. 4.
Gal. 5.

„ fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum ſer-
„ vitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmu-
„ lationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invi-
„ diæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, &
„ his ſimilia. quæ prædico vobis, ſicut prædixi:
„ quoniam qui talia agunt, regnum Dei non con-
„ ſequentur.] Contra quos pugnandum eſt, non ſolùm ratione, ſed & labore, abſtinentia, continentia, vigiliis; ſicut Apoſtolus ſuo nos exemplo informat, dicens: *Caſtigo corpus meum & ſervituti ſubjicio; ne fortè aliis prædicans, ipſe reprobus efficiar.* Vnde & diſcipulum inſtruens, & de ſe jam ſecurus, juxta finem vitæ ſuæ, ita

1. Cor. 9.

2. Tim. 4. „ gloriatur, dicens: Tu verò vigila, in omnibus
„ labora, opus fac Evangeliſtæ, miniſterium tuum
„ imple. Ego enim jam delibor, & tempus reſo-
„ lutionis meæ inſtat. Bonum certamen certavi,
„ curſum conſummavi, fidem ſervavi. In reliquo
„ repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet
„ mihi Dominus in illa die juſtus judex; non ſo-
„ lùm autem mihi, ſed & omnibus qui diligunt
„ adventum ejus.]

XIII. Inter hæc omnia caveat fidelis, ne omnino vel in modico in propriis viribus præſumat, ſed de Dei adiutorio, ut ad finem bonorum pervenire, vel in bono poſſit opere perdurare: quia Dominus ait: *Sine me nihil poteſtis facere.* Et Apoſtolus: *Deus eſt qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Et iterum: *Gratia ſalvi facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis.* Et iterum: *Non quòd idonei ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Et Dominus: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum.* Multa Deus facit in homine bo-

Ioan. 15.
Philipp. 2.
Epheſ. 2.
2. Cor. 3.
Ioan. 6.

na, quæ non facit homo; nulla verò facit homo bona, quæ non Deus præſtet ut faciat homo. Suam namque voluntatem homines faciunt, non Dei, quando id agunt quod Deo diſplicet. Quando autem ita faciunt quod volunt ut divinæ ſerviant voluntati; quamvis volentes agant quod agunt, illius tamen voluntas eſt à quo & præparatur & iubetur quod volunt. Tales nos amat Deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non quales ſumus noſtro merito. Sua bona Deus prævidet, præſcit, adiuvat, & remunerat in nobis. Nemo bonus niſi ſolus Deus, *Matth. 19.*
qui non eſt alterius bono bonus. Homines autem, non proprio, ſed Dei bono, ſunt boni; qui eſt fons & origo bonitatis; immo qui eſt bonitas, à quo omne bonum, & ſine qno nihil boni.

XIV. Hæc eſt fides & ſpes Catholicæ Eccleſiæ, quæ eſt columna & firmamentum veritatis, *1. Tim. 3.*
in lege & Prophetis, pſalmis & hymnis prædicata, per Apoſtolos evangelizata, per martyres teſtificata, per Doctores expoſita. Quicquid huic fidei contrarium inuenitur, & quæque diſſona & diſcrepantia, inepta ſunt, & prophana, atque inaniloquia, quæ multùm proficiunt ad impietatem, ac per hoc doctrina dæmoniorum & antichriſtorum, de quibus Apoſtolus ait: *Filioli, noviſſima hora eſt; & ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit, nunc Antichriſti multi facti ſunt.* *1. Ioan. 2.*
De quibus alius Apoſtolus: *Hi ſunt murmuratores quereloſi, ſecundùm deſideria ſua ambulantes, & os illorum loquitur ſuperbiam, quorum omnium caput eſt Antichriſtus.* *Iuda 16.*
De quo Apoſtolus: "Rogamus vos autem, fratres, per adventum Domini noſtri *2. Theſſ. 2.*

„ Iesu Christi & nostræ congregationis in ipsum,
„ ut non citò moveamini à vestro sensu, neque
„ terreamini, neque per spiritum, neque per ser-
„ monem, neque per epistolam tanquam per nos
„ missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos
„ seducat illo modo. Quoniam nisi venerit dis-
„ cessio primùm, & revelatus fuerit homo pec-
„ cati, filius perditionis, qui aduersatur, & ex-
„ tollitur supra omne quod dicitur Deus, aut
„ quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat,
„ ostendens se tanquam sit Deus. Non retinetis
„ quòd cùm adhuc essem apud vos, hæc dice-
„ bam vobis? Et nunc quid detineat scitis, ut re-
„ veletur in suo tempore. Nam mysterium jam
„ operatur iniquitatis: tantùm ut qui tenet nunc
„ teneat, donec de medio fiat. Et tunc revelabi-
„ tur ille iniquus, quem Dominus Iesus interfi-
„ ciet spiritu oris sui, & destruet inlustratione
„ adventus sui eum; cuius est adventus secundùm
„ operationem Satanæ, in omni virtute, & signis,
„ & prodigiis mendacibus, & in omni seductio-
„ ne iniquitatis, his qui pereunt, eo quòd cari-
„ tatem veritatis non receperunt ut salvi fierent.
„ Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut
„ credant mendacio, & iudicentur omnes qui
„ non crediderunt veritati, sed consenserunt ini-
„ quitati.] De hoc tempore & Dominus in Evan-
Matth. 24. „ gelio ait: Erit tunc tribulatio magna, qualis
„ non fuit ab initio mundi usque modò, neque
„ fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fie-
„ ret salva omnis caro; sed propter electos bre-
„ viabuntur dies illi. Tunc si quis vobis dixerit,
„ Ecce hîc Christus, aut illic, nolite credere.
„ Surgent enim Pseudochristi & Pseudoprophe-

tæ; & dabunt ſigna magna, & prodigia, ita ut " in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam " electi. Ecce prædixi vobis.] De Antichriſto & " Daniel Propheta ſic dicit: Sermones contra " *Daniel. 7.* Excelſum loquetur, & ſanctos Altiſſimi con- " teret, & putabit quòd poſſit mutare tempora " & leges, & tradentur in manu ejus uſque ad " tempus, & tempora, & dimidium temporis. " Et judicium ſedebit, ut auferatur potentia, & " conteratur, & diſpereat uſque in finem. Re- " gnum autem, & poteſtas, & magnitudo regni, " quæ eſt ſubter omne cœlum, detur populo ſan- " ctorum Altiſſimi, cuius regnum ſempiternum " eſt.] Et iterum: De uno autem ex eis egreſſum " *Daniel. 8.* eſt cornu unum modicum; & factum eſt gran- " de contra meridiem, & contra orientem, & " contra fortitudinem; & magnificatum eſt uſ- " que ad fortitudinem cœli; & dejecit de forti- " tudine, & de ſtellis, & conculcavit eas. Et uſ- " que ad principem fortitudinis magnificatum " eſt, & ab eo tulit juge ſacrificium, & dejecit " locum ſanctificationis ejus. Robur autem da- " tum eſt contra juge ſacrificium propter pecca- " ta; & proſternetur veritas in terra, & faciet, " & proſperabitur.] Et iterum: Et poſt regnum " *Ibid.* eorum, cùm creverint iniquitates, conſurget " Rex impudens facie, & intelligens propoſitio- " nes; & roborabitur fortitudo ejus, ſed non in " viribus ſuis; & ſuprà quàm credi poteſt, uni- " verſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet. Et " interficiet robuſtos, & populum ſanctorum, ſe- " cundùm voluntatem ſuam. & dirigetur dolus in " manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in co- " pia rerum omnium occidet plurimos, & contra "

" principem principum consurget, & sine manu
Dan.11. " conteretur.] Et iterum : Et faciet iuxta volun-
" tatem suam Rex, & elevabitur, & magnifica-
" bitur adversùm omnem Deum ; & adversùm
" Deum deorum loquetur magnifica, & dirige-
" tur, donec compleatur iracundia. perpetrata
" quippe est definitio. Et Deum patrum suorum
" non reputabit, & erit in concupiscentiis femi-
" narum, nec quemquam deorum curabit, quia
" adversùm universa consurget.] In libro Apoca-
" lypsi : Et vidi de mari bestiam ascendentem, ha-
Apoc.13. " bentem cornua septem, & capita decem, &
" super cornu eius decem diademata, & super
" capita ejus nomen blasphemiæ. Et bestia quam
" vidi, similis erat pardo, & pedes ejus similes
" ursi, & os ejus sicut os leonis. Et dedit illi dra-
" co virtutem suam, & potestatem magnam. Et
" vidi unum de capitibus suis quasi occisum in
" mortem, & plaga mortis ejus curata est. Et ad-
" mirata est universa terra post bestiam. Et ado-
" raverunt draconem qui dedit potestatem bestię;
" & adoraverunt bestiam, dicentes : Quis similis
" bestiæ ? & quis poterit pugnare cum ea ? Et da-
" tum est ei os loquens magna, & blasphemiam;
" & data est illi potestas facere menses quadra-
" ginta duos. Et aperuit os suum in blasphemias,
" ad Deum blasphemare nomen ejus, & taber-
" naculum ejus, & eos qui in cœlo habitant. Et
" datum est ei bellum facere cum sanctis, & vin-
" cere illos.] Et iterum : Et vidi aliam bestiam as-
" cendentem de terra ; & habebat cornua duo si-
" milia agni, & loquebatur sicut draco. Et po-
" testatem prioris bestiæ omnem faciebat in con-
" spectu ejus ; & fecit terram & inhabitantes in

ea adorare beſtiam primam, cujus curata eſt plaga mortis. Et fecit ſigna magna, ut etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in terram in conſpectu hominum. Et ſeduxit habitantes terram, propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ.] Et iterum: Ego tibi dicam ſacramentum mulieris, & beſtiæ quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem, & cornua decem. Beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt, & aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit; & mirabuntur inhabitantes terram, (quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi) videntes quæ erat, & non eſt. Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam. Septem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & Reges ſeptem ſunt. Quinque ceciderunt, unus eſt, alius nondum venit; & cùm venerit, oportet illum breve tempus manere. Et beſtia quæ erat, & non eſt, ipſa octava eſt, & de ſeptem eſt, & in interitum vadit. Et decem cornua quæ vidiſti, decem Reges ſunt, qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam Reges una hora accipiunt poſt beſtiam. Hi conſilium unum habent & virtutem, & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos: quoniam Dominus Dominorum eſt, & Rex Regum, & qui cum illo ſunt vocati, electi, & fideles.] Et iterum: *Et vidi beſtiam, & Reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui ſedebat in equo, & cum exercitu ejus. Et apprehenſa eſt beſtia, & cum illo Pſeudopropheta qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterem*

Apoc. 17.

Apocal. 19.

bestiæ, & qui adorant imaginem ejus. Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphuris, & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. Et iterum: Apoc. 20. *Et cùm consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, & exiet, & seducet gentes quæ sunt super angelos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super altitudinem terræ; & circumierunt castra sanctorum, & civitatem dilectam. Et descendit ignis à Deo de cœlo, & devoravit illos; & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi bestia & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.*

XV. Tres hîc dicuntur, diabolus videlicet, & bestia, quæ est Antichristus, & Pseudopropheta, quæ omnem potentiam Antichristi ostensura est in signis & prodigiis mendacibus. Et duæ bestiæ, operante diabolo, eminentiores sunt in universo corpore perditorum. Et diabolus quidem est inventor & causa omnis mali, tanquam hominibus mortaliter viventibus invisibilis. Est & homicida est ab initio. Vniversa mala quæ operatus est, maximè per homines exercuit & exercet. Illum autem primum malum quod in deceptione primorum hominum perpetratus est, per serpentem fecit; quia nec erat homo, per quem primi homines deciperentur. Per serpentem loquutus Evæ, per Evam Adæ. Deinde per Cain occidit Abel. Et deinceps pullularunt omnia mala, & creverunt iniquitates, & crescunt adhuc, donec perveniant ad summum mali; quando Deo permit-

tente & ordinante adſumpturus eſt ſibi diabolus vas aptiſſimum, hominem videlicet illum damnatum, & perditum; capútque perditorum; qui in tantam excreſcet malitiam ut homo omnium peſſimus oſtentare ſe poſſit, & audiat tanquam ſit Deus, & contra univerſa conſurgat, & extollat ſe ac jactet ſuper omne quod dicitur Deus & quod colitur. ita ut de illo iam dictum ſit à Domino: *Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei qui factus eſt ut nullum timeret. Omne ſublime videt. Ipſe eſt Rex ſuper univerſos filios ſuperbiæ.* Vt ſciamus de illo dictum eſſe, ſuperiùs oſtenditur, ubi dicitur: *Cùm apprehenderit eum gladius, ſubſiſtere non poterit neque haſta, neque thorax.* Iob 41. Ibid.

XVI. Quòd autem unum corpus ſit omnium perditorum, cujus iſdem Antichriſtus caput ſit, ſuperiùs oſtenditur, ubi dictum eſt: *Membra cohærentia ſibi carnium ejus.* Et iterum: *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus. Vna uni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas. alteri una adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur.* De quo corpore & capite ejus, id eſt, diabolo, vel Antichriſto, & per Ezechielem Prophetam dicitur: *Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus eſt fluvius, & ego feci memetipſum. Et ponam frænum in maxillis tuis, & adglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis; & extraham te de medio fluminum tuorum, & univerſi piſces tui ſquamis tuis adhærebunt, & proyciam te in deſertum, & omnes piſces fluminis tui.* De cujus Iob 41. Ezechiel. 29.

„ potentia & in Psalmo, secundùm Hebraïcam
Psalm. 10. „ tamen translationem, dicitur: Impius secun-
„ dùm altitudinē furoris sui non requiret, nec est
„ Deus in omnibus cogitationibus ejus. Parturiūt
„ viæ ejus in omni tēpore. Longè sunt judicia tua
„ à facie ejus. Omnes inimicos suos despicit. Lo-
„ quitur in corde suo. Non movebor de genera-
„ tione in generationem, ero sine malo. Maledi-
„ ctione os ejus plenum est, & dolis, & avaritia;
„ sub lingua ejus dolus & iniquitas. Sed & insi-
„ diatur juxta vestibula in absconditis, ut interfi-
„ ciat innocentem. Oculi ejus robustos circumspi-
„ ciunt; insidiatur in abscondito, quasi leo in cu-
„ bili. Insidiatur ut rapiat pauperem, dum adtra-
„ xerit eum ad rete suum, & confractum subji-
„ cit, & irruet viribus suis valenter.]

XVII. Hoc corpus diaboli atque Antichristi, quale in præsenti sit, & quid illi in futuro maneat, demonstratur in alio Psalmo, ubi dicitur: *Quid gloriaris in malitia, qui potens* (Psalm. 51.) *es iniquitate?* & cetera. De hoc corpore perditorum loquitur & liber qui inscribitur Sapientiæ, qualiter in fine temporum oppressum æternis miseriis gerat seram & infructuosam pœnitentiam, dicens: (Sap. 5.) *Tunc stabunt justi in magna constantia,* & cetera quæ subsequuntur. *Ergo erravimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non ortus est nobis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis; & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra, & tanquam nuntius percurrens, & tan-*

quam navis quæ pertransiit fluctuantem aquam. Quòd autem ex angelis & hominibus perditis unum corpus sit, uno cruciatui deputatum, Dominus ostendit in Evangelio, ubi ait se dicturum in judicio: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.* De hoc cruciatu malignorum angelorum & hominum Esaias Propheta in fine libri sui ait: *Egredientur* (haud dubium quin sancti) *& videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Hæc pœna & locus pœnarum nominatur in Evangelio tenebræ exteriores, ubi jactatur servus ille qui non arguitur de fraude, sed de inutilitate, quia acceptum talentum negotiando multiplicare noluit; & alter, qui ad nuptias vestitus veste nuptiali non interfuit, ligatis manibus & pedibus projicitur. Ipse locus frequenter in Scripturis nominatur Infernus; sicut est illud in Parabolis: *Semita vitæ super eruditum, ut declinet de inferno novissimo.* & Ezechias Rex justus Domino ait: *Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te.* Et in Psalmo: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Et iterum: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.* Et beatus Iob: *In profundissimum*, ait, *infernum descendunt omnia mea.* Nominatur & aliis nominibus, sicut isdem beatus Iob iterum ait Domino: *Dimitte ergo me ut plangam paululùm antequam vadam & non revertar ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebra-*

Matth. 25.
Isai. 66.
Matth. 25.
Matth. 22.
Prov. 15.
Isaia 38.
Psal. 113.
Iob. 17.
Iob. 10.

rum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Quid enim terræ tenebrosæ nomine nisi terra tartari clausa signatur? Nec immeritò infernus terra dicitur: quia quicunque ab eo capti fuerint, stabiliter tenentur. Ergo qui à conspectu districti judicis expulsus tenetur, miseriæ & tenebrarum terra cohibetur: quia foris dolor cruciat quos divisos à vero lumine intus cœcitas obscurat. transactorum illa ultrix flamma vitiorum concremationem habet, & lumen non habet.

XVIII. Sciendum tamen quia sicut in domo patris mansiones multæ sunt pro diversitate virtutis; sic damnatos diverso supplicio, gehennæ ignibus subicit disparilitas criminis. quæ scilicet gehenna, quamvis cunctis una sit, non tamen cunctos una eadémque qualitate succendit. quæ tamen supplicia in se demersos & ultra vires cruciant, & in eis vitæ subsidium extinguentes servant; ut sic vitam terminus puniat, quatenus semper sine termino cruciatus vivat, quia & ad finem per tormenta properat, & sine fine deficiens durat. Fit ergo miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia & mors vivit, & finis semper incipit, & deficere defectus nescit; quamvis illic ignis & ad consolationem non lucet, & tamen ut magis torqueat ad aliquid lucet. Nam sequaces quoque suos secum in tormento reprobi flamma illustrante visuri sunt, quorum amore deliquerunt: quatinus qui eorum vitam carnaliter contra præcepta conditoris amaverant, ipsorum quoque eos interitus in augmento suæ damnationis affligat. Hic locus suppliciorum dicitur & lacus,

Ioan. 14.

& lacus, ſed in quo non eſt aqua, ſicut per Zachariam dicitur: *Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.* & per Ezechiam Regem juſtum: *Non expectabunt, qui deſcendunt in lacum, veritatem tuam.* Dicuntur noviſſima laci, & fundamenta laci, & noviſſima abyſſi.

Zach. 9. *Iſa. 38.*

XIX. Vos ergo abluti aqua baptiſmatis, & honorati nomine Chriſtiano, ſignóque ſalutis ſignati, penſate attentè, & perpendite diligenter, ſi habemus quod meritò timeamus, ſi eſt quod omni ſollicitudine mentis cavere debeamus; & inde cogitare nullatenus negligamus, ſicut & ſacer pſalmus docet, dicens: *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.* Et iterum: *Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.* & non ſolùm mentes noſtras cogitando, ſed & linguas noſtras loquendo, ibi occupemus. Cetera pericula temporalia quantò minora ſunt, tantò minùs nos ſollicitent. Iſta autem quantò majora ſunt, tantò magis nos conturbent & contriſtent, & profundis doloribus, ſuſpiriis, atque gemitibus compungant; ut fiat nobis quod ſcriptum eſt: *Confige Domine timore tuo carnes meas à judiciis enim tuis timui.* Penſate fideliter quod beatus Iob de ſe fatetur, dicens: *Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Si ille qui ſic timebat, potuit unquam vanis cogitationibus occupare mentem, aut otioſis verbis linguam; circumferte oculos mentis veſtræ per vicinas regiones, & conſiderate mortales noſtris temporibus. Ad quid eos

Pſal. 37. *Pſal. 50.* *Pſal. 118.* *Iob. 31.*

videtis vacare? quid cogitare, loqui, & facere? quanti ſunt qui conentur agere quod Apoſtolus
Ephes. 4. præcipit, dicens: *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat; ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Et
Coloſ. 3. iterum: *Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia, docentes, & commonentes voſmetipſos pſalmis, hymnis, canticis ſpiritalibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris Deo.*
Ibid. *Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Ieſu, gratias agentes Deo & Patri per ipſum.* Et iterum:
1. Cor. 14. *Quid ergo eſt, fratres? Cùm convenitis, unuſquiſque veſtrûm pſalmum habet, doctrinam habet, apocalypſim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.*
1. Cor. 10. Et iterum: *Sive ergo manducatis, ſive bibitis, ſive aliud aliquid facitis, omnia in gloria Dei facite.* Verè omnino, ſicut Dominus ait, *Bonus*
Matth. 12. *homo de bono theſauro cordis ſui profert bona.* Sicut ergo veriſſimum eſt quia qui theſaurum bonitatis habet in corde, non poteſt aliter niſi ut bona cogitet & loquatur; ita qui inania & inutilia loquitur, demonſtrat ſe inanem & vacuum eſſe à gratia ſpiritali. Nam ſi non eſſet, curreret; & proculdubio ſe audientes ædificaret in fide & gratiarum actione ad gloriam Dei.

XX. Ecce audiſtis nunc & bona, quæ ex toto corde amare & deſiderare debeatis; audiſtis & mala, quæ ex tota virtute & omni conamine fugere debeatis. Propter quod penſate quem locum habere poſſit inter utrumque periturarum rerum amor, & tranſitorij damni & periculi timor. Sciendum omnino, quia ſicut amare

inlicita aut immoderata bona temporalia, peccatum est; ita timere inordinatè, peccatum omnino est; & tam grande peccatum, ut inter cetera peccata annumeretur, & à regno cœlorum excludat, & æternis pœnis addicat, sicut in Apocalypsi legitur: *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardente igne & sulphure, quod est mors secunda.* Beatus quoque Petrus Apostolus non solùm docet non timendum persecutores, sed nec læsionem putare quicquid mali persecutores inferre possunt, duo conjungens testimonia Psalmi & Prophetæ Esaiæ, dicens: *Oculi Dei sunt super justos, & aures ejus ad preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala.* Et *quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis?* Hoc ipsum & per Prophetam Dominus præcepit, dicens: *Nolite timere opprobria hominum, & blasphemias eorum ne metuatis. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis; & sicut lanam, sic devorabit eos tinea. Salus autem mea in sempiternum erit.* Similiter & per semetipsum in Evangelio jubet: *Nolite timere*, inquiens, *eos qui corpus occidunt, & post hæc non habent ampliùs quid faciant.*

Apocal. 21. *Psal. 33.* *Isaia 1.* *1. Petr. 3.* *Isaia 51.* *Matth. 10.*

XXI. Non timere autem corporis persecutores magnum Dei esse munus Dominus ostendit, cùm loquitur ad Hieremiam, dicens: *Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne formides à facie eorum. nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippè dedi te hodie in civitatem*

Hier. 1.

munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum, super omnem terram. Similiter & ad Ezechielem: *Ecce dedi*, ait, *faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum. ut adamantem, & ut silicem, dedi faciem tuam. Ne timeas eos, neque metuas à facie eorum; quia domus exasperans est.* Et quia timere inimicum, qui solùm corporale damnum inferre potest, grave crimen est; idcirco instruit nos psalmus ita orandum: *Exaudi, Deus, orationem meam, cùm deprecor. à timore inimici eripe animam meam.* Quasi dicat: A timore inimici libera me, & subde timori tuo. Tale est quod in alio psalmo dicitur: *Quoniam multi bellantes adversùm me, ab altitudine diei timebo, ego verò in te sperabo.* Quod sic accipiendum est, quasi diceret: Multi quidem pugnant contra me. Ego autem auxilio gratiæ tuæ firmatus, sperans in te, non multitudinem eorum, sed tuum excelsum timebo lumen. Illi ergo qui bellantur adversùm me, non possunt penetrare altitudinem diei, cujus Apostoli duodecim sunt ore fulgentes.

Ezech. 3. Psal. 63. Psal. 55.

XXII. Qui autem veraciter in Domino confidunt, securi se dicunt in Deo: *Laudabo sermones meos, in Deo speravi. Non timebo quid faciat mihi caro.* Et iterum: *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Quis enim accusabit adversùs electos Dei, ut ait Apostolus? Et iterum: *Quis nos separabit à caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? (sicut scriptum est: Quia pro te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis.)*

Psal. 55. Rom. 8. Psal. 43.

ſed in his omnibus ſuperamus, propter eum qui dilexit nos. Perfectè itaque Chriſtiani non ſolùm non timent tribulationes, verùm etiam gloriantur in tribulationibus; ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit: quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus eorum per Spiritum ſanctum, qui datus eſt eis; & omne gaudium exiſtimant, cùm in tentationes varias incidunt, abſque ulla ambiguitate noverunt ſe tribulationibus & anguſtiis conflari, examinari, & purgari, ſicut aurum & argentum in fornace ignis, non ſicut paleas, aut fœnum. Quia ad hoc illis ignem tribulationis adhibet Pater cœleſtis, ut ſordes abluat, non ut in cinerem convertat. Sanctorum itaque vox eſt in pſalmo dicentium: *Quoniam probaſti nos, Deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum. Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Tranſivimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.* Hæc omnia patiuntur variis perſecutionibus. Tolerant plerunque ſuperiores, quaſi ſuper capita impoſitos, quos noverunt eſſe pejores. Tolerant autem, non ſolùm tribulationes, ſed & tentationes, quaſi ignem & aquam, per adverſa ſcilicet & proſpera. Cavent omnino ne eos aut ignis exurat, aut aqua corrumpat. Tranſeuntes autem per ignem & aquam, hoc eſt, per proſpera & adverſa, educuntur in refrigerium; ubi jam nullum timent inimicum, nullam ſuſtinent moleſtiam, quia perpetuum refrigerium & perpetua quies perſeverat.

Rom. 5. *Iac. 1.* *Ezech. 22.* *Pſal. 65.*

XXIII. Vt autem ad hoc perveniant, quid agendum est omnibus fidelibus inter tot mala & transitura & mansura, toleranda & fugienda, nisi quod Dominus & Redemptor noster, liberator, & moderator, cùm de ultimis tribulationibus instrueret discipulos, præcepit, dicens:
Luc. 21. *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.* Similiter & cùm de sua jam instanti passione eos moneret, dicit:
Matth. 26. *Orate ne intretis in tentationem.* Nam & antea
Marc. 14: interrogatus à Pharisæis quando venit regnum
Luc. 40. Dei, cùm respondisset, subjunxit, dicens:
Luc. 18. *Quoniam oportet semper orare, & non deficere.* ostendens hoc per parabolam de judice duro, & vidua interpellante importunè. Nam & in alio loco, cùm per parabolam diceret quendam importunè rogantem impetrasse commodò dari
Luc. 11. sibi panes à quodam, subjecit, dicens: *Et ego vobis dico, Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur.* Et post paululum: *Si ergo vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quantò magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?*

XXIV. De qua re, id est, assiduitate vel potiùs importunitate orationum, quàm solliciti & intenti esse debeant fideles, plena est omnis sacra Scriptura novi & veteris testamenti exemplis & præceptis, in quibus (quod incomprehensibile est hominibus) aliqua quæ omnipotens Deus promisit futura, sic distulit, ut orationibus obtinerentur. Vnde & Petro Apo-

ſtolo detento ab Herode, & in carcere truſo, *Act. 12.*
oratio ab Eccleſia fiebat ſine intermiſſione ad Deum. Et Paulus exhortatur auditores ſuos, dicens: *Orantes omni tempore in ſpiritu, & in* *Epheſ. 6.*
ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratione, pro omnibus ſanctis, & pro me, ut detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere myſterium Evangelij, pro quo legatione fungor in catena iſta, ita ut in ipſo audeam prout oportet me loqui. Et in alio loco ſimiliter: *Ora-* *Coloſ. 4.*
tioni inſtate, ait, *vigilantes in ea gratiarum actione; orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti (propter quod etiam vinctus ſum) ut manifeſtem illud, ita ut oportet me loqui.*

XXV. Quòd autem non tantùm pro ſe unuſquiſque, aut pro ſanctis, debeat ſollicitus eſſe in oratione, ſed & pro omnibus hominibus, idem beatus Paulus ſic oſtendit, præcipiens: *Obſecro igitur primò omnium fieri obſecrationes,* *1. Tim. 2.*
orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & caſtitate. Quòd verò non ſolùm in omni tempore, ſed & in omni loco, hoc fieri debeat, oſtendit, poſt pauca ſubjungens: *Volo ergo viros orare omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate.*

XXVI. Sciendum ante omnia, quia oratio ſicut eſſe debet ſine ira & diſceptatione, ita & ſine hæſitatione, cum tota fiducia & fide. Quod in multis quidem locis oſtenditur; ſed præcipuè

Marc. 11. in illo, ubi Petrus Domino dicit: *Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti, aruit. Et respondens Iesus, ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti, Tolle te & mitte te in mare, & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis, omnia quæcunque orantes petieritis, credite quia accipietis, & venient vobis.* Hoc modo orandum & beatus Iacobus Iacob. 1. Apostolus admonet, dicens: *Si quis sapientiam postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, ei dabitur. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est tempestati maris, quæ à vento movetur, & circumfertur. Non ergo æstimet ille homo quòd accipiat aliquid à Domino. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis.* Tantam fidem & fiduciam præstat magna multitudo dulcedinis Dei, cui Psal. 85. in alio psalmo dicitur: *Quia tu Domine suavis & mitis, & multæ misericordiæ omnibus invocantibus te.* Et nobis per Prophetam dicitur: Isa. 58. *Dissolve conligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagósque induc in domum tuam. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam justitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc invocabis, & Dominus exaudiet te; clamabis, & dicet: Ecce adsum.* In quibus versibus apertè demonstrat, quòd qui piè audit Dominum, misericorditer auditur à Domino. Sed hos propheticos versus alia translatio sic inchoat: *Dissolve obligationes violentarum cau-*

tionum, dimitte fractos in remissionem, & omnem scripturam iniquam conscinde. & in fine, adhuc loquente te, dicet, Ecce adsum. Quod valde necesse est, ut prædicetur, audiatur, & impleatur.

XXVII. Hanc multitudinem dulcedinis suæ omnipotens & misericors Dominus per Ezechielem Prophetam annuntiat clementer, & dicit: *Convertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proycite à vobis omnes prævaricationes vestras quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum. Et quare moriemini, domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus. Revertimini, & vivite.* Sic & per Esaïam ostenditur, cùm dicit: *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus, & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.* Hanc suavitatem misericordiæ suæ Dominus nobis offert per eundem Prophetam, dicens: *Memento horum Iacob & Israel, quoniam servus meus es tu. Formavi te, servus meus es tu, Israel, non oblivisceris mei. delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. revertere ad me, quoniam redemi te.* Et iterum: *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.*

Ezech. 18. *Isa. 55.* *Isa. 44.* *Isa. 43.*

XXVIII. Qui autem has dulcissimas vocationes Dei neglexerint in præsenti tempore, dum inveniri potest, & dum propè est, & venerit tempus jam non operandi, sed recipien-

Isa 55. *Matth. 16.*

di unumquemque secundùm opera sua, audie amaras improperationes: *Vocavi, & renuistis: extendi manus meas, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo.* Tunc erit eis illa infructuosa conversio, de qua Dominus per Prophetam loquitur omnibus dicens: Convertimini, & videbitis quid sit inter justum & impium, & inter servientem Deo & non servientem ei. Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus; & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem, stipula: & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem & germen. Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus, & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.]

Prov. 1.

Malach. 3. & 4.

DE DIVISIONE IMPERII Francorum inter filios Ludovici Imperatoris, Agobardi flebilis epistola.

I. DOMINO gloriosissimo Hludovvico Imperatori Agobardus servulus. Cùm unusquisque fidelis omni fideli fidei sinceritatem debeat, dubium non est quòd præcipuè fideli Prælato, cui res publica ad gubernandum com-

miſſa eſt, fides ſervanda ſit ab omnibus qui di-
vinæ diſpoſitioni fideliter ſubjecti ſunt, ſicut
Apoſtolus docet: *Omnis*, inquiens, *anima po-* Rom. 13.1
teſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. quanquam
circa nullum infideliter agendum ſit. Propter
quod & alius Apoſtolus dicit: *Subditi eſtote om-* 1. Petr. 2.
ni humanæ creaturæ propter Deum. & docemur
orare pro omnibus hominibus, pro Regibus, & 1. Tim. 2.
his qui in ſublimitate ſunt, ut quietam & tran-
quillam vitam agamus in omni pietate. Et in
alio loco dicitur: *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote,* Rom. 13.
*non ſolùm propter iram, ſed etiam propter con-
ſcientiam.*

II. Cùm autem hæc ita ſint, & omnes vobis fideles eſſe debeant, quomodo quiſquam fidelis vobis eſſe poterit, ſi videns aut intelligens veſtrum periculum, non ſe ingerit, quantum poteſt, ut vobis indicet, & cognitum faciat; ſi tamen locus aut facultas penitùs illi non denegatur? Teſtor omnipotentem Deum, qui ſcrutator eſt cordium & renum, (Pſalm. 7.) quia nulla alia extat cauſa, pro qua hæc ſcribere præſumo, niſi quia doleo, quantum dicere non poſſum, de periculis quæ vobis imminere videntur, & maximè animæ. Nam quantò excellentior ſubſtantia eſt anima corpore, tantò excellentiori ſollicitudine curam animæ gerere debemus quàm corporis; ita Domino docente in Evangeliis, ſicut ipſi optimè noſtis.

III. Anno itaque præſenti, in attritione & commotione, agitatione & afflictione terræ & habitantium in ea quanta mala increbuerint, nemo hominum eſt qui enumerare poſſit, nulla exigente cauſa, nulla compellente neceſſitate

ut ita fieri oporteret certamina, quæ tenemus: quia ſi voluiſſetis, tranquillam & quietam vitam ageretis cum filiis veſtris, non minus quàm pater veſter, & avus. Adſit omnipotens & miſericors Deus, qui habitator eſt pectoris veſtri, adſit etiam patientia veſtra, qua ceteros homines præcellitis, ut hæc quæ ſuggero, tranquillè audire & perpendere dignemini.

IV. In illo tempore, quando filium veſtrum participem nominis veſtri facere curaſtis, ita in publicum veſtrum interrogando hoc inchoaſtis, dicentes: Quod ad ſtabilimentum regni pertinet, & ad robur regiminis, debet homo differre, an non? Cùmque omnes reſpondiſſent quod utile & neceſſarium eſt, non eſſe differendum, ſed potiùs accelerandum; ſtatim vos, quod cum pauciſſimis tractaveratis, omnibus aperuiſtis; & dixiſtis vos velle propter fragilitatem vitæ, cui incerta eſt mors, ut dum valeretis, nomen Imperatoris uni ex tribus filiis veſtris imponeretis, in quo voluntatem Dei quoquomodo cognoſcere potuiſſetis. Propter quam cognoſcendam injunxiſtis ut facerent omnes jejunium triduanum, offerrent ſacerdotes ſacrificia omnipotenti Deo, qui ſuavis & mitis & multæ miſericordiæ eſt omnibus invocantibus ſe; fieret quoque ab omnibus eleemoſyna per illud triduum ſolito largior; ut omnipotens Deus, qui ſumma benignitate regit corda in ſe ſperantium, infunderet in corde veſtro voluntatem ſuam, & non ſineret ſuper alium inclinari voluntatem veſtram, niſi ſuper eum qui ſibi placuiſſet. Itaque perfeciſtis omnia quæ in tali re facienda erant, tali fide & ſpe, ut hoc

Pſalm. 85.

à Deo vobis infusum & inspiratum nemo dubitaret. Ceteris filiis vestris designastis partes regni vestri; sed ut unum regnum esset, non tria, prætulistis eum illis quem participem nominis vestri fecistis; ac deinde gesta scribere mandastis, scripta signare, & roborare, & consortem nominis vestri factum, Romam misistis à Summo Pontifice gesta vestra probanda & firmanda; ac deinde jurare omnes jussistis ut talem electionem & divisionem cuncti sequerentur, ac servarent. Quod juramentum nemini visum est spernendum, aut superfluum, sed potiùs opportunum, atque legitimum, eò quòd ad pacem & concordiam pertinere videretur. In processu quoque temporis, quotienscunque aut quocunque Imperiales litteræ mitterentur, amborum Imperatorum nomina continebant. Postea verò mutata voluntate, convulsa sunt statuta, & de litteris nomen omissum est, & in omnibus contraria attentata sunt; cùm neque per seipsum Deus, neque per angelum, neque per Prophetam vobis dixerit, *Pœnitet me ita constituisse,* sicut de Saüle dixit Samuëli. adhuc quoque nescitis qualiter in secrètis Dei consiliis definitum sit. Et ecce, sine ulla ratione & consilio, quem cum Deo elegistis, sine Deo repudiatis, & cujus voluntatem in eligendo quæsistis, non expectato exitu voluntatis ejus, rem probatam reprobatis. Non ignorat prudentia vestra, quòd sequendus est Deus, non præcedendus. Nam qui præcedere vult, tentat quod non est ex fide, dicente ipso Domino: *Non tentabis Dominum Deum tuum.*

1.Reg.15.

Matth. 5.

V. Oro, Domine mi, adsit benignissima

pietas vestra, ne aspernanter ista accipiatis; sed potiùs ingredimini sacrarium mentis vestræ cum Deo, & loquimini cum illo mediante fidei pietate; & invenietis vos dixisse Deo, non verbis, sed rebus: Domine, rogavimus & deprecati sumus faciem respectus tui supplicicer, ut tua inluminatione & gubernatione eligeremus participem Imperij: sed quia tecum bene non fecimus, sine te melius consilium invenimus. Absit, absit. Avertat Deus à vobis ut inspirationem Dei repudietis, & voluntates hominum carnalia tantùm sapientium statuatis, ut in errorem inducamini, & deducamini. Obsecro clementiam vestram, ut secundùm à Deo vobis cõlatam prudentiam perpendatis quomodo beatus Iacobus Apostolus reprehendat eos qui propriis animorum motibus proponunt aliqua se facturos sine prospectu divinæ permissionis, dicens: *Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras ibimus in illam civitatem, & faciemus quidem ibi annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastinum. Quæ enim est vita vestra? Vapor est ad modicum parens, deinceps exterminabitur.* Pro eo ut dicatis: Si Dominus voluerit, &, Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. Et cavete ab hominibus qui sequuntur spiritum suum, quia non omnium est fides.

Iacob. 4.

VI. Cognovit Dominus qui sunt ejus; & quicunque ejus sumus, quantulacunque veritatis luce fruimur, & veritate inluminante sinceriter vos amamus, fideliter vestram sempiternam felicitatem exoptamus; & idcirco tanta mala tanta scelera isto anno ex hac occasione perpetrata dolemus, & timemus valde ne in

2. Tim. 2.

vos furor Dei concitetur. Recordamur namque ardentissimæ religionis vestræ, quam cognovimus semper in assiduitate orationum, in psalmis & hymnis & canticis spiritalibus cantantem & psallentem Deo in corde puro, in contritione cordis, in compunctione placidæ mentis, in sollicitudine misericordiarum, & omnium bonorum strenuitate. Et ideo, ut dictum est, timendum nobis videtur, ne tepescat, ne frigescat, optandum verò ut fervescat & augeatur perseverando usque in finem, ut salus sempiterna sequatur.

VII. Et quia superiùs de legitimo & opportuno juramento mentio facta est, videtur mihi non celandum excellentiæ vestræ quòd multa murmuratio est nunc inter homines propter contraria & diversa juramenta, & non sola murmuratio, sed & tristitia, & detractio adversùm vos. quod mihi usquequaque displicet. quorum murmuratio ad illud pertinere eis videtur quod beatus Hieronymus in expositione Hieremiæ dicit in illo loco ubi Propheta ait: *Et jurabis: Vivit Dominus in veritate & in judicio & justitia.* Ait ergo prædictus Doctor: *Simúlque animadvertendum, quòd iusiurandum hos habeat comites, veritatem, judicium, atque iustitiam. Si ista defuerint; nequaquam erit iuramentum, sed perjurium.* *Hier. 4.*

DE COMPARATIONE utriusque regiminis Ecclesiastici & Politici, & in quibus Ecclesiæ dignitas præfulgeat Imperiorum majestati.

I. DOMNO clementissimo & Christianissimo ac per hoc omni laude dignissimo Imperatori Hludovvico Agobardus. Iubet vestra prudentissima sollertia contra commotiones hujus temporis paratum esse utrumque ordinem, militarem videlicet, & ecclesiasticum; id est, & eos qui seculari militiæ, & illos qui sacris ministeriis inserviunt; & illos quidem ad certandum ferro, istos autem ad disceptandum verbo; ut similes similibus obsistere valeant. In qua re summopere sciendum est, quòd in congressione armorum plus expectanda est iustitia superni regiminis, quàm robur brachiorum; in altercatione autem sermonum plus expectanda est veritas, quàm copia verborum. Propter quod orandum est ab omnibus tota intentione mentis, ut ille de quo vos dicitis, *Dominus inluminatio mea & salus mea*, (Psalm. 26.) quia inluminatio vestra est, inlustret faciem suam super vos; & quia salus vestra est, salvum vos faciat in sua misericordia; ut huic orationi congruenter vos subjungatis: *Domine, non confundar, quoniam invocavi te.* (Psalm. 30.)

II. Ego igitur servulus vester, cùm cognovissem ex vestro sacro Præcepto jussum mihi esse ad vestram præsentiam properare ita paratum,

ratum, ut cum ceteris ecclesiasticis viris contra injustos reprehensores justæ reprehensionis oppositionem adhibere possem, visum mihi est ut in Dei & vestro servitio, de anteriorum patrum actibus & sensibus hæc verba, quæ subteradnexa sunt, gloriosissimæ excellentiæ vestræ mitterem; quatinus sancta religio vestra piè perpendere dignetur, cujus reverentiæ debitores estis ad vestrum cotidianum profectum erga Sedem Apostolicã. Denique B. Pelagius Papa, cùm quosdam redargueret episcopos, eò quòd nomen ejus reticerent in actione sacri mysterij, id est, in solemniis Missarum, (in principio scilicet, ubi dicere solemus, *in primis quas tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, unà cum famulo tuo Papa nostro*) ait ad eosdem Episcopos : Divisionem " vestram à generali Ecclesia, quam tolerabiliter " ferre non possum, vehementer stupeo. Cùm " enim beatissimus Augustinus, dominicæ sen- " tentiæ memor, quæ fundamentum Ecclesiæ in " apostolicis sedibus conlocavit, in schismate es- " se dicat quicunque se à præsulum earundem se- " dium auctoritate vel communione suspenderit, " nec aliam manifestet esse Ecclesiam, nisi quæ in " pontificalibus apostolicarum sedium est solida- " ta radicibus; quomodo vos ab universi orbis " communione separatos esse non creditis, si mei " inter sacra mysteria secundùm consuetudinem " nominis memoriam reticetis, in quo, licèt in- " digno, Apostolicæ Sedis per successionem epis- " copatus præsenti tempore videtis consistere fir- " mitatem.] "

III. Beatissimus quoque Leo Papa ad universos Viennensis provinciæ Episcopos de auctoritate & privilegio Apostolicæ Sedis ita scribit: Divinæ cultum religionis, quem in omnes gentes, omnésque nationes, Dei voluit gratia coruscare, ita Dominus noster Iesus Christus humani generis salvator instituit, ut veritas quæ antea Legis & Prophetarum præconio continebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Sed hujus muneris sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter conlocaret, ut ab ipso, quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet, ut exortem se mysterij intelligeret esse divini, qui ausus fuisset à Petri soliditate recedere. Hunc enim in consortium individuæ unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ut æterni templi ædificatio mirabili munere gratiæ Dei in Petri soliditate consisteret; hac Ecclesiam suam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas posset appetere, nec portæ contra illam inferi prævalerent. Verùm hanc petræ istius sacratissimam firmitatem Deo, ut diximus, ædificante constructam, nimis impia vult præsumptione violare, quisquis ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, & id quod accepit à veteribus non sequendo.] Hæc beatus Leo; sed & alij multi hujusmodi do-

Psal. 18. *Rom. 10.* *Matth. 16.*

centes, ut illius ſtabilis petræ ſempiterna ſoliditas, ſuper quam Dominus Salvator noſter propriam fundavit Eccleſiam, à ſolis ortu uſque ad occaſum primatus ſui apicem ſucceſſorum ſuorum auctoritate tam per ſe quàm per vicarios ſuos firmiter obtineret. Ex quibus beatus Anaſtaſius Papa ad Imperatorem ſcribens, docet quòd pro Chriſto fungatur legatione, qui pro pace precatur Eccleſiæ; & ipſum Imperatorem admonet, ut conſtitutis Apoſtolicæ Sedis obtemperet.

IV. Certè, clementiſſime Domine, ſi nunc Gregorius Papa inrationabiliter & ad pugnandum venit, meritò & pugnatus & repulſus recedet. Si autem pro quiete & pace populi & veſtra laborare nititur, bene & rationabiliter obtemperandum eſt illi, non repugnandum. Si enim quod veſtra voluntate & poteſtate cum conſenſu totius Imperij veſtri factum eſt, & poſtea in Apoſtolica Sede roboratum, hoc vult in priſtinum reducere ſtatum, ſatis rationabilis & opportunus eſt ejus adventus. Quia nullatenus quod ita eſt conſtitutum à vobis, debetis mutare. Nec enim ſine gravi periculo & reatu animæ fieri poteſt.

V. In his ſacratiſſimis diebus Paſchalibus perlatæ ſunt ad me litteræ iſtius Apoſtolici, præcipientes ut jejunia & orationes cum abſtinentia faceremus, ſi fortè omnipotens Dominus effectum conatui ejus præſtare dignetur; quatinus apud vos obtineri poſſit, ut pax & concordia priſtina domui & regno veſtro reſtituatur. Quod ego audiens, compunctus, faciem cordis mei, quantum valui, ad Ieſum Chriſtum Do-

minum nostrum levavi, vehementer exoptans ut sine sanguinis effusione tam injustus tumultus per benignissimam omnipotentiam ejus sedaretur.

VI. Dignetur sublimis prudentia vestra piè perpendere quod Apostolus dicit: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa.* Quæ pericula beatus Papa Gregorius suo jam tempore, quando adhuc status idem multò & incomparabiliter melior erat quàm nunc, ita deplorat, dicens: Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatior, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepi, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc à tergo tempestas insequitur; intérque hæc omnia turbatus, cogor modò in ipsa clavum adversitate dirigere, modò curvato navis latere minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quòd negligente me crescit sentina vitiorum, & tempestate fortiter obviante, jam jámque putridæ naufragium tabulæ sonant.] Heu, heu! Si tunc jam putrescebat navis Ecclesiæ, & si ejus tabulæ jam putridæ erant, quid nunc est?

2. Tim. 3.

VII. Hæc verba, piissime Domine, beatissimi Doctoris propterea ad memoriam vestram reducere præsumpsi, ut quia nemo dubitat vos multò & ineffabiliter plus esse amatorem regni cœlestis quàm terreni, permansuri quàm transituri, & juxta vestram sanctam fidem, spem, & caritatem de nullo alio opere potestis tam carè Deum placare, quàm de solli-

citudine & adminiſtratione pacis & unitatis Eccleſiæ, veſtra ſollertiſſima religio elaboret ut omnis anima fidelis proficiat in fide & cognitione Dei. quæ res omnibus rebus Deo carior eſt. Hujus rei niſus merita veſtra adpropinquare faciat apoſtolicis meritis.

EPISTOLA GREGORII IV. Papæ ad Epiſcopos Regni Francorum.

" ROMANO Pontifici ſcribentes, contrariis " eum in Præfatione nominibus appellaſtis, " Fratrem videlicet, & Papam; dum congruen- " tius eſſet ſolam ei paternam reverentiam exhi- " bere. Adventu quoque ejus comperto, lætari " vos dicitis, credentes omnibus Principi ſcili- " cet ſubjectis profuturum, & optaſſe. occurſum " veſtrum nobis non negandum, niſi ſacra juſſio " imperialis præveniret. Quæ verba reprehenſi- " bilia ſunt. uno quidem modo, quia juſſio Apo- " ſtolicæ Sedis non minùs vobis ſacra videri de- " buerat, quàm illa quam dicitis imperialem. " deinde, quia veritate caret, quòd dicitis illam " præveniſſe. non enim illa prævenit, ſed noſtra, " id eſt, Pontificalis. Neque ignorare debuera- " tis, majus eſſe regimen animarum, quod eſt " Pontificale, quàm imperiale, quod eſt tem- " porale. Beatus Gregorius Nazianzenus non " hoc timuit coram Imperatoribus in Eccleſia " prædicare. Sic enim ipſis Imperatoribus loqui- " tur, dicens: *Suſcipitiſne libertatem verbi, liben-* "

Gregor. Nazian. de Rerem. dictis.

» *ter accipitis quòd lex Christi sacerdotali vos nostræ*
» *subjicit potestati, atque istis tribunalibus subdit?*
» *Dedit enim & nobis potestatem, dedit principa-*
» *tum, multò perfectiorem principatibus vestris.*
» *Aut numquid justum vobis videtur, si cedat spi-*
» *ritus carni, si à terrenis cœlestia superentur, si di-*
» *vinis præferantur humana?* Quare igitur vos, si-
» cut veri sacerdotes, divini videlicet cultus mi-
» nistri, non humani, non respondetis Impera-
» tori, cujus sacra vos dicitis jussione præventos,
» sicut isdem beatus Gregorius alloquitur Impe-
» ratorem præsentem, dicens: *Patienter, quæso,*
» *accipe libertatem nostram. Scio te ovem esse*
» *gregis mei à Christo mihi summo pastore an-*
» *numeratam, & à sancto Spiritu consignatam;*
» *scio te inter sacra altaria cum veneratione sub-*
» *jici manibus sacerdotis; scio te beatæ Trinita-*
» *tis cultum fidémque non tua sed nostra prædica-*
» *tione servare.* Et post aliqua: *Memento sem-*
» *per quòd una tibi natura est eadémque substan-*
» *tia cum omnibus qui tibi subjecti sunt. Tu ta-*
» *men animo esto cum Deo, & non tam dominari*
» *te mundo, quàm dominari tibi Christum, gloria-*
» *re.* Quare etiam nunc commorantes cum Impe-
» ratore, intermittentes stultissimas adulationes,
» non ei prædicatis cum beato Augustino dicen-
Aug. lib. 5. de civ. Dei cap. 24. » tes: *Felices dicimus Imperatores, si justè impe-*
» *rant; si inter linguas sublimiter honorantium &*
» *obsequia nimis humiliter salutantium non extol-*
» *luntur, & se homines esse meminerint; si suam po-*
» *testatem ad Dei cultum maximè dilatandum*
» *majestati ejus famulam faciunt; si Deum timent,*
» *diligunt, colunt; si plus amant illud regnum, ubi*
» *non timent habere consortes; si tardiùs vindicant,*

& ignoſcunt; ſi eandem vindictam, pro neceſſitate regendæ tuendæque Reipublicæ, non pro ſaturandis inimicitiarum odiis exerunt; ſi eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, ſed ad ſpem correctionis indulgent; ſi quod aſperè coguntur plerunque decernere, miſericordiæ lenitate & beneficiorum largitate compenſant; ſi luxuria tantò eis caſtigatior, quantò poſſet eſſe liberior; ſi malunt cupiditatibus quàm quibuſlibet gentibus imperare. Et ſi hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriæ, ſed propter caritatem felicitatis æternæ; ſi pro ſuis peccatis humilitatis & miſerationis & orationis ſacrificium Deo ſuo vero immolare non negligunt; tales Chriſtianos Imperatores dicimus eſſe felices interim ſpe, poſtea re ipſa futuros, cùm id quod expectamus advenerit. Vos autem è contrario, quia non vultis eſſe veri ædificatores, eſtis proculdubio veri deceptores, ſicut ſcriptum eſt: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant.* Deinde, poſtquam dixiſtis vos lætatos eſſe de adventu noſtro, iterum intuliſtis quorundam relatione magno mœrore affectos. quod utique facit inſtabilitas mentis. Verum eſt omnino quoniam qui hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris qui à vento movetur. Sed inter has hæſitationes nimis ſtolidè nos judicatis immemores eſſe paſtoralis officij & diſtrictiſſimæ moderationis. Deinde, ſicut ſcriptum eſt, cùm ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnata; adjungitis quod omni verecundia dignum eſt, dicentes nos venire propter quandam præſumptuoſam & omni ratione carentem excommunicationem faciendam; & ad-

Iſa. 3. *Iacob. 1.* *Sap. 17.*

„ monetis nos nimis involutis & confusis sermo-
„ nibus & sensibus, ut neque nostra voluntate ne-
« que alterius hortatu præsumptione prorumpa-
« mus; eò quòd, ut dicitis, pertineat ad injuriam
« ac dehonestationem Imperialis potestatis, & ad
« minorationem & reprehensionem nostræ au-
« ctoritatis. Dicite, quæso, quæ sunt ista por-
« tenta verborum? & quid potiùs pertinet ad de-
« honestationem imperialis potestatis, opera
« digna excommunicatione, an ipsa excommu-
« nicatio? Sed quia hæc verba vestra exaggerare
« laboriosum est, eò quòd plena sint nauseæ; tan-
« tùm illud flagito, ut dicatis quomodo potest
« fieri, ut manente Apostolicæ Sedis honore,
« mea tantùm persona in causa reprehensionis &
« vituperationis remaneat? Nullo modo enim fie-
« ri potest, ut si is qui locum beati Petri tenet,
« exhonoratur, sine crimine duntaxat, cathe-
« dra ejùs honorata permaneat. In tantum autem
« honoranda est Cathedra Pontificalis, & pro-
« pter Cathedram sedens in illa, ut etiam de Caï-
« pha crudelitate & incredulitate impio dicat
Ioan. 11. « Evangelista: *Hoc autem à semetipso non dixit.*
« *sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetavit*
« *quia Iesus moriturus erat pro gente.* Vnde con-
« stat etiam impium Caïpham propter Cathe-
« dram honoratum esse prophetia. Vos autem fi-
« delem & cultorem pietatis Pontificem dehone-
« standum prædicatis absque injuria Sedis. quod
« omnino falsum est. Bene autem subjungitis,
« memorem me esse debere jurisjurandi causa fi-
« dei facti Imperatori. Quod si feci, in hoc volo
« vitare perjurium, si annuntiavero ei omnia quæ
« contra unitatem & pacem Ecclesiæ & regni

committit. quod ſi non fecero, perjurus ero, ſicut & vos. ſi tamen juravi. Vos tamen, quia proculdubio juraſtis & rejuraſtis, promittentes ei erga illum omnia fideliter vos agere, & nunc videntes illum agere contra fidem, & præcipitari in perniciem, non revocatis eum quantum ex vobis eſt, perjuri eſtis: quia pro ejus ſalute ſecundùm fidem promiſſam non laboratis. Deinde promittitis mihi venerabilem receptionem, ſi tamen ita ad illum venero, ut ejus voluntas eſt. Hæc non in libris divinis, ſed in veſtris conſcientiis legitis, qui omnia facitis propter temporalem retributionem, eò quòd ſitis arundines vento agitatæ, & omnes auræ vos flectant. *Matth. 11* Penſate, penſate fratres, quàm longè eſt mens veſtra ab illa petitione, qua in celebrationibus Miſſarum ſoletis dicere Deo, non voluntate, ſed voce: *Da nobis pro amore tuo proſpera mundi deſpicere, & nulla ejus adverſa formidare.* Nam ſi ex corde hæc peteretis, jam dediſſet ille qui dicit: *Petite, & dabitur vobis.* *Ioan. 12.* Deinde dicitis illam primam diviſionem regni, quam inter filios ſuos fecerat Imperator, nunc juxta rerum opportunitatem eſſe mutatam. quod omnino dupliciter falſum eſt. vno quidem modo; quia non eſt opportunitas, ſed importunitas, eò quòd ſit cauſa & origo conturbationis & diſſenſionis, commotionis & deprædationis, & omnium malorum quæ per ſingula dicere longum eſt, extra perjuria innumera, & fidei ac pacis expulſiones. alio verò modo; quia necdum ſcitis, utrum ſit commutata, an per verum Regem & Dominum maneat inlibata. Iſta enim commutatio, quam vos dicitis juxta re-

„ rum opportunitatem factam, inde cognoſcitur
„ quia non fuerit per Deum, quia multorum pec-
„ catorum origo exiſtit. Illud namque quod per
„ voluntatem Dei fit, plerunque cauſa eſt preſ-
„ ſuræ & perſecutionis; ſicut factum eſt adver-
„ sùm ſanctos Apoſtolos, & Martyres, qui non
„ propter aliud paſſi ſunt, niſi propter defenſio-
„ nem & confirmationem evangelicæ veritatis.
„ Cauſa autem peccatorum & ſcelerum eſſe non
„ potuit, ſicut veſtra diviſio eſt, quam dicitis fuiſ-
„ ſe opportunam. Deinde, quod grandi ſuperci-
„ lio dicitis, quia ſi reverenter venerimus ad Im-
„ peratorem, per ipſum cognoſcemus omnem
„ rei veritatem, quare opportunè & utiliter mu-
„ tata ſit diviſio, hoc loqui cogit vos magnitu-
„ do ſuperbiæ, æſtimantes ſolos vos poſſe rerum
„ cognoſcere cauſas. Verè dico vobis, quia non
„ ſolùm ſtultus, ſed & infelix eſt, qui non intel-
„ ligit quantos & quales fructus malorum protu-
„ lit veſtra commutatio, & de cujus theſauro ma-
„ ligni cordis proceſſit, & pro qua re vos lauda-
„ tores & defenſores eſtis hujus malignitatis.
„ Deinde ſubjungitis, quia niſi ſecundùm volun-
„ tatem veſtram venero, non habeo Eccleſias ve-
„ ſtras conſentaneas, ſed in tantum contrarias ut
„ nihil mihi in veſtris parrochiis agere vel diſpo-
„ nere liceat, nec quempiam excommunicare vo-
„ bis obſiſtentibus. Verè verum eſt quod Veritas
Math. 12. „ dicit: *Malus homo de malo theſauro cordis ſui*
„ *profert mala.* Quare mihi contrarij cum Eccle-
„ ſiis veſtris eſſe debetis in legatione pacis, &
„ unitatis, quod Chriſti donum & miniſterium
„ eſt? An ignoratis angelorum cantu promiſſam
Luc. 2. „ eſſe pacem in terra hominibus bonę voluntatis?

per Apoſtolum autem tribulationem & angu- «
ſtiam in omnem animam hominis operantis «
malum? Hîc apparet quòd congruat vobis il- «
lud quod Scriptura dicit: *Arma & gladij in* « Prov. 22.
via perverſi. Vos conamini obſiſtere perverſi- «
tatibus veſtris nobis, qui legatione fungimur «
pacis. Nam quicunq; inter vos membra Chri- «
ſti ſunt, non eum poteſtis abſcindere à corpo- «
re capitis, quod eſt Chriſtus. Nam etſi vos da- «
tis operam ſeparandi à corpore vos ipſos, ta- «
men ſicut ſemper fuit, eſt, & erit; ut unguen- «
tum illud, Spiritus videlicet ſanctus, (qui deſ- « Auguſt.
cendit à capite Chriſti in barbam, quæ eſt Apo- « contra lit. Petil. l. 2.
ſtolorum chorus; & de hac barba in ora veſti- « c. 104.
menti, quæ eſt capitium tunicæ, Eccleſiæ ſci- «
licet Chriſti, quod capit caput, ut inhabitet «
Chriſtus per fidem in corde ejus.) in omnibus «
ubique fidelibus ſervet unitatem ſpiritus in vin- «
culo pacis. Hæc idcirco dicimus, ut noveritis «
non vos poſſe dividere Eccleſiam Gallicanam «
& Germanicam ab unitate tunicæ quæ ſubjacet «
capicio, ſublimioribus videlicet membris Eccle- «
ſiæ, qui proximiores ſunt barbæ, Apoſtolis ſci- «
licet, ac per hoc apoſtolicis ſedibus; ſicut barba «
non poteſt eſſe niſi in capite. Deinde dicitis, «
rem ridiculam ſubinferentes, *& quod potiùs ta-* «
cere quàm dicere maluimus; Si autem non egeri- «
tis, aſſenſum conſilio noſtro non præbueritis, hono- «
ris veſtri periculo ſubjacebitis; ſi potiùs malui- «
ſtis, id eſt, magis voluiſtis tacere, quàm dice- «
re, quare non tacuiſtis? Conſuetudo eſt in vobis «
ut id quod minus eſt, vincat quod majus eſt. «
Major voluntas extitit in vobis tacere, minor «
autem dicere; & tamen minor vicit majorem. «

» Credendum est omnino, quoniam in discordia-
» rum amatoribus victrix est cupiditas, victa con-
» tinentia. Illud verò quod minari vos cognosci-
» mus periculum gradus, quis explicare poterit
» quantum sit absurdum, quantúmque inconve-
» niens & stultum; cùm vestra comminatio non
» sit propter crimen, homicidium scilicet, sacri-
» legium, aut furtum, vel aliquid hujusmodi; sed
» nisi ita venerimus, sicut ipsi vultis. cui rei in ar-
» gumento adjungitis juramentum; & non recor-
» damini erubescentes, quia perjuri pejeratum
» degradare non possunt, etiamsi essem. Denique
» vos non me scitis esse pejeratum. De vobis au-
» tem nemo qui dubitet hoc esse. In hac re me-
» mor esse debuerat sollertia vestra, quia quicun-
» que cloacam commovet, quantò ampliùs com-
» moverit, tantò ampliorem fœtorem exhalari
» facit. Quod autem de sequentibus me fratribus
» & coëpiscopis similiter promittitis agendum,
» & additis, *inretractabiliter*; miranda in hoc præ-
» sumptio vestra cognoscitur. Numquid quod in
» parte agitur, retractari apud universitatem non
» poterit? Numquid quod apud homines à recti-
» tudine deviantes agitur, apud meliores, recti
» videlicet tenaces, retractari non debet? aut
» quod in præsenti malitiosè judicatur, Dei judi-
» cio retractandum non erit? Quod vestræ minæ
» continent, nunquam adhuc ab initio Ecclesiæ
» factum est. Nam etiamsi ego fuissem perjurus;
Luc. 23. » aptandum vobis erat illud evangelicum: *Neque*
» *tu times Deum, cùm in eadem damnatione sis?*

AGOBARDI LIBER apologeticus pro filiis Ludovici Pij Imperatoris adversùs patrem.

I. AVDITE hæc omnes gentes, audiat terra & plenitudo ejus à ſolis ortu & occaſu, ab aquilone, & mari; & ſciant & recogitent pariter Domni & Imperatoris Hludovvici filios juſtè fuiſſe & eſſe indignatos, & bene ſentire & intendere ad expurgandum paternum Palatium à ſordibus facinorum & iniquis factionibus, & regnum ab amariſſimis & tumultuoſis inquietudinibus; tantùm ut inter eos germana fides & fraterna ſinceritas Deo digna & omni fideli populo beneplacita perſiſtat, & inviolabiliter perſeveret.

II. Igitur cùm prædictus Domnus & Imperator quietus eſſet in domo, & florens in Palatio ſuo, cùm adhuc juvenem conjugem ſub ſui reverentia cuſtodiret, & ſecundùm Apoſtolum, uxorium debitum illi perſolveret, in proceſſu verò dierum cùm cœpiſſent hæc primùm tepeſcere, deinde frigeſcere, ac per hoc & mulier reſolvi in laſciviam, ceſſantibus licitis converſa immo adverſa ad inlicita, adſcivit ſibimet aptas perſonas ad perpetranda turpia, & primùm latenter, deinde impudenter. Cognoverunt autem hoc initiò pauci, deinde plures; ad poſtremum autem multitudo Palatij, & regni, ac finium terræ. quam rem inridebant minores, dolebant majores, omnes autem clari viri in-

tolerandum judicantes. Concitati itaque sunt spiritus filiorum Imperatoris rationabili zelo, videntes maculatum stratum paternum, sordidatum Palatium, confusum regnum, & obscuratum nomen Francorum, quod hactenus clarum fuerat in toto orbe. Et surgentes singuli uno & pio consensu in emundatione scelerum, convenerunt simul; & aliis comprehensis, aliis effugatis, auctrice verò malorum exclusa à Palatio, inclusa custodiæ, mutatò habitu regali, induto habitu sanctimoniali, reddiderunt patrem quieti & aliquantulæ honestati. Cùmque per nimiam filiorum remissionem bene acta dissolverentur, per carnalium blandimenta & cupidorum scelestos favores, atque indecoras adulationes, iterum mulier, tanquam legitima Domina, revocata est in Palatium, & prælata Consiliis & Consiliariis; cujus instigationibus mutata est mens rectoris, & cœpit duris cornibus ventilare filios, & conturbare populos. Sicquè factum est inauditum antea mortalibus, ut non tam persecuti injustè sustinerent persecutiones, quàm persecutores inviti & coacti exercerent, & non solùm exercerent, sed & sustinerent, dum violentissimè in diversa & contraria juramenta compelluntur.

III. Adtendite, & videte si factum est unquam hujusmodi. Iuratum est ergo Imperatori seniori, & eodem jubente iidem ipsi juraverunt Imperatori juniori; & iterum ipso faciente, aliqui ex ipsis juraverunt Regi fratri, & ad postremum penè omnes compulsi sunt jurare puero. Et ne ibi quidem remansit. Sed quasi nihil horum fuisset, adhuc exorta sunt juramenta.

Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? & inulta remanebit despectio Dei, & pollutio nominis ejus? sicut scriptum est: *Non pejerabis, nec pollues nomen Domini Dei tui.* Ecce, patefactis abyssis stultitiarum, ad quid perventum est? Cùm enim deberent exercitus mitti adversùs exteras gentes, & ipse Imperator adversùs barbaras nationes dimicare, ut eas fidei subjugaret ad dilatandum terminum regni fidelium; (Sic namque orat universalis Ecclesia in solemnibus illis orationibus, diebus Passionis Dominicæ, pro Imperatoribus: *Ut Deus illis subjectas faciat barbaras nationes.*) nunc è contrario omne regnum cum extremitatibus suis conglobatur in unum in medio sui, diversa tamen intentione, dum alij parantur ad intestina viscera disrumpenda, alij ad pacandam, si fieri potest, injustissimam discordiam. qui omnes pia mente perpendere debuerant quod dicitur in prædictis orationibus, ubi sacerdos admonet, dicens: *Oremus & pro Christianissimo Imperatore nostro, ut Deus & Dominus noster subditas illi faciat omnes barbaras nationes, ad nostram perpetuam pacem.* Domus ergo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis, orat ut Christianissimo Imperatori barbari subiciantur, non ut subjecti conturbentur & barbarizentur. Neque enim Christianissimi Imperatoris est subjectos exturbare, & unitos dividere.

Hier. 5. Levit. 19. 1. Timot. 3.

IV. O Domine Deus cœli ac terræ, cur permisisti fidelissimum & Christianissimum servum tuum Imperatorem nostrum in tantam devenire negligentiam, ut videre nolit quibus malis

circumdatus ſit? Diligit enim odientes ſe, & odit diligentes ſe. Quid ſi verum eſt quod plerique, qui ſubtiliùs intelligere videntur, affirmant; quòd ſcilicet ſint aliqui in latere ejus, qui inhianter expectant exterminium filiorum ejus? Quod ſi viderint, conlatum habent inter ſe ut in Imperatorem mittant manum, & diſpertiant ſibi regnum. Hoc utrum verum ſit, ipſi norunt. Multi tamen ſunt, qui non ambigunt illos, de quibus dicitur, ita incumbere regno, tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulſæ. Vnde conſtat, quia niſi Deus ſubvenerit, aut exteris dabitur regnum, aut in multos tyrannos diſpertietur, aut forſitan Antichriſto, cui præparabitur. quod in hoc aſſimilatur: quoniam Imperator, qui adversùs barbarorum Reges bella juſta diſponere debuerat, adversùs dilectores ſui filios injuſta agere parat.

Pſal. 61.

V. Dicunt etiam aliqui quòd Domina Palatij ſenioris, extra illa quæ de ejus occultis & non occultis dicuntur, ludat pueriliter, ſpectantibus etiam aliquibus de ordine ſacerdotali, & pleriſque conludentibus, qui (ſecundùm formam quam Apoſtolus ſcribit de eligendis Epiſcopis, dicens, *Domui ſuæ bene præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate; quia ſi quis domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?*) prædicare debuerant dominæ ludenti: Si qua Regina ſemetipſam regere non novit, quomodo de honeſtate Palatij curam habebit? aut quomodo gubernacula regni diligenter exercet? Reducere quoque ei ad memoriam debuerant quod ſupradictæ ſententiæ congruenter aptari poteſt, quantum tamen ad

1. Timot. 3.

ad exteriorem sensum pertinet; quod in alio loco sacra Scriptura dicit: *Mulier diligens, corona est viro suo; & putredo in ossibus ejus quæ confusione res dignas gerit.* Et iterum: *Tecta perstillantia in die frigoris & litigiosa mulier comparantur. Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, & oleum dexteræ suæ evacuet.* Sed fortè dicturus est aliquis: Hæc non est litigiosa, sed suavis, & blanda. Quibus verbis respondendum est, non esse majus litigium, quàm boni patris bonos filios irritare, exacerbare, exhonorare, & penitùs à patre alienare velle. quæ quia propter solam pulcritudinem à viro inofficiosè diligi fertur, inculcandum utrique fuerat quod iterum eadem Scriptura dicit: *Fallax gratia, & vana est pulcritudo. Mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.* Prov. 12. Prov. 27. Prov. 31.

VI. Nunc igitur omnes timentes & amantes Deum, Regem quoque & regnum, pacata societate, rebus mundi utentes, rebus divinis fruentes, omni conamine dare operam debent ut exprimatur vulnus iniquitatis, & obducatur cicatrix sanitatis, absque sanguinis effusione, absque strage interfectionis, absque amaritudine jurgiorum, absque turbulenta & fœtida commixtione spirituum immundorum. Vt verè dicatur de Ecclesia hujus regni: *Hæc est domus Dei, & porta cœli. Portæ autem inferi non prævalebunt adversùs eam.* Et iterum: *Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit. Gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione tua, & exultabit super te in laude. Nugas, qui à lege recesserant, congregabo, quia ex te erant; ut non ultrà habeas super eis opprobrium. & dicat omnis* Genes. 28. Matth. 16. Soph. 3. 1. Par. 16.

populus, Amen, Amen, & hymnum Deo.

VII. Sicut veritas non eſt tantùm in dictis, ſed & in factis, (Sic enim Apoſtolus demonſtrat, dicens: *Veritatem facientes in caritate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus.* Et alius Apoſtolus: *Filioli, non diligamus verbo, nec lingua, ſed opere, & veritate.* Et iterum: *Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & non facimus veritatem.*) ita quoque mendacium non eſt tantummodo verborum, ſed & factorum; ſicut in Apocalypſi loquitur Dominus, dicens: *Non intrabit in eam* (haud dubium quin civitatem cœleſtem) *aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium.* Et paulò pòſt: *Omnis qui amat & facit mendacium.* Et Dominus in Evangelio de inventore omnium malorum ait: *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.* Si ergo illa veritas (de qua & in Pſalmis cantamus: *Propè eſto Domine, & omnes viæ tuæ veritas.*) omnium hominum mentes poſſideret, etiam ſine rectoribus & principibus res mundi concordi ſocietate pacatæ manerent. Nunc autem quia ille qui in veritate non ſtetit, contra veritatem agere nunquam deſiſtit, & dormientibus hominibus ſcandalorum zizania ſeminare non ceſſat, apta ſibi corda ſatis inveniens, quæ foveant & nutriant ſemina ejus; redundat malum commotionis, quod quietem pacis & unitatis inſano furore conturbet. Propter quod ſollicitè vigilandum eſt, & ſagaciter agendum contra corruptores veritatis & pacis, lingua & manu; ut aut cohibeantur, aut comprimantur.

Eph. 4.
1. Ioa. 3.
1. Ioa. 1.
Apocal. 21.
Apoc. 22.
Ioan. 8.
Psal. 118.

VIII. Commotio itaque hujus temporis & harum regionum, quæ mira omnipotentis Dei ſuavitate & dulcedine ſine conflictu armorum ſedata eſt, non ſegniter memoranda eſt; ſed debet corda fidelium in laudibus Dei & gratiarum actione alacriter ſuccendere, & ad ſollertiam cautelæ ſollicita reddere. Quæ commotio & conturbatio quale habuerit initium, vel originem, non eſt penitùs reticendum. Igitur cùm Chriſtianiſſimus & piiſſimus Imperator Domnus Hludovvicus bonæ conjugis fide & moribus ſibi congruentis conſortium amiſiſſet, neceſſe fuit ut aliam ſibi acciperet, quæ ei poſſet eſſet adjutrix in regimine & gubernatione Palatij & regni. Sed occulto Dei judicio talis aſſumpta eſt, quæ licèt in primis annis viri & domini ſui virtute & poteſtate preſſa, ſubdita fuerit, tamen in proceſſu temporis talis inventa eſt, quæ magnorum fluctuum commotio, & conturbationis largus theſaurus eſſe poſſet; quæ non ſolùm plebes, ac populos, ſive Principes, verùm etiam elegantiſſimos filios Imperatoris, etiam conjugatos, & gubernacula regnorum poſſidentes, affligeret, contriſtaret, & conturbaret, & penè attereret & exterminaret. Cùmque talibus incrementis viderent hi quibus curæ erat de ſtatu & honore regni, ac tranquillitate pacis, & quiete populi, dehoneſtari Palatium, obſcurari claritatem regni, & ad ignominiam deduci nomen regnantium, cœperunt queri, & murmurare, ac dolere, & deplorare. Inter hæc concitati ſunt ſpiritus virorum honoratorum, & filiorum Regis; & creſcente conludio, accedente etiam conſilio, convenerunt

ſinguli de loco ſuo, & conjuncti ad Palatium, effugaverunt miniſtros ſceleris; & Reginam, quæ totius mali cauſa erat, excluſerunt de domo & honore regni, & conſtituerunt in retruſionem exilij; ac deinceps quaſi jam liberatum bonum patrem de laqueo ruinæ, gaudebant ſe impleſſe quod inſcriptum eſt: *Ejice deriſorem, & exibit cum eo jurgium, ceſſabúntque cauſæ, & contumeliæ.* Hoc tam inreprehenſibile factum & omni laude digniſſimum cùm compleſſent filij, redierunt ad ſua, reſtituto patre honori & gloriæ ſuæ.

Prov. 22.

IX. His ita tranſactis, inimicus omnis boni, auctórque omnis mali, qui non reliquerat corda poſſeſſa, ſategit inſtaurare & redintegrare malum ſuum; & Regina (quæ mutato habitu regali putabatur perdurare in habitu ſanctimoniali, ſicut ordo poſcebat, & rectitudo judicij docebat) reducta eſt in Palatium, & aſſumpta in conſortium quaſi legitima conjux, quod eſſe jam nullatenus poterat. Conlocata itaque turpiter & indecenter in faſtigio regali, prius malum auxit, & multiplicavit. Ad quod bonus filius quid agere debuit? Numquid diſſimulare? Numquid ſilere? Numquid quieſcere? Non ita placuit illi indormitabili oculo, qui cuſtodit Iſraël ſuum; ſed ſuſcitavit ſpiritus filiorum, & convenerunt iterum ad ſuccindendam recidivam malorum ſtirpem. Timebant enim ne patri eveniret illud quod de quodam Rege Scriptura ſancta loquitur, dicens: *Igitur non fuit alter talis ut Achab, qui venundatus eſt ut faceret malum in conſpectu Domini. Concitavit enim eum Iezabel uxor ſua, & abominabilis factus eſt.*

3. Reg. 21.

X. Sed fortè aliquis diversæ voluntatis homo amovere nitatur hæc verba Scripturæ sanctæ, tanquam inconvenientia, eò quòd sequatur, *in tantùm, ut sequeretur idola Amorrhæorum.* Noverit quisquis ille est, non posse evacuari congruentiam eorum in hoc loco. Quoniam tempore legis in veteri populo idola & simulacra significabant omnes errores in novo populo, tempore videlicet Gratiæ. Nam & ipse ordo horum verborum ita intelligendus est: Abominabilis factus est diversis cupiditatibus & inlecebris, ut etiam evidenter ad cultum rueret idolorum. Quisquis autem aliter hîc sentire vult, penset qualiter contradicat Apostolo dicenti: *Et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus*; & videat quàm veraciter dictum sit: *Radix omnium est cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt à fide.* Si ergo cupiditas errare facit à fide, & avaritia simulacrorum est servitus; quod malum remanet, quod non de radice cupiditatis oriatur? Propter quod fideliter colligendum est, omnes appetitores divitiarum, gloriæ, & honoris secularis, atque primatus, quàm non longè absint ab idolorum cultura. *Coloss. 3.* *1. Timot. 6.*

XI. Hæc propterea dicimus, ut ostendamus mala & bona antiquorum, malis & bonis congruenter aptari, & his qui errant in novo populo. Et quanquam Achab concitante se uxore sua erraverit à fide, & ea auctrice perpetraverit facinus illud de morte Naboth Iezrahelitæ, correptus tamen ab Helia Propheta, non correctus, compulsus est agere pœnitentiam. qua actione pœnitentiæ mala sibi imminentia distulit, non

abstulit. Hoc si rectè perpendatur, liquidò demonstrat, quantum noceant uxores malæ viris
4. Reg. 9. suis. Iehu autem, quem Dominus suscitavit in Regem ad puniendam domum Achab & ejus deceptricem uxorem, licèt æternam vitam non promeruerit, eò quòd à peccatis Hieroboam non recesserit, quia studiosè exercuit ultiones Domini de Iezabel, & domum ejus quem illa concitaverat, concessum est ei ut filij ejus usque
4. Reg. 11. ad quartam generationem regnarent, Post eum beatus quoque Ioiadas & sanctus Pontifex, quia Athaliam impiissimam interfici jussit, & Ioas in solio patris collocavit, & Hierusalem à sordibus & immunditiis purgavit, tali eum lau-
2. Par. 24. de exornat Scriptura divina, dicens: *Senuit autem Ioiada plenus dierum, & mortuus est cùm centum triginta esset annorum; sepelierúntque eum in civitate David cum Regibus, eò quòd fecisset bonum cum Israël, & cum domo ejus.* Ecce iste pius Sacerdos, & temporali & æterna retributione remuneratus est; Iehu autem tantùm temporali.

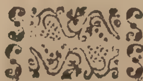
XII. Videamus quoque quid Samson con-
Hebr. 11. tigerit, quem Apostolus in catalogo virorum justorum enumerat. Amavit itaque mulierem non amantem sè; quæ plus obtemperavit inimicis ejus, quàm amico amanti se. Et quia ille vir justus credidit mulieri infideli, ideo & lumen oculorum amisit, & ducatum Israëliticæ gentis perdidit. Cui licèt postea restituta sit virtus pristina, & ignominiosam vitam gloriosa morte finierit; æterna quidem vita non caruit, tamen ducatum pristinum nòn recuperavit. Sic ergo dignetur Domnus dudum Imperator piè

perpendere, ut cœleste & sempiternum regnum non perdat: qui deceptus à muliere, terrenum & temporale amisit. Cedat divinis judiciis, quia nihil in terra sine causa. Voveat & reddat Domino Deo terribili, & ei qui aufert spiritum Principum. Bonorum enim Regum est dicere: *Semper quasi timentes super me fluctus timui Deum.* Hæc dixit beatus Iob: qui conanti se decipere uxori suæ non consensit, sed rigida invectione redarguit dicens: *Quasi una de stultis mulieribus locuta es.* qui & in alio loco de Deo dicit: *Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Ipse novit & decipientem, & eum qui decipitur.* Et: *Baltheum Regum dissolvit, & præcingit fune renes eorum.* Et iterum: *Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos ut frustra incedant per invium.* quod & ipsi beato Iob contingeret, si suasionem uxoris suæ libenter audisset. Ideo ergo terribilis Dominus, non tantùm populis terræ, sed & ipsis principibus populi. de quo quidam Rex superbus & humiliatus confitetur coactus dicens: *Altissimo benedixi, & viventem in sempiternum laudavi, & glorificavi: quia potestas ejus potestas sempiterna, & regnum ejus in generationem & generationem. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt. iuxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terræ, & non est qui resistat manui ejus, & dicat ei, Quare fecisti?* Et post pauca: *Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico Regem cœli: quia omnia opera eius vera, & viæ ejus judicia, & gradientes in superbia potest humiliare.*

Psalm. 75. *Iob. 31.* *Iob. 2.* *Iob. 12.* *Dan. 4.*

XIII. Neq; ullo modo hæc idcirco dicimus, ut Domnum quondam noſtrum Imperatorem impiis & infidelibus Regibus comparemus. Sed quia permiſit ſe à muliere iniqua decipi, contigit illi quod ſcriptum eſt: *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.* Per quam conturbationem, & ventorum poſſeſſionem, perpetrata ſunt innumerabilia perjuria, & deprædationes immenſæ, cum homicidiis, adulteriis, & inceſtis, pro quibus omnibus pœnitentiis neceſſarium eſt religioſiſſimo quondam Imperatori, ut redeat ad cor ſuum, agátque pœnitentiam, humiliatus ſub potenti manu Dei, cui non eſt impoſſibile tribuere illi exaltationem æternæ vitæ: quia exaltatio temporalis vitæ jam non congruit illi, qui conturbata domo & mente, divina diſpenſatione & judicio ceſſit alteri, & locum dedit non cuilibet inimico aut extraneo, ſed cariſſimo filio. Propter quod in omni jucunditate & exultatione cordis ſui ſummas gratiarum actiones ſummo omnipotenti Deo indeſinenter perſolvere debet; quia, ſicut ſemper optavit, non ſucceſſit illi in regnum inimicus expugnator, ſed filius amator. Nunc ergo audiant omnes in commune tumultuoſi & quieti Prophetam dicentem: *Sileat omnis terra à facie Domini.* & Pſalmiſtam: *Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandavit, & creata ſunt,* & cetera.

Prov. 11.
1. Petr. 5.
Pſal. 32.
Zachar. 2.

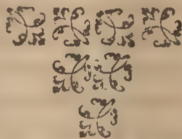
AGOBARDI CARTVLA Porrecta Lothario Augusto in synodo Compendiensi anno DCCCXXXIII.

IN nomine Dei ac Domini nostri Iesu Christi. Anno incarnationis ejus octingentesimo tricesimo tertio, ego Agobardus Lugdunensis Ecclesiæ indignus Episcopus interfui venerabili conventui apud Palatium quod nuncupatur Compendium: qui utique conventus extitit ex reverentissimis Episcopis, & magnificentissimis viris inlustribus, collegio quoque Abbatum, & Comitum, promiscúæque ætatis & dignitatis populo, præsidente serenissimo & gloriosissimo Hlothario Imperatore, & Christi Domini amatore; quo protegente & adjuvante subteradnexa disposita sunt anno Imperij primo, mense quarto. Quibus omnibus vehementer incumbebat vera necessitas, ut sollicitè tractarent de periculo regni in præsenti, & statu in futuro. quod regnum, quia jamdiu nutabat, & impellebatur ad ruinam per negligentiam, & (ut veriùs dicam) per ignaviam Domni Hludovvici venerandi quondam Imperatoris, in quibus ille inretitus est per corruptas mentes & corrumpentes, & secundùm apostolicum dictum, Quia erant ipsi errantes, & alios in errorem mittentes. A quo conventu quicquid utiliter & laudabiliter tractando & conferendo inventum est, & necessariò statuendum, 2. T.m. 3.

& judicantibus consensi & consentiens ipse judicavi. In primis videlicet quæ ad commoditatem & soliditatem regni & Regis pertinere videbantur, deinde quæ ad ereptionem & purgationem animæ Domni Hludovvici, manifestissimè noscebantur: quæ in prædicto conventu fideliter quæsita, & veraciter inventa, & ordinabiliter executa sunt; in eo scilicet quòd prędictus conventus deliberavit, ut per Legatos & Missos admoneretur Domnus Hludovvicus de suis erratibus, & exhortaretur ut secundùm
Isaia 46. propheticum dictum rediret ad cor, & recognosceret acta sua, quæ adversùs Deum currens per vias pravitatis & injustitiæ exegerat, ac deinceps susciperet consilium vitæ & salutis suæ; quatenus apud omnipotentem Iudicem & Dominum, qui clementissimus indultor est criminum, indulgentiam & remissionem iniquitatum impetrare posset; ut qui per multiplicatas negligentias regnum terrenum amiserat, per impensas supplices confessiones regnum cœle-
Psalm. 129. ste adipisceretur per eum apud quem est misericordia & copiosa redemptio. Propter quod & libellus editus est à viris diligentioribus, & ei oblatus, de manifestatione criminum suorum; in quo velut in speculo perspicuè conspiceret fœditatem actuum suorum, & fieret in illo quod
Psalm. 50. per pœnitentem perfectum dictum est: *Iniquitatem meam ego agnosco, peccatum meum coram me est semper.* Pro qua re accesserunt ad eum denuo omnes qui in prædicto conventu aderant Episcopi, condolentes & compatientes infirmitatibus & miseriis ejus, exhortantes atque exoptantes & postulantes ut omnipotens Deus

manu pietatis ſuæ educeret eum de lacu miſeriæ, & de luto cœni. Quod clementiſſimus Dominus non ſolùm non abſtulit, ſed nec diſtulit. Sed mox reſuſcitata in mente ejus contritione humiliati cordis, proſtratus coram eis, non ſemel, vel iterum, ſed tertiò, aut ampliùs, crimina cognoſcit, veniam poſcit, auxilium orationum precatur, conſilium recipit, pœnitentiam poſtulat, injunctam ſibi humilitatem libentiſſimè impleturum promittit. Innoteſcitur ei lex & ordo publicæ pœnitentiæ: quam non renuit, ſed ad omnia annuit; ac demum pervenit in Eccleſiam coram cœtu fidelium, ante altare & ſepulchra ſanctorum. Et proſtratus ſuper cicilium, bis térque quatérque confeſſus in omnibus clara voce cum abundanti effuſione lacrymarum, depoſitis armis manu propria, & ad crepidinem altaris projectis, ſuſcepit mente compuncta pœnitentiam publicā per manuum epiſcopalium impoſitionem, cum pſalmis & orationibus. Sicque depoſito habitu priſtino, & aſſumpto habitu pœnitentis, congratulans & confidens, poſtulat pijſſimi paſtoris humeris reduci ſe ad inventæ & redemptæ ovis unitatem. His geſtis ego Agobardus indignus Epiſcopus interfui, & melioribus conſonans & conſentiens judicavi, & manu propria ſignans ſubſcripſi.

Pſalm. 39.

AGOBARDI EPISTOLA ad Ebbonem Episcopum Remensem, De spe & timore.

MAgnificentissimo ac desiderantissimo Domno Patri & Fratri Ebboni Ecclesiæ Remorum Episcopo Agobardus in Domino Deo æternam salutem. Cùm quadam die valde diligenda, honoranda, atque laudanda devotio tua præcipuè mihi (cui gratis, id est, absque merito, sola tua te benignitate instigante, piam amicitiam impendis) & manibus gestaret & ore proferret ea quæ ad ædificationem bonarum mentium pertinent, cognoverunt qui præsentes aderant sollertissimam intẽtionem tuam velle secum semper habere de scripturis divinis aliqua, in quibus non solùm in equum ascendens, sed etiam de equo descendens, pro locis & temporibus congruæ quantitatis secundùm beatum virum, *qui non abijt in consilio impiorum*, in lege Domini meditareris die ac nocte; quatinus verè esse possis tanquam lignum juxta fluenta Scripturarum plantatum, cujus omnia prosperantur quæ facit. & quæ facit? utique poma & folia, quæ intelliguntur facta & dicta; ut poma sint in actibus, folia in verbis. cujus ligni folium non defluit: quia (secundùm quod scriptum est de Samuële, *Non cadit de omnibus sermonibus ejus in terra.*) curat sollicitè, ne quid frivolum vel inane proferat, quod oblivione potiùs quàm memoria dignum

Psal. 1.

1. Reg. 3.

ut. Sic enim Apostolus unanimem comitem instruit, dicens: *Ineptas autem & aniles fabulas devita.* & iterum præcipit denunciare quibusdam, *ne intendant fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem quæ est in fide.* Et iterum: *Prophana autem & inaniloquia devita. Multùm enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer serpit.* Igitur Deo devota & fidelis sanctitas tua cùm mihi dignaretur talia pandere, suggestum est à me ut in primis juberes tibi scribere in eodẽ quod gestabas Enchiridion de divinis libris arduas & difficiles sententias ad observandum, quæ præcipuæ sunt ad deprimendas per timorem mentes hominum, ne elevari possint in vanam præsumptionem; & his diu diligentérque perspectis, juberes demum talia quæ viderentur congrua, proprio inserere manuali. Cùmque hæc ego suggessissem, dignatus es præcipere, ut ego inchoarem sicut mihi videbatur, & sanctitati tuæ dijudicanda transmitterem. *Omnis* itaque *Scriptura divinitus*, ut ait Apostolus, *inspirata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Quæ Scriptura, tantæ perpetuitatis est, ut auctor illius, sempiterna Veritas, Verbum & Sapientia Patris, Dominus & Redemptor noster testetur de illa, dicens: *Facilius est cœlum & terram transire, quàm de lege unum apicem cadere.* Et iterùm: *Cœlum & terra transibunt, verba verò mea non transient.* Cùmque hæc perennia verba, plena sint regulis morum, ac disciplinarum, atque virtutum, operis, & fidei, inter

1. Timot. 4.
1. Timot. 1.
2. Timot. 2.
2. Timot. 3.
Matth. 5.

cetera extant duæ res penitùs neceſſariæ moderationi mentium humanarum, id eſt, ſpes & timor, de quibus ſacerdotibus & omnium plebium doctoribus Dominus myſticè per legem præcipit dicens: *Non auferes loco pignoris ſuperiorem & inferiorem molam.* Quæ molæ licèt utrumque teſtamentum rectè figurare poſſint, intelliguntur tamen utiliter ſpes & timor; ut inferior dicatur timor, ſuperior ſpes. Cui autem una defuerit, farinam facere non poteſt: quia in mente ſua nihil ſanum pertractare poteſt, quem aut timor ſine ſpe premit, aut ſpes ſine timore levat. Vnde Pſalmiſta in utrumque conjungens dicit: *Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia ejus.* Iudas denique proditor, poſt dominicam traditionem, quia ſine ſpe timuit, dicens, *Peccavi tradens ſanguinem juſtum,* ideo abiens laqueo ſe ſuſpendit, & crepuit medius, atque effuſa ſunt viſcera ejus. E contrario autem, quia ſine timore ſola ſpe elevabantur illi qui Domino reſpondebant *Semen Abrahæ ſumus, & nemini ſervivimus unquam,* dedignati ſunt credere in Salvatorem, quia præſumebant non ſe eſſe ſaluandos, ſed ſalvatos. cujus rei exemplis tota eſt plena Scriptura divina. Semper autem neceſſe eſt ut hæ duæ molæ fidelium mentibus inceſſanter adſint; ut quia ſpes animum ſemper erigit, metus autem premit, & metus ſpem & ſpes temperet metum; ac ne ſpes in ſuperbiam erigat, metus continuò adjacens mentem premat; rurſum, ne immoderatus metus animum in deſperationem obruat, hunc confeſtim ſpes erigat;

Deuter. 24.
Pſal. 146.
Matth. 27.
Act. 1.
Ioan. 8.

Metus namque, si sine spe fuerit, desperatio rectiùs vocatur. Spes verò, si fuerit sine metu, vana præsumptio esse monstratur. Tali namque temperamento, quasi quodam antidoto, vult nos cœlestis medicus uti; utpote qui solus est scrutator & cognitor internarum infirmitatum, cui dicitur, *Tu solus nosti corda filiorum hominum.* Quíque dicit: *Ego sum scrutans renes & corda.* cujus sermo est vivus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & est discretor cogitationum & intentionum cordis; sciens mentem humanam his duabus virtutibus in meditullio stabiliter posse servari. Cùm hæc ergo ita sint, visum mihi est ut primùm de illis sententiis quæ ad inferiorem molam pertinent, id est, ad ineffabilem terrorem mentium, quoniam sunt nimis arduæ, aliqua describam; ut quia præceptum nobis est ut cum timore & tremore nostram ipsorum salutem operemur, & omnes fideles salutem desiderant, priùs illa cum quibus salus operatur, id est, timor & tremor, in studiis nostris fundentur; ut superponenda, quia faciliora sunt, istarum impulsione necessariò requirantur. Nam & naturale est animæ humanæ, ut timorem non sine quadam molestia tolerans, rursum sponte ad spem recurrerere festinet, quæ lætior putatur; quanquam timor non sit minùs necessarius & utilis. Quia igitur si de omnibus divinis libris hujusmodi sententias excerpimus, nimis prolixum opus efficitur, illas nunc nobis assumere sufficiat quæ in promptu habentur, & magis in

3. Reg. 8. *Apoc. 2.* *Hebr. 4.* *Philipp. 2.*

usu; maximè quia & vos tale fieri jussistis opus; quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur. Hæc mihi igitur inchoanti obtulit se prima illa sententia septimi psalmi, quam cantamus, dicentes: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi malum, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus meus animam meam, & comprehendat & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat.*

Multa desunt.

AGOBARDI LIBER De divina psalmodia.

QVIA nuper stultus & improbus, ipsáque stultitia & improbitate sua omnibus notus calumniator erupit, qui sanctam Ecclesiam nostram, id est, Lugdunensem, non solùm verbo, sed etiam scriptis lacerare non cessat, quasi non rectè, nec more paterno sive usu, divinæ decantationis sollemnia peragentem, necesse fuit omnem sacrorum officiorum seriem, quæ solito cantorum ministerio per totum anni circulum in ecclesiasticis conventibus exhibetur, sicut in eadem Ecclesia favente Dei gratia custoditur, diligentiùs & pleniùs in libello quem usitato vocabulo Antiphonarium nuncupant, colligere, atque digerere; præmissa scilicet præfatione pij & orthodoxi patris, cujus probatissima fides atque doctrina in munere Domini Dei nostri omnibus examinata ac declarata

clarata celebriter innotuit; ut omnes pacifici & prudentes Ecclesiæ filij, in quorum manus ejusdem libelli textus venerit, verissimè & evidenter agnoscant præfatam Christi Ecclesiam, eodem Christo Domino gubernante ac protegente, nec à recto fidei tramite deviasse, & paternum morem, quem statuta ecclesiastica declarant, fideliter custodire, ac per hoc ab antiquo Ecclesiæ Dei usu nullatenus discrepare, nec contemnere alicujus diversum morem, si constat esse probabilem; sed, juxta Apostolum, ea quæ utiliora & potiora sunt sequi. Ait namque: *Et hoc oro, ut caritas vestra magis ac magis abundet in scientia & omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri, & sine offensa in diem Christi.* Et alio loco: *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.* Et alibi: *Æmulamini autem charismata meliora.* Et iterum: *Nolite pueri effici sensibus.* Sed & reverenda Concilia Patrum decernunt nequaquam plebeios psalmos in Ecclesia decantandos, & nihil poëticè compositum in divinis laudibus usurpandum. Inter quos etiam beatus Papa Gregorius docet quòd non pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sint. Et fortiùs commendans nobis, quòd sicut nequaquam pro locis, ita nec pro quibuslibet personis, sive consuetudinibus temporum, res sectari debeamus, non est veritus in ipsa Romana Ecclesia quædam in sacris officiis & ministeriis reprehensibilia etiam sub anathematis damnatione resecare; sicut ejus decreta palam ostendunt. Quod si prædictus calumniator humiliter & obedienter pensare studuisset, nequaquam ad tantam de-

Philipp. 1.
Rom. 12.
1. Cor. 12.
1. Cor. 14.
Vide infrà in libr. de correct. Antiphon. c. 15.

veniret fatuitatem, ut verba quorumlibet hominum, quorum nec nomina, nec ſenſum, nec fidem novit, tanquam divinas ſcripturas defenderet, & per phantaſticas ac ridiculoſas allegorias explanare conaretur. Certè ſi quid ſanum cogitare vellet, ſufficeret ei ad omnem emendationem & ſilentium, quòd ſicut in diebus ad Miſſas non niſi divina generaliter eloquia decantantur, ita & in noctibus ad ſacras Deo vigilias exhibendas eadem proculdubio lex debeat obſervari. Vnus nempe omnipotens Dominus utroque tempore laudatur, uni Domino tempus utrumque famulatur, cui dicitur: *Tuus eſt dies, Domine, & tua eſt nox. Tu fabricatus es auroram & ſolem.* Sed ejus ſtultus & irritus labor prudentibus & minimè contentioſis ac Deum timentibus majorem incutit ſollicitudinem, ut propter hujuſmodi nævos & errores cavendos vivaciùs & attentiùs divinæ auctoritati & eccleſiaſticis ſtatutis inhæreant. Hæc namque fidei cautela, & ſinceriſſima obſervantiæ diſciplina, ut in templo Dei & coram divino altari divinorum tantummodo eloquiorum melodia celebretur, etiam veteris teſtamenti auctoritate & exemplis nobis firmiſſimè commendatur: ubi in libro Paralipomenon legitur quòd beatus David Rex & Propheta Dei primus choros Levitarum laudantium Dominum in tabernaculo ſive in templo conſtituerit, eiſque pſalmos & hymnos & cantica divinitus ſibi & ceteris qui cum eo prophetabant inſpirata tradiderit, ac manè & veſperè inter divina holocauſta & ſacrificia decantanda decreverit. Quem morem à ſanctis Prophetis traditum, & à ſequentibus

Pſal. 73.

1. Parali. 25.

patribus diligentissimè custoditum, usque ad tempus novi testamenti, quo jam templum illud destrui oportebat, religiosa constat observatione perductum. Vnde summopere necesse est, ut si verè absque offendiculo vel hæsitatione divinas laudes cupimus celebrare, totos nos divinis sermonibus, in quibus nullus est error, nulla ambiguitas, coaptemus; sicut de præfatis Levitis, antiquis divinæ laudis cantoribus, idem Paralipomenon liber replicat, dicens: *Levitæ verò ut stent manè ad confitendum & canendum Domino, similitérque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quàm in Sabbatis, & Calendis, & solennitatibus ceteris.* Et iterum in dedicatione templi sub Salomone dicitur: *Et dedicavit domum Domini Rex & universus populus. Sacerdotes autem stabant in officiis suis, & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David Rex ad laudandum Dominum, Quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas.* Item in emundatione & purificatione ejusdem templi sub Ezechia scriptum est: *Præcepitque Ezechias & Principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, & Asaph Videntis, qui laudaverunt eum magna lætitia.* Similiter etiam sub Iosia in celebratione Phase. *Porrò cantores*, inquit, *filij Asaph stabant in ordine suo juxta præceptum David, & Asaph, & Heman, & Idithim Prophetarum Regis.* Quod totum quàm sanctè & religiosè fuerit institutum, quàm dulciter ac reverenter sit imitandum inter cetera beati David magnifica, ita Liber Ecclesiasticus in ejus laudibus prosequi-

1. Parali. 23.

2. Parali. 7.

2. Parali. 27.

2. Parali. 35.

Eccl. 47. tur, dicens: *In omni opere dedit confeßionem Sancto & excelso in verbo gloriæ. De omni corde suo laudavit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam; & stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornavit tempora usque ad consummationem vitæ, ut laudarent sanctum nomen Domini, & amplificarent manè Dei sanctitatem.* Sed & in libro Samuëlis hæc psallendi gratia spiritalis in eodem Rege sanctissimo prædicatur, ubi legitur: *Dixit David filius Isai:*
2. Reg. 23. *Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius psaltes Israël: Spiritus Dei loquutus est per me, & sermo ejus per linguam meam.* Huic igitur tam sanctæ auctoritati & tam perspicuæ veritati non est dubium quòd fidelis & disciplinatus quisque libenter adquiescat. Si quis autem contentiosus & pertinax contradicere conatur, & de turbulento magis rivo, quàm de purissimo fonte potare voluerit, viderit ne illo ægrotet langore nimis pernicioso quem quidam antiquorum patrum sapienter & breviter cavendum admonuit, dicens: *Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est & malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus, cujus inspiratione Ecclesia ejus instruitur,*

AGOBARDI LIBER
De correctione Antiphonarij.

I. DILECTISSIMIS in Christo fratribus & præcipuè Cantoribus Ecclesiæ Lugdunensis Agobardus in eodem Christo Domino & Salvatore nostro sempiternam salutem. In divinis laudibus exsolvendis quanto studio fugienda sit levitas, gravitásque sectanda, frequenter dilectioni vestræ in mutua conloquutione suggessimus; scilicet ut rationabili consideratione, sicut prudentes Ecclesiæ filij, & rationabili ejus lacte ab incunabilis enutriti, quod Deo displicet refugiẽtes, concordi studio id quod gratum acceptúmque ei, verbis sicuti & factis sectaremini. Si enim apud graves & sapientes viros, non solùm morum, sed etiam verborum levitas reprehensibilis iudicatur, quantò magis apud Deum totius sanctæ gravitatis ac sapientiæ auctorem, cui Psalmista dicit: *In populo gravi laudabo te.* & cui nos Apostolus rationabile obsequium admonet exhibere. Neque verò passim, & absque diligenti examinatione, quod cuique visum fuerit in Dei laudibus usurpandum est, cùm dicat Apostolus: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus. Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quia secundùm Deum postulat pro sanctis.* Vnde & Apostoli humanæ ignorationis conscij, orandi formulam à Deo petie-

Psal. 34.
Rom. 12.
Rom. 8.

Luc. 11. re, dicentes, *Domine, doce nos orare.* Certè manifestum est majus esse Deo quempiam dignè laudes exsolvere, quàm pro infirmitate propria exorare; præsertim cùm hoc præsentis vitæ fine terminetur, illud verò hîc inchoëtur, Psal. 83. in futuro autem perficiatur, juxta quod Psalmista ait: *Beati qui habitant in domo tua, Domine. in secula seculorum laudabunt te.*

II. Si ergo orantes doctrina sancti Spiritus indigemus, multò magis cùm Deo laudes offerimus: quia sicut nemo nisi ipso inspirante secundùm Deum postulat, ita nullus nisi eo erudiente Deum dignè conlaudat. Non ergo cujuscunque Levit. 10. & 16. figmentis, sed Spiritus sancti eloquiis majestas divina laudanda est. Denique & filij Aaron ignem alienum Domino offerentes, non obsequij remunerationem, sed damnationem præsumptionis experti sunt. Vnde hoc nos exemplum summopere vitantes, illud sollicitè attendamus quod vel in Proverbiis scriptum est: Prov. 30. *Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se. Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, invenierisque mendax.* Nihil itaque Dei verbis addentes, & timentes argui inveniríque mendaces, verbo Dei ignito, qui clypeus spei est, tempore orationis & laudis inflammemur pariter & muniamur. Cùmque Dominus dicat, Ioan. 6. *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt*, omnia humana figmenta, quæ vanitate sui mortua judicanda sunt, respuentes, viventibus Christi eloquiis in ipsius obsequiis personemus; quatinus voces nostræ, non quasi alienæ ab eo respui, sed ut propriæ cum supernis virtutibus, quæ majestatem Dei trementes

adorant atque conlaudant, mereantur admitti

III. Hac de causa & Antiphonarium pro viribus nostris magna ex parte correximus, amputatis his quæ vel superflua, vel levia, vel mendacia, aut blasphema videbantur. Et vos frequenter admonuimus, & tenorem admonitionis nostræ propter aliquorum præsentes seu futuras querimonias in fronte ejusdem libelli ponere necessarium duximus. non generale aliquid statuentes, sed juxta mediocritatem sensus nostri in domo Dei, cujus nobis cura commissa est, quod possumus offerentes. nec de sensu nostro aliquid præsumentes; sed Scripturæ sanctæ auctoritatem, & sacrorum canonum sanctionem, catholicorúmque patrum instituta & exempla sectantes. De quibus antequam aliquid proferamus, congruum videtur, exempli gratia, nonnullas ineptias quæ præfato continebantur libello, notare breviter, ac leviter redarguere; ut ex his perpaucissimis evidentius agnoscatur quàm necessariò quæ in sequentibus dicturi sumus à patribus constituta sint, quantóque timore ac sollicitudine eorum scita nobis expediat observare.

IV. Ac primùm, quale illud est quod in vigilia Natalis Domini in choro fidelium & fidelium eruditorum cantabatur: *Dum ortus fuerit sol de cœlo, videbitis Regem Regum procedentem à Patre tanquam sponsum de thalamo suo.* Certè fides catholica habet Verbum Dei, quod in principio erat apud Patrem, in thalamo uteri virginalis conjunxisse sibi sponsum; cujus naturam in unitatem personæ suscipiens, caro factum est ut habitaret in nobis. Naturæ enim nostræ unitus, *Ioan. 1.*

tanquam ſponſus de thalamo virginali, proceſſit ex utero; & non eam de cœlis attulit, ſicut hæretici affirmare auſi ſunt. Ac per hoc non tanquam ſponſus de thalamo proceſſit ex Patre. Verbum quippe Dei, filius Dei, proceſſit à Patre, & venit in mundum. Nec aliud fuit venire in mundum, quàm in utero Virginis naturæ humanæ veritatem aſſumere, in qua viſibilem ſe præberet mundo. Hanc igitur humanitatis noſtræ naturam, cui unitus ſponſus Eccleſiæ factus eſt, non de ſinu Patris traxit, ſed de carne Virginis ſumpſit.

V. Eſt præterea in prædicta antiphona notanda temeritas, evidénſque mendacium; dum & ſacræ Scripturæ verba ſui ſenſus perverſitati coaptat, & nativitatem Salvatoris, qua vel de Patre ante ſecula, vel de matre in plenitudine temporum natus eſt, tanta confuſione permiſcet, ut de qua loqui velit, intelligi omnino non poſſit. Quod ſummopere ubique cavendum eſt, ne divinorum verborum ordo mutetur, & de ſcriptura veritatis labyrinthus texatur erroris.

VI. Illud etiam Reſponſorium, quod in eiſdem vigiliis cantabatur, quanta fidei ſeveritate reiciendum eſt; in quo ait vanus ille præſumptor: *De illa occulta habitatione ſua egreſſus eſt filius Dei, deſcendit viſitare & conſolare omnes qui eum de toto corde deſiderabant.* quod cùm ſermonum imperitia, tum ſenſus quoque abſurditate ac falſitate turpatur. Nam & occultam filij habitationem ſumma levitate dixit; & eum omnes deſiderantes ſe viſitaſſe, conſolatúmque eſſe, mendaciter aſſeruit; cùm potiùs

eos quos visitare dignatus est, se agnoscentes ac desiderantes effecerit.

VII. Considerentur etiam verba alterius Responsorij, quod quasi de mysterio nativitatis Christi compositum, contra morem nocturni officij ab eminentiori loco pompaticè concrepabat : *Descendit de cœlis missus ab arce Patris, introïvit per aurem Virginis in regionem nostram, indutus stola purpurea, & exivit per auream portam lux & decus universæ fabricæ mundi.* Vbi primùm, qui descenderit non designat. Arcem verò Patris quid dixerit, ipse quoque penitùs ignoravit. Numquid est aliquod ædificium cœleste, aut percœleste, quod factum sit ab eo, aut aliud aliquid quod non est ipsum quod Pater, aut est ipse Pater? Quod si est; quomodo sibi est arx? Nec per aurem Virginis Verbum Dei introisse, catholicæ aures ferunt: quia cùm sit incorporeum, & totum ubique præsens, nec localiter accedit, nec aditu corporeo indiget. Nisi fortè nobis persuadere voluit angelicorum sono verborum sacram Virginem Dei filium concepisse. Quod quantum à fidei veritate discordet, ex verbis ipsius angeli perspicuum est; qui ipsi Virgini interroganti, *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quomodo autem virginalis uterus regio nostra possit intelligi, cùm & virgo illa unici filij mater sit, & nos omnes non ex virginea sed ex corrupta carne nascamur, prorsùs inveniri non potest. Deinde quòd eum stola indutum purpurea aurem dicit Virginis introisse, sive humano more cultu regio indutum, Luc. 1.

ſive humanam formam non ex Virgine ſuſcepiſſe, ſed de cœlo Dei Verbum attuliſſe putaverit, eámque ſtolam purpuream appellarit, apertiſſimæ blaſphemiæ eſt. Iam verò per auream portam eum exiiſſe, quanta vanitate proferre auſus eſt; cùm nativitas Chriſti ex Virgine non ſupervacuis verbis adumbrari, ſed confeſſione ſimplici debeat declarari; qui non, ut ille ait, univerſæ fabricæ mundi, ſed juxta veritatem evangelicam rationalis tantummodo creaturæ lux eſt.

VIII. Aliud quoque Reſponſorium de verbis Evangelij, ſed non ordine evangelico, quod jam utiq; correctũ à veſtra dilectione pſallitur, Matth. 27. neſcio quis compoſuit, dicens: *Tenebræ factæ ſunt dum crucifixiſſent Ieſum Iudæi; & circa horam nonã exclamavit Jeſus voce magna: Deus, Deus, ut quid me dereliquiſti. Tunc unus ex militibus lancea latus ejus perforavit, & inclinato capite emiſit ſpiritum.* Nempe omnibus fidelibus certum eſt quòd Salvator noſter non aliqua doloris violentia coactus, ſed ſpontaneè pro nobis eſt mortuus; nec animam neceſſitate amiſit, Ioa. 10. ſed poteſtate poſuit, ſicut ipſe ait: *Nemo tollit à me animam meam, ſed ego pono eam à me ipſo ut iterum ſumam eam.* Sed iſte & evangelici ordinis & fidei veritatis ignarus, priùs dixit lanceà à militibus latus Domini perforatum, & tunc ab eo ſpiritum emiſſum. quod omnino paganum eſt, Chriſtum non benignitate propriæ voluntatis, ſed vi doloris mortuum opinari; cùm è contrario in Evangelio referatur quòd Matth. 27. Dominus voce magna clamaverit, *Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum*; & hæc

dicens, expiravit. Quam mortem Christi in tantum milites qui aderant admirati sunt, ut continuò Deum glorificasse, eúmque Dei filium confessi esse referantur, ac postea Iudæis petentibus latronum crura, qui cum eo fuerant crucifixi, Pilatus frangi concesserit, Iesu autem jam mortui non crura confracta, sed militis lancea latus narraretur apertum, non, ut iste imperitè protulit, perforatum.

IX. Iam verò quanta illa sunt vaticinia, ut ita dictum sit, falsa in Responsoriis & Antiphonis, quæ quasi ex voce Domini pronuntiantur, cùm in nullis divinis Scripturis reperiantur. Vt est: *Octava decima die decimi mensis jejunabitis, dicit Dominus, & mittam vobis Salvatorem & propugnatorem pro vobis, qui vos præcedat & introducat in terram quam juravi patribus vestris.* Et iterum: *Coronam gloriæ ponam super caput ejus, dicit Dominus, & induam illum stolam candidam, quia servavit mandata mea, & propter nomen meum effusus est sanguis ejus in terra.* Et iterum: *Sancti estis, dicit Dominus, multiplicabo numerum vestrum, ut oretis pro populo meo in loco isto.* & multa hujusmodi ridiculosa & fantastica. Quorum inventoribus congruere mihi videntur illa quę Dominus per Ezechielem Prophetam adversùs falsos Prophetas loquitur, dicens: *Væ Prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident.* Et post pauca: *Vident vana & divinant mendacium, dicentes, Ait Dominus, cùm Dominus non miserit eos, & perseveraverunt confirmare sermonem. Numquid non visionem cassam vidistis, & divinationem mendacem loquuti estis? & dicitis,*

Isa. 19.
Exod. 23.
Deut. 30.
Ezech. 13.

Ait Dominus, cùm ego non sim loquutus. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Quia loquuti estis vana, & dixistis mendacium; ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus. Et erit manus mea super Prophetas*, qui vident vana, & divinant mendacium. In concilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israël non scribentur, nec terram Israël ingredientur.*

X. Sed hæc & similia, quorum in præfato libro infinita erat copia, quia indignum est scribere, & vestræ prudentiæ fastidiosum audire, faciliùs conloquendo & fideliter pertractando dijudicari possunt. Nunc superest ut sacrorum statuta canonum, catholicorúmque patrum sententias, sicut superiùs promisimus, exsequamur; ut ex his perspicuè declaretur qua cautela levissimorum hominum excogitationes vitandæ sint, quæ nulla veritate subnixæ, nulla ratione ornatæ, contemptui patent.

XI. In Concilio Africano talis constitutio promulgata est: *Ut preces & orationes, nisi probatæ fuerint in Concilio, non dicantur; nec aliqua ex his omnino cantentur in Ecclesia, nisi quæ à prudentioribus tractata & comprobata in synodo fuerint; ne fortè aliquid contra fidem, vel per ignorantiam, vel per studium, sit compositum.* Vbi breviter considerandum, quòd non solùm ea quæ studio perfidiæ, sed etiam illa quæ simplicitate ignorantiæ contra fidei regulam composita fuerint, pari animadversione repudiantur.

Hierony. l. 3. comment. ad c. 5. Epist. ad Ephes.

XII. Beatus Hieronymus cùm exponeret præceptum Apostoli, ubi ait, *Implemini spiritu loquentes vobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes in*

cordibus vestris Domino, non tacuit quod in cantoribus Ecclesiæ reprehendendum videbat. « Canere igitur, ait, & psallere & laudare Dominum magis animo quàm voce debemus. Hoc est quippe quod dicitur: *Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino.* Audiant hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragœdorum modum guttur & fauces dulci medicamine colliniendæ sunt, ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica; sed in timore, in opere, in scientia Scripturarum. Quamvis sit aliquis, ut solent illi appellare, Cacophonos, si bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantor est. Sic cantet servus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant quæ leguntur; ut spiritus malus qui erat in Saule, ejiciatur ab his qui ab eo similiter possidentur, & non introducatur in eos qui de domo Dei scenam fecere populorum.] In quibus verbis magnoperè pensandum est, quòd eos qui in morem psallentis David cum timore & gravitate spiritali canunt, malignum spiritum etiam ab auditoribus suis excludere posse confirmat; eos verò qui theatralibus sonis & scenicis modulationibus, & quamvis in divinis verbis, vocis dulcedine intemperantiùs delectantur, eum non solùm ab aliis non excludere, sed, quod est terribile, in seipsos introducere testatur. Vnde & in alio loco idem Doctor, cùm sententiam Esaiæ exponeret, *Iniqui sunt cœtus vestri*, ait: « Omnis conventus qui non offert hostias spiritales, nec audit illud quod in quinquagesimo psalmo canitur, *Sacrificium*

Hierony. in Isai. c. 1.

» *Deo spiritus contribulatus, cor contritum, &*
» *humiliatum Deus non despicit*, abominabilis
» Deo est.] Mens ergo libera, id est, sensibus corporis non succumbens, ita resistere debet vanæ ac noxiæ delectationi aurium, sicut & delectationibus sensuum ceterorum, visus videlicet, & olfactus, gustus, & tactus; quorum perturbationibus anima prægravatur, & capitur. Quantum denique oblectationes aurium virtutem mentis enervent, testatur præfatus Doctor, qui ait: *Auditus vario organorum cantu, & vocum inflexionibus delinitur, & in carmine Poëtarum & comœdiarum, mimorúmque urbanitatibus, & strophis, & quicquid per aures introïens virilitatem mentis effeminat.*

XIII. Sed & beatus martyr Cyprianus simili modo dicit, exponens illud Apostoli, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret.* Ait ergo: Circuit
» ille nos singulos, & tanquam hostis clausos ob-
» sidens, muros explorat, & tentat an sit pars ali-
» qua membrorum minùs stabilis & minùs fida,
» cujus aditu ad interiora penetretur. Offert ocu-
» lis formas illices & faciles voluptates, ut visu
» destruat castitatem. Aures per canoram musi-
» cam tentat, ut soni dulcioris auditu solvat &
» molliat Christianum vigorem.]

1. Pet. 5. Cyprian. in Serm. de zelo & livore.

XIV. Quod & beatus Augustinus ad tentationem diaboli intelligens pertinere, in libris confessionum suarum Deo gratias refert quòd
» ab hoc vitio liberatus sit. Voluptates, inquit,
» aurium tenaciùs me implicaverant, & subjuga-
» verant; sed resolvisti & liberasti me. Nunc in
» sonis, quos animant eloquia tua, cùm suavi &

August. confess. l. 10. c. 33.

artificiosa voce cantantur, fateor, aliquantulum « adquiesco, dum ipsis sanctis dictis religiosiùs « & ardentiùs sentio moveri animos nostros in « flammam pietatis, cùm ita cantantur, quàm si « non ita cantarentur.] Et rursus post aliqua de « utilitate psallendi in Ecclesia discretam proferens sententiam, dicit: Tutius quidem mihi « videtur quod de Alexandrino Episcopo Athanasio sæpe mihi dictum commemini, quia tam « modico flexu vocis faciebat sonare lectorem « psalmi, ut pronuntianti vicinior esset quàm canenti. Veruntamen cùm reminiscor lacrymas « meas, quas fudi ad cantus Ecclesiæ tuæ in primordiis recuperatæ fidei meæ, & nunc ipso « commoveor, non cantu, sed rebus quæ cantantur, cùm liquida voce & convenientissima « modulatione cantantur, magnam instituti utilitatem rursus cognosco; magísque adducor, « non quidem inretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia, ut per oblectamenta aurium infirmior « animus in affectum, pietatis assurgat. Tamen « cùm mihi accidit ut me ampliùs cantus quàm « res quæ canitur moveat, pœnaliter me peccare « confiteor, & tunc mallem non audire cantantem.] Ecce vir sanctissimus, atque doctissimus, & approbat institutum cantandi propter infirmos, quos in affectum pietatis facit assurgere; & tamen cùm accidit ut plus moveat animum cantus, quàm res quæ canitur, pœnale dicit esse peccatum, ita ut melius sit non audire cantantem, utique in cantu & sonis quos divina eloquia animant, ac vivificant; ut vita cantuum ac sonorum in sententiis sit divinorum eloquio-

rum. Ceterùm, si in diebus suis audisset aliquos non de divinis eloquiis, sed de humanis adinventionibus cantantes, numquid non mortuum & sine vita talem cantum judicaret?

XV. Verùm quia Gregorij præsulis nomen titulus præfati libelli prætendit, & hinc opinione sumpta putant eum quidam à beato Gregorio Romano Pontifice & inlustrissimo Doctore compositum; videamus quid sanctus ille vir de cantu ecclesiastico ordinaverit, vel quid ejus tempore Romana Ecclesia decantarit. Ait igitur in Decretis suis: In sancta hac Romana Ecclesia, cui divina dispensatio præesse me voluit, " dudum consuetudo est valde reprehensibilis " exorta, ut quidam ad sacri altaris ministerium " cantores eligantur, & in Diaconatus ordine con" stituti modulationi vocis inserviant; quos ad " prædicationis officium eleemosynarúmque stu" dium vacare congruebat. Vnde fit plerunque, " ut ad sacrum ministerium, dum blanda vox " quæritur, quæri congrua vita negligatur, & " cantor minister Domini moribus stimulet, cùm " populum vocibus delectat. Qua de re præsenti " decreto constituo, ut in sede hac sacri altaris mi" nistri cantare non debeant, solúmq; evangelicæ " lectionis officium inter Missarũ sollemnia exsol" vant; psalmos verò ac reliquas lectiones censeo " per subdiaconos, vel si necessitas exigit, per mi" nores ordines exhiberi. Si quis autem contra " hoc decretũ meum venire tentaverit, anathema " sit. Et responderunt omnes, Anathema sit.] Ecce vir apostolicus reprehendit consuetudinem, quia Diaconibus cantandi officium injungebatur, nec in eis blandam vocem sed congruam vitam

Grego. I. lib. 4. Indict. 13. epist. 44.

vitam dicit esse requirendam; stimularíque Deum talium ministrorum moribus asserit, etiamsi populum vocibus delectent. Damnata verò tali consuetudine, psalmos ac reliquas lectiones per subdiaconos vel per minores ordines censet exhiberi; solo videlicet evangelicæ lectionis officio Diaconibus delegato. Ex quibus perspicuè demonstratur psalmos tunc in Ecclesia decantari solitum, unde maximam partem divinorum officiorum etiam nunc constat esse compositam; & non figmenta quorumlibet hominum, quæ à tanto illo viro non esse composita, nemo nisi qui sincerissimæ ejus fidei & excellentissimæ eruditionis ignarus est, dubitat.

XVI. Igitur quia sanctorum patrum dictis satis ostensum est quantum humanæ levitates & mendacia devitanda, quantúmque divinorum eloquiorum veritas ac sinceritas amplectenda sit, libet pauca ex verbis beati martyris Cypriani subnectere; quibus ostendatur qua gravitate & modestia divina officia celebranda sint: Sit, inquit, orantibus sermo & precatio cum « disciplina, quietem continens & pudorem. Co- « gitemus nos sub conspectu Dei stare. Placen- « dum est divinis oculis & habitu corporis, & « modo vocis. Nam ut impudentis est clamoribus « strepere; ita congruit verecundo modestis pre- « cibus orare. Et quando in unum cum fratribus « convenimus, & sacrificia divina cum Domini « sacerdote celebramus, verecundiæ & discipli- « næ memores esse debemus: Non passim venti- « lare preces nostras inconditis vocibus, nec peti- « tionem commendandam modestè, Deo tumul- «

Cyprian. in Serm. de orat. dominica.

„ tuoſa loquacitate jactare. Quia Deus non vocis
„ ſed cordis auditor eſt; nec admonendus eſt cla-
„ moribus, qui cogitationes videt, probante Do-
Apoc. 2. „ mino & dicente: Et ſcient omnes Eccleſiæ quia
„ ego ſum ſcrutans renes & corda. Sonet pſal-
„ mus. Convivium ſobrium ſit nobis ſpiritualis
„ auditio, prolectet aures religioſa mulcedo.]

XVII. His ergo & hujuſmodi patrum monitis informati, & eorum ſequentes veſtigia quos ad Dominum præceſſiſſe non ambigimus, cunctas adinventiones hominum quaſi ſuperfluas reſpuentes, verbis Domini, quæ ad omnia ſufficiunt, in ejus laudibus perſonemus; ut cum beato David dicere valeamus: *Et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Quia, ut beatus Auguſtinus ait, *nihil Deo rectè offertur, niſi quod ab eo accipitur.* Qui & alio loco præcepit ſuis: *Nolite cantare niſi quod legiſtis eſſe cantandum.* Quod quidam religioſi viri ſequentes, ſubjectis ſibi fratribus præceptum tale dederunt: Nullus præſumat Reſponſoria, aut Antiphonas, quæ ſolent aliqui compoſito ſono pro ſuo libitu non ex canonica ſcriptura aſſumpta canere, in congregatione iſta vel meditari vel dicere. Oportet enim nos ſanam & ſimplicem apoſtolicam & patrum noſtrorum imitari doctrinam, & gratiam ſtabilire, cor moréſque ſubdere diſciplinæ. Ea igitur cantare debemus
„ quæ, ſicut beatus Auguſtinus dicit, ita ſcripta
„ ſunt ut cantantur. Quæ autem non ita ſcripta
„ ſunt, non cantemus; quia nec alio modo quàm
„ quo ipſe Dominus juſſit per Prophetas & Apo-
„ ſtolos ſuos manifeſtari ea hominibus debent.
„ A nobis obedientiæ quàm victimarum ſacrifi-

cium quærit; nec cantilenæ artificioſo ſtudio, "
ſed obſervantia mandatorum & cordis munditia "
delectatur.] "

XVIII. Hæc ſinceriſſima patrum ſtatuta, omni diligentia & veneratione obſervanda ſunt. Quia per hoc & fidei puritas, ac religionis diſciplina ſaluberrimè cuſtoditur, & duo mala nimis pietati contraria utiliter reſecantur; videlicet, dum & vaniſſimorum hominum præſumptio, qui non ſolùm inepta, & ſuperflua, ſed etiam profana & hæretica in Eccleſiis decantare audent, funditus excluditur; & adoleſcentulis, atque omnibus generaliter quibus cantandi officium injunctum eſt, magna occaſio ſtultæ & noxiæ occupationis aufertur. Ex quibus quamplurimi ab ineunte pueritia uſque ad ſenectutis canitiem omnes dies vitæ ſuæ in parando & confirmando cantu expendunt, & totum tempus utilium & ſpiritalium ſtudiorum, legendi videlicet, & divina eloquia perſcrutandi, in iſtiuſmodi occupatione conſumunt; quódque animabus eorum proculdubio valde eſt noxium, ignari fidei ſuæ, inſcij Scripturarum ſanctarum, & divinæ intelligentiæ inanes ac vacui, hoc ſolum ſibi ſufficere putant; & ob hoc, etiam ventoſi & inflati incedunt, ſi ſonum & vocem decantationis utcunque addiſcant, & in numero cantorum deputari videantur. Quibus omnino (dum, ſicut beatus Gregorius ſuprà ait, *Deum moribus ſtimulant, cùm populum vocibus oblectent*) metuendum eſt ne etiam ipſa illa Dei increpatione feriantur, qua dicit: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me.* Et iterum: *Auſer à* Matth. 15. Amos 5.

me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam. Nam & beatus Hieronymus, ut suprà memoratum est, de hujusmodi hominibus manifestè dicit, quòd de Ecclesia Dei scenam fecerint populorum. Hanc enim occupationem superfluam in eisdem sacris officiis devitantes antiqui, cùm eis profectò suppeteret ex divinis libris & multiplex copia laudationis, & peritia modulationis, maluerunt tamen eadem sæpe repetere, quàm infinitis & non necessariis psallentium animos occupare, vel gravare.

XIX. Quapropter, auxiliante Dei gratia, omni studio pietatis instandum atque observandum est, ut sicut ad celebranda Missarum sollemnia habet Ecclesia librum mysteriorum fide purissima & concinna brevitate digestum, habet & librum lectionum ex divinis libris congrua ratione collectum, ita etiam & hunc tertium officialem libellum, id est, Antiphonarium, habeamus omnibus humanis figmentis & mendaciis expurgatum, & per totum anni circulum ex purissimis sanctæ Scripturæ verbis sufficientissimè ordinatum; quatinus in sacris officiis peragendis, juxta probatissimam fidei regulam, & paternæ auctoritatis venerabilem disciplinam, una à nobis atque eadem custodiatur forma orationum, forma lectionum, & forma ecclesiasticarum modulationum; quæ à boni ingenij adulescentibus quamcelerrimè imbibita, eos & divinis laudibus concinendis sufficienter & graviter idoneos reddat, & à potioribus ac spiritalibus studiis non impediat. Quis enim ita contentiosus, immo insa-

nus, & ab omni veritatis ratione aversus est, ut non hoc rectiùs, & convenientiùs, ac salubriùs fateatur in Dei laudibus decantari, quod ex divinis dictis & libris videat fideliter assumi? quatinus sicut in Symbolo catholico fidem nostram non nostris sed apostolicis verbis profitemur, & in dominica oratione non nostris sed ipsius Domini & Salvatoris nostri sermonibus supplicamus; ita etiam in divinæ laudis honore, non humanis, sed divinis, & spiritalibus, juxta Apostolum, psalmis, hymnis, & canticis personemus. Superfluò namque alia quæruntur, ubi ista sufficere & superabundare noscuntur. *Ephes. 5.*

INCIPIT LIBER VENErabilis Agobardi Archiepiscopi Lugdunensis contra libros quatuor Amalarij Abbatis.

I. AMalarius in libro suo primo capitulo tricesimo septimo dicit ita: Romana « consuetudo unum diem, id est, VII. Kalen- « das Maij interponit, quem vocat in Letania « majore, non in jejunio. Letania, ut prædixi- « mus, deprecatio est apud nos. Potest enim se- « rena mens, & aliena à voluntate mala, precari « Deum, quamvis manducet sobriè carnem me- « ridie, & lætetur de resurrectione Domini. Ta- « men majorum patrum, id est, apostolicorum « usus sequendus est. Forsitan ex ipso officio po- « terimus intelligere quid deprecandum sit tali «

» in tempore. Prima oratio ad Missam dicit: *Præ-*
» *sta quæsumus omnipotens Deus, ut qui in afflictio-*
» *ne nostra de tua pietate confidimus, contra ad-*
» *versa omnia tua semper protectione muniamur.*
» Huic concordat Offertorium, dicens: *Adjuva*
Psal. 108. » *me Domine Deus meus, salvum me fac propter*
» *misericordiam tuam. Qui insurgunt in me, con-*
» *fundantur.* Eo tempore, id est, VII. Kalendas
» Maij, possunt inimici commovere bella adver-
» sùs vicina regna. Vt reor, cautè providit sancta
» Ecclesia Deum rogare, ut qui destruxit olim
» consilium Achitophel, nunc destruat consilia
» eorum qui volunt irruere super pacem ejus. In-
» tendit & hoc, quod dicit Epistola: *Multùm*
Iac. 5. » *enim valet deprecatio justi assidua.* Evangelium
» alteram petitionem sonat, dicens: *Quis au-*
Luc. 11. » *tem ex vobis patrem petit panem,* & iterum, *aut*
» *piscem,* & iterum, *aut si petierit ovum.* In istis
» tribus temporalia petenda possumus intellige-
» re: per panem, omnia bona quæ de terra nas-
» cuntur: per piscem, quæ de agris: per ovum,
» animalia quæ coëunt simul. Hæc enim memora-
» to tempore in aliquo profectu sunt: germina
» messis pullulant, arborum fructus ex flore pro-
» deunt, vineæ atque olei liquor suis arboribus
» se erumpit, pullorum animantia campos tun-
» dunt. Quoniam hæc necessaria sunt nostris usi-
» bus, petenda sunt à Domino ut conserven-
» tur.]

II. In his verbis Amalarij facilè quilibet potest deprehendere quæ sint inutilia, & quæ noxia. Dicit namque posse fieri Letanias, id est, Rogationes, sine jejunio & carnis abstinentia. quod nunquam dictum est neque à parum sa-

pientibus. Nempe Ninivitæ, quando conversi sunt ad prædicationem Ionæ Prophetæ, non habebant doctores, qui eos docerent sacrificium Deo esse spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum. Et tamen ratione naturali intelligentes per hæc flectendam Dei pietatem, contra subversionem sibi imminentem ad quæ arma concurrerint, dicit ita eadem Scriptura: *Et cœpit Ionas introire in civitatem itinere diei unius, & clamavit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. Et crediderunt viri Ninivitæ in Domino, & prædicaverunt jejunium, & vestiti sunt saccis à majore usque ad minorem.* Videlicet usque ad lactentem, sicut senserunt qui de hac laudabili pœnitentia scribere voluerunt; ex quibus unus Prudentius vir doctus:

Psal. 50.

Ionæ 3.

Nullus, inquit, *bibendi, nemo vescendi memor.*
Iejuna mensas pubes omnes liquerat.
Quin & negato lacte, vagientium
Fletu madescunt parvulorum cunulæ.
Succum papillæ parca nutrix derogat.

Sequitur in eadem Scriptura: « Et pervenit verbum ad Regem Ninive, « & surrexit de solio suo, « & ejecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco, « & sedit in cinere, & clamavit, « & dixit, in Ninive ex ore Regis & Principum ejus dicens: « Homines, & jumenta, & boves, « & pecora non gustent quicquam, nec pascantur, « & aquam non bibant. Et operiantur saccis homines, « & jumenta, & clament ad Deum in fortitudine: « & convertatur vir à via sua mala, « & ab iniquitate quæ est in manibus eorum. « Quis scit si convertatur & ignoscat Deus, &

„ revertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus?
„ Et vidit Deus opera eorum, quia converſi ſunt
„ de via ſua mala: & miſertus eſt ſuper malitia
„ quam locutus fuerat ut faceret eis, & non fe-
„ cit.] Sed per Ioël Prophetam ipſe Dominus de-
monſtrat quales rogationes velit ſibi exhiberi,
Ioël. 2. „ dicens: Convertimini ad me in toto corde ve-
„ ſtro, in jejunio, & fletu, & planctu; & ſcindite
„ corda veſtra, & non veſtimenta veſtra; & con-
„ vertimini ad Dominum Deum veſtrum, quia
„ benignus & miſericors eſt, patiens, & multus
„ miſericordia, & deprecabilis ſuper malitia.]
Illud etiam quod ſubjungit, propterea ſepti-
mo Kalendas Maij legendam lectionem Evan-
gelij, in qua datur exemplum de pane, ovo, &
piſce, quia eo tempore proficiunt, & pro illis
eo tempore Dominus deprecandus ſit, ut no-
ſtris uſibus conſerventur, quis non videat quan-
to riſu dignum ſit, eò quòd nunquam Dominus
pro his orationes publicas fieri juſſerit; cùm è
Luc. 12. contrario præceperit: *Nolite quærere quid man-
ducetis, aut quid bibatis, & nolite in ſublime tol-
li. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater
autem veſter ſcit quoniam his indigetis. Veruntа-
men quærite regnum Dei, & hæc omnia adicien-
tur vobis.* Nam etſi pro frugibus terræ & pro
animantibus quibuſque orandus Deus; num-
quid & pro piſcibus rogationes faciendæ ſunt,
ut conſerventur propter nos?

III. Dicit iterum Amalarius in libro primo
„ capitulo viceſimo ſeptimo: Eum quem ſuperiùs
„ precatus eſt Pontifex ut mitteret Spiritum ſan-
„ ctum, in ſequentibus petit ut ſuſcipientem di-
„ gnetur conſignare in vitam æternam; id eſt,

eundem Spiritum non amittat ſuſcipiens, uſ- «
que dum perducat hoſpitem ſuum ad vitam «
æternam.] Et poſt pauca: Sine iſto ſignaculo «
non oportet nos præſentari ante Deum. De «
quo quaſi de aliquo veſtimento dicebat Pau- «
lus ad Corinthios: Etenim qui ſumus in iſto cor- « 2. Cor. 5.
pore, ingemiſcimus gravati; eò quòd nolumus «
ſpoliari, ſed superveſtiri; ut abſorbeatur mor- «
tale à vita. De quo veſtimento dicat, in ſequen- «
tibus monſtrat: Qui autem perficit nos in hoc «
ipſum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.] «

IV. Hæc verba Amalarij qualia ſint, omnis qui erga ſinceritatem fidei ſollicitus eſt, dijudicare poteſt. Tamen hoc quod ſubjungit dicens, *De quo ſignaculo quaſi de aliquo veſtimento dicebat Paulus ad Corinthios: Etenim qui ſumus in iſto corpore, ingemiſcimus gravati, eò quòd nolumus ſpoliari, ſed ſuperveſtiri, ut abſorbeatur mortale à vita*, talem ſenſum habere qualem ille intromittit ſi alicubi legit, illius forſitan error eſt qui ſcripſit. Si autem ex ſemetipſo excogitavit, nimia præſumptio eſt. Quid namque ingemiſcit gravatus? Certè eò quòd non vult ſpoliari, ſed ſuperveſtiri. Et ſi non vult ſpoliari veſtimento Spiritus ſancti, quid vult veſtire ſuper Spiritum Dei? Sed quoniam laborioſum eſt refutare ſenſum ejus, hoc nobis dixiſſe ſufficiat, quòd doctor catholicus beatus Auguſtinus hoc veſtimentum mortalitatem carnis eſſe dicit, quam geſtamus in hoc corpore viventes. Et propterea ingemiſcimus gravati, quia timemus per mortem temporalem ſpoliari veſtimento carnis: &, ſi fieri poſſet, vellemus ſuperveſtiri immortali vita; non de-

posita per mortem ipsa mortalitate, sed potiùs absorpta à vita.

V. Dicit iterum Amalarius in libro primo » capitulo quadragesimo: Solet quæri inter vul- » gares quanto tempore debeant unctionem » chrismatis observare in capite, ut non laven- » tur qui accipiunt manus impositionem, absque » tempore baptisterij. Quibus potest responderi, » quanto tempore generaliter ab Ecclesia cele- » bratur adventus Spiritus sancti super Aposto- » los, tanto tempore celebretur apud unum- » quemque qui eum accipit, hoc est, septem die- » bus. Et non immeritò. Quoniam in septem mu- » lieribus venit ad hospitem suum, fas est ut uni- » cuiq; mulieri convivium suũ paretur per singulos » dies. de quibus mulieribus dicit Isaias: *Appre-* Isa. 4. » *hendent septem mulieres virum unũ.* Convivium » illarum mulierum est, quando ipsæ de se satiant » hospitẽ suum. Talia convivia exercebat Christus » apud cõvivas suos, talia & Spiritus sanctus exer- » cet. HOSPES Spiritus sancti, mens est hominis. MẼS » tantò ampliùs satiatur à sagina Spiritus sancti, » quantò minùs fuerit dedita carnalibus delecta- » tionibus. Ita observet accipiens tempus adven- » tus Spiritus sancti, ut solet carus amicus circa » carum amicum observare. Quando aliquis ca- » rus ad amicum carum venit, in nullo vult ille » qui suscipit, illum offendere, sed quicquid no- » vit ei placitum esse, hoc ex corde benigno ei ad- » hibet. Ita quicquid cognoverit suscipiens Spi- » ritum sanctum, placitum ei esse, hoc illi exhi- » beat quandiu cum illo est. Si hoc fecerit, for- » sitan citiùs poterit ei conciliari, quando aliqua » offensa recesserit ab eo. Quando Christus re-

cordatur unctionem chrismatis sibi adesse, tunc « potissimùm recolit debere se esse sub disciplina « Spiritus sancti. Vnctio illa ideo fit, ut sciamus « quòd invisibiliter operetur Spiritus sanctus in « nobis. Oleum solet fessorum membra fovere. « Balsamus solet redolere. Fessa sunt membra ani- « mæ nostræ, quando pœnitet se egisse quod con- « tra Dei voluntatem est : ad quam solet Spiritus « sanctus venire, & ei monstrare dimissa peccata, « sive dimittenda. Vnde & ipse Spiritus consola- « tor dicitur.]

Hæc verba Amalarij confusa & inutilia unusquisque qui audit, videat quomodo corrigat, qualiter derideat : quia non ædificant fidem, sed destruunt; nec plantant virtutes in mentibus audientium, sed evellunt; maximè ubi in postremis dicit: *Quando Christus recordatur unctionem chrismatis sibi adesse, tunc potissimùm recolit debere se esse sub disciplina Spiritus sancti.*

VI. Item Amalarius in eodem capitulo: Non « enim frustra Spiritus sanctus super Apostolos « venit in die Pentecostes in vento & igneis lin- « guis. Voluit futuræ Ecclesiæ demonstrare quid « operatus esset in Apostolis per adventum suum. « Venit in vento vehementi, ut ostenderet se ex- « cussurum esse ab Apostolorum cordibus om- « nem cupiditatem terrenam. Sicut enim ventus « vehemens proicit pulverem à facie terræ, sic « adventus Spiritus sancti à corde hominis eicit « omnem terrenam cupiditatem. In igneis linguis « apparuit, ut demonstraret quales facturus erat « linguas Apostolorum; hoc loquentes, & igni- « ta verba infundentes in corda credentium. Hæc « enim verba ignita consumunt peccata, & ac- «

» cendunt corda ad amorem æternæ patriæ. Ipsa
» est caritas quæ diffunditur in corda credentium,
» & facit ea unum cor esse ad imitationem suæ
» propriæ substantiæ; hoc est, ut unum velint, si-
» cut sancta Trinitas unum vult.]

VII. De his verbis Amalarij perpendant prudentes quid judicent. Manifestum tamen est, quòd in eo quod dicit, *Venit in vento vehementi ut ostenderet sese excussurum esse ab Apostolorum cordibus omnem cupiditatem terrenam*, obiciendum illi sit; Si eadem hora quando repleti sunt Spiritu sancto, adhuc discutiendæ erant ab Apostolorum cordibus omnes cupiditates terrenæ, quid operatus in eis est per tres annos mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus? & quare illis dicit: *Iam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis.* Et iterum: *Et vos mundi estis, sed non omnes.* Numquid non erant jam utres novi, parati & capaces ad recipiendum vinum novum, id est, Spiritum sanctum, qui eos induceret in omnem veritatem? In eo autem quod subinfert, dicens, *In igneis linguis apparuit, ut demonstraret quales facturus erat linguas Apostolorum, hoc est, loquentes & ignita verba infundentes in corda credentium. Hæc enim verba ignita consumunt peccata.* non satis attendit quomodo dicat. Nam Apostoli jamdudum fuerant loquentes, iam prędicaverant, jam multa & magna signa fecerant; ita ut dicerent Domino: *Etiam dæmonia subiciuntur nobis in nomine tuo.* Non autem, sicut iste dicit, verba consumunt peccata; sed fidem ministrant, fidem ædificant, quæ audientes aptat ad gratiam Baptismi, ex tunc & dein-

Ioan. 15.

Ioan. 13.

Luc. 10.

ceps. Quod autem ſubjungit, dicens quòd verba ignita Apoſtolorum accendant corda ad amorem æternæ patriæ. *Ipſa eſt caritas quæ diffunditur in corda credentium; & facit ea unum cor eſſe ad imitationem ſuæ propriæ ſubſtantiæ; hoc eſt, ut unum velint, ſicut ſancta Trinitas unum vult*. ſi bene ſentit, bonum bene non loquitur. Nam multùm differt inter verba prædicantium, & unctionem Spiritus ſancti. Si enim verba Apoſtolorum facere potuiſſent quod iſte ſomniat in cordibus auditorum, verba Domini potiùs id feciſſent in cordibus Iudæorum. Sed quia non eſt hoc opus verborum, ſed divini interni muneris, ſic debet intimari qui docet in doctrina. Sed è contrà Amalarius docens non in doctrina, ſentire cognoſcitur, quòd ſicut caritas, id eſt, Spiritus ſanctus, corda fidelium per gratiam facit unum eſſe, & unum velle, ita in ſancta Trinitate gratia ejuſdem Spiritus ipſam ſanctam Trinitatem faciat unum eſſe, & unum velle, ſicut Arriani dogmatizare ſolebant.

VIII. Item Amalarius in libro primo capitulo tertio decimo dicit: Dominus noſter eſt « agnus, qui incipiente quintadecima luna tra- « ditus eſt; & crucem aſcendit Paraſceve. Sequi- « tur Reſponſorius cum quatuor verſibus. Nullí- « que dubium quin Chriſtus homo ex quatuor « elementis conſiſteret. Naturale eſt homini ut « ex terra, & aqua, & aëre, & igne conſiſtat. « Quando naturam hominis aſſumpſit, hæc qua- « tuor elementa aſſumpſit. Illa pendebant in cru- « ce inter medios duos latrones. Vnde unus ver- « ſus: In medio duorum animalium cognoſceris. «

Habac. 3. » quod ita Hieronymus in Habacuc.]

IX. In his verbis Amalarius quanta vagatione discurrat, qui erroribus insanæ mentis mederi per caritatem vult, prudenter perpendat. Homines qui cantum composuerunt ex verbis Scripturarum, arbitrio suo, prout illis congruum visum est, fecerunt. Et per diversas regiones diversis modis. Non Spiritu Dei acti, sicut beatus Petrus de Prophetis & prophetia

2. Pet. 1. futurarum rerum loquitur, dicens: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Et ideo si homo uni Responsorio quatuor versus adjungit, non est umbra alicujus ænigmatis, sicut iste putat, & mendacissimè putari cogit. In hoc autem quod dicit, *Sequitur Responsorius cum quatuor versibus. Nullique dubium quin Christus homo ex quatuor elementis consisteret. Naturale est homini ut ex terra, & aqua, & aëre, & igne consistat. Quando naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elemēta assumpsit.* opponenda est sententia Apostoli his stultissimis

Col. 2. & blasphemis sermonibus, qua dicit: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum.* Dicat Amalarius quomodo Christus homo ex quatuor elementis consistat. Nempe veri fideles, id est, Catholici, Christum ita tenent, sicut eum beatus Augustinus confitetur, dicens; *Agnoscamus geminam substantiam*

August. Serm. 8. de diversis. *Christi, divinam scilicet, qua æqualis est Patri; humanam, qua major est pater. Vtrumque autem simul, non duo, sed unus Christus; ne sit*

quaternitas non Trinitas Deus. Sicut enim unus est homo, anima rationalis, & caro; sic unus est Christus, Deus & homo. Ac per hoc, Christus est Deus, & anima rationalis, & caro. Christum in his omnibus, Christum in singulis confitemur. Quis est ergo per quem factus est mundus? Christus Iesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Iesus, sed in forma servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus, triduo jacuit in sepulcro? Christus Iesus, sed in carne sola. Subinfert etiam Amalarius, dicens: *Naturale est homini, ut ex terra, & aqua, & aëre, & igne consistat.* Quod multùm à puræ mentis intelligentia discrepat. Hoc enim commentum est philosophorum; quod licèt ecclesiastici doctores ex toto non evacuent, non eis tamen ex omni parte consonant, nec dicunt hoc naturale esse in exordio originis. De qua re nunc longiùs aliquid dicere ineptum est: quoniam auctoritas Scripturæ aliter sentiendum demonstrat; illo videlicet loco, ubi omnipotens creator hominis, homini quem de limo terræ formaverat, (vel, sicut alia translatio habet, de pulvere) ait: *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* quod Gen. 3. non possunt facere aqua, aër, ignis. sed nec anima quam creator inspiravit in faciem homini formato de pulvere. sed ita fit ut alio loco Scriptura loquitur, dicens: *Revertatur pulvis* Eccle. 12. *in terram suam unde erat: & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Si autem de homine quolibet nimis insulsè dicitur quòd ex elementis naturaliter subsistat, quantò magis de Christo

Domino, cujus caro nullam habet originem, nisi operationem Patris & Filij & Spiritus sancti, & susceptionem solius Verbi. Verbum enim caro factum est ut habitaret in nobis. Sicut ergo dicit beatus Augustinus, Christus est Deus, & anima, & caro. sed Deus non est ex elementis, neque anima. Veritas autem carnis, de corpore sumpta est Virginis, sine ullo opere humano vel angelico, sed opere, ut dictum est, tantùm divino. Quod autem dicit Amalarius, *Quando Christus naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elementa assumpsit*, respondendum est illi, quòd non erant redimenda elementa à morte peccati, sicut homo qui per prævaricationem sub diabolo captivus tenebatur. Erraverat enim sicut ovis quæ periit: propter quem venit pastor bonus, ut quæreret & inveniret, & reduceret ad supernam patriam; ubi sine administratione elementorum corporalium vivat, fruendo Deo per eundem Redem-
1. Ioan. 5. ptorem, sicut scriptum est: *Et simus in vero filio ejus Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna*. Nam de elementis illud credendum est quòd princeps Apostolorum beatus Petrus ait:
2. Pet. 3. *Adveniet autem dies Domini ut fur: in qua cœli magno impetu transient, elementa verò calore*
Hab. 3. *solventur*. Subjungit quoque Amalarius: *Illa*, id est, elementa, *pendebant in cruce inter medios duos latrones. Vnde unus versus: In medio duorum animalium cognosceris*. Quid ridiculosius dicere potuit, quàm ut aër & ignis de cruce penderent, quorum natura est, ut sursum versùs ferantur? Et subjungit dicens, *quod ita Hieronymus in Habacuc*. Dic rogo, quid-
Hiero-

Hieronymus in Habacuc? Numquid dicit, in medio duorum animalium cognoscentur elementa pendere?

X. Item Amalarius in libro primo capitulo duodecimo: Si se exinanivit, juxta Apostolum, « postquàm formam servi accepit, quantò magis « cùm factus est Patri obediens usque ad mortem, « mortem autem crucis?] «

Dicendum est Amalario, non sic dicere Apostolum ut ille ait; id est, Postquam formam servi accepit, seipsum exinanivit; sed, *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* id est, in ipsa acceptione formæ servilis, & non postea, factus est obediens usque ad mortem. Philip. 2.

XI. Dicit item Amalarius in libro tertio capitulo vicesimo tertio: Nunc de *Te igitur* di- « cendum est. Ab initio orationis usque ad locum « ubi dicitur, Et in electorum tuorum jubeas « grege numerari, celebratur sacrificium electo- « rum qui non habent in carne quod eis repugnet, « neque in conscientia quod conturbet. Sicut « enim duo altaria erant in tabernaculo Moysi, « sive in templo Salomonis; unum thymiamatis, « alterum holocausti; ita sunt duo sacrificia san- « ctæ Ecclesiæ.] «

Et post pauca, iterum capitulo vicesimo quarto subinfert, dicens: Immolato priore sacrificio « quod constat orationibus perfectorum, & est « conjunctum sacrificio angelorum, descenditur « ad universale sacrificium, immolationem sci- « licet Christi, quod celebratur ante *Nobis quoque peccatoribus.*] Et post paulum subjungit: « Quoniam una hostia Christus oblata est pro ju- « stis & injustis.] «

XII. Contra hæc verba Amalarij confuſa & turbulentos ſenſus reſpondendum eſt quod nec Pelagius nec Celeſtius auſi ſunt tam irreverenter ſuam hæreſim prædicare. Nam illi poſſibilitatem tantùm aſtruebant, dicendo poſſe eſſe hominem ſine peccato ſi velit: non tamen audebant dicere, ſe ſine peccato eſſe. Amalarius autem multò pejus dicere audet, qui aſſerit plures eſſe qui nec in corpore habent quod repugnet, nec in conſcientia quod conturbet. Et licèt pejus iſte quàm illi, tamen in commune
1. Ioan. 1. contradicunt Apoſtolo Iohanni, dicenti: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* Et Apoſto-
Rom. 7. lo Paulo, qui ait: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in legem peccati, quæ eſt in membris meis.* Vbi & turbatus ſubjungit, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Pſalmiſta quoque ex voce
Pſal. 41. perfectorum, qui dicere poſſunt, *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus*, ſubjungens ait: *Ad meipſum anima mea conturbata eſt.* Et iterum: *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me?*

XIII. Dicit adhuc idem Amalarius: *Sicut enim duo altaria erant in tabernaculo Moyſi, ſive in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocauſti: ita ſunt duo ſacrificia ſanctæ Eccleſiæ.* Ad quæ reſpondendum eſt illi. Eccleſia Catholica ſicut non habet duas fides, aut duo baptiſmata; ſic non habet duo altaria, aut duo ſacrificia. Ita namque & beatus Hieronymus in expoſitione Iſaiæ Prophetæ, ubi dici-

tur, *In die illo erit altare Domini in medio terræ Ægypti*, docet dicens: *Ita autem unum altare dicitur quomodo una fides, & unum baptisma, & una Ecclesia.* Et iterum: *Vnum autem altare Ægypti, id est, mundi istius, dicitur; ut cuncta altaria, quæ contra Ecclesiæ eriguntur altare, sciamus non esse Domini.* Audiat etiam hoc Amalarius, quia sicut unum altare Ecclesiæ, ita unus panis corporis Christi, & unus calix sanguinis ejus. Sic enim Apostolus accepit à Domino, & tradidit Ecclesiæ. Quoniam Dominus noster Iesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque sumitis in meam commemorationem.] Vnde & Ecclesia ex traditione Apostolorum his verbis consecrans mysterium sacri corporis & sanguinis Domini, designanter dicit Dominum dixisse Apostolis: *Accipite & manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. Simili modo & postea quàm cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem.* Attendat fidelis quisque quid est quòd dicit *hunc*. Videlicet quia calix quem sacerdos sacrificat, non est alius nisi ipse quem Dominus Apostolis tradidit. Sicut ergo de sanguine, sic quoque de corpore sentiendum est.

Isa. 19.

1. Cor. 11.

XIV. Deinde subjungit Amalarius, dicens: Immolato priore sacrificio, quod constat orationibus sanctorum, & est conjunctum sacrifi-

» cio angelorum, deſcenditur ad univerſale ſa-
» crificium.] Hæc verba Amalarij non conſonant ſinceritati catholicæ. Cùm enim dicit *priore ſacrificio*, oſtendit ſe aliud ſacrificium ſapere, quod ſit poſterius. Cùm verò ſubjungit, *quod conſtat orationibus perfectorum, & eſt conjunctum ſacrificio angelorum*; mirum ſi vel ipſe intelligit quid loquatur. Nam quomodo conſtat ſacrificium orationibus perfectorum? Numquid aliud conſtat orationibus peccatorum? Et ſi ſacrificium quod conſtat orationibus perfectorum, conjunctum eſt ſacrificio angelorum; quod conſtat orationibus peccatorum, numquid conjungitur ſacrificio dæmoniorum? Deinde infert dicens: *Deſcenditur ad univerſale ſacrificium, immolationem ſcilicet Chriſti.* Quid eſt quod loquitur? Vnde deſcenditur? & quò deſcenditur? Apertè dicit: *Deſcenditur ad univerſale ſacrificium.* Si deſcenditur ad univerſale, id eſt, catholicum, (quod enim Latinè dicitur univerſale, hoc Græcè catholicum) deſcenditur ergo de non catholico ad catholicum, immolationem ſcilicet Chriſti. Si poſterius ſacrificium, ipſum eſt univerſale, & immolatio Chriſti. Ergo prius ſacrificium, nec univerſale eſt, nec immolatio Chriſti. Et quomodo conſtabit orationibus perfectorum, & erit conjunctum ſacrificio angelorum, ſi non eſt univerſale & immolatio Chriſti? Dic, rogo, quale ſacrificium eſt melius, utrum illud prius, conſtans orationibus perfectorum, quod tamen non eſt univerſale, nec immolatio Chriſti? an poſterius, quod conſtat orationibus peccatorum, nec eſt conjunctum ſacrificio angelorum,

& tamen est universale & immolatio Christi? Quis audivit unquam tale? aut quæ unquam hæresis in tam irrationabilem se demersit confusionem?

XV. Subjungit autem adhuc his verbis, dicens: *Quoniam una hostia Christus oblata est pro justis & injustis.* Non ita dicunt primi Apostoli, Petrus & Paulus. quorum prior: *Christus*, ait, *semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis.* Alter verò: *Vt quid enim Christus, cùm adhuc infirmi essemus, secundùm tempus pro impiis mortuus est.* Et post pauca: *Quoniam si cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multò igitur magis justificati nunc in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij ejus, multò magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius.* Et Dominus in Evangelio: *Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam.* Nam etsi ante passionem Domini fuerunt multi justi; illa fide salvati sunt; qua crediderunt Christum moriturum pro injustis & impiis, & ipsa fides liberavit eos ab injustitia & impietate.

1. Pet. 3.

Rom. 5.

Matth. 9.

XVI. Dicit iterum Amalarius in quarto libro capitulo quarto: Est sacerdos in terra, cui « cotidie necesse est pro se & pro populo Dei « intercedere. Est sacerdos in cœlo, cui non est « necesse intercedere, sed tamen vult, & inter- « pellat cotidie pro nobis. Sacerdos qui est in « terra, non vult neque potest dicere quòd abs- « que peccato sit, dicente Iohanne: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos* « *seducimus, & veritas in nobis non est.* Qui ta- «

1. Ioan. 1.

„ men quamvis ſit peccator, non debet à con-
„ ſcientia ſua morderi ut tantum ſit peccator,
„ quantũ multos cognoſcit eſſe in populo terræ.]

XVII. In his verbis Amalarij vagis & furibundis, & omni deſpectione dignis, illa peſſima ſunt quibus ait: *Qui tamen*, (id eſt, ſacerdos) *quamvis ſit peccator, non debet à conſcientia ſua morderi, ut tantum ſit peccator, quantum multos cognoſcit eſſe in populo terræ.* Hæc verba non tantùm inutilia ſunt; ſed multùm noxia, & veritati contraria. Catholica namque fides ſic ſe habet, ut nullius credat acceptari à Deo ſacrificium vel orationem, niſi ejus qui cognoverit iniquitatem ſuam; ſicut manifeſtè demonſtrat David in oratione pœnitentiæ ſuæ, dicens: *Ampliùs lava me ab iniquitatē mea, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.* Ac ſi diceret, Ideo merear indulgentiam tuam, quia cognovi iniquitatem meam. Nam ſi ego non agnovero, tu non ignoſces. Sic & Dominus per Moyſen præcipit, dicens: *Si peccaverit Princeps, & fecerit unum è pluribus per ignorantiam quod Domini lege prohibetur, & poſtea intellexerit peccatum ſuum; offerat hoſtiam Domino.* Et poſt pauca: *Rogabitque pro eo ſacerdos, & pro peccato ejus, ac dimittetur ei.* Et iterum: *Anima ſi peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ Domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem ſuam, offerat arietem immaculatum de gregibus ſacerdoti, juxta menſuram æſtimationémque peccati, qui orabit pro eo quòd neſciens fecerit; & dimittetur ei qui per errorem deliquit in Domino.* Salomon quoque

Pſal. 50.

Levit. 4.

in dedicatione templi, orans dicit: *Si quis cognoverit plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis.* Perpendat prudens fidelis, quàm contrarium sit veritati divinæ consilium Amalarij, & quantum congruat suasioni diaboli. 3. Reg. 8.

XVIII. In libro quarto capitulo ultimo dicit Amalarius: Nuperrimè monstratum est mi- «
hi, ut puto, ab eo qui quod aperit, nemo clau- «
dit, quid rationabiliter possit dici de corpore «
Domini posito in altari, & de calice ex latere «
ejus, salvo magisterio eorum qui aliàs & meliùs «
mihi volunt aperire, quomodo & quare aliter «
panis ponendus sit in altari, & calix juxta eum. «
Altare, crux Christi est, ab eo loco ubi scri- «
ptum est in Canone, *Vnde & memores sumus,* «
usque dum involvitur calix de sudario Diaco- «
ni, vice Ioseph, qui involvit corpus Domini «
sindone, & sudario.] Et post pauca: Panis ex- «
tensus super altare, corpus Domini monstrat «
extensum in cruce, quod nos manducamus. «
Vinum & aqua in calice, monstrat sacramen- «
ta, quæ de latere Christi in cruce fluxerunt, «
id est, sanguinem & aquam, quibus nos potat «
Dominus noster.] «

XXI. Ad hæc verba Amalarij respondendum est: Si putat ab eo sibi demonstratum qui aperit & nemo claudit, cur subjungit, dicens: *Salvo magisterio eorum qui aliàs & meliùs mihi volunt aperire.* Vbi iterum putat invenire qui meliùs illi possit aperire quàm Dominus, qui aperit, & nemo claudit? Quare non est recordatus evangelicæ sententiæ, quæ dicit: *Ne vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus?* Matth. 23.

EPITAPHIVM KAROLI MAGNI IMPERATORIS.

AVREA cœlorum postquam de Virgine Christus
Sumpserat apta sibi mundi pro crimine membra,
Iam decimus quartus post centies octo volabat
Annus, fluctivagi meruit quo fervida cœli
Ætherei Karolus, Francorum gloria gentis,
Æquora transire, & placidũ comprendere portũ.
Qui deciésque quater per sex feliciter annos
Sceptra tenens regni, & regno Rex regna rejungẽs,
Febru migravit quinto arij ex orbe Kalendas,
Septuaginta senex vita qui terminat annos!
Quapropter flagito, precibus si flecteris ullis;
Quique hujus relegis versus epigrammata lector,
Astriferam Karoli teneat, dic, spiritus arcem.

DE TRANSLATIONE reliquiarum sanctorum martyrum Cypriani, Sperati, & Pantaleonis ad urbem Lugdunensem.

RECTOR magnificus piúsque Princeps,
Augusto Karolus decore fultus,
Sceptrum nobile Francicum regebat,
Subjectos populos piè gubernans.

Lectos æquora jusserat secare,
Ac jam propitio sibi Tonante,
Post multos nimiæ viæ labores,
Ingressu reduci salum petentes,
Intrarunt Libycos repentè fines:
Quà Carthago gravi jacens ruina
Deflet præteritæ decus juventæ.
Hic dum Basilicas Deo dicatas,
Et Christi subeunt verenda templa,
Cernunt ut tua, Cypriane martyr,
Servaret loculus neglectus ossa.
Tum verò nimio dolore moti,
Et magno gemitu polum intuentes,
Poscunt auxilium Dei perennis,
Pro quo sancte tibi caput recisum est.
Et mox poplitibus precando flexis,
Pandunt sarcophagum, studéntque sacros
Artus stringere linteis paratis,
Committúntque sacro corpus locello.
Sperati quoque martyris beati,
Necnon Pantaleonis ossa raptim
Tollunt cuncta simul, ligántque pannis.
Conscendunt celeres ratem paratam,
Nec sævi metuunt pericla Ponti.
Egressis Arelas opima portu
Occurrit placido, sinúque lato
Fessos excipit, ac fovet benignè.
Hæc mox cùm audiit optimus sacerdos,
Lucduni placidam tenens cathedram,
Sanctorum eximio calore flagrans,
Intendénsque sacris ubique rebus,
Ledradus specimen decúsque Cleri,
Orat, postulat, impetrátque raptim,
Vt sanctissima martyrum piorum

Nostris mœnibus ossa conderentur,
Lucduni, ad placidam Iohannis aram,
Qui Christum vitrea rigavit unda.
Illic cum sociis honore claro
Florens, inclyte Cypriane, dormis.
Sed quæso vigiles, vigilque nostris
Intendas precibus; fiásque nobis
Clemens & validus Dei patronus;
Solvas crimina, conferásque vota.
Sit, quæso, memor illa lingua nostri,
Quæ confessa Dei perenne verbum,
Cervicem gladio dedit secandam;
Sed Christum cecinit, silere nescit.
Hanc Christus jugiter benignus audit,
Ve sacros populos stilo excitantem,
Hæresésve pravas, deósve falsos,
Verbi fulmine funditus cremantem.
Hanc & pro populo & patrono nostro
Semper quæsumus audiat rogantem;
Pastorem foveat, gregem propaget;
Det munus fidei, decus salutis.
O Doctor sacer, ô beate martyr,
Serva Pontificem pius Agobardum,
Qui nomen, meritum, tuúmque festum
Dictis extulit, & honore compsit.
O triplex honor, ô triforme culmen!
O tres magnifici piique testes!
Sit nobis triplici ô favens precatu
Pollens unica trinitas per ævum.

EPISTOLÆ
LEIDRADI
ARCHIEPISCOPI
LVGDVNENSIS.

EPISTOLÆ LEIDRADI ARCHIEPISCOPI LVGDVNENSIS.

AD KAROLVM MAGNVM Imperatorem.

EPIST. I.

VMMO Karolo Imperatori Leidradus Episcopus Lugdunensis salutem. Domine noster, constans & sacer Imperator, supplico clementiæ celsitudinis vestræ, ut hanc brevem suggestiunculam meam vultu serenissimo audiatis: quatinus quæ hîc inserta sunt, piissimæ prudentiæ vestræ nota fieri queant, & intentio meæ postulationis ab ingenua clementia vestra reminiscatur. Olim me exiguissimum famulorum vestrorum ad regimen Ecclesiæ Lugdunensis destinare voluistis, cùm ego huic officio impar existerem, & indignus. Sed vos, qui non at-

tenditis hominum merita, sed vestram solitam clementiam, egistis de me sicut ineffabili pietati vestræ placuit, nullo existente merito meo; méque admonere dignati estis, ut ego sollicitudinis curam gererem, & ut negligentiæ, quæ in prædicta Ecclesia perpetratæ noscebantur, emendarentur, & perpetrandæ vitarentur. Erat enim dicta Ecclesia multis in rebus destituta interiùs exteriúsque, tam in officiis, quàm in ædificiis, & ceteris ecclesiasticis ministeriis. Ego humillimus servulus vester, postquam ibidem perveni, quæ cum Dei adjutorio & vestro peregi audite. Quoniam, ut inspector conscientiarum Dominus omnipotens mihi testis est, non tali intentione ea vobis patefacio quæ dicturus sum, ut propterea in rebus augeri merear; neque aliud tale in cogitatione mea composui, ut acquisitionis mihi occasio sit, nec suggero; quoniam quotidie exitum à rebus humanis suspicor, propter infirmitatem meam, & incessanter de morte suspectus sum. Et ideo hæc suggero, ut cùm benignissimis auribus vestris præsentata fuerint, & clementer inspecta, si qua bene & secundùm voluntatem vestram gessi, post meum discessum non deficiant, aut pereant. Denique postquam, secundùm jussionem vestram, sæpedictam Ecclesiam suscepi, juxta vires parvitatis meæ omni industria egi, ut Clericos officiales potuissem sicut jam Deo favente ex magna parte mihi habere videor. Et ideo officio vestræ pietatis placuit ut ad petitionem meam mihi concederetis redditus qui ab antiquo fuerant de Lucdunensi Ecclesia: per quam, Deo juvante, & mercede ve-

ſtra annuente, in Lucdunenſi Eccleſia eſt ordo pſallendi inſtauratus, ut juxta vires noſtras ſecundùm ritum ſacri Palatij omni ex parte agi videatur quicquid ad divinum perſolvendum officium ordo expoſcit. Nam habeo ſcholas Cantorum; ex quibus plerique ita ſunt eruditi, ut alios etiam erudire poſſint. Præter hæc verò habeo ſcholas Lectorum, non ſolùm qui officiorum lectionibus exercentur, ſed etiam in divinorum librorum meditatione ſpiritalis intelligentiæ fructus conſequantur; ex quibus nonnulli de Libro Evangeliorum ſenſum ſpiritalem eam ex parte adipiſci poſſunt. Plerique verò librum Prophetarum ſecundùm ſpiritalem intelligentiam adepti ſunt. Similiter libros Salomonis, vel libros Pſalmorum, atque etiam Iob. In libris quoque conſcribendis, in eadem Eccleſia, in quantum potui, elaboravi. Similiter veſtimenta ſacerdotum vel miniſteria procuravi. De reſtauratione etiam Eccleſiarum, in quantum valui, non ceſſavi; ita ut ejuſdem civitatis maximam Eccleſiam, quæ eſt in honorem ſancti Iohannis Baptiſtæ, à novo operuerim, & macerias ex parte erexerim. Similiter Eccleſiæ ſancti Stephani tegumentum de novo inſtauravi. Eccleſiam quoque ſancti Nicetij de novo etiam reædificavi. Similiter Eccleſiam ſanctæ Mariæ. Præter monaſteriorum reſtaurationes, domus quoque epiſcopales, inter quas unam reſtauravi, quæ jam penè deſtructa erat, quam operui. Aliam quoque domum cum ſolario ædificavi, & duplicavi; & hanc propter vos paravi; ut ſi in illis partibus veſter eſſet adventus, in ea ſuſcipi poſſetis. Clauſtrum quo-

que Clericorum construxi, in quo omnes nunc sub uno conclavi manere noscuntur. In eadem civitate alias restauravi Ecclesias: unam quidem in honorem sanctæ Eulaliæ, ubi fuit monasterium puellarum, in honorem sancti Georgij, quam de novo operui, & ex parte macerias ejus à fundamentis erexi. Alia quoque domus in honorem sancti Pauli de novo operta est. Monasterium quoque puellarum in honorem sancti Petri dedicatum, ubi corpus sancti Annemundi martyris humatum est, quod ipse sanctus martyr & Episcopus instituit, ego à fundamentis tam Ecclesiam quàm domum restauravi, ubi nunc sanctimoniales numero triginta duæ, secundùm institutionem regularem viventes, habitare videntur. Et monasterium regale Insulæ Barbaræ, [situm in medio Araris fluvij, quod antiquitus est dedicatum in honorem sancti Andreæ Apostoli, & omnium Apostolorum, nunc autem in honorem sancti Martini recens videtur esse fundatum jussu Domni Karoli Imperatoris, qui ibidem præfecit Dominum Benedictum Abbatem, cum quo simul direxit ibi suos codices] ita restauravi, ut tecta de novo fuerint, & aliqua de maceriis à fundamentis erecta; ubi nunc monachi secundùm regularem disciplinam numero nonaginta habitare videntur. Cui etiam Abbati tradidimus potestatem ligandi & solvendi uti habuerunt prædecessores sui, scilicet Ambrosius, Maximinus, Licinius, clarissimi viri, qui ipsum locum rexerunt: quos Eucherius, Lupus, atque Genesius, cæterique Episcopi Lucdunenses, ubi ipsi deerant, aut non poterant adesse, mittebant cog-

Vide Notas.

cognituros utrum catholica fides rectè crederetur, ne fraus hæretica pullularet. Quibus illis in tantum erat commiſſa cura, ut ſi Eccleſia Lucdunenſis viduaretur proprio patrono, ipſi in cunctis adeſſent rectores, & conſolatores, quouſque Eccleſia à Domino digniſſimo illuſtraretur paſtore. Nos ſimiliter poſteris illorum hanc poteſtatem tradidimus. Inſuper juſſimus fieri decreta priſcorum Regum Franciæ, ut quemadmodum ipſi ſtatuerunt monimenta emendi & augendi locum in omnibus rebus, quas ad præſens habere videntur, vel in futuro, Deo auxiliante, acquirere poterunt, ſine ulla querimonia per ſecula poſſideant.

AD SOROREM.

EPIST. II.

CARISSIMÆ ac ſuſpicientiſſimæ in Chriſto ſanctæ ſorori Leidradus licèt indignus Lucdunenſis Eccleſiæ Epiſcopus in Domino Ieſu Chriſto ſempiternam ſalutem. Cognoſcere dignetur prudentia almitatis tuæ nos juxta donum donantis Dei viribus corporis aliquantiſper prævalere; & ſecundùm quod, ſi incerta ſalus propter ſuſpectos caſus vitæ hujus habet, de ſalute noſtra gratias Deo debere. Deinde ſecundùm vires animi memores nos eſſe in orationibus noſtris pro ſalute veſtra temporali & æterna. Vos quoque, ſi bene valetis, & in orationibus veſtris, juxta quod de vobis confidimus, memores noſtri eſtis, immenſas Deo re-

ferimus gratias, eò quòd secundùm quod desideramus esse vos constat. Novi autem animum vestrum nuper vehementi dolore perculsum, post mortem filij, postea fratris. Et utique tanti solatij privatio nullo modo nos potest sine gravi dolore affici; quoniam de quorum vita gaudemus, consequenter de eorum morte dolemus; & tantò majore tristitia cor nostrum premit cujuscunque mors, quanto majore lætitia sublevabat vita. Neque enim jura naturæ penitùs extinguere possumus, ne doleamus; sed forsitan consilio meliore lenire, ut toleremus; ne fortè contingat ut dum amoris sequax animus pro proximo dolet, ut blandus judiciis divinis efficiatur infensus. Multa enim discretione opus est, ut in hujusmodi damnis inter Deum judicantem & proximum morientem æquitatis tenorem non relinquamus; quatenus & justissimo judici ingrati non existamus, & mortuo proximo compassionis dolorem juxta mensuram exhibeamus. Audiendum omnino est consilium
1. Thess. 4. beati Pauli Apostoli dicentis: *Nolo autem vos fratres contristari de dormientibus*, id est, morientibus, *sicut & ceteri qui spem non habent resurrectionis*. Aliud est enim infidelem infideliter flere mortuum, quasi ex toto perditum, quem non speret esse victurum; aliud est fidelem fideliter mortuum interim condolere, quem non dubitat esse resurrecturum. Et quanquam, ut superiùs dictum est, fieri non possit ut ejus nobis non sit mors amara, cujus dulcis est vita, & hinc sit luctus humani & affectuosi cordis, quasi vulnus, aut ulcus; rectè tamen huic sanando adhibentur officiosæ consolationes. est enim

quód ſanetur. & quantò eſt animorum melior, tantò in eo citiùs faciliùſque ſanetur. Cùm igitur de cariſſimorum mortibus, maximè quorum ſunt humanæ ſocietati officia neceſſaria, nunc mitiùs, nunc aſperiùs affligatur vita mortalium; tamẽ eis quos diligimus juſtiùs congratulamur, cùm moriuntur, quàm toleramus, cùm à fide vel bonis moribus labuntur. Quia *tentatio eſt vita humana ſuper terram*. Et: *Væ mundo ab ſcandalis*. *Iob. 7.* *Matth. 18.*
Et cùm mors eorum nos contriſtat, ipſa iterum conſoletur; quia caruerunt malis, quibus in hac vita boni homines vel conteruntur, vel depravantur, vel in utroque periclitantur. Crede quia, ut mihi videtur, ex altera parte omni morienti congratulandum eſt; ne fortè ſi vixiſſet, pejor obiiſſet. Sed quia id hominibus ſuaderi non poteſt, illud ſubtiliter conſiderandum eſt, quòd cùm omnes mortales & morituri naſcamur, alij moriuntur in uteris matrum, alij mox in hanc lucem effuſi; & deinceps non invenitur qui numeretur dies aut annus, in quo non mors occurrens intercipiat vitam ejus qui adhuc vivere vellet, ſéque vivere putaret. Cùm hæc igitur ita ſint, diligenti conſideratione mutatur; quotidianas Deo debemus grates exſolvere, quia dedit quòd viximus, quandiu viximus, non dolere de hoc quòd morimur, ultra quod nunquam accepimus ut viveremus. Quis, rogo, non moritur? Si Salvator, dator ſalutis & vitæ, mortuus eſt; quis tam ſtultus eſt ut ſemper velit vivere, dum novit pro nobis mortem guſtaſſe? Vita naſcimur æquales, coæqualiter morimur omnes. Diverſa eſt merces poſt mortem, mors tamen omnibus una. Ploramus & gemi-

mus, ſed prodeſſe ad invicem non valemus. Luctus adeſt oculis, & nullus fructus operis: quia non revelatur, cùm plangimus. Surda & dura eſt mors. nec audit, nec condolet. Nulla poteſtas auxiliari ſibi poteſt. Figulus ille qui omnes de una terra plaſmavit, novit quale & quando vas frangat. Nullum tamen illi perit: quia qui fecit de pulvere, de pulvere reficiet. Ad juſſionem omnipotentis nemo poteſt eſſe rebellis. Qui adhuc vivit, conſideret unde poſſit prodeſſe mortuo. Quia & qui mortuus eſt, non eget infructuoſo luctu, ſed fructuoſo ſuffragio. Iam ſufficiat præterita damna ploraſſe. Demus operam, futuram nobis mortem levigare. Quod vitari non poteſt, non valde timendum eſt. Ea verò timenda ſunt mala, quæ & viventes vitare poſſumus, & poſt mortem ſunt mala. Nam mors, quæ in ſe mala eſt, malis propterea mala eſt, quia per eam ad pejora tranſeunt: bonis verò bona eſt, quia per eam ad meliora tranſeunt. Nemo ſibi vivit, & nemo ſibi moritur. Si vivimus, Domino vivimus: ſi morimur, Domino morimur. Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, ut & mortuorum & vivorum dominetur. Ergo cogitatione, locutione, operatione ea ſtudeamus, per quæ illi placeamus, cujus poteſtas eſt malè viventes damnare, & bene morientes glorificare; quíque tribuit malè viventibus, per emendationem bene mori; nunquam tribuit bene morientibus, malè vivere.

AMVLONIS
ARCHIEPISCOPI
LVGDVNENSIS
EPISTOLÆ ET OPVSCVLA.

EPISTOLÆ AMVLONIS ARCHIEPISCOPI LVGDVNENSIS.

AD THEODBOLDVM Episcopum Lingonensem.

EPIST. I.

EVERENTISSIMO & puro dilectionis affectu excolendo Theodboldo Ecclesiæ Lingonicæ Episcopo, Amolo humilis ecclesiæ Lucdunensis Episcopus in Domino Iesu Christo sempiternam salutem. Mandastis nobis per dilectum fratrem Chorepiscopum vestrum, nuper in castro Divionensi, apud Ecclesiam beati Benigni martyris, cœpisse quædam fieri in his qui orationis & venerationis causa ex quibuscunque locis confluere videntur, & maximè, immo, ut nonnulli affirmant, tantummo-

do in feminis; unde animus vester quadam ambiguitate turbaretur, & necessarium judicaretis nostrum, id est, fraternum, expetendum esse consilium. Dixit enim quòd anno transacto duo quidam, qui se monachos esse dicerent, detulerint usque ad præfatam sancti martyris Basilicam quædam velut cujusdam sancti ossa, quæ se vel ex urbe Roma, vel ex nescio quibus Italiæ partibus, sustulisse affirmabant: cujus tamen sancti nomen se oblitos esse mira impudentia dixerunt. Quasi aut eum in tantum diligere & venerari potuerint, si verè sanctum esse cognoverant, ut tanto terrarum spatio tam studiosè deferre satagerent, nisi ejus nomen in locis illis, unde assumptus dicitur, usitatum esset atque vulgatum, & istis ita insinuatum & cognitum, ut desiderarent illum & exposcerent, vel etiam furto auferrent in suæ regionis finibus collocandum, ac venerationi fidelium commendandum. Aut certè quem tanta veneratione dignum agnovissent, quem tanto amore transferendum exoptassent, quem tam longo itinere ipsi assiduè pertulissent, ejus nomen saltim una hora oblivisci potuerint; ut non illum, quem tantopere diligebant & venerabantur, continuo desiderio atque oratione ad præsidium salutis suæ & ad propitiandam divinam clementiam pia & indesinenti memoria sibi adesse precarentur; aut omnino tantæ ignaviæ ac stoliditatis extiterint, ut nomen ejus ad commonitionem sui nec litteris saltem signare studuissent. Vnde, sicut prædictus frater noster retulit, prudenter & religiosè fecistis ut istiusmodi reliquias, quarum nulla extaret auctori-

tas, & ipſum quoque vocabulum eſſet ignotum, nec ullo modo recipiendas judicaretis, nec penitùs contemnendas; ſi tamen illi qui detulerant poſſent, ſicut promittebant, hujus rei certitudinem ex eiſdem partibus delatam ſub diligenti examinatione evidenter oſtendere. Dixit itaque nobis quòd unus ex præfatis monachis, qui apud Divionem remanſerat, jam mortuus ſit; alter verò, qui ad perquirendum & renuntiandum perrexerat, nequaquam ulteriùs ſit reverſus. Attamen dum illa oſſa, à tam vilibus perſonis delata, & nulla veritatis aſſertione declarata, & tam inſulſa relatione Eccleſiæ inlata, velut cauſa honoris juxta ſepulchrum præfati glorioſi martyris reverenter locata conſervantur, cœpiſſe in eadem Baſilica velut quædam miracula fieri, non ſanitatum & curationum, quibus ulla indicia divinæ miſerationis & propitiationis oſtenderentur, ſed percuſſionum & eliſionum, quibus miſeræ mulierculæ ſubitò in ipſa orationis domo cadere, & conlidi, & quaſi vexari viderentur; cùm tamen in nulla parte corporis læſæ appareant, aut ulla plagæ alicujus veſtigia monſtrare videantur. Qua ex cauſa tanta illuc velut admirantium & ſtupentium turba concurrit, ſicut non ſolùm ab illo fratre noſtro, quem miſiſtis, ſed etiam à nonnullis alijs didicimus, ut jam trecentæ ſive quadringentæ aut eo ampliùs perſonæ eſſe referantur, quæ jam dicto modo corruentes atque eliſæ & perpaululum velut recepto ſenſu ſanatæ, nullatenus à loco diſcedere poſſe firmantur: quia videlicet ſi ad domos ſuas redire temptaverint, ſtatim nova neſcio qua

plaga percussæ, ad Ecclesiam de qua exierant redire compellantur. In quibus esse dicuntur, non solùm puellæ, sed etiam conjugatæ iuveniores, & maturiores ætate, honestiores, atque viliores. Hæc autem non solùm in Ecclesia sancti Benigni, sed etiam in altera Ecclesia intra ipsum castellum & in aliis nonnullis per parrochias vestras similiter jam fieri cœpisse significastis. Nam & in Augustodunensi territorio quod Sedelocus vocatur, apud Ecclesiam in qua sancti martyres Andochius, Thyrsus, & Felix conditi sunt, similia fieri vel potiùs simulari certa relatione comperimus. Expectavimus autem aliquot diebus ut sicut per præfatum Chorepiscopum vestrum rogavimus, diligentiùs & modum & ordinem hujus rei vestris nobis litteris intimaretis; ut quantò subtiliùs & evidentiùs instructi, tantò adspirante Dei gratia ad respondendum inveniremur parati. Sed quia nihil postea rescripsistis, melius nobis visum est ut juxta quod ex eius relatione agnoscere vel perpendere potuimus, dilectioni vestræ debitum responsionis officium solvere non differamus. Igitur ut ad hæc omnia, prout Christus donare dignatur, breviter respondeamus, & causæ ambiguum cum vestra pariter dilectione resecemus; videtur nobis inprimis ut ossa illa, quæ nulla ratione, nulla auctoritate, nescio cujus sancti esse dicuntur, unde primùm prurigo hujus curiositatis exorta esse videtur, omnino de sacris adytis & de loco celebri tollantur, & nequaquam intra Ecclesiam, sed foris in atrio, aut certè sub pariete, vel circa ipsam, vel, quod utilius existimamus, circa

aliam ſecretò in loco apto & mundo ſub paucorum conſcientia ſepeliantur; ut quoniam & ſancta eſſe dicuntur, aliquid eis reverentiæ deferatur, & quia eſſe penitùs neſciuntur, nequaquam rudibus populis occaſio erroris & ſuperſtitionis exiſtant. Nec metuere debemus ne fortè ex hac diligentia aliquam offenſionem incurramus. Vult enim omnipotens Deus nos in rebus ſuis cautos eſſe atque diſcretos, juxta præceptum Apoſtoli dicentis: *Omnia autem probate, quod bonum eſt tenete, ab omni ſpecie mala abſtinete vos.* Et iterum: *Nam & ipſe Satanas transfigurat ſe in angelum lucis.* Vnde & Dominus monet dicens; *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Habemus in hac re magnum & reverendum pietatis exemplum in geſtis beati Martini, ut nequaquam temerè adhibeamus incertis fidem. Qui beatus & glorioſus Chriſti Confeſſor & Pontifex locum quendam à præceſſoribus ſuis ſub altaris titulo conſecratum, & concurrentis populi frequentia celebratum, quia nec nomen ſepulti illic, ut ferebatur, martyris, nec tempora paſſionis ejus reperit, omnino ſe ab illo loco abſtinuit, nec auctoritatem ſuam vulgi opinioni accommodare ullatenus voluit, donec rei veritate divinitus ſibi patefacta, etiam populum ſuperſtitionis illius abſolvit errore. Invenimus etiam in decretis beati Papæ Gelaſij graviter notari Epiſcopos & penè alienos à Chriſtianitatis affectu deſignari, qui in quocunque nomine defunctorum, & fortaſſis nec omnino fidelium, ædificatas ſacris proceſſionibus audacter inſtituere præſumunt Eccleſias. Sed &

1. Theſſ. 5.

1. Cor. 11.

Matth. 10.

Sulp. Severus in lib. de vita B. Martini cap. 8.

Decreta Gelaſij cap. 25.

quorundam venerabilium valde ſanctorum corpora novimus, vel inter agrorum ſepulturas, vel in angulo Eccleſiæ annis plurimis jacuiſſe, donec ſe dignis revelationibus manifeſtarent. Quapropter juxta apoſtolicam atq; evangelicam auctoritatem & venerabilia ſanctorum Patrum exempla atque inſtituta, removeatur de medio, & congruenti modo habeatur unde tanta pullulavit occaſio ſuperſtitionis, & nulla probatur exiſtere utilitas ſalutis. Nam etſi unum aut multùm duo vel tria iſtis ipſis temporibus, quibus talia geruntur, ſanitatum vel curationum ſigna in eadem beati Benigni martyris Eccleſia veraciter & probabiliter celebrata ſunt, hæc profectò cum omni gaudio & veneratione ac debita gratiarum actione ad Dei gloriam & beatiſſimi atque glorioſiſſimi martyris merita referenda ſunt. Nec tamen ob hoc cetera quæ ſive in ejuſdem martyris Eccleſia, ſive in pleriſque aliis fieri dicuntur, approbanda ſunt. Quia, quantum ipſius rei geſtæ ordo oſtendit, potuit fieri ut hæc primùm ex vana opinione, tanquam nuper allati ſancti corporis locum inveniret occaſio, dum in diebus quadrageſimalibus, confluentibus fortaſſe, ut in multis locis conſuetudo eſt, ad orationem popularibus turbis oſtenderetur, commendaretur, & venerationi habendus, qui penitùs ignorabatur, ſupervacuè inculcaretur; atque ex hoc jam ſuperveniente ſolemnitate Paſchali, quando talia inchoaſſe perhibentur, viles & nequam homunculi, accepta occaſione, ſive neceſſitate famis cogente, ſive cupiditate lucri inſtigante, iſtiuſmodi velut percuſſiones, &

conlisiones & dementationes, ac rursum sanationes, fingere atque ostentare cœperint, sive sint viri, sive mulieres. Quod cùm populus, supervacua opinione delusus, in admiratione vel terrore habere cœpisset, tanta illuc conferre & quasi malè habentibus velut ex misericordiæ compassione administrare cœperunt, ut omnino qui talia pati videbantur, non solùm à loco recedere nollent, sed tanquam nova plaga ac debilitate percussi, nullatenus se recedere posse simularent. Quando enim unquam in Ecclesiis Dei, in memoriis beatissimorum martyrum, talia signa increbuerunt, quibus nequaquam ægri sanarentur, sed sani percuterentur & dementarentur? Quando istiusmodi sanitates sanctorum oratio apud Dominum obtinuit, quibus simplices & innocentes puellæ in sanctuario Dei incolumes reddantur, sed si de salute sua gaudium parentibus facere voluerint, continuò iterum percussæ ad domos eorundem parentum suorum redire prohibeantur. Quando autem martyres sancti ita conjugatas quasque fideles in suis sanctuarijs sanitati restituerunt, ut eas à maritis sejungerent, & ne ad virorum suorum domos reverti possent, repentinæ cladis animadversione percuterent? Quis hæc non videat vel fallaciis hominum nequissimorum vel deceptionibus & ludibriis dæmonum concinnata qui hebetes sensu, & inanes fide, & plenos curiositate, & attonitos vanitate, facilè opprimunt, vel etiam invadunt; ut in eis Deo justè permittente, & propria nequitia sæviente, talia etiam veraciter exercere sinantur? Atque ita velut ex uno loco per astutiam

hominum & nequitiam dæmonum pessimorum, qui humanæ saluti libenter inludunt, per alia atque alia loca se pestilentia istà superstitionis atque inlusionis diffudisse videtur, dum in sacris locis & sanctorum martyrum Basilicis sunt etiam quidam qui turpis lucri gratia non solùm ista non prohibent, nec errantem populum ad sinceram & puram religionis observantiam instituunt, sed etiam instigant ad talia sectanda, eósque tanquam religiosos prædicant, ac suis adulationibus supplantant, tantùm ut ex eorum votis atque donarijs vel marsupia sua repleant, vel epulis & potationibus vacent. de quibus rectè per Prophetam dicitur: *Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eorũ.* Hæc de fictione talium inlusionum & insana quorundam cupiditate nequaquam in hujus responsionis nostræ serie diceremus, nisi talia tempore pij patris & antecessoris nostri ita certissimè in quibusdam homunculis, tam viris, quàm feminis, intra parrœchiam nostram experti essemus, ut de his nullatenus dubitare permittamur. Vidimus namque aliquotiens coram illo qui se dæmoniacos advexaticios esse simularent; sed cùm plurimis plagis atque verberibus distringerentur, confestim de miserrima simulatione confessi, & necessitates atque egestates suas, quibus supplendis talia ostentaverant, publicè exponentes, ab omni invasione dæmoniaca, sicuti & erant, inlæsi apparuerunt. Scimus etiam civitatem quandam haud longè à nostris finibus, quæ Vcetia nuncupatur, sita in provincia Narbonensi; ubi cùm ejusdem

Os. 4.

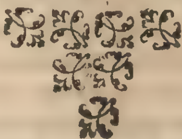
piæ memoriæ præceſſoris noſtri tempore ad ſepulcrum ſancti Firmini Epiſcopi iſtiuſmodi percuſſiones & eliſiones fieri cœpiſſent, ita ut in membris cadentium reperirentur quædam ſtigmata uſtionis, tanquam illic ſulphur arſiſſet, & ex hoc territi atque obſtupefacti vulgares, cum votis ac donis plurimis gregatim Eccleſiam frequentarent, accepto ab eodem patre noſtro conſilio prædicavit eis atque præcepit Narbonenſis qui nunc ſupereſt Bartolomæus Epiſcopus, ut omnino locum illum, quem ſuperſtitiosè frequentare cœperant, nequaquam ampliùs ita frequentarent, & quæcunque illuc conferre conſueverant, magis in uſus indigentium & miſericordiæ opera erogarent. Quod cùm factum fuiſſet, ſtatim & ibi & in aliis locis in quibus jam ſimiliter fieri incipiebat, tota illa deceptio ceſſavit, & populus fidelis optata incolumitate ac tranquillitate reſpiravit. Vnde omnino videtur nobis, prout ratio ipſa dictat, & bonorum nos exempla informant, ut arripiatis pium ſtudium & ſacerdotalem ſinceritatem ac ſeveritatem; & ne domus Domini, quam oportet eſſe domum orationis, fiat domus negotiationis & ſpelunca latronum, eliminetis ex ea iſtiuſmodi commentum & figmentum diabolicum, quo tanta infelicium hominum & maximè mulierum multitudo nimis dolendè ac pudendè, velut captiva & mente capta, obligata tenetur; annuntiando omnibus fideliter, atque obteſtando, ut intermiſſo hujuſmodi vano & pernicioſo concurſu, unde nulla animæ ſalus, nulla corporis incolumitas,

nulla vitæ utilitas provenire cognoſcitur, unaquæque plebs in parrœchiis & Eccleſiis, quibus attributa eſt, quieta conſiſtat, ubi ſacrum baptiſma accipit, ubi corpus & ſanguinem Domini percipit, ubi Miſſarum ſollemnia audire conſuevit, ubi à ſacerdote ſuo pœnitentiam de reatu, viſitationem in infirmitate, ſepulturam in morte conſequitur, ubi etiam decimas & primitias ſuas offerre præcipitur, ubi filios ſuos baptiſmatis gratia initiari gratulatur, ubi verbum Dei aſſiduè audit, & agenda ac non agenda cognoſcit, illuc, inquam, vota & oblationes ſuas alacriter perferat, ibi orationes & ſupplicationes ſuas Domino effundat, ibi ſuffragia omnium ſanctorum quærat, qui, ut ſcriptum
Apoc. 4. eſt, *ſequuntur agnum quocunque vadit*, & idcirco fideliter invocantibus ubique præſto ſunt, & per ipſos atque in ipſis omnipotens Deus,
Exod. 20. qui populo ſuo promittit dicens: *In omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi.* Ibi itaque unaquæque plebs pupillis & viduis, pauperibus & peregrinis, de facultatulis quas Deus tribuit eleemoſynarum largitionem exhibeat, hoſpitalitatis officia impendat; & quodcunque in comeſſationibus & ebrietatibus & quæſtu hominum vanorum conſumere ſolebat, in iſtiuſmodi ſuis & proximi ſalubribus utilitatibus expendat. Hæc eſt enim legitima & eccleſiaſtica religionis forma; hæc antiqua fidelium conſuetudo, per quam & novitatum vanitas amputatur, & vetuſta ac recta evangelicæ atque apoſtolicæ inſtitutionis ſemita cuſtoditur. Si autem & languores aliqui ac debilitates accidunt, juxta evan-

evangelicum & apoſtolicum præceptum præſto habet unuſquiſque ut *inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei ſalvabit infirmum.* Iac. 5.
Cùm hæc largiente vobis Domino fideliter atque inſtanter annuntiata fuerint & obſervata, confidimus in ipſius pietate quoniam ceſſante inani ac ſupervacua largitione munerum ac votorum, ceſſabit etiam multitudo illa ſimulantium & ſimulatio percuſſionum ac dementationum, cùm unuſquiſque non vana & falſa oſtentare, ſed ad corpuſculi ſuſtentationem neceſſaria quærere vel etiam mendicare cogetur; ita ut ſi fortè aliqui obſtinatiores in tali facto apparere voluerint, duris omnino verberibus coërciti, ad confeſſionem veritatis compellendi nobis eſſe videantur. Nam etſi illud verum eſſet, ut diſcedere à locis illis temptantes confeſtim novo morbi genere corriperentur, quantò eſſet manifeſtius hoc ex diaboli impugnatione fieri, tantò confidentiùs Domino miſerante ac protegente erat diſcedendum; & contemptis fideliter inimici terroribus, in locis legitimis more eccleſiaſtico illius miſericordiæ ſupplicandum. Neque enim inter ſanctos martyres & ſpiritus atque animas juſtorum cum Domino jam regnantium, illic invidia ſuſpicanda eſt, ſed plena caritatis unitas, & pietatis ſocietas; & ideo ſimul ſibi oblatos ægros, ſi vitandæ temptationis gratia fideliter ad aliorum ſanctorum limina deducantur, nequaquam indignari, ſed potiùs favere & congaudere atque congratulari credendi ſunt. Quorum unus præcipuè, magnus videlicet Apoſtolus Paulus, propter

2. Cor. 2. hanc unitatem ſpiritus ceteris ſanctis dicit: *Si cui autem aliquid donatis, & ego. Nam & ego ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti.* Quòd ſi votum & deſiderium eſt populorum fidelium, diverſorum martyrum & ceterorum ſanctorum limina ſuppliciter frequentare, ſunt dies certi & legitimi, quibus id juxta antiquam Eccleſiæ obſervantiam devotè exercere conveniat; tempore videlicet generalium rogationum, & pro diverſis tribulationibus ac neceſſitatibus indictarum litaniarum, ſeu quadrageſimalium jejuniorum, ſive etiam in vigiliis & natalitiis martyrum. Quæ omnia & ex univerſalis Eccleſiæ lege deſcendunt, & ſacerdotum prædicatione ac denuntiatione commendantur, & omnium fidelium obedientia & pietate attentiùs obſervanda ſunt. Quanquam & ceteris diebus cum ſilentio & puritate devotionis, non in oſtentatione & tumultu, ſacra loca probabiliter viſitentur. Nunc verò quanta abſurditas eſt hæc tam legitima, & tam aſſiduè annuntiata ac juſſa, à pleriſque popularibus aut negligenter omitti, aut vix & coactè obſervari, & ad illa eſſe promptiſſimos quæ nullo prædicante ac docente, immo etiam obſiſtente, tantùm animi ſui ſupervacuitate ſequuntur; quibus ſæpe B. 1. Cor. 14. Pauli Apoſtoli voce inculcandum eſt: *Fratres, nolite pueri effici ſenſibus; ſed malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis.* Et illud B. Iacobi Iac. 1. dicentis: *Religio munda & immaculata apud Dominum & patrem hæc eſt; Viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.* quatinus hæc atque hujuſmodi apoſtolica hortamenta atten-

dentes tam Presbyteri, quàm populi, atque in locis suis devotè, instanter, ac fideliter Domino servientes, sinceritati mentis & fructibus misericordiæ potiùs studeant quàm vanitati vel ostentationi. Nam etsi quidam illorum fallacium atque fallentium, verè energumeni & arreptitij essent, more ecclesiastico vel in locis suis à sacerdotibus suis, vel in quibusque martyrum sanctuariis à propinquis & amicis tranquillè debuerant tractari, atque opitulante Dei gratia purgari, non populorum turbis ac tumultibus inaniter prosequi. Hæc, prout Dominus dedit, juxta auctoritatem divinam & institutionem paternam ad interrogationem vestram sedulò respondere curavi. Vos & ista libenter accipite; & si qua meliora Deus inspiraverit, prompta intentione & vigilanti cura peragite; quatinus grex dominicus vestræ gubernationi commissus, eodem Domino auxiliante & erroris effugiat offendiculum, & religionis ac sinceritatis consequatur augmentum. Misimus vobis etiam exemplar epistolæ præfati pij patris & nutritoris nostri ad jam dictum Narbonensem Episcopum; ut si quis de hujusmodi causis subtiliùs & pleniùs nosse voluerit, illius lectione uberiùs ac profundiùs instruatur. Deus omnipotens reverendam dilectionem vestram ad ædificationem Ecclesiæ suæ jugiter protegere & custodire dignetur.

ERVDITISSIMI VIRI IACOBI SIRMONDI *Præfatio de ſequenti* AMOLONIS *epiſtola, & duobus illi ſubnexis opuſculis.*

GOTHESCALCI *renovatæque ab illo hæreſis caſtigatores duos antehac produximus, doctrina inſignes, & illuſtrium Eccleſiarum Antiſtites, Hincmarum Remenſis, & Rabanum Moguntinæ. Tertius pro voto nunc obtigit. nec honore illis, nec ceteris ornamentis inferior,* AMOLO *Epiſcopus Lugdunenſis. Pro voto, inquam, ac deſiderio noſtro. Quid enim accidere poterat optatius, quàm ut quæ ex urbe Gotheſcalco falſa præſidia quærebantur, ex eadem nos certum tantíque nominis ſuffragatorem haberemus? Itaque de te,* LECTOR, *tuíque ſimilibus, qui veri ſtudio ducuntur, dubitare non licet, quin hanc ejus epiſtolam valde probaturi ſint, eique, cujus ad nos beneficio ex S. Maximini Trevirenſis Bibliotheca pervenit, juſtam gratiam habituri. Reputent qui Gotheſcalci morbo laborant, quanti eandem & ipſi facere meritò debeant; quando hujus unius ope convaleſcere poſſunt, ſi velint, hoc eſt, ſi oblatum remedium non reſpuant, ac ſibi quoque dicta intelligant quæ ab Amolone ſcripta Gotheſcalco. Amolonis porrò epiſtolæ opuſcula duo ſubjecimus, quæ in veteri codice, ex quo deprompta eſt, illi adnexa videbamus. Quæ cùm ejuſdem ſint argumenti, & à genio Amolonis non abhorreant, non abs re, ut ſpero, hîc etiam à nobis conjuncta judicabis.*

AD GOTHESCALCVM. EPIST. II.

AMOLO humilis Ecclesiæ Lugdunensis Episcopus dilectissimo fratri Gothescalco salutem. Quòd te in hujus sermonis exordio fratrem nomino, quem fraternæ unitati contrarium non ignoro, ea in quantum Deus largitur facio caritate, quam Scriptura nobis præcepit dicens: *Dicite his qui oderunt vos, fratres nostri estis.* Isa. 66. Quia etsi ex illorum parte qui ejusmodi sunt fraternitas deperit, non idcirco etiam in nobis frigescere aut perire debet ipsius fraternitatis affectus. Quòd autem non solùm fratrem, sed etiam dilectissimum dico, Dominus novit quia te fideliter diligo, hoc tibi cupiens quod & mihi. Vnde & salutem tibi veraciter opto, præsentem pariter & futuram, per eam divini cultus pietatem, quæ, sicut Apostolus testatur, *ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ.* 1. Tim. 4. Audiens sanè & agnoscens quæ in scriptis tuis misisti, & per quendam fratrem nostrum mihi innotescenda vehementissimè flagitasti, diù hæsitavi utrum tibi respondere deberem, homini de novis contra Ecclesiam præsumptionibus, & non parvis erroribus jamdudum accusato, & propter contumaciam, ut audio, Episcopalis Concilij auctoritate damnato. Importunum namque & impudens videri posse existimabam, si de causa, quæ prudentium & reverendorum

fratrum nostrorum inquisitione, cognitione, & sententia definita est, aliquid vltro dicere vel respondere aggrederer: & rursum, tantam deprecationem & supplicationem tuam contemnere & præterire silentio, non videbatur Christianæ esse pietatis & caritatis, per quam præcipuè lex Christi adimpletur in nobis, testante & commendante Apostolo: *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Vnde & cùm de seipso dixisset, *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer: omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.* Et post aliqua, *Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* continuò, ut nos ad exemplum sui, & per hoc ad exemplum Christi, instrueret & informaret, adjunxit, *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Ipse est enim verus & pius ille Samaritanus, qui descendentem ab Hierusalem in Hiericho, & à latronibus in itinere spoliatum, & vulneratum, ac semivivum derelictum, clementer miseratus est, alligans vulnera ejus, & vini atque olei infusione curans. tantæque misericordiæ & pietatis suæ nos imitatores esse desiderans, in fine hujus parabolæ unicuique nostrûm dicit, *Vade & tu fac similiter.* manifestè ostendens, illum verè esse proximum fratri, illum verè imitatorem sui, qui fraternis necessitatibus atque infirmitatibus prompta pietate & compassione succurreret. Istiusmodi igitur consideratione provocatus, & de venerabilium fratrum atque consacerdotum nostrorum sincerissima caritate confisus, (per quam in Domino unum sumus, & invicem commissi nobis

Gal. 6. | 1. Cor. 9. | Cor. 10. | Cor. 11. | Luc. 10.

ministerij onera & officia communicare debemus, quatenus & illorum bona per unanimitatis spiritum nostra, & nostra, si qua divina misericordia esse possunt, illorum sint) melius & salubrius existimavi aliquid tuæ fraternitati rescribere, quàm inutili taciturnitate, & de illis viderer diffidere, & tibi tam angustiato, tam afflicto, tam anxio & conturbato, nihil consulere. Quapropter omnipotentis Domini & Salvatoris largissimam & indeficientem oro gratiam, ut nobis tribuere dignetur utilem & veracem tuam consolationem & instructionem sermonem, & animum tuum præparet ac tranquillet, ut quæ dicturi sumus, pia mansuetudine & humilitate suscipias, ac seposita animositate, & studio contentionis, libenter quæ vera sunt audias, & non nostra, sed Dei & sanctorum Patrum dicta obedienter suscipias, eisque animum tuum & sensum sincera pietate summittas. quia ut verax veraciter Scriptura dixit, *Sunt viæ quæ videntur homini rectæ, & novissimum eorum ducit ad mortem.* & , *qui confidit cogitationibus suis impiè agit.* Vnde & alibi eadem Scriptura admonet, dicens, *& ne innitaris prudentiæ tuæ.* Hoc namque malum quantùm cavendum sit homini, etiam B. Ephrem admirandæ sanctitatis & inlustrissimæ doctrinæ pater ostendit, cùm in hora exitus sui, adstanti sibi uni ex discipulis, magni & acuti & nimis curiosi ingenij, sollicitè admonens dixit: Cave, Pauline, ne unquam te summittas cogitationibus tuis. Quantum verò bonum sit obedientiæ, & quantum malum contentionis & contumaciæ, docet nos iterum sermo divinus,

Prov. 16.
Prov. 12.
Prov. 3.

1. Reg. 15. ubi per Samuelem Prophetam dicit: *Melior est obedientia, quàm victimæ, & auscultare magis, quàm offerre adipem arietum. quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, quasi scelus idololatriæ nolle adquiescere.* Itaque & tu, si bonus, & utilis, & pacificus Ecclesiæ filius esse desideras, noli te sensui tuo committere, sed majorum judiciis atque sententiæ, immo divinis & ecclesiasticis auctoritatibus facilè cede, libenter adquiesce, & obedienter subdere, ut possit in te Dei spiritus habitare, dicente Domino per Prophetam: *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem verba mea?* Videmus certè tempora novissima & periculosissima, ab Apostolo olim prædicta, plena ignorantiæ & infirmitatis animorum, in quibus illud Domini terribile dictum semper est reminiscendum, atque tremendum: *Qui scandalizaverit unum de pusillis his qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris,* & iterum: *Væ mundo ab scandalis. necesse est ut veniant scandala. veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit.* Sed & aures & linguas prurientes cavere debemus, ne vel ad audiendas vel ad loquendas novitates prompti & faciles simus. Quia & prurientes auribus, & profanas vocum novitates pariter Apostolus condemnat, & oppositiones falsi nominis scientiæ admonens devitandas, continuò de eadem falsi nominis scientia subjungit, dicens: *Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.* Cùm adhuc esses in partibus regni Germaniæ, audivimus in pri-

Marginal notes: Isa. 66. (beside "cente Domino per Prophetam"); Matth. 18. (beside "ribile dictum semper est"); Ibid. 7. (beside "pendatur mola asinaria"); 1. Tim. 6. (beside "tandas, continuò de eadem")

mis ſuper nomine tuo famam dolendam. quòd videlicet novitates ſereres, & ſtultas ac ſine diſciplina quæſtiones ventilares. Deinde perlata eſt etiam ad nos ſtudio eccleſiaſticorum virorum quædam ſcriptura tua, in qua apertiſſimè, & prolixo ſermone, atq; ut tibi viſum eſt, etiam teſtimoniis Scripturarum, ſive ſanctorum Patrum, quid ſentires ſive doceres multipliciter exſecutus es. Nunc quoq; accepimus & alia ſcripta tua non parva, quæ ad Epiſcopos, vel contra Epiſcopos, qui in Concilio damnationis tuæ affuerunt, ſcripſiſſe vel protuliſſe videris. In quibus quanta potuiſti intentione, de una tantùm quæſtione, id eſt, de prædeſtinatione divina, quid teneas, diligenter explicare curaſti. Ita factum eſt, ut ex utraque ſcriptura tua, ſive quam per alios, ſive quam te mittente accepimus, pleniſſimè nobis cognoſcere videamur, in quibus quæſtionum periculis fluctuet, vel, quod nimis dolendum eſt, naufragetur ſenſus tuus. Quapropter compendioſè nobis & utiliter fieri poſſe videtur, ut ex illa tota ſerie ſcriptorum tuorum, ea quæ nobis fidei catholicæ maximè contraria eſſe videntur, brevibus & diſtinctis capitulis ordinemus; adjungentes, ſive ſubjungentes per ſingula, quid è contrario Scriptura ſancta doceat, & Eccleſia Dei firmiſſimè teneat, & ubique fideliter ac ſalubriter doceat. Cujus doctrinæ & ſenſibus te, quaſi devotum & pium filium, inrefragabiliter obtemperare oportet, ſi cupis in ejus corporis unitate viuum & ſanum membrum inveniri, & non cum putribus & emortuis juſtæ ſeveritatis judicio abſciſionem mereri. Hunc autem

ſermonis noſtri tenorem, ſervato in omnibus legitimo ordine, ac eccleſiaſtica auctoritate, non tibi, qui infelici & miſerabili lapſu excommunicationem ab Eccleſia excepiſti, ſed principaliter reverentiſſimo & cariſſimo noſtro, Metropolitano Antiſtiti direximus tuo, confidentes in Domini pietate, quia cùm hæc legerit, & noſtræ ergà te compaſſionis affectum cognoverit, non indignatione aliqua adversùm te, ſed boni patris & pij paſtoris viſceribus commovebitur, ut his congruenter perlectis, & tranquillè apud te tractatis, ſi divina gratia adſpirante adquieſcere volueris veritati, nequaquam diutiùs aberres à caulis, ſed boni & ſummi paſtoris humeris reportatus, unitati inventæ ac redemptæ ovis, cum gaudio cœleſtium & terreſtrium, feliciter reſtituaris. Hæc ſunt igitur quæ in ſcriptis tuis meritò reprehendenda, & reprehenſa, tanquam veræ fidei catholicæ inimica, notavimus, & qualiter ad regulam veritatis ſint corrigēda perſtrinximus.

IN PRIMIS diſplicet nobis valde, quod dicis & aſſeris, neminem perire poſſe Chriſti ſanguine redemptum. Hoc enim dictum dupliciter fidei catholicæ adverſatur. Si aut neminem ex numero Chriſtianorum, poſtquam ſemel in Chriſto baptizatus, & particeps redemptionis Chriſti effectus eſt, perire poſſe confirmas, contra Apoſtolum apertiſſimè prædicantem & conteſtantem, *quoniam iniqui regnum Dei non poſſidebunt*, & quoniam qui illa vel illa crimina admiſerint, regnum Dei non conſequentur, & non habent hereditatem in regno Chriſti Dei. inter quos etiam illi ſunt negato-

1. Cor. 6.

res Christi, de quibus ipse terribiliter testatur: *Quicunque negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui est in cœlis.* Matth. 10.
& illi infructuosæ fidei, de quibus ait, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* sed & illæ fatuæ virgines, quæ non sumpserunt oleum in vasis suis cum lampadibus, quibus clausa janua regni dicturus est, *Amen dico vobis, nescio vos.* Aut si non credis, omnes, qui vera fide & devotione per baptismi gratiam regenerantur, Christi esse sanguine redemptos, immo in Christi morte & sanguine baptizatos, licèt postea plurimi ex eis, vel per hæreses, vel per alia diversa crimina pereant, manifestissimè contrarium est beato Paulo Apostolo dicenti: *Quicunque baptizati sumus in Christo* IESV, *in morte ipsius baptizati sumus.* Et B. Ioanni similiter de eodem Domino contestanti: *Qui dilexit nos*, inquit, *& lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Et beato Petro etiam de pessimis hæreticis, qui post baptismum redemptionis Christi de Ecclesia recesserunt, ita dicenti: *Et eum qui emit eos Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem.* Et ipsi Domino de eisdem hæreticis per Prophetam dicenti: *Et ego redemi eos, & contra me locuti sunt mendacia.* Itaque juxta fidem catholicam & apostolicam, propheticam & evangelicam, omnes isti, fideliter ad baptismum Christi accedentes, non utique alio pretio, sed Christi sanguine redempti sunt. Sed cùm plurimi ex eis eandem gratiam in se irritam fecerint, & idcirco in æternum pereant; qua ratione verum est neminem perire

Marginal references: Matth. 7. (beside "Non omnis"); Matth. 25. (beside "Amen dico vobis"); Rom. 6. (beside "Quicunque baptizati"); Apc. 1. (beside "Qui dilexit nos"); 2. Pet. 2. (beside "Et eum qui emit"); Ose. 7. (beside "Et ego redemi")

posse sanguine Christi redemptum?

SECVNDO loco displicet nobis valde, quia verissima & sacratissima Ecclesiæ sacramenta, videlicet exorcismi, & baptismi, chrismatis, & Eucharistiæ, ac manus impositionis, perfunctoriè & frustratoriè omnibus, qui post perceptionem eorum pereant, dari confirmas, dum eos sanguine Christi, sine quo ipsa mysteria, jam non mysteria, sed quædam velut vacua & inania ludibria sunt habenda, redemptos negas: cùm è contrario Apostolus, & veritatem redemptionis Christi, & verum divinorum mysteriorum effectum, etiam in eis qui inreparabiliter pereunt doceat esse conlata, cùm ait:
Hebr. 6. *Impossibile enim est eos qui semel sunt inluminati, gustaverunt etiam donum cœleste, & participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutésque seculi venturi, & prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis filium*
Hebr. 10. *Dei*, &c. & iterum: *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ*
1. Cor. 8. *contumeliam fecerit*? & alio loco: *Et peribit*, inquit, *infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est*? Ita veritas mysteriorum peragit virtutem suam, cùm fideliter accipitur, etiam in illis qui non permanent in veritate eorundem mysteriorum. Sed & in illa regula intelligendarum scripturarum de corpore Christi vero atque simulato, unde tu hunc errorem velut confirmare niteris, veraciter nosse debes, simulationem denotari vitæ & mo-

rum, non, quod absit, divinorum mysteriorum & sacramentorum.

TERTIO loco displicet nobis valde, quia & divinarum Scripturarum testimoniis, & sincerissimis sanctorum Patrum dictis, tam perversè abuteris, ut hæc omnia quæ manifestissimè adversùs divinam veritatem & paternam fidem disputas, ex illis non rectè intellectis multipliciter adfirmare contendas. In tantum ut illos qui ex numero fidelium pereunt, nec tunc, quando in primis ad percipienda mysteria regenerationis, & dominicæ oblationis, vel in parvula ætate ab aliis oblati sunt, vel ipsi in majori fideliter accesserunt, affirmes Christo & Ecclesiæ non incorporatos, nec membra illius quæsitæ & salvatæ ovis effectos, ac per hoc nec unquam fuisse Christianos. Nam quomodo est Christianus, qui non pertinet ad corpus Christi, qui non est membrum Christi? Cùm è contrario Apostolus etiam illos, qui graviter peccare, & in eodem gravi peccato perire possunt, membra Christi & templum Spiritus sancti esse dicat, quandiu fideliter & innocenter agunt. *Nescitis*, inquit, *quia corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? absit.* & iterum: *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus*, &c.

1. Cor. 6.

1. Cor. 3.

QVARTO loco displicet nobis valde, quia tam durè & indisciplinatè & immaniter de divina prædestinatione sentis & loqueris in damnatione reproborum, ut omnes illos qui ad sinistram ponendi sunt in die judicij, & cum dia-

bolo atque angelis ejus pro malis meritis suis æterno igne damnandi, ita sint divinitus ad interitum prædestinati, ut eorum prorsùs nullus aliquando potuerit, nullus possit salvus esse; Quod sentire & dicere quid est aliud, quàm in Deum graviter & horribiliter blasphemare, si illis ejus prædestinatio hanc necessitatem inrevocabiliter imposuit, ut omnino quod ad salutem suam proficeret operari non possint? Sed absit à nobis hoc recipere, ne meritum damnationis illorum Dei culpa sit, qui eos tales esse constituit, non illorum, qui aliud esse non potuerunt. Huic errori, vel potiùs immanissimæ impietati, resistit Scriptura dicens de illo:

Eccli. 15. *Nemini mandavit impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi.* Et ipse judex vivorum & mortuorum destruit istud insanum mendacium, qui se in illo die judicij ita illis qui ad sinistram

Matth. 25. stabunt dicturum esse prædixit: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus.* Vt cur à se inseparabiliter discedere sint digni, cur maledicti, cur diabolo & angelis ejus in æterna pœna sociati, videlicet non ex præjudicio prædestinationis suæ, sed ex merito iniquitatis eorum, statim clarissimè subjungat & ostendat dicens: *Quia esurivi, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi bibere*, &c. Vbi evidenter ostenditur, quòd non propterea damnantur, quia opera salutis suæ facere non potuerunt, sed quia facere noluerunt. Vnde & Psalmista de eodem

Psal. 61. justo & æterno judice dicit: *Quia tu reddes unicuique secundùm opera sua.* Non ait, secundùm præjudicia sua, sicut ista insana & furibunda

doctrina asserere conatur, ad nihil aliud, nisi ad subversionem audientium. Cùm è contrario fides catholica firmissimè teneat, nec ipsum diabolum, & angelos ejus, ad hoc unquam prædestinatos ut tales essent: sed quia tales suo vitio esse voluerunt, idcirco eis æterni ignis supplicia præparata. Omnipotens enim Deus non est auctor malorum meritorum, nec malorum hominum, nec malorum angelorum: sed ipsi sibi sunt auctores mali, quod propria voluntate gesserunt, Deus autem justus ultor & judex in his quæ ejus æquitate passuri sunt. Præscivit ergo æternaliter futura mala merita ipsorum, sed præscientia ejus non eis intulit necessitatem, ut aliud esse non possent, sed tantùm prævidit quòd aliud esse nollent. Prædestinavit eisdem malignis angelis, & reprobis hominibus, perpetuas pœnas: non quia malignos & reprobos ipse eos facit, sed quia malignos & reprobos suo vitio futuros illos prævidit. & quos tales proprio vitio futuros prævidit, quid mirum si eos justo judicio suo æternis pœnis & incendiis prædestinavit, ut qui volentes peccaverunt, nolentes puniantur? Non itaque in illis prędestinavit omnipotens Deus quæ sibi erant facturi iniqua voluntate sua, sed quæ ipse de eis erat ordinaturus æquissimo judicio suo. Nulla enim prædestinavit injusta, sed tantùm justa: injusta verò præscivit ut Deus futura, prædestinavit ut judex justus damnanda. Nec præscientia tamen, nec prædestinatione sua, cuiquam malorum hominum, vel angelorum, necessitatem imposuit malè agendi, sed tantummodo pro malis gestis æternas pœnas luendi. Vnde

Dan. 13. verissimè ad eum Scriptura dicit: *Deus æterne, qui occultorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant.* & iterum de illo: *Domino enim* Eccli. 23. *Deo antequam crearentur omnia fuerunt cognita: similiter & post perfectum respicit omnia.* & alio loco, *A seculo enim,* inquit, *usque in seculum respicit, & nihil est novum in conspectu* Eccli. 39. *ejus.* Sunt quidem in malis & damnandis aliqui reputati, qui aliud esse non potuerunt: sicut illi parvuli recens nati, sub reatu originalis peccati defuncti, quibus per baptismum Christi non potuit subveniri. sicut etiam illi ignorantes Deum, qui non potuerunt invocare in quem non crediderunt, nec credere ei quem non audierunt, nec audire sine prædicante, nec prædicatorem habere, quia nullum ad se mitti meruerunt. Sed & in his non est iniquitas apud Deum, quia & illos traxit ad mortem originale peccatum, & istos & originale pariter & actuale. Ipso tamen ubique justo judice, qui de tota humani generis massa, ob primæ prævaricationis meritum justè damnatos, alios facit vasa misericordiæ gratuita gratia, alios permisit esse vasa iræ justo judicio. Sin autem hoc quæritur, ubi in Scripturis prædestinatio in malam partem dicatur, ipsum quidem propriè verbum tali sensu positum forsitan non facilè invenitur: sensus tamen verbi manifestè in pluribus locis apparet. Sicut in primis de angelis refugis B. Iudas Apostolus dicit: *Angelos verò, qui non* Iudæ 6. *servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, carceribus caliginis damnatos tradidit in judicium cruciandos reservari.* & de Antichristo Paulus Apostolus dicit: *Et* 2. Thess. 2. *revela-*

revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. & post pauca: *Quem Dominus interficiet spiritu oris sui, & destruet inlustratione adventus sui.* De Iuda quoque proditore ipse Dominus, cùm pro Apostolis oraret, *Et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* De quo etiam Apostoli, orantes pro electione successoris ejus Mathiæ, ad Dominum dicunt: *Ostende quem ex his duobus elegeris accipere locum ministerij hujus, & apostolatum, de quo prævaricatus est Iudas, ut abiret in locum suum.* Tale est & illud, quod per Solomonem dicitur: *Vniversa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum.* & quod in libro Iob scriptum est: *Quia in diem perditionis servatur malus, & ad diem furoris ducitur.* & in libro Sapientiæ de Ægyptiis: *Ducebat enim eos ad hunc finem digna necessitas.* & apud Hieremiam de quibusdam: *Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in diem occisionis.* Talibus etiam Amos Propheta dicit: *Qui separati estis ad diem malum, & adpropinquatis solio iniquitatis.* Item de filiis Heli scelestis & sacrilegis dicitur: *Qui non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos.* & ad Amasiam prævaricatorem & impium regem Propheta loquitur: *Scio*, inquit, *quòd cogitaverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper quòd non adquievisti consilio meo.* Sed hæc omnia ita fideliter pensanda sunt, ut in eis & malorum, sive angelorum, sive hominum, iniquitas, & Dei vindicantis incontaminabilis justi-

Ioan. 17. Act. 1. Prov. 16. Iob. 21. Sap. 19. Hier. 12. Amos 6. 1. Reg. 2. 2. Par. 25.

tia cognoſcatur. Præordinavit atque tradidit angelos malignos in judicium cruciandos reſervari: ſed exigente eorum impietate, quia non ſervaverunt ordinem & honorem ſuum, quem ſub Deo, & cum Deo habere potuerunt. Et Iudas præcognitus & prædictus eſt filius perditionis, ſed meritò impiæ proditionis. abiit in locum ſuum, id eſt, ſibi in pœnis deſtinatum & præparatum: ſed quia prævaricatus eſt de loco miniſterij & apoſtolatus. Ita non eſt mirum, ſi Antichriſtus, quia præſcitus eſt homo peccati, præcognitus etiam & prædictus eſt filius perditionis. Et malus atque impius præparatur ad diem malum, ſervatur in diem perditionis & furoris: ſed quia ipſe ſua ſponte & malus & impius exiſtet. Ducebat & Ægyptios divini judicij neceſſitas ad exitium & interitum præparatum: ſed digna, quia pro impietatibus & contumacia eorum juſta. Sic & illi, qui velut pecora æternæ morti devoti eſſe voluerunt, ſiquidem impij manibus & verbis accerſierunt illam, congregantur quaſi grex perditionis, & ſanctificantur, id eſt, quodammodo ſeparantur, ad diem malum, & ad diem occiſionis. Sed & impij filij Heli, & impius rex ille Amaſias, indigni habiti ſunt judicio Dei, qui conſilium ſalutis ſuæ ſuſciperent, & Deus illos occiſioni & perditioni præparavit. Sed juſtè utique ob merita impietatum quæ de illis priùs Scriptura commemorat, & excœcari & interire meruerunt. Ait etiam Scriptura: *Et qui tranſgreditur à juſtitia ad peccatum, Deus præparavit illum ad romphæam.* Paravit ergo & præordinavit iſtiuſmodi tranſgreſſorem ad romphæam, id eſt,

Eccli. 26

ad mortem & interitum: ſed juſtè, quia ipſe ultro tranſgreſſus eſt à juſtitia ad peccatum. Iuxta hunc igitur divinæ auctoritatis ſenſum, omnipotens Deus juſto judicio ſuo prædeſtinat pœnas malis, prædeſtinat malos pœnis, nullum tamen prædeſtinat ut ſit malus: quia non malorum ſed bonorum auctor eſt bonus, & malorum geſtorum ultor eſt juſtus, & ſi mala gerentes ad eum convertantur, indultor pius. Sciendum tamen, quòd prædeſtinationis verbum in malam partem, ſicut in Scripturis minùs eſt uſitatum, ita & à Doctoribus rariùs eſt uſurpatum. & ob hoc nequaquam magnopere de eo certandum.

QVINTO loco non minùs deteſtamur & horremus, quòd ita exarſiſti adversùs eos qui æterno interitu ſunt digni, ut dixeris eos tam irrevocabiliter & incommutabiliter perditioni eſſe prædeſtinatos, ſicut Deus ipſe incommutabilis & inconvertibilis eſt: & Epiſcopos, ad quos ſcribis, quaſi miſericorditer adhortaris, ut hoc prædicent populis, ut quia jam præfinitam damnationem evadere non poſſunt, ſaltim aliquantulum Deo ſupplicent & humilientur, ut ſtatutas eis vel modicùm mitiget & leviget pœnas. Obſecro, ubi hæc unquam in Scripturis ſacris legiſti? ubi in ſanctis & catholicis Eccleſiæ doctoribus inveniſti? Cur non ſimiliter diabolum & angelos ejus exhortaris, ut quia ſtatutam damnationem evadere non potuerunt, jam nunc interim orent & deprecentur Dominum, ut eis mitiores & tolerabiliores fiant æternæ pœnæ? aut quid amplius iſtis relinquis, quos ſimiliter irrevocabili ſententia damnatos aſſeris? Huic tam atroci impietati contradicit

Ecclesiæ fides, quæ diabolum cum angelis suis credit inremediabiliter corruisse: hominibus verò, etiam impiis, si recognoscant peccata sua, si defleant, si confiteantur, si divinam misericordiam implorent, indubitanter januam indulgentię aperiri. Sic enim Propheta docet & exhortatur dicens: *Quærite Dominum, dum*
Esa. 55. *inveniri potest; invocate eum, dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus, & ad Deum nostrum, quoniam*
Esa. 50. *multus est ad ignoscendum.* & iterum: *Quis ambulabit in tenebris, & non est lumen ei? speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suum.*
Mal. 3. Et ipse Dominus per se: *Convertimini ad me, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum.*
Hier. 3. & alio loco: *Revertimini filij revertentes, & sa-*
Ezec. 33. *nabo aversiones vestras.* & iterum: *Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua.* Ista est fides & pietas Ecclesiæ. quia diabolum novit in malis suis sine pœnitentia permansurum, nec ullam indulgentiam accepturum: & hominibus ad Deum conversis per ineffabilem ejus bonitatem, & pœnitentiæ remedium concedi, & salutis aditum non negari. Oro, quid tibi peccavit humanum genus? quid tibi peccavit Ecclesia? quid in ipsa Ecclesia tot proximi & fratres tui, ut eis tam magnam, tam patentem januam pietatis Dei obstruere & obserare coneris? Quis unquam fidelis ecclesiasticus vir ita prædicavit, ut hæc tam attentè & obstinatè inculcare & confirmare non erubescas? Verè non est Christiana, sed pagana, immo diabolica ista duritia: quam si

bene cogitare & recognoscere posses, profectò signares cor tuum, & manum tuam poneres super os tuum. Legimus quidem in Evangelio, beatum Ioannem Evangelistam de Iudæis dixisse: *Propterea non poterant credere, quia dixit Esaias, Excœcavit oculos eorum, & induravit cor eorum.* Ioan. 39. Sed sicut B. Augustinus in quinquagesimo ejusdem Evangelistæ tractatu fideliter & catholicè exponit, " Sic dictum est, " *non poterant*, vbi intelligendum est quòd nolebant, " quemadmodum dictum est de Domino Deo nostro, " *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.* " De omnipotente dictum est, *non potest.* " Sicut ergo quod Dominus negare seipsum non potest, " laus est voluntatis divinæ: ita quòd illi non poterant " credere, culpa est voluntatis humanę. " Non quia mutari homines in melius non possunt, sed quãdiu superba sapiũt, non possunt credere. Tract. 53. in Ioan. Timoth. 2. Hoc de Iudęis, qui excœcati & indurati sunt, Deus præscivit, atque in ejus spiritu Propheta dixit. Non ergo poterant credere, juxta sensum fidelissimi Doctoris, quia hanc eorum futuram impossibilitatem, id est, superbam impietatem, per quam Domini humilitatem contempserunt, & Deus verè prævidit, & per Dei spiritum Propheta verè prædixit. Claudamus itaque aures adversùs hanc inauditam duritiam, & verba præcipitationis, & audiamus præfatum Doctorem dulciter orantem, & dulciter disputantem adversùs prophanæ inaniloquia vanitatis. " Quosdam, inquit, nimia suæ voluntatis fiducia extulit " in superbiam, & quosdam nimia suæ voluntatis " diffidentia dejecit in negligentiam. Il- " Tract. 53. in Ioan.

« li dicunt, Vt quid rogamus Deum ne vinca-
« mur tentatione, quod in nostra est potestate?
« Isti dicunt, Vt quid conamur bene vivere,
« quod in Dei est potestate? O Domine, ô pa-
« ter qui es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet
« istarum tentationum, sed libera nos à malo.
Luc. 22. « Audiamus Dominum dicentem, *Rogavi pro te,*
« *Petre, ut non deficiat fides tua*: ne sic existime-
« mus fidem nostram esse in libero arbitrio, ut
« divino non egeat adjutorio. Audiamus & Evã-
Ioan. 12. « gelistam dicentem, *Dedit eis potestatem filios*
« *Dei fieri*: ne omnino existimemus in nostra
« potestate non esse quod credimus. Verunta-
« men in utroque illius beneficia cognoscamus.
« Nam & agendæ sunt gratiæ, quia data est po-
« testas, & orandum, ne succumbat infirmitas.

SEXTO loco similiter detestati sumus, quòd Deum, & sanctos ejus, in perditione eorum, quos æternæ damnationi prædestinatos adsiduè repetis, dicis exultaturos & gavisuros: cùm è contrario apertissimè Scriptura dicat: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* & alio loco: *Vivo ego dicit Dominus Deus, quia nolo mortem impij, sed ut convertatur & vivat.* & iterum: *Numquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus Deus, & non magis ut convertatur à via sua mala, & vivat?* Quomodo ergo lætatur in morte & in dãnatione impij, cùm ipse jurat non esse voluntatis suæ? aut quomodo gaudet ad ruinam cujusquam, qui ut nullius bono, ita etiam nullius malo indiget, ut quasi potentior vel beatior fiat? Protulisti quidem, velut ad muniendum sensum tuum, testimonia de Scripturis, sed incongruenter, & non eo sen-

Sap. 1. Ezech. 18. Ezech. 33.

ſu quo ibi poſita ſunt. Velut eſt illud: *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo.* & illud, quod non de generali perditione impiorum, ut tu poſuiſti, ſed propriè de miſeria & calamitate infidelium Iudæorum in Deuteronomio dicitur: *Et ſicut lætatus eſt Dominus ſuper vos, benefaciens vobis, vóſque multiplicans, ſic lætabitur diſperdens vos, atque ſubvertens.* Sed grandi & pia conſideratione indiget, ut qualitercunque cogitetur riſus & ſubſannatio Dei in interitu perditorum, & lætitia ſive exultatio, non ſolùm in profectu rectorum, ſed etiam in ſubverſione pravorum, qui, ut ſuprà oſtenſum eſt, in nullius morte, in nullius perditione lætatur, nec aliquem perire velle ſe jurat: quia nullius interitum velut inimicus creaturæ ſuæ deſiderat, ſed in eis qui pereunt, tantummodo finem malitiæ, & ordinem ac retributionem juſtitiæ diligit. Sic itaque in interitu impiorum & iniquorum ridebit & ſubſannabit, cùm eorum ſuperbiam & contemptum digna punitione humilians atque condemnans, omnem creaturæ vanitatem, & elationem adversùs creatorem, inriſione & ſubſannatione dignam eſſe monſtrabit. Vnde & divina eadem verba poſita ſunt, ut non diceret, de interitu veſtro: ſcilicet non pro illo, ſed in illo; id eſt, non pro illis qui ſua culpa perierunt, ſed quia in eorum juſta perditione, in contemplatione rationalis & beatæ creaturæ, laus accreſcet & gloria creatoris, exultante omni electa creatura, non in tormentis miſerorum, ſed in æquitate & veritate judiciorum divinorum. Quod etiam in præſenti ſeculo animabus ſanctorum

Prov. 1.
Deut. 28.

Psalm. 98. conceditur, dicente Psalmista: *Exultaverunt filiæ Iudæ propter judicia tua Domine.* Non ergo propter perditionem cujusquam, sed propter divinæ æquitatis justitiam. Hoc sensu accipi potest & illud: *Lætabitur justus cùm viderit vindictam.* & illud in Salomone: *Et in perditione impiorum erit laudatio.* Lætatur autem omnipotens Deus, vel benefaciens iustis, vel mala retribuens pravis. Non quòd ipse diversa affectatione mutetur, atque varietur, cujus gaudere, sicut & esse, æternum atque incommutabile est, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Sed sicut spiritus patris dicitur loqui in eis quos loquentes facit, quos ad testificationem veritatis instruit & informat: qui etiam postulare pro sanctis, & gemere ac desiderare dicitur, quia eis quos repleverit affectum postulandi & gemendi & desiderandi inspirat. Ita & ipse lætatur in sanctis in quibus habitare dignatur, quia eos proculdubio lætantes facit, sive in donis gratiæ quæ largitur piis, sive in judiciis & æquitatibus, quibus impios punit. Pro quibus etsi humano affectu, sicut Apostolus dicit de se, tanquam homines contristantur; tamen divino spiritu regente atque inlustrante, justa Dei judicia laudare & glorificare non cessant. Cùm igitur tam magna & ineffabiliter majori cautela, ut aliquatenus intelligi possint, divina verba indigeant, non facilè à quoquam proferenda sunt velut pro se, ne forsitan bene tractata inveniantur contra se.

Psalm. 57.

Prov. 11.

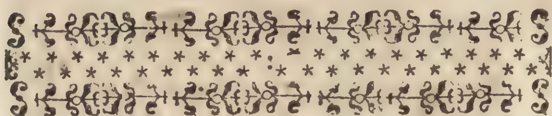
SEPTIMO loco, duo prorsùs gravia mala in tuis nobis moribus plurimùm displicuerunt. Vnum, quòd sacerdotes Dei, & rectores Ec-

clesiarum, tantis injuriis & convitiis & maledictis laceras, tanto dispectu & contumacia conculcas, utique spiritu erroris & superbiæ miserabiliter deceptus, ut omnino nihil Christianæ patientiæ, nihil Christianæ reverentiæ habere videaris. Nam inter cetera, omnes qui insaniæ sensuum tuorum zelo fidei resistunt, hæreticos appellare non metuis, eósque à bono & erudito viro atque catholico Episcopo Rhabanicos nuncupare præsumis. Nec times Deum, quòd in tales & tantos diaboli laqueos, per vanam instabilitatem mentis & corporis, & vaniorem curiositatem atque arrogantiam incidisti. Nec erubescis, quòd in tot erroribus & mendaciis ab omnibus ubique deprehenderis & confutaris. Nec doles, quòd ecce tot annis à corpore Ecclesiæ iustæ severitatis damnatione præcisus, atque omni bonorum contubernio ac solatio defraudatus, remansisti velut stirps inutilis, & palmes aridus igni destinatus. Sed adhuc insuper os tuum maledictione & amaritudine plenum est. & conversus in arcum pravum, non pro Domino, ut putas, sed Ecclesiam matrem tuam, ejúsque Præsules patres tuos, sacrilega audacia contemnens, adversùs Dominum jacularis. Alterum verò malum est in moribus tuis, quòd in omnibus quæ dicis & sentis, sicut scriptura tua declarat, nullum omnino, hominum more bonorum, piè & humiliter deprecaris, nullius te sensui & auctoritati summittis, nec dicis, quod sæpe solet & debet pietas dicere, Obsecro bone vir, aut bone frater, si in his quæ dico aliquatenus erro, ferto infirmitatem meam, instruito ignorantiam meam,

& probabis obedientiam meam, quia paratus ero libenter suscipere quicquid veritas dignabitur declarare. Sed ita te sensui tuo credis, & in ipsa veritate speculari & contemplari gloriaris, ut in scriptis tuis nec Deo ipsi supplices, ut tibi quod melius est revelet. Quapropter multùm fraternitatem tuam exhortor & moneo, & paterna pietate ac fraterna caritate persuadeo, ut revertaris in temetipsum, convertaris ad cor tuum, & excutias procul à te istum errorem vanum, & laborem infructuosum ac perniciosum, restituásque te sanctæ matri Ecclesiæ, restituas te obedientiæ Domini sacerdotum & patrum tuorum, restituas te fraternæ omnium caritati. Vt qui modò jaces tanquam vas perditum, cooperante Dei gratia, efficiaris in domo ejus vas utile, ad omne opus bonum paratum. Nec terrearis consideratione, vel erroris quem incurristi, vel injuriarum, quas in Dei sacerdotes intulisti, ne ex hoc velut implacabiles patiaris. Omnes deprecabimur pro te, & ipsi ultro propter amorem Christi obliviscentur se, erúntque apud omnes & præterita errata in oblivionem, & præsens conversionis tuæ bonum in gaudium & exultationem. Tantùm ne dubites, nec remoreris, sed eruere quasi damula de manu, & quasi avis de insidiis aucupis, ne in tali damnatione repentina morte præventus, Ecclesiæ matri, cui nunc mœrorem facis assiduum, luctum, quod absit, derelinquas perpetuum. Crede indubitanter, quia hæc ex vera & sincera erga te caritate & solo amore salutis tuæ loquor. Nec omnino æstimes, quòd quædam superiùs, velut duriùs

& austeriùs prosecutus sum, ad confusionem vel condemnationem tuam prolata. Sed scito certissimè, quia ad hoc tantùm dicta sunt, ut ea coram oculis ponerem tanquam in speculo veraciter dijudicanda, & adjuvante Dei gratia, quantocius & studiosiùs emendanda. Siquidem, ut bene ipse nosti, meliora sunt vulnera amici, quàm fraudulenta oscula inimici. Ad extremum, breviter tuæ intimo caritati, gestum esse intra Gallias, temporibus penè beati Papæ Leonis, sive Agapiti, Concilium venerabile, & Ecclesiæ Dei valde utile, à pluribus Episcopis, quibus præfuit admirandæ sanctitatis, & virtutum ac miraculorum, beatus Cæsarius Arelatensis Episcopus. ubi diligenter de gratia Dei & libero hominis arbitrio, de præscientia & prędestinatione divina constat esse definitum, qualiter moderatissima & perpensissima ratione sentiendum, tenendum, & docendum sit. Vnde hîc ad commonitionem prudentiæ tuæ paucissima verba subnecto, quibus aiunt: Hoc „ *C. 25.*
« etiam secundùm fidem catholicam credimus, « quòd post acceptam baptismi gratiam, omnes « baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quę « ad salutem animę pertinent, possint & debeant, « si fideliter laborare voluerint, adimplere. Aliquos verò ad malum divina potestate prędestinatos non solùm non credimus, sed etiam, si « sint qui tantum mali credere velint, cum omni « detestatione illis anathema dicimus. «

OPVSCVLA DVO

EIVSDEM ARGVMENTI,

AMOLONIS AD GOTHESCALCVM Epiſtolæ adjuncta in Codice Trevirenſi.

OPVSCVLVM PRIMVM.

Reſponſio ad interrogationem cujuſdam de Præſcientia vel Prædeſtinatione divina, & de Libero arbitrio.

MNIPOTENS Deus, quia veriſſimè verus & ſolus Deus eſt, omnino in ſua æterna & incommutabili ſcientia præſcivit omnia antequam fierent, ſicut Scriptura teſtatur, dicens: *Deus æterne, qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant.* Dan. 13. Præſcivit ergo ſine dubio, & bona quæ boni erant facturi, & mala quę mali erant geſturi. Sed in bonis ipſe fecit ſua gratia ut boni eſſent: in malis verò, non ipſe fecit ut eſſent mali, quod abſit: ſed tantùm præſcivit eos proprio vitio tales

futuros. Neque enim præſcientia Dei impoſuit eis neceſſitatem, ut aliud eſſe non poſſent, ſed tantùm quod illi futuri erant ex propria voluntate, ille ut Deus prævidit ex ſua omnipotenti majeſtate. Vnde Scriptura, incontaminabilem juſtitiam ejus nobis inſinuans, ait de illo: *Nemini mandavit impiè agere, & nemini dedit ſpatium peccandi.* Quòd ergo impiè agunt impij & iniqui, & ſpatium temporis vitæ hujus, quod eis dedit Deus ab bene agendum, ipſi è contrario convertunt ad malum exercendum, non Dei ſed ipſorum eſt culpa, & ideo rectè damnantur ipſius juſtitia. Præſcivit autem idem omnipotens Deus etiam æternam illorum damnationem, ſed ex merito ipſorum, quos in propria malitia perſeveraturos prævidit, non ex ſua, quod abſit, iniquitate, qui nihil injuſtè conſtituit, & qui reddit unicuique ſecundùm opera ſua, id eſt, & bene agentibus bona æterna, & malè agentibus mala perpetua. Ergo bonos præſcivit omnino, & per gratiam ſuam bonos futuros, & per eandem gratiam æterna præmia accepturos, id eſt, & in præſenti ſeculo bene victuros, & in futuro feliciter remunerandos. Vtrumque tamen ex dono miſericordię Dei. Vnde Apoſtolus vaſa miſericordiæ eos appellat dicens: *Vt oſtenderet divitias gratiæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* E contrario autem malos, & pręſcivit per propriam malitiam malos futuros, & præſcivit per ſuam juſtitiam æterna ultione damnandos. Sicut præſciebat de Iuda proditore quòd eum eſſet traditurus, ſicut Evangelium dicit: *Cùm eſſet unus de duodecim.* Præſciebat etiam æter-

Eccl. 15.

Rom. 9.

Ioan. 6.

Matth, 26. nam ejus damnationem, cùm diceret: *Væ homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Sic & de impiis Iudæis, præsciebat sine dubio eorum impietatem futuram, de qua prædixit in psalmo: Psal. 68. *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Præsciebat & subsequentem ipsorum damnationem, de qua in eodem psalmo subjunxit: *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.* Sed in his, & in omnibus iniquis, illud prius ex propria est pravitate, istud sequens ex divina æquitate. Hoc modo & de prædestinatione Dei omnino sentiendum est. quia in bonis prædestinavit, & ipsam eorum bonitatem futuram ex dono gratiæ suæ, & pro eadem bonitate æternam ipsorum remunerationem, ut ipsius dono fierent boni, ipsius dono essent remunerati. Vnde ait Apostolus: 1. Cor. 2. *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per* Rom. 8. *Iesum Christum in ipsum.* & alio loco: *Quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filij sui.* Prædestinavit utique electos suos, ut & nunc assumerentur in adoptionem filiorum Dei per gratiam baptismi, & in futuro efficiantur conformes imaginis filij Dei, per eandem Dei gratiam secundùm imaginem ejus renovati & glorificati. Prædestinavit omnino, ut & hi essent boni, non ex se, sed ex illo, & illi beati, non per se, sed per illum. In utroque ergo bona sua in eis & de eis futura præscivit & prædestinavit. In malis verò & impiis, non prædestinavit omnipotens Deus malitiam & impietatem, id est, ut mali & impij essent, & aliud esse non possent: sed quos præscivit & prævidit

malos atque impios futuros proprio vitio, ipſe eos prædeſtinavit ad æternam damnationem juſto judicio. Non quia aliud eſſe non potuerunt, ſed quia aliud eſſe noluerunt. Ipſi igitur ſibimetipſis extiterunt cauſa perditionis: Deus autem juſtus judex & ordinator juſtus ipſius damnationis. Non enim prædeſtinavit injuſta, ſed juſta. Prædeſtinat tamen & coronas juſtis, & pœnas injuſtis, quia utrumque eſt juſtum. Quam juſtitiam ejus commendans nobis Apoſtolus, ait: *Numquid iniquus Deus, qui infert iram? abſit.* Rom. 3. Et quia modò omnibus prærogat patientiam, ut convertantur ad pœnitentiam, & qui pereunt, ſuo contemptu & duritia pereunt, quia tantam Dei patientiam contempſerunt, iterum alio loco dicit: *An divitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis ejus contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Rom. 2. Secundùm duritiam autem ſuam, & cor impœnitens, theſaurizat ſibi iram in die iræ & revelationis juſti judicij Dei, qui reddet unicuique ſecundùm opera ſua. Hinc etiam alia Scriptura teſtatur, dicens: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum: impij autem manibus & verbis accerſierunt illam, & æſtimantes amicam deflexerunt & ſponſiones poſuerunt ad illam, quoniam digni ſunt qui ſint ex parte illius.* Sap. 1. Non ergo omnipotens Deus ulli hominum cauſa mortis vel perditionis exiſtit; ſed ipſam mortem & perditionem manibus & verbis ipſi impij ſibi accerſunt, dum nequiter operando, & nequiùs aliis ſuadendo, & ſibi & illis damnationem adducunt; dum viam iniquitatis & perditionis amantes, à recto itinere de-

flectunt, & ad perpetuam damnationem, tanquam datis inter se dextris, pari consensu nequitiæ, quasi ex voto & sponsione festinant. Fœderati mortis, & vitæ æternæ inimici: ipsi secundùm duritiam suam, & cor impœnitens, thesaurizant sibi iram in die iræ. In qua die justi judicij Dei, quia unusquisque secundùm opera sua recipit, nemo ex Dei præjudicio, sed ex merito propriæ iniquitatis, condemnatur. Non enim ille aliquem prædestinavit ut malus esset, sed verè omnem malum prædestinavit ut impunitus non esset. Quia & unaquæque lex justa crimen non jubet, ne sit injusta, & tamen criminosum punit, ut verè sit justa. Qui ergo dicit, quòd hi qui pereunt prædestinati sunt ad perditionem, & ideo aliter evenire non potest; similiter quoque & de justis, tanquam & ipsi ideo salventur, quia prædestinati ad salutem aliud esse non potuerunt. Qui ergo hæc tam confusè & insulsè, & illis tollit meritum damnationis, & istis meritum salutis. ac per hoc quid aliud agit, nisi ut & pereuntibus secundùm illum sit imposita necessitas perditionis, & his qui salvantur, sit imposita necessitas salutis? atque ideo nec illi justè damnentur, qui justi esse non potuerunt, nec isti justè remunerentur, qui aliud quàm justi esse nequiverunt, ut in utraque parte & perditio & salus non sit ex judicio propriæ actionis, sed ex præjudicio divinæ præ-
Rom. 2. ordinationis? Et ubi erit illud: *Qui reddet unicuique secundùm opera sua*? & iterum: *Num-*
Rom. 3. *quid iniquus Deus qui infert iram? absit.* Apertè namque causa perditionis illorum qui pereunt in Deum refertur, si ipse eos ita ad interitum prede-

prędestinavit, ut aliud esse non possent. Quod sentire vel dicere horribilis blasphemia est. Sed Ecclesiæ Catholicæ fides, cujus filij & sectatores esse debemus, ita nobis firmissimè tenendum insinuat, ut superiùs juxta Scripturę sanctę auctoritatem breviter designavimus. Videlicet omnipotentem Deum, in malis ipsorum malitiam pręscisse, quia ex ipsis est, non prędestinasse, quia ex illo non est: pœnam verò illorum & pręscisse; quia Deus est, & prędestinasse quia justus est. ut & in illis sit meritum suę damnationis, & in illo potestas & judicium justę damnationis. Non enim prædestinat Deus, nisi quæ ipse facturus est: præscit verò multa quæ ipse facturus non est, sicut omnia mala, quæ utique mali faciunt, non ille. Ipsos quoque malos non ideo perire, quia boni esse non potuerunt: sed quia boni esse noluerunt, & suò vitio vasa iræ apta in interitum perseveraverunt, & in massa damnationis, vel originali, vel actuali meritò permanserunt. In bonis autem, omnipotens Deus, sicut suprà satis ostensum est, utrumque præscivit & prædestinavit, ut & in præsenti vita per suam gratiam existerent boni, & in futura etiam beati. Vtriusque enim boni eorum, id est, præsentis & futuri, ipse est auctor, & idcirco sine dubio utriusque præcognitor & prædestinator. Quare & ipsi ex seipsis non solùm aliud esse potuerunt, sed etiam aliud fuerunt, antequam per eum, qui justificat impium, ex impiis justi efficerentur. Sive autem in illis qui salvantur, sive in illis qui pereunt, voluntas propria remuneratur, voluntas propria damnatur. Sed in illis, quia per gratiam Domi-

ni Salvatoris est sanata, vt ex mala & prava fieret bona & recta, est proculdubio dignissimè coronata: in istis autem, quia non adquiescit per Salvatorem recipere sanitatem, justissimè per eundem judicem sentiet perpetuam damnationem. Et hoc est breviter totum, quod de libero arbitrio juxta veritatem catholicæ fidei est tenendum. Quòd scilicet omnem hominem liberi arbitrij condiderit Deus. Sed quia per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt: ita istud liberum arbitrium, in universo genere humano, illius prævaricationis merito, vitiatum & corruptum, ita obcœcatum est & infirmatum, ut sufficiat homini ad malè agendum, id est, ad ruinam iniquitatis, & ad hoc solùm possit esse liberum: ad bene verò agendum, id est, ad exercitium virtutis, & fructum boni operis, nullo modo assurgat & convalescat, nisi per fidem unius mediatoris Dei & hominum hominis Christi IESV, & donum Spiritus sancti, instauretur, inluminetur, atque sanetur. sicut ipse Salvator in Evangelio promittit, dicens: *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* & A-
Ioan. 8.
postolus ait: *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* Vt
1. Cor. 3.
per hanc gratiam Christi, & spiritus Christi, humanum liberum arbitrium, inluminatum, atque sanatum, dicat gratulans illud Psalmistæ:
Psal. 16. *Dominus inluminatio mea & salus mea, quem timebo?* Qui igitur hanc gratiam libertatis accipere desiderat, ut ad bene & piè vivendum veraciter liber fiat, non de suis viribus præsumat, sed illi se fideliter sanandum corroboran-

diúmque committit, de quo idem Psalmista dicit: *Apud Dominum gressus hominis dirigentur, & viam ejus volet:* illúmque oret, atque supplicet dicens: *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum; & non dominetur mei omnis injustitia.* & iterum: *Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua.* & cetera similia. Psal. 35. Psal. 118. Psal. 85.

OPVSCVLVM SECVNDVM.

De gratia & præscientia Dei, déque prædestinatione & libero arbitrio, de spe item ac fiducia salutis, & de sententia sancti Augustini.

Opusculum hoc in veteri codice Amolonis Epistolam subsequitur, sine titulo, &, ut apparet, sine principio.

GRATIAM itaque Dei credere debemus; qua humanum genus, nullis suis bonis meritis præcedentibus, sola Dei gratuita bonitate & misericordia salvatur per unum mediatorem Dei & hominum IESVM Christum. Quam gratiam commendat ipse Dominus in Evangelio dicens: *Venit enim filius hominis quærere & salvum facere quod perierat.* Hanc & Apostolus prædicat dicens: *Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.* & alibi: *Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam* Luc. 19. Hebr. 2. Ephes. 2.

caritatem suam, qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo. Hanc significat gratiam, ubi dicit fidelibus: *Gratia salvi facti estis per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est.* Id est, utrumque, & quòd salvi facti estis, & quòd per fidem salvati. & salus vestra, & fides vestra. Per hanc gratiam, id est, gratuitum donum suum, trahit Deus pater quos vult ad filium suum. Trahit autem, non necessitate, sed delectabili voluntate & amore. sicut ipse filius dixit: *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.* Trahit eosdem & ipse filius ad se, sicut ipse dicit: *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Hanc accipiunt in baptismo regenerati parvuli & majores, & quotidie fideles in omni cogitatu, & opere, & sermone bono. Exhortatur videlicet, quod bonum est inspirando: confirmat verò, quod inspiraverit conservando. Nullum est enim hominis bonum, quod non sit Dei donum. Per hanc gratiam nobis etiam quotidiana peccata humiliter confitentibus & supplicantibus remittuntur, testante beato Ioanne Apostolo, & dicente: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata, & emundet nos ab omni iniquitate.*

Ephes. 2. Ioan. 6. Ioan. 12. 1. Ioan. 1.

PRÆSCIENTIAM quoque Dei credere debemus, qua omnia in æterna scientia sua præscivit, & præcognita ei sunt quæcunque futura sunt. non solùm bona, quæ ipse facit & remunerat in suis, sed etiam malâ quæ ipse non facit, sed tantùm judicat & damnat in alienis. Vnde & Scriptura dicit: *Qui nosti omnia ante-*

Dan. 13.

quam fiant. Ita namque in illa æterna præſcientia, ei æternaliter & incommutabiliter omnia præcognita ſunt, ſicut omnino futura ſunt. Et quia veriſſimè & certiſſimè præſcivit, omnino ita erunt, ſicut ea præſcivit. De qua præſcientia ejus Apoſtolus dicit: *Nam quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filij ſui.* Præſcivit credituros & non credituros: præſcivit in fide perſeveraturos, & non perſeveraturos: præſcivit in vita æterna futuros, & in igne æterno arſuros. Præſcivit ergo & certum numerum ſanctorum ſuorum. Vnde myſticè in pſalmo canitur: *Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat.* & Apoſtolus: *Novit Dominus qui ſunt ejus.* *Rom. 8.* *Pſalm. 146.*

DEBEMVS etiam credere prædeſtinationem & electionem ſanctorum. quia eos, quos præſcivit ſua gratia ſalvandos & liberandos, prædeſtinavit, id eſt, præordinavit, & elegit, id eſt, à maſſa perditionis & ſocietate reproborum diſcrevit, ut ejus gratia fierent vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Non itaque idcirco eos prædeſtinavit & elegit, quia præſcivit eos ex ſemetipſis juſtos futuros: ſed potiùs ad hoc eos præſcivit & prædeſtinavit, ut eos gratis ſua gratia iuſtificaret. Quod totum ita Apoſtolus teſtatur dicens: *Nam quos præſcivit & prædeſtinavit*, &c. Hoc itaque eis præſtitit pręſcientia & prędeſtinatio Dei, ut fierent quod non erant, id eſt, ut fierent conformes imaginis filij ſui, & vocarentur vocatione non ſolius vocis exteriùs, ſed & gratię inſpirantis & adjuvantis interiùs. Hęc prędeſtinatio *Rom. 8.*

Dei appellatur nonnunquam propositum Dei,
Rom. 8. sicut ait Apostolus: *Scimus enim, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum his qui secundùm propositum vocati sunt sancti.* De hoc proposito & gratia, ante mundi constitutionem, ante tempora ęterna sanctis promissa
Tit. 1. & donata, iterum dicit: *In spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur Deus ante tempora secularia, manifestavit autem temporibus*
2. Tit. 1. *suis verbum suum.* & alibi: *Secundùm virtutem Dei, qui nos liberavit, & vocavit vocatione sua sancta, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum & gratiam, quæ data est nobis in Christo* IESV, *ante tempora secularia, manifestata est autem nunc, per inluminationem Salvatoris nostri* IESV *Christi.* De qua
Rom. 11. vocatione dictum est, *Sine pœnitentia enim sunt,* id est, sine mutatione, *dona & vocatio Dei.* Oportet itaque ut credamus, ipsum bonum perseverantię sanctorum, non solùm donum, sed etiam magnum & præcipuè necessarium Dei donum. Quid enim prodest in his bonis esse cœpisse, & ea ante finem vitę vel in fine perdidisse?

OPORTET etiam ut credamus, liberum & rectum voluntatis arbitrium, ab initio homini à Deo naturaliter insitum, ita primę prę-varicationis merito esse vitiatum, infirmatum, & depravatum, ut ad amorem veritatis & justitię assurgere non possit, nisi per donum Christi fuerit excitatum, sanatum, ac vegetatum, & à suę pravitatis vitio liberatum. Hinc enim
Eccl. 7. Scriptura dicit: *Creavit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuit quæstionibus.* Et post

hunc humanę depravationis lapſum quid ſubjectum ſit, eadem Scriptura ſic dicit : *Senſus enim & cogitatio humani cordis prona eſt ad malum.* Gen. 8. Hunc itaque liberi arbitrij languorem, quo ſenſus hominis & cogitatio, ex vitio damnatę originis, prona & intenta eſt ad malum, & ipſum liberum arbitrium tenetur captivum, ſolus ille ſanat medicus, ſolus ille liberat, & reddit liberum liberator, qui de ſeipſo ait : *Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus.* Matth. 9. & iterum : *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Ioan. 8. Ipſe liberum arbitrium reddit ſua gratia liberatum : ut ſicut erat pronum & promptum ad malum, multò attentiùs & delectabiliùs efficiatur pronum & promptum ad bonum. De qua libertate Apoſtolus ait : *Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas.* 2. Cor. 3.

HÆC igitur gratia, & pręſcientia, & prędeſtinatio, & electio, & vocatio, ſed & liberi arbitrij dejectio & inſtauratio, tam clarè adnuntiata in Scripturis, fideliſſimè & firmiſſimè debent teneri à nobis. Quę non ad hoc adnuntiantur, ut hominem fidelem ab ſpe & fiducia ſalutis dejiciant, aut frangant : ſed ut humiliata omni humana ſuperbia, & omni de ſuis viribus pręſumptione depoſita, ſubiciat ſe unuſquiſque & commendet fideliter Deo regendum, & ejus virtute protegendum, ejus bonitate juvandum, ejus gratia conſervandum & perficiendum. quę nulla eſt alia, niſi miſericordia & benignitas redemptoris, cujus morte viviſicamur, cujus ſanguine redimimur, cujus juſtitia abſolvimur, cujus cruce ſalvamur, ut fiat in nobis, non ad deſperationem, ſed ad ſa-

2. Cor. 1. lutem, quod Apoſtolus ait dicens: *Sed ipſi in nobis ipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, qui vivificat mortuos.* & alio loco: *Ex ipſo autem vos eſtis in*
1. Cor. 1. *Chriſto* IESV, *qui factus eſt ſapientia nobis à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* Quatenus totum ipſe nobis ſit, & nos toti ejus ſimus, non ex parte de nobis, & ex parte de illo fidentes, & unuſquiſque noſtrum dicat ei
Pſal. 118. fideliter cum Pſalmiſta: *Tuus ſum ego, ſalvum me fac.* Quid eſt enim, quòd ita ſe quodammodo familiariùs Deo commendandum putavit, ut diceret, *Tuus ſum ego?* niſi intelligi volens, quòd malo ſuo ſuus eſſe voluerit, quod eſt inobedientiæ primum & maximum malum. Ideo tanquam dicens, Meus eſſe volui, & perditum me feci, *Tuus ſum,* inquit, *ſalvum me fac.* Conſtanter utique fidelis quiſque Chriſto crede, eíque te totum committe, quantum poteſt. Noli velle eſſe quaſi proprius, & in tua poteſtate, ſed ejus clementiſſimi & utiliſſimi domini te ſervum eſſe profitere. Ita enim te ad ſe ſublevare non deſinet, nihilque tibi evenire permittet, niſi quod tibi proſit, etiamſi neſcias. Ipſa eſt namque Dei ſapientia, quæ loquitur & ad-
Eccli. 24. monet dicens: *Ego mater pulchræ dilectionis & timoris, & agnitionis & ſanctæ ſpei. in me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini. Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hereditas mea ſuper mel & favum. Qui audit me non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt.* Pro
Sap. 9. hac vir ſapiens orat dicens: *Mitte illam de*

sanctis cœlis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, & mecum laboret, & sciam quid acceptum sit apud te.

NEQVE contrarium putari debet, quod in dictis sancti Augustini, forsitan & aliorum catholicorum Doctorum, aliquotiens inveniri solet, impios quoque ad æternam damnationem, sive ad æternum interitum prędestinatos. Quia omnipotens Deus, quos in peccato suo, sive originali, sive etiam actuali, atque in impietate prævidit esse perituros, non eos sua divina potestate, quasi præjudicando, prædestinavit ad malum, ut eos velut ipsa prædestinatione cogeret malos esse, atque ad æterna mala toleranda pervenire: sed quos vel ex justè in Adam damnata origine, vel etiam propria impietate, perpetuæ damnationis reos futuros esse præscivit, justo eos judicio, tanquam omnium præscius, ad æternum interitum præordinavit, & præordinando utique prædestinavit. Sed jam audiamus beatum Augustinum, quomodo & ipse, post Apostolum præcipuus prædestinationis & gratiæ prædicator, hortetur fideles ad studia pietatis, & instantiam orationis, ut mereantur accipere præmium vocationis. O si cor esset, inquit qualitercunque suspirans in illam ineffabilem gloriam! ô si peregrinationem nostram in gemitu sentiremus, & seculum non amaremus, & ad eum qui nos vocavit pia mente perpetuò pulsaremus! Desiderium sinus cordis est. capiemus, si desiderium quantum possumus extendamus. Hoc nobiscum ait & scriptura divina, hoc congregatio populorum, hoc celebratio sacramentorum,

Tract. 40. in Ioan. in fine.

« hoc baptiſmus ſanctus, hoc cantica laudis Dei,
« hoc iſta noſtra diſputatio, ut hoc deſiderium
« non ſolùm ſeminetur & germinet, verùm
« etiam in modum tantæ capacitatis augeatur,
« ut idoneum ſit ſumere, quod oculus non vi-
« dit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſ-
« cendit. Sed amate mecum. Non multùm amat
« nummum, qui amat Deum. Et ego palpavi in-
« firmitatem. Non ſum auſus dicere, non amat
« nummum, ſed non multùm amat nummum:
« quaſi amandus ſit nummus, ſed non multùm.]
« O ſi Deum dignè amemus! nummos omnino
« non amabimus. Erit tibi nummus inſtrumen-
« tum peregrinationis, non irritamentum cupi-
« ditatis. quo utaris ad neceſſitatem. non quo
« fruaris ad delectationem. Deum ama, ſi ali-
« quid in te egit quod audis & laudas. Vtere
« mundo, non te capiat mundus. Quod intraſti
« iter agis. Exiturus veniſti, non remanſurus. Iter
« agis, ſtabulum eſt hæc vita. Vtere nummo, quo-
« modo viator in ſtabulo utitur menſa, calice, ur-
« ceo, lectulo, dimiſſurus, non permanſurus. Si
« tales fueritis, erigite cor qui poteſtis, & audite
« me. Si tales fueritis, ad ejus promiſſa venietis.
« Non enim multum eſt ad vos, quia magna eſt
« manus ejus qui vos vocavit. Vocavit, invoce-
« tur. Dicatur illi: Vocaſti nos, invocamus te.
« Ecce audivimus vocantem: audi invocantes.
« Perduc quò promiſiſti, perfice quod inchoaſti.
« Noli deſerere munera tua, noli deſerere agrum
« tuum. Germina tua intrent in horreum. Abun-
« dant tentationes in mundo, ſed major eſt qui
« fecit mundum. Abundant tentationes, ſed non
« deficit, qui in illo ſpem ponit. in quo defectus
« nullus eſt.

ERVDITISSIMI VIRI IACOBI SIRMONDI PRÆFATIO

DE SEQVENTI OPERE, déque ejus auctore.

CLOCEM *hanc sententiarum idem nobis vetus codex protulit, qui Amolonis nuper epistolam ad Gothescalcum: ac nisi nos conjectura fallit, idem ipse Amolo, qui epistolæ est auctor, hujus quoque auctor est Collectionis. Cujus tu operis duplicem,* LECTOR, *pro solertia tua statim agnosces gratiam. Vnam, quòd plurimis & maximis de rebus, quæ in controversia nunc versantur, quid senserit & docuerit Augustinus, ipsius Augustini verbis, quod erat optandum, patefaciet. alteram, quòd verborum Augustini, ne malos interpretes audiamus, veram utilémque intelligentiam depromet. Sunt enimvero, sicut olim fuerunt, qui sub Augustini titulo incautos circumveniant. Neque enim cautior ille aut felicior esse potuit, quàm Prophetæ, quàm Apostoli & Evangelistæ, quorum verbis hæretici aliquando ad defendendos errores suos abusi sunt. Ceterùm liceat quibus hos sequi libet, vel Augustinum cum Adrumetinis monachis non intelligere, vel falsa illi affingere cum Prædestinatis. Nos Amolone duce Augustini sententias in eam partem accipiemus, quæ Ecclesiæ placitis maximè congruat, quæ fidem, fiduciámque nostram ædificet quæ nos Deo divinæque providentiæ totos dedat, explosis iis qui cùm ab Augustino procul absint, Augustini tamen nomine gloriari, suúmque illum dicere cum Gothescalco non erubescunt.*

EIVSDEM SIRMONDI PRÆFATIO

DE SENTENTIIS S. AVGVSTINI quanti meritò facienda sint.

ETSI *de ſancti Auguſtini ſententiis nulli dubium eſſe poteſt, quin magno in pretio & honore habendæ ſint, tanquam admirabilis doctrinæ, ſapientiſſimique, ut Facundus ait, atque clariſſimi Eccleſiarum Christi magiſtri, cautio in his tamen, ne fraus incurrat, duplex adhibenda eſt. una, ne malè forſan expoſitæ nobis illudant: altera, ut in laudando earum auctore modum teneamus. Malè olim Auguſtini epiſtolam ad Xyſtum intellexerant monachi Adrumetini, eòque ferebantur, ut liberum hominis arbitrium ab eo negari crederent, niſi erroris illos admonuiſſet, ſuámque illis mentem aperuiſſet in libro de gratia & libero arbitrio. Prædeſtinatos rurſus ad interitum quoſdam cùm ſcripſiſſet Auguſtinus, atque hoc nonnulli, quaſi prædeſtinatos ad peccatum diceret, interpretarentur, Fulgentius contrà, libro primo ad Monimum, prædeſtinationem non ad iniquitatem, ſed ad ſupplicium intelligendam docuit. Prima itaque in verbis Auguſtini cura ſit oportet, ut quo ſenſu accipi debeant exploremus; proxima, ut de auctoritate cùm agitur, Auguſtinum ſic amemus, ut eos non audiamus, qui illum ſupra quàm par eſt extollere ſtudent. Quod dum faciunt, non animadvertunt ſe illum ipſum, cujus laudibus indulgent, minimè faventem, ſed adverſarium habituros. Quippe qui ad S. Hieronymum ſcribens epiſtola* XIX. *ſolis canonicorum librorum ſcriptoribus honorem hunc deferre norit, ut nuſquam erraſſe illos credat. De ſe autem tantum abeſt ut idem ſibi arroget, ut horum ſimiles quoſdam amatores ſuos, qui de ipſo aliter ſentiebant, graviter hoc nomine reprehendat in epiſtola* VII. *ad Marcellinum. Vos autem,* inquit, *qui me multùm diligitis, ſi talem me aſſeritis adversùs eos quorum malitia, vel ignorantia vel intelligentia reprehēdor, ut me nuſquam ſcriptorum meorum erraſſe dicatis, fruſtra laboratis, non bonam cauſam ſuſcepiſtis, facilè in ea me judice ſuperamini. quoniam non mihi placet, cùm à cariſſimis meis talis eſſe exiſtimor qualis non ſum.*

SANCTI AVGVSTINI SENTENTIÆ,

De Prædestinatione, & Gratia Dei, & de libero hominis Arbitrio.

PRÆFATIO OPVSCVLI SEQVENTIS.

N nomine Domini nostri IESV *Christi. Legat fidelis quisque fideliter subnexas beati Augustini sententias, quas ex libris ejus studiosè collectas, & eodem Domino adjuvante salubriter ordinatas, in hoc libello avidè carpendas ac dulciter proponimus ruminandas, ut devotus & simplex lector, ne magnis & multiplicibus prædicti Patris disputationibus fatigetur, vel etiam profunditate ac perplexitate tantarum quæstionum deterreatur aut perturbetur, brevi compendio discat unde fidem suam fideliter ædificet, & actionem salubriter informet. Sumat ita-*

que hæc velut alimenta salutis, & utatur velut unguentis suavitatis; quatenus ipso usu pietatis & devotæ supplicationis magis magisque quotidie experiatur quàm veraciter omnibus Deum fideliter quærentibus & invocantibus Scriptura
Psal. 68. *dicat:* Quærite Deum, & vivet anima vestra.
Amos 5. *Et iterum:* Quærite bonum, & non malum, ut vivatis; & erit Dominus exercituum vobiscum, sicut dixistis. *Et alio loco:* Lætetur cor
1. Par. 16. Psal. 104. quærentium Dominum. Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem ejus semper.
Hier. 29. *Itémque alibi ipse Dominus:* Et ibitis, *inquit*, & orabitis me, & exaudiam vos. Quæretis me, & invenietis, cùm quæsieritis me in toto corde vestro, & inveniar à vobis, dicit Domi-
Psal. 144. nus. *Quoniam, ut Psalmista ait,* Propè est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. *Absit enim ut doctor pietatis ideò aliquem ad hæsitationem vel diffidentiam impellere videatur, quia juxta Scripturæ sanctæ fidem omnes docet, omnes hortatur, non in seipsis sed in*
Hier. 17. *Deo spem ponere, cùm scriptum sit:* Maledictus homo qui spem suam ponit in homine. *& post pauca:* Erit quasi myricæ in deserto, & non videbit cùm venerit bonum. *E contrario autem:*
Hier. 17. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, *&c. Vnde & in*
Psal. 72. *Psalmo canitur:* Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. *Audiamus itaque fideliter, & diligentissimè discamus in his brevissimis & suavissimis bea-*

rissimi patris dictis, videlicet quid sentiendum & tenendum sit, juxta certissimam fidei catholicæ regulam, de originali delicto ex Adam in omne humanum genus transfuso, de libero arbitrio in Adam vitiato & per Christum sanando, de gratia Dei qua genus salvatur humanum, de modo justitiæ fidelium in hac vita, de utilitate correptionis & exhortationis, de prædestinatione, electione, & vocatione sanctorum, de dono perseverantiæ usque in finem, quo pervenitur ad bonum quod non habet finem. Quantum etiam inter hæc adjuvetur apud Deum, & proficiat atque firmetur vita fidelium orationibus, eleemosynis, & ceteris studiis pietatis, ut alleventur prostrati, curentur saucij, erigantur elisi; ut petendo accipiatur, quærendo inveniatur, pulsando intretur, atque ita cooperante Dei gratia bonum certamen certetur, cursus consummetur, fides servetur, adventus Domini diligatur, & qui legitimè certaverit coronetur. Sic itaque in his, & ex his, quæ tantus pater de tantis rebus necessariò & fideliter docet, proficiat ædificatio fidei nostræ, ut concalescat & accendatur fiducia spei nostræ, excitetur devotio orationis nostræ, informetur studium actionis nostræ. quia apud omnipotentem Dominum, veritatis & pietatis auctorem, nequaquam fides impedit devotionem, sed devotio dirigitur & ædificatur ex fide, ut quantò quis fideliùs de illo sentit, & sentiendo veneratur, tantò promptiùs & efficaciùs ejus gratiam assequatur, Scriptura sancta dicente: Sentite de Domino in bo- *Sap. 1.*

nitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam invenitur ab his qui non tentant illum, apparet eis qui fiduciam habent in illum.

SENTEN-

SENTENTIÆ
B. AVGVSTINI,
EX LIBRIS QVOS DE PRÆFATIS rebus condidit ſumptæ, & in unam ſeriem diſtinctis Capitulis ordinatæ.

Caput Primum.

Ex libro de perfectione juſtitiæ hominis, ad Eutropium & Paulum Epiſcopos.

SENTENTIA I.

PE ſalvi facti ſumus. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Tunc ergo erit plena juſtitia, quando plena ſanitas; tunc plena ſanitas, quando plena caritas. plenitudo enim legis eſt caritas. Tunc autem plena caritas, quando videbimus eum ſicuti eſt. Neque enim erit quod addatur ad dilectionem, cùm fides pervenerit ad viſionem. Cap. III. *Rom.* 8.

II. Per arbitrij libertatem factum eſt ut eſſet homo cum peccato: ſed jam pœnalis vitioſi- Cap. IV.

tas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem.
Psal. 24. Unde ad Deum fidelis clamat: *De necessitatibus meis educ me.* Sub quibus positi, vel non possumus quod volumus intelligere; vel quod intellexerimus, nolumus nec valemus implere. Nam & ipsa libertas credentibus à liberatore promittitur:
Ioan. 8. *Si vos*, inquit, *filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Victa enim vitio in quod cecidit voluntate, caruit libertate natura. Hinc alia
2. Pet. 2. Scriptura dicit: *A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est.* Sicut ergo non est opus sanis medicus, sed malè habentibus; ita non est opus liberis liberator, sed servis, ut ei dicat gratulatio libertatis, Salvam fecisti de necessitatibus animam meam. Ipsa enim sanitas est vera libertas; quæ non perisset, si bona permansisset voluntas. Quia verò peccavit voluntas, secuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas, donec tota sanetur infirmitas, & accipiatur tota libertas; in qua sicut necesse est permaneat beatè vivendi voluntas, ita sit etiam bene vivendi, & nunquam peccandi, voluntaria felíxque necessitas.

CAP. V. III. Dominus, qui verbum consummans & brevians fecit super terram, in duobus preceptis dixit Legem Prophetásque pendere, ut intelligeremus quicquid aliud divinitus præceptum est, in his duobus habere finem, & ad hæc duo
Matth. 22. esse referendum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. & diliges proximum tuum sicut teipsum. In his*, inquit, *duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ.* Quicquid ergo Dei lege prohibemur, & quicquid jubemur facere, ad

hoc prohibemur & jubemur ut duo iſta compleamus. Et fortè generalis prohibitio eſt, *Non concupiſces*; & generalis juſſio, *Diliges.* Vnde breviter & Apoſtolus Paulus quodam loco utrumque complexus eſt. Prohibitio eſt enim, *Nolite conformari huic ſeculo*; juſſio autem, *ſed reformamini in novitate mentis veſtræ.* Illud pertinet ad non concupiſcere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad juſtitiam: illud ad declinandum à malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiſcendo enim vetuſtate exſpoliamur, & novitate induimur diligendo. Sed nec quiſquam poteſt eſſe continens; niſi Deus det: & caritas Dei diffunditur in cordibus noſtris, non per nos ipſos; ſed per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hoc autem fit de die in diem in his qui volendo, & credendo, & invocando proficiunt, & præterita obliviſcentes in ea quæ antè ſunt extenduntur. Ad hoc enim lex iſta præcipit, ut cùm in his implendis homo defecerit, non ſe extollat ſuperbia tumidus, ſed ad gratiam confugiat fatigatus; ac ſic eum lex terrendo ad Chriſtum diligendum pædagogi perducat officio. Rom. 12.

IV. Sic curramus ut comprehendamus. Omnes enim qui rectè currunt comprehendent. non ſicut in agone theatrico, omnes quidem currunt, ſed unus accipit palmam. Curramus credendo, ſperando, deſiderando. Curramus corpus caſtigando, & eleemoſynas in bonis dandis, malíſque ignoſcendis, hilariter & ex corde faciendo, & currentium vires ut adjuventur orando. Et ſic audiamus præcepta perfectionis, ne currere negligamus ad plenitudinem caritatis. CAP. VIII.

CAP. X. V. Quis nesciat, cùm præceptum generale sit caritas, quia finis præcepti est caritas, & plenitudo legis est caritas, grave non esse quod diligendo fit, non timendo? Laborant autem in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere. sed perfecta caritas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam levem; non solùm non prementem onere ponderum, verùm etiam sublevantem vice pennarum. Quæ tamen caritas ut habeatur, etiam tanta, quanta in corpore mortis hujus haberi potest, parum est nostræ voluntatis arbitrium, nisi adjuvet gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Diffunditur quippe in cordibus nostris, quod sæpe dicendum est, non per nos ipsos, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Nec aliam ob causam Scriptura commemorat non esse gravia præcepta divina, nisi ut anima, quæ illa gravia sentit, intelligat nondum se accepisse vires, quibus talia sint præcepta Domini, qualia commendantur; levia scilicet atque suavia, & oret gemitu voluntatis, ut impetret donum facilitatis. Qui enim dicit, *Fiat cor meum immaculatum*, &, *Itinera mea dirige secundùm verbum tuum* [*u*]*t ne dominetur mihi omnis iniquitas*. &, *Fiat voluntas tua sicut in cælo ita & in terra*. &, *Ne nos inferas in tentationem*, & cetera hujusmodi, quæ commemorare longum est, hoc utique orat, ut præcepta Dei faciat. Quæ ut fierent nec juberetur, si nihil ibi nostra voluntas ageret, nec oraretur, si sola sufficeret. Commendantur ergo non esse gravia, ut cui gravia sunt, intelligat nondum se accepisse donum, quo gravia non sint; nec arbitretur ea se

Psal. 118.

Matth. 6.

perficere, quoniam ita facit ut gravia sint. Hilarem enim datorem diligit Deus. Nec tamen cùm ea gravia sentit, desperando frangatur, sed ad quærendum, petendum, pulsandúmque cogatur.

VI. Aliud est esse sine peccato, quod de solo in hac vita Vnigenito dictum est; aliud esse sine querela, quod de multis justis etiam in hac vita dici potuit. Quoniam est quidam modus bonæ vitæ, de quo etiam in ista humana cõversatione justa querela esse non possit. Quis enim justè queritur de homine, qui nemini malè vult, & quibus potest fideliter consulit, nec contra cujusquam injurias tenet libidinem vindicandi, ut veraciter dicat, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*? Et tamen eo ipso quòd verum dicit, *Dimitte sicut & nos dimittimus*, sine peccato se non esse declarat. CAP. XI. Matth. 6.

VII. Custodivit vias Dei, qui non sic exorbitat, ut eas relinquat; sed in eis currendo pròficit, etsi aliquando ut infirmus offendit aut titubat. Proficit autem minuendo peccata, donec perveniat ubi sine peccato sit. Non enim aliter potest eo modo proficere, nisi custodiendo vias ejus. Declinat autem à mandatis Domini atq; discedit apostata, non ille, qui etiamsi habet peccatum, confligendi tamen cum eo perseverantiam non relinquit, donec eò perveniat ubi nulla cum morte contentio remanebit. *Ibid.*

VIII. Abstinet se ab omni re mala, qui peccato, sine quo non est, vel nunquam omnino consentit, vel si aliquando premitur, non opprimitur, sicut luctator fortior, etsi aliquan- CAP. XII.

do tenetur, non ideo perdit quo ſuperior invenitur. Legitur ſanè homo ſine crimine, legitur ſine querela, & non legitur ſine peccato, niſi filius hominis, unus idémque Dei filius unicus.

CAP. XIII. IX. Veriſſimè tunc erunt homini multa bona, cùm receſſerit ab omni peccato. Tunc enim nulla erunt mala, ut non opus habeat dicere, *Libera nos à malo.* Quamvis & nunc omnis qui proficit recta intentione proficiens, recedit ab omni peccato, & tantò inde longinquior, quantò plenitudini juſtitiæ perfectioníque fit propinquior. quia & ipſa concupiſcentia, quod eſt peccatum habitans in carne noſtra, etſi manet adhuc in membris mortalibus, minui tamen non deſinit in proficientibus. Aliud eſt ergo recedere ab omni peccato, quod nunc in opere eſt, aliud receſſiſſe ab omni peccato, quod in illa perfectione tunc erit.

Ibid. Pſalm. 13. X. Quomodo dictum eſt, *Non eſt qui faciat bonum non eſt uſque ad unum*, niſi quia populum quendam pſalmus ille culpat, in quo nec unus erat qui faceret bonum, dum volunt remanere filij hominis, & non eſſe filij Dei, cujus gratia homo fit bonus ut faciat bonum? De illo enim bono dictum hîc debemus accipere, quod ibi ait, *Deus de cœlo reſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum.* Hoc ergo bonum, quod eſt requirere Deum, non erat qui faceret, non erat uſque ad unum, ſed in eo genere hominum, quod prædeſtinatum eſt ad interitum. Super hos enim reſpexit Dei præſcientia, protulítque ſententiam.

CAP. XIV. XI. *Nemo bonus, niſi unus Deus.* Sive quia

omnia quæ creata ſunt, quamvis ea Deus fecerit bona valde, creatori tamen comparata, nec bona ſunt, cui comparata nec ſunt. Altiſſimo quippe & proprio modo quodam de ſe ipſo dixit, *Ego ſum qui ſum.* Sic dictum eſt, *Nemo bonus niſi unus Deus*, quemadmodum de Ioanne dictum eſt, *Non erat ille lumen*, cùm Dominus eum dicat eſſe lucernam, ſicut diſcipulos quibus dixit: *Vos eſtis lumen mundi.* Sed in comparatione luminis illius, quod eſt lumen verum inluminans omnem hominem venientem in hunc mundum, non erat ille lumen. Sive quia etiam ipſi filij Dei, comparati ſibi ipſis, quales in illa perfectione æterna futuri ſunt, ita boni ſunt, ut adhuc & mali ſint, quod de illis dicere non auderem. Quis enim audeat dicere malos eſſe quorum pater eſt Deus, niſi ipſe Dominus diceret, *Si ergo vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quantò magis*, & reliqua. Cùm ait utique *pater veſter*, filios Dei jam eſſe monſtravit, quos tamen adhuc malos eſſe non tacuit. Vnde eſt ille admonitus, qui interrogaverat quid boni faceret, ut illum quæreret, cujus gratia bonus eſſet, cui bonum eſſe hoc eſt ipſum eſſe, qui incommutabiliter bonus, non poteſt omnino malus eſſe.

Marc. 10. *Ioan. 1.* *Matth. 5.* *Matth. 7.*

XII. Si cor noſtrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Deum, & quæcunque petierimus accipiemus ab eo. Hoc enim agitur voluntate, credendo, ſperando, diligendo, corpus caſtigando, eleemoſynas faciendo, injurias ignoſcendo, inſtanter orando, & proficiendi vires precando, veracitérque dicendo: *Di-*

CAP. XV. *1. Ioan. 3.*

mitte nobis, sicut & nos dimittimus. & : *Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo.* Hoc prorsùs agitur, ut cor mundetur, & peccatum omne tollatur, & quod judex justus, cùm in throno sederit, occultum invenerit, minùsque mundatum, ejus misericordia remittatur, ut Deo vivendo totum sanum mundúmque reddatur. Iudicium enim sine misericordia, sed illi qui non fecit misericordiam. Superexaltat autem misericordia judicio. Quod si non esset, quæ spes esset? Quandoquidem cùm Rex justus sederit in throno, quis gloriabitur se castum habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Tunc ergo per ejus misericordiam justi, plenè perfectèque mundati, fulgebunt in regno patris sui sicut sol.

Ibidem. XIII. Mundat Christus Ecclesiam nunc lavacro aquæ in verbo, abluens peccata præterita, & pellens ab ea dominationem malorum angelorum. Deinde perficiens ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam, non habentem maculam, neque rugam. Quos enim prædestinavit, illos & vocavit; & quos vocavit, ipsos & justificavit. quos autem justificavit, illos & glorificavit. In hoc mysterio dictum arbitror: *Ecce ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cràs, & tertia die consummor*, id est, perficior. Dixit enim hoc ex persona corporis sui, quod est Ecclesia. disponens pro distinctis ordinatísque temporibus, quod in sua resurrectione significavit in triduo. *Luc. 13.*

Ibidem. XIV. Avertat se homo à delicto, cùm proficiendo inde discedit, & renovatur de die in

diem, & dirigat in opus misericordiæ, & ab omni delicto mundet cor suum: misereatur, ut quod restat per veniam dimittatur. Hoc enim salubriter, & sine vana inanique jactantia, bene intelligitur in eo quod dixit S. Ioannes: *Si cor nostrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Dominum, & quæcunque petierimus accipiemus ab eo.* Hoc enim videtur isto loco admonuisse, ne cor nostrum nos in ipsa oratione & petitione reprehendat. hoc est, ne fortè cùm cœperimus dicere, *Dimitte nobis sicut & nos dimittimus*, compungamur non facere quod dicimus, aut etiam non audeamus dicere quod non facimus, & fiduciam petendi amittamus. *1. Ioan. 2.*

XV. Quomodo verum est, *Omnis qui peccat non vidit eum, neque cognovit eum*, cùm secundùm visionem & cognitionem quæ erit in specie, nemo eum in hac vita videat atque cognoscat; secundùm visionem autem & cognitionem, quæ est in fide, multi sunt qui peccent, certè ipsi apostatæ, qui tamen in eum aliquando crediderunt, ut de nullo eorum dici possit, secundùm visionem & cognitionem quæ adhuc in fide est, *non vidit eum, neque cognovit eum*? Sed intelligendum arbitror, quia renovatio perficienda videt & cognoscit; infirmitas verò absumenda, nec videt, nec cognoscit eum. In cujus quantiscunque reliquiis interiùs constitutis si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. CAP. XVIII. *1. Ioan. 3.*

XVI. Cùm per gratiam renovationis filij Dei sumus, tamen propter reliquias infirmitatis nondum apparuit quod erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quo- *Ibidem.*

niam videbimus eum ſicuti eſt. Tunc peccatum nullum erit, quia infirmitas nec interior nec exterior ulla remanebit, & omnis qui habet hanc ſpem in eum, ſanctificat ſe ſicut & ipſe ſanctus eſt. Sanctificat enim ſe, non per ſeipſum, ſed credendo in illum, & invocando illum, qui ſanctificat ſanctos ſuos. Cujus ſanctificationis perfectio, quæ nunc proficit, & creſcit de die in diem, omnes infirmitatis reliquias ablatura eſt.

CAP. XIX. XVII. Dei gratiam vel miſericordiam volumus impetrare, cùm dicimus: *Fiat voluntas tua ſicut in cœlo, ita & in terra:* vel *Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Vt quid enim iſta orando tanto gemitu petimus, ſi volentis hominis & currentis, non miſerantis eſt Dei? Non quia hoc ſine voluntate noſtra agitur, ſed quia voluntas non implet quod agit, niſi divinitus adjuvetur. Hæc eſt fidei ſanitas, quæ nos facit orare, quærere ut inveniamus, petere ut accipiamus, pulſare ut aperiatur nobis. Contra iſtam qui diſputat, contra ſeipſum claudit oſtium miſericordiæ Dei. Nolo plura dicere de re tanta: quia meliùs eam committo fidelium gemitibus, quàm meis ſermonibus.

Ibidem. XVIII. Voluntarium noſtrum bonum eſt, cùm Deus operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. In Deuteronomio ſcriptum eſt: *Vitam & mortem dedit ante faciem hominis, bonum & malum, & admonuit ut eligeret vitam.* Sed & ipſa admonitio de miſericordia venit, nec aliquid prodeſſet eligere vitam, niſi Deus eligendi caritatem inſpiraret, & electam habere præſtaret. De eo dictum eſt: *Quo-*

Deut. 30. *Pſalm. 29.*

niam ira in indignatione eius, & vita in voluntate ejus. Item dictum est: *Si velis præcepta, servabunt te.* Sed debet Deo agere gratias, quia præcepta voluit, qui desertus omni lumine veritatis hæc velle non posset. Positis ante hominem igne & aqua, quò vult quidem porrigit manum; sed altior est qui vocat altiùs, quàm omnis humana cogitatio. *Eccli. 15.*

XIX. Lex prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Vnde subintravit ut abundaret delictum, & ubi abundavit delictum, superabundavit gratia. Id est, ut acciperet homo præcepta, superbè de suis viribus fidens. in quibus deficiens, & factus etiam prævaricator, liberatorem salvatorémque requireret; atque ita eum timor legis humilem factum, tanquam pædagogus ad fidem gratiámque perduceret. Ita multiplicatis infirmitatibus postea acceleraverunt, quibus sanandis opportunè Christus advenit. In cujus gratiam etiam justi antiqui crediderunt, eadem ipsa gratia ejus adjuti, ut gaudentes eum prænoscerent, & quidam etiam prænuntiarent esse venturum, vel in illo populo Israël, sicut Moyses, & Iesu Nave, & Samuel, & ceteri tales, vel extra ipsum populum, sicut Iob, vel ante ipsum populum, sicut Abraham, sicut Noë, & quicunque alij sunt, quos commemorat vel tacet divina Scriptura. Vnus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Christus IESVS, sine cujus gratia nemo à condemnatione liberatur, sive quam traxit ex illo in quo omnes peccaverunt, sive quam postea suis iniquitatibus addidit. *Ibidem.*

XX. Dicitur, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me.* non utique ad corporalia bona capessenda, & mala cavenda; sed ad gerendam perficiendámque justitiam. Propter quod dicimus: *Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo.* Nec adjuvatur, nisi qui & ipse aliquid agit. adjuvatur autem, si invocat, si credit, si secundùm propositum vocatus est. Quomodo quos antè præscivit & prædestinavit conformes imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, illos & vocavit. quos vocavit, illos & justificavit. quos autem justificavit, illos & glorificavit. Currimus ergo cùm proficimus, dum sanitas nostra in proficientibus currit: sicut etiam cicatrix currere dicitur, quando bene vulnus diligentérque curatur. ut omni ex parte perfecti, sine ulla simus omnino infirmitate peccati. quod non solùm vult Deus, verùm etiam ut impleatur facit atque adjuvat. Et hoc nobiscum agit gratia Dei per Christum Iesum Dominum nostrum; non solùm præceptis, sacramentis, exemplis; sed etiam Spiritu sancto per quem latenter diffunditur caritas in cordibus nostris. qui interpellat gemitibus inenarrabilibus, donec in nobis sanitas perficiatur, & Deus sicuti est, videndus in æterna veritate monstretur.

XXI. Quisquis fuisse vel esse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto uno mediatore Dei & hominum, quibus necessaria non fuerit remissio peccatorum, contrarius est divinæ scripturæ, ubi Apostolus

dicit: *Per unum hominem peccatum intravit in* Rom. 5.
mundum, & per peccatum mors. & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Et necesse est, ut impia contentione asserat, esse posse homines, qui sine mediatore Christo, liberante atque salvante, sint liberi, salvíque à peccato; cùm ille dixerit: *Non est opus sanis* Matth. 9.
medicus, sed malè habentibus. Non veni vocare Luc. 5.
justos, sed peccatores.

XXII. Quisquis autem dicit, post acceptam Ibid.
remissionem peccatorum, ita quemquam hominem justè vixisse in hac carne, vel vivere, ut nullum habeat omnino peccatum, contradicit Apostolo Ioanni, qui ait: *Si dixerimus quia* 1. Ioan. 1.
peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Non enim ait *habuimus*, sed *habemus*. Quod si quisquam asserit de illo peccato dictum, quod habitat in carne nostra mortali, secundùm vitium quod peccantis primi hominis voluntate contractum est, cujus peccati desideriis ne obediamus, Paulus Apostolus præcipit: non autem peccare, qui eidem peccato, quamvis in carne habitanti, ad nullum opus malum omnino consentit, vel facti, vel dicti, vel cogitati. quamvis ipsa concupiscentia moveatur, quæ alio modo peccati nomen accepit, quòd ei consentire peccare sit, nobísque moveatur invitis; subtiliter quidem ista discernit, sed videat quid agatur de dominica oratione, ubi dicimus, *Dimitte nobis debita nostra.* Quod, nisi fallor, non opus esset dicere, si nunquam, vel in lapsu linguæ, vel in oblectanda cogitatione, ejusdem peccati desideriis aliquantulum consentiremus. Sed tantummodo dicendum es-

ſet : *Ne nos inferas in tentationem , ſed libera nos à malo.* Nec Iacobus Apoſtolus diceret : *In multis offendimus omnes.* Non enim offendit, niſi cui mala concupiſcentia contra juſtitiæ rationem , appetendo ſeu vitando , faciendum vel dicendum vel cogitandum aliquid , quod non debuit , ſive fallens , ſive prævalens perſuadet. Sed planè quiſquis negat nos orare debere , ne intremus in tentationem , (negat autem hoc, qui contendit ad non peccandum gratiæ Dei adjutorium non eſſe homini neceſſarium , ſed ſola lege accepta humanam ſufficere voluntatem) ab auribus omnium removendum , & ore omnium anathemandum eſſe non dubito.

Iac. 3.

CAPUT II.

Ex libro de Natura & Gratia, ad Timaſium & Iacobum.

SENTENTIA I.

CAP. I.

IVSTITIAM Dei, non in præcepto legis, qua timor incutitur, ſed in adjutorio gratiæ Chriſti, ad quam ſolam utiliter legis, velut pædagogi, timor ducit, conſtitutam eſſe qui intelligit, ipſe intelligit quare ſit Chriſtianus. Nam ſi per legem juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Si autem non gratis mortuus eſt, in illo ſolo juſtificatur impius ; cui credendi in eum qui juſtificat impium, deputatur fides ad juſtitiam. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, juſtificati gratis per ſanguinem ipſius.

II. Natura hominis primitus inculpata, & fine ullo vitio creata eſt. Natura verò iſta hominis, qua unuſquiſque ex Adam naſcitur, jam medico indiget, quia ſana non eſt. Omnia quidem bona, quæ habet in formatione, vita, ſenſibus, mente, à ſummo Deo habet creatore & artifice ſuo. Vitium verò, quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, ut inluminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato, quod commiſſum eſt libero arbitrio; ac per hoc natura pœnalis ad vindictam juſtiſſimam pertinet. CAP. III.

III. Si enim jam ſumus in Chriſto nova creatura, tamen eramus natura filij iræ, ſicut & ceteri. Deus autem, qui dives eſt in miſericordia, propter multam dilectionem, qua nos dilexit, & cùm eſſemus mortui delictis, convivificavit nos Chriſto, cujus gratia ſumus ſalvi facti. Hæc igitur Chriſti gratia, ſine qua nec infantes, nec ætate grandes, ſalvi fieri poſſunt, non meritis redditur, ſed gratis datur, propter quod gratia nominatur. *Iuſtificati*, inquit, *gratis per ſanguinem ipſius.* Vnde hi qui per illum non liberantur, ſive quia audire nondum potuerunt, ſive quia obedire noluerunt, ſive etiam, cùm per ætatem audire non poſſent, lavacrum regenerationis, quod accipere poſſent, per quod ſalvi fierent, non acceperunt, juſtè utique damnantur, quia ſine peccato non ſunt, vel quòd originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccaverunt, ſive in Adam, ſive in ſeipſis, & egent gloria Dei. Vniverſa igitur maſſa pœnas debet; Ibid. CAP. IV. Rom. 5. CAP. V.

& ſi omnibus debitum damnationis ſupplicium redderetur, non injuſtè proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vaſa meritorum ſuorum, ſed vaſa miſericordiæ nominantur. Cujus miſericordiæ, niſi illius, qui Chriſtum Ieſum miſit in hunc mundum, peccatores ſalvos facere, quos præſcivit & prædeſtinavit, & vocavit, & juſtificavit, & glorificavit? Quis igitur uſque adeo dementiſſimè inſaniat, ut non agat ineffabiles gratias miſericordiæ quos voluit liberantis, qui rectè nullo modo poſſet culpare juſtitiam univerſos omnino damnantis?

CAP. VI. IV. Si ſecundùm Scripturas ſapiamus, non cogimur contra Chriſtianam gratiam diſputare, & ea dicere, quibus demonſtrare conemur, naturam humanam, neque in parvulis medico indigere, quia ſana eſt, & in majoribus ſibi ipſam ad juſtitiam, ſi velit, poſſe ſufficere. Acutè quippe videntur hæc dici. ſed in ſapientia verbi, qua evacuatur crux Chriſti. nec eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens.

CAP. XII. V. In ſcripturis novi teſtamenti diſcimus hanc eſſe intentionem legis arguentis, ut propter illa quæ perperam fiunt, confugiatur ad gratiam Domini miſerantis, velut pædagogo concludente in eadem fide, quæ poſtea revelata eſt, vbi & remittunt quæ malè fiunt, & eadem gratia juvante non fiunt.

CAP. XV. VI. Quantum eſt in homine linguæ malum, ut a nullo homine domari poſſit, cùm ab hominibus domentur & beſtiæ? Neque hoc ideo dixit Apoſtolus, ut hujus in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur;

ſed

ſed ut ad domandam linguam divinæ gratiæ poſcamus auxilium. Non enim ait, *Linguam nullus domare poteſt*, ſed *nullus hominum*; ut cùm domatur Dei miſericordia, Dei adjutorio, Dei gratia fieri fateamur. Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur petat auxilium, & oret lingua ut dometur lingua, donante illo qui dixit ad ſuos: *Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.* Itaque præcepto facere commonemur, quòd conantes, & noſtris viribus non valentes, adjutorium divinum precemur. Iac. 3. Matth. 10.

VII. *Si quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet in fide nihil hæſitans.* Hæc eſt fides, ad quam præcepta compellunt, ut lex imperet, fides impetret. CAP. XVI. Iac. 1.

VIII. Oratio Dominica utrumque petendum eſſe commemorat, & ut dimittantur nobis debita noſtra, & ut non inducamur in tentationem. Illud, ut præterita expientur; hoc, ut futura vitentur. Quod licèt non fiat, niſi voluntas adſit, tamen ut fiat voluntas ſola non ſufficit. Ideo pro hac re nec ſuperflua nec impudens Domino immolatur oratio. Nam quid ſtultius, quàm orare ne facias quod in poteſtate habeas? CAP. XVIII.

IX. Prævaricatorem legis dignè lux deſerit veritatis. qua deſertus utique cœcus, & plus neceſſe eſt offendat, & cadendo vexetur, vexatúſque non ſurgat. Vt ideo tantùm audiat vocem legis, quo admoneatur implorare gratiam Salvatoris. CAP. XXII.

X. Moleſtiis exercitata vita juſtorum, ſplen- CAP. XXIII.

didiùs enituit; & eas per patientiam ſuperando, majorem gloriam comparavit. ſed adjuta gratia Dei, adjuta ſpiritu Dei, adjuta miſericordia Dei. non ſuperba voluntate ſe extollens, ſed humili confeſſione fortitudinem
Pſalm. 70. promerens. Noverat enim Deo dicere: *Quoniam tu es patientia mea.*

CAP. XXV. XI. Vtinam non fuiſſet miſeria, ne iſta eſſet miſericordia neceſſaria. Sed iniquitatem peccati, tantò graviorem, quantò faciliùs homo non peccaret, quem nulla adhuc tenebat infirmitas, pœna juſtiſſima ſubſecuta eſt, ut mercedem mutuam peccati ſui in ſemetipſo reciperet, amittens ſub ſe poſitam ſui corporis quodammodo obedientiam, quam præcipuam ſub domino ſuo ipſe contempſerat. Et quòd nunc cum eadem lege peccati naſcimur, quæ in membris noſtris repugnat legi mentis, neque adverſùs Deum murmurare, neque contra rem manifeſtiſſimam diſputare, ſed pro pœna illius miſericordiam quærere & orare debemus.

CAP. XXVI. XII. Sicut vulnere, verbi gratia, claudicans ideo curatur, ut ſanatò malo præterito, futurus dirigatur inceſſus; ſic mala noſtra non ſolùm ad hoc ſupernus medicus ſanat, ut illa jam non ſint, ſed ut de cetero rectè ambulare poſſimus. Quod quidem etiam ſani non niſi illo adjuvante poterimus.

Ibidem. XIII. Medicus homo cùm ſanaverit hominem, jam de cetero ſuſtentandum elementis & alimentis corporalibus, ut eadem ſanitas apto ſubſidio convaleſcat, atque perſiſtat, Deo dimittit, qui præbet iſta in carne viventibus, cujus erant etiam illa, quæ dum curaret adhibe-

bat. Non enim quemquam medicus ex his rebus quas ipſe creaverit ſanat, ſed ex illius opibus qui creat omnia neceſſaria ſanis atque vitioſis. Ipſe autem Deus, cùm per mediatorem Dei & hominum hominem Ieſum Chriſtum ſpiritalem ſanat ægrum, vel vivificat mortuum; id eſt, juſtificat impium, & eum ad perfectam ſanitatem, hoc eſt, ad perfectam vitam juſtitiámque perduxerit, non deſerit, ſi non deſeratur, ut piè ſemper juſtèque vivatur. Sicut enim oculus corporis, etiam pleniſſimè ſanus, niſi candore lucis adjutus, non poteſt cernere; ſic homo etiã perfectiſſimè juſtificatus, niſi æterna luce divinitus adjuvetur, rectè non poteſt vivere.

XIV. Propter voluntatem noſtram, ſine qua bene non poſſumus operari, citò poteſt ſubrepere animo humano, ut quod bene operatur, ſuum tantummodo exiſtimet, & dicat in abundantia ſua: *Non movebor in æternum.* Ideo qui in voluntate ſua præſtiterat decori ejus virtutem, avertit faciem ſuam paululùm, ut qui hoc dixerat fieret conturbatus; quoniam ipſe eſt ille tumor ſanandus doloribus. Non itaque dicitur homini, neceſſe eſt peccare, ne pecces: ſed dicitur homini, deſerit aliquantum Deus, unde ſuperbis, ut ſcias non tuum ſed ejus eſſe, & diſcas ſuperbus non eſſe.

CAP. XXVII. *Pſalm. 29.* C. XXVIII.

XV. Vitium quo peccatum committitur, nondum omni ex parte ſanatum eſt. Quod quidem ut inoleſceret, de non rectè uſa ſanitate deſcendit. Ex quo vitio jam malè valens, vel infirmitate, vel cœcitate plura committit. Pro quo ſupplicandum eſt ut ſanetur, ut deinceps in perpetua ſanitate vivatur; non ſuperbien-

CAP. XXX.

dum, quasi homo eadem potestate sanetur, quia potestate vitiatus est.

CAP. XXXI. XVI. Ipsam superbiam, quæ in rectè factis animo insidiatur humano, non citò Deus sanat; Pro qua sananda illi piæ animæ cum lacrymis & magnis gemitibus supplicant: ut ad eam superandam, & quodammodo calcandam, & obterendam, dexteram conantibus porrigat, cùm extrema ejus umbra illo meridie quantum arbitror absorbebitur. Qui meridies Scriptura dicente promittitur: *Et educet quasi lumen justitiam tuam, & judicium tuum sicut meridiem*, (Psal. 36.) si fiat quod suprà scriptum est: *Revela Domino vitam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.* (Ibid.)

Ibidem. XVII. Operamur & nos, sed Deo operante cooperamur: quia misericordia ejus prævenit nos. Prævenit autem ut sanemur, quia & subsequetur ut etiam sanati vegetemur. Prævenit ut vocemur, subsequetur ut glorificemur. Prævenit ut piè vivamus, subsequetur ut cum illo semper vivamus; quia sine illo nihil facere possumus. Vtrumque enim scriptum est, &, *Deus meus, misericordia ejus præveniet me.* (Psal. 58.) &, *Misericordia tua subsequetur me per omnes dies vitæ meæ.* (Psal. 22.)

Ibidem. XVIII. Revelemus ad Dominum viam nostram confessione, non defensione laudemus. Si enim non est ipsius via sed nostra, proculdubio non est recta. Revelemus eam confitendo, quia non eum latet, etiamsi operire conemur.
C. XXXII. Bonum est autem confiteri Domino. Ita enim quod ei placet dabit nobis, si quod ei displicet in nobis, displiceat & nobis. *Avertet*, sicut scriptum est, *semitas nostras à via sua*, & no-

ſtram faciet eſſe quæ ſua eſt : quoniam ab ipſo præbetur credentibus in eum, & ſperantibus in eum, ut ipſe faciat.

XIX. Non debemus ſic laudare creatorem, ut cogamur dicere, immo verè convincamur dicere ſuperfluum ſalvatorem. Naturam itaque hominis dignis laudibus honoremus, eáſque laudes ad creatoris gloriam referamus. Sed quia nos creavit, ita ſimus grati, ut non ſimus quia ſanat ingrati. Vitia ſanè noſtra quæ ſanat, non divino operi, ſed humanæ voluntati, juſtæque illius vindictæ tribuamus. Sed ut in noſtra poteſtate fuiſſe ne accederent confitemur, ita ut ſanentur in illius magis eſſe miſericordia, quàm in noſtra poteſtate fateamur. CAP. XXXIV.

XX. Quorundam exempla, quos peccaſſe legimus, non ideo ſcripta dicit qui ſanum ſapit ut ad deſperationem non peccandi valeant, & ſecuritatem peccandi nobis quodammodo præbere videantur; ſed ut diſceremus, vel pœnitendi humilitatem, vel etiam in talibus lapſibus non deſperandam ſalutem. Quidam enim in peccata prolapſi deſperatione plus pereunt. nec ſolùm pœnitendi negligunt medicinam, ſed ad explenda inhoneſta & nefaria deſideria ſervi libidinum & ſceleratarum cupiditatum fiunt. quaſi perdant, ſi non fecerint quod inſtigat libido, cùm eos jam maneat certa damnatio. Adversùs hunc morbum, nimium periculoſum & exitiabilem, valet commemoratio peccatorum, etiam in quæ juſti ſanctíque prolapſi ſunt. CAP. XXXV.

XXI. Non fruſtra etiam juſtos in oratione dicere, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos* *Ibidem.* *Matth. 6.*

dimittimus debitoribus nostris, Dominúmque Christum, cùm eandem orationem docendo explicuisset, veracissimè subdidisse, *Si enim dimiseritis hominibus peccata, dimittet vobis pater vester peccata vestra.* Per hoc enim quotidianum spiritale quodammodo incensum, quod ante Deum in altare cordis, quod sursum habere admonemur, infertur, etiamsi non hîc vivatur sine peccato, licet mori sine peccato, dum subinde venia deletur, quod subinde ignorantia vel infirmitate committitur.

Matth. 6.

CAP. XLIII.

XXII. Deus tam bonus quàm justus, talem hominem fecit, qui peccato carere sufficeret, sed si voluisset. Quis enim eum nescit sanum & inculpabilem factum, & libero arbitrio, atque ad justè vivendum potestate libera constitutum? Sed nunc de illo agitur, quem semivivum latrones in via reliquerunt. Qui gravibus saucius confossúsque vulneribus, non ita potest ad justitiæ culmen ascendere, sicut potuit inde descendere. qui etiamsi jam in stabulo est, adhuc curatur. Non igitur Deus impossibilia jubet; sed jubendo admonet & facere quod possis, & petere quod non possis.

CAP. XLIV.

XXIII. Ea fides justos sanavit antiquos, quæ sanat & nos, id est, mediatoris Dei & hominum hominis Christi Iesu. Fides sanguinis ejus, fides mortis ejus, & resurrectionis ejus. *Habentes ergo eundem spiritum fidei & nos credimus, propter quod & loquimur.*

2. Cor. 4.

CAP. LV.

XXIV. Dimitte hominem, clamet quod clamabat. Non enim tantùm desiderat, ut per indulgentiam sit de præteritis impunitus, sed

etiam ut ſit de cetero ad non peccandum fortis & validus. Condelectatur enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem. Videt autem aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ. Videt eſſe, non recolit fuiſſe. præſentibus urgetur, non præterita reminiſcitur. Nec tantùm repugnantem videt, verùm etiam captivantem ſe in lege peccati, quæ eſt in membris ejus, non quæ fuit. Hinc eſt quod clamat: *Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Sinatur orare, ſinatur adjutorium medici potentiſſimi flagitare. quid contradicitur? quid obſtrepitur? quid miſer miſericordiam Chriſti petere prohibetur? Rom. 7.

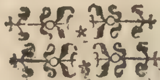
XXV. Adjutorium poſtulamus dicentes: *Ne nos inferas in tentationem*. Quod adjutorium non poſceremus, ſi reſiſti nullo modo poſſe crederemus. Poteſt peccatum caveri, ſed opitulante illo qui non poteſt falli. Nam & hoc ipſum ad cavendum peccatum pertinet, ſi veraciter dicimus: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Duobus enim modis etiam in corpore cavetur morbi malum. ut non accidat, & ut ſi acciderit, citò ſanetur. Vt non accidat caveamus dicendo, *Ne nos inferas in tentationem*: ut citò ſanetur, caveamus dicendo, *Dimitte nobis debita noſtra.* CAP. LXVII.

XXVI. Rectè enim fortaſſe quererentur homines, ſi erroris & libidinis nullus hominum victor exiſteret. Cùm verò ubique ſit præſens qui multis modis per creaturam ſibi Domino ſervientem averſum vocet, doceat credentem, conſoletur ſperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem, non Ibidem.

tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, ſed quòd negligis quærere quod ignoras; neque illud quòd vulnerata membra non colligis, ſed quòd volentem ſanare contemnis.

CAP. LXIX. XXVII. Valde bona ſunt præcepta, ſi legitimè his utamur. Eo quippe ipſo, quo firmiſſimè creditur, Deum juſtum & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe fiunt facilia caritati, cui uni Chriſti ſarcina levis eſt, aut ea una eſt ſarcina ipſa quæ levis eſt. Secundùm hoc dictum eſt, *& præcepta ejus gravia non ſunt*; (1. Ioan. 5.) ut cui gravia ſunt, conſideret non potuiſſe divinitus dici, *gravia non ſunt*, niſi quia poteſt eſſe cordis affectus cui gravia non ſint, & petat quo deſtituitur, ut impleat quod jubetur.

XXVIII. Quomodo dicitur, *Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras*, niſi quia utrumque verum eſt? (1. idem: Pſal. 16.) Duræ timori ſunt, leves amori. CAP. LXX. Caritas ergo inchoata, inchoata juſtitia eſt; caritas provecta, provecta juſtitia eſt; caritas magna, magna juſtitia eſt; caritas perfecta, perfecta juſtitia eſt. Sed caritas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. quæ tunc maxima eſt in hac vita, quando pro illa ipſa contemnitur vita.

CAPVT III.

Ex epiſtolis & libro de Gratia & libero arbitrio, ad Valentinum monachum.

SENTENTIA I.

PRIMO Dominus IESVS, ſicut ſcriptum eſt in Evangelio Ioannis Apoſtoli, non venit ut judicaret mundum, ſed ut ſalvaretur mundus per ipſum. Poſtea verò, ſicut ſcribit Paulus Apoſtolus, judicabit Deus mundum, quando venturus eſt, ſicut tota Eccleſia in ſymbolo confitetur, judicare vivos & mortuos. Si ergo Dei gratia non eſt, quomodo ſalvat mundum? & ſi non eſt liberum arbitrium, quomodo judicat mundum? EPIST. I. *Ioan. 3.* 2. *Tim. 4.*

II. Soli parvuli, qui nondum habent opera propria, vel bona, vel mala, ſecundùm ſolum originale peccatum damnabuntur, quibus per lavacrum regenerationis non ſubvenit gratia ſalvatoris. Ceteri autem omnes, qui jam utentes libero arbitrio, ſua propria peccata originali peccato inſuper addiderunt, ſi de poteſtate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Chriſti, non ſolùm ſecundùm originis, verùm etiam ſecundùm propriæ voluntatis merita, judicium reportabunt. Boni verò etiam ipſi quidem ſecundùm bonæ voluntatis ſuæ merita præmium conſequentur, ſed etiam ipſam bonam volun- EPIST. II.

tatem per Dei gratiam consecuti sunt. Ac sic
Rom. 2. implebitur quod scriptum est: *Ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci.*

Ibidem. III. Fides sanè catholica neque liberum arbitrium negat, sive in vitam malam, sive in bonam; neque tantum ei tribuit, ut sine Dei gratia valeat aliquid, sive ut ex malo convertatur in bonum, sive ut in bono perseveranter proficiat, sive ut ad bonum sempiternum perveniat, ubi jam non timeat ne deficiat.

Ibidem. IV. Sic intellige quod tibi præceptum est,
Hebr. 12. *Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige*, ut noveris, cùm hoc facis, à Domino Deo tibi præstari ut hoc facias, & non declinabis ad dexteram, quamvis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua, & ipse erit virtus tua, qui rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter quicunque dicit, Voluntas mea mihi sufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rursus illi qui putant bonam vitam esse deserendam, quando audiunt sic Dei gratiam prædicari, ut credatur & intelligatur voluntates hominum ipsa ex malis bonas facere, ipsa etiam quas fecerit custodire, in sinistram declinant.

EX LIBRO DE GRATIA, & Libero arbitrio.

CAP. II. V. Solet dicere humana superbia, *Si scissem, fecissem. ideo non feci, quia nescivi.* aut, *Si scirem, facerem. ideo non facio, quia nescio.* Hæc

eis excusatio tollitur, quando præceptum datur, vel scientia non peccandi manifestatur. Sed sunt homines, qui etiam de ipso Deo se excusare conantur. Quibus dicit Apostolus Iacobus: *Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentor. Deus enim intentator malorum est. Ipse autem neminem tentat. unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & inlectus. Dein concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Item de ipso Deo se excusare volentibus respondit liber Proverbiorum Salomonis: *Insipientia viri violat vias ejus. Deum autem causatur in corde suo.* Et liber Ecclesiasticus dicit: *Ne dixeris quia propter Dominum recessi. quæ enim odit ne facias. Ne dixeris quia ipse me induxit. Non enim opus habet viro peccatore. Omne execramentum odit Dominus, & non est amabile timentibus illum. Ipse ab initio fecit illum, & relinquit illum in manu consilij sui. Si volueris, servabis mandata, & fidem bonam placiti.*

Iac. 1. *Prov. 19.* *Eccli. 15.*

VI. Nemo Deum causetur in corde suo, sed sibi imputet quisque cùm peccat. neque cùm aliquid secundùm Deum operatur, alienet hoc à propria voluntate. Quando enim volens facit, tunc dicendum est opus bonum, tunc sperandа est boni operis merces ab eo, de quo dictum est, *Qui reddet unicuique juxta opera sua.*

Ibidem. *Rom. 2.*

VII. Graviùs peccare hominem scientem, quàm nescientem. Nec tamen ideo confugiendum est ad ignorantiæ tenebras ut in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim ne- CAP. III.

scivisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe arguitur in eo de quo dicitur: *Noluit intelligere ut bene ageret.* Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audivit omnino quid crederet, sed fortasse ut mitiùs ardeat. Non enim sine causa dictum est: *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt.* & illud quod ait Apostolus: *Cùm venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant Deum.*

Psal. 35. Psal. 78. 2. Thess. 1.

CAP. IV. VIII. Metuendum est ne divina testimonia in defensione liberi arbitrij sic intelligantur, ut ad vitam piam & bonam conversationem, cui merces æterna debetur, adjutorio & gratiæ Dei locus non relinquatur. ut audeat miser homo, quando bene vivit & bene operatur, vel potiùs bene vivere & bene operari sibi videtur, in seipso non in Domino gloriari, & spem rectè vivendi in seipso ponere. ut sequatur eum maledictum Hieremiæ Prophetæ dicentis: *Maledictus homo qui spem habet in homine, & firmat carnem brachij sui, & à Domino discedit cor ejus.* Quia enim non dixit Propheta, *Maledictus homo qui spem habet in seipso*, posset alicui videri, ideo dictum esse, *Maledictus homo qui spem habet in homine*, ut nemo habeat spem in altero homine, sed in se. Vt ergo ostenderet, sic se admonuisse hominem, ut nec in seipso haberet spem, propterea cùm dixisset, *Maledictus homo qui spem habet in homine*, mox addidit, *& firmat carnem brachij sui.* Brachium pro potentia posuit operandi. in nomine autem carnis

Hier. 17.

intelligenda est humana fragilitas. Ac per hoc firmat carnem brachij sui, qui potentiam fragilem atque invalidam, id est, humanam, sufficere sibi ad bene operandum putat, nec adjutorium sperat à Domino. Propter hoc enim subjecit, *& à Domino discedit cor ejus.* Nos ergo ad bene operandum spem non habeamus in homine, firmantes carnem brachij nostri; nec à Domino discedat cor nostrum, sed ei dicat: *Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.* Psal. 26.

IX. *Gratias autem Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.* Ergo & victoria, qua peccatum vincitur, nihil est aliud quàm Dei donum, in isto certamine adjuvantis liberum arbitrium. Ibidem. 1. Cor. 15.

X. Dicat cœlestis magister: *Vigilate, & orate ne intretis in tentationem.* Ergo unusquisque contra suam concupiscentiam dimicans, oret ne intret in tentationem, id est, ne sit ab illa abstractus & inlectus. Non autem intrat in tentationem, si voluntate bona vincat concupiscentiam malam. Nec tamen sufficit arbitrium voluntatis humanæ, nisi à Domino victoria concedatur oranti ne intret in tentationem. Quid verò evidentiùs, quàm Dei ostenditur gratia, ubi quod oratur accipitur? Si enim dixisset salvator noster, *Vigilate ne intretis in tentationem,* admonuisse tantummodo videretur. Cùm verò addidit *& orate,* ostenditur Deum adjuvare ne intretur in tentationem. Ibidem. Matth. 24.

XI. Nisi Dei donum esset etiam ipsa ad Deum nostra conversio, non ei diceretur: *Deus virtutum converte nos.* &: *Deus tu convertens vi-* CAP. V. Psal. 79. Psal. 84.

Psal. 84. *vificabis nos.* & : *Converte nos Deus sanitatum nostrarum.* & hujusmodi alia; quæ commemorare longum est. Nam & venire ad Christum, quid est aliud, nisi ad eum credendo converti? & tamen ait: *Nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit à Patre meo.* Ioan. 6.

Cap. VI. XII. Probatur gratia Dei non secundùm merita nostra dari, quandoquidem non solùm nullis bonis, verùm etiam multis meritis malis præcedentibus videmus datam, & quotidie videmus dari. Sed planè cùm data fuerit, incipiunt esse etiam merita nostra bona. per illam tamen. Nam si se illa subtraxerit, cadit homo, non erectus, sed præcipitatus libero arbitrio. Quapropter nec quando cœperit homo habere merita bona, sibi debet tribuere illa, sed Deo, cui dicitur: *Adjutor meus esto, ne derelinquas me.* Psal. 26.

Ibidem. XIII. Necessarium est homini, ut gratia Dei non solùm justificetur impius, id est, ex impio fiat justus, cùm redduntur ei bona pro malis; sed etiam, cùm fuerit jam justificatus ex fide, ambulet cum illo gratia, & incumbat super ipsam ne cadat. Propter hoc scriptum est in Cantico canticorum de ipsa Ecclesia: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata, incumbens super fratruëlem suum?* Dealbata est enim, quæ per seipsam alba esse non posset. Et à quo dealbata est, nisi ab illo qui per Prophetam dicit: *Si fuerint peccata vestra ut phænicium, sicut nivem dealbabo.* Quando ergo dealbata est, nihil boni merebatur. Iam verò alba facta, bene ambulat. sed si super eum, à quo dealbata est, perseveranter incumbat. Propter quod & ipse IESVS, Cant. 8. Esa. 1.

ſuper quem incumbit dealbata, dixit diſcipulis ſuis: *Sine me nihil poteſtis facere.* Ioan. 15.

XIV. Dona ſua coronat Deus, non merita tua, ſi tibi à teipſo, non ab illo, ſunt merita tua. Ibidem. Hæc enim ſi talia ſunt, mala ſunt, quæ non coronat Deus. ſi autem bona ſunt, Dei dona ſunt: quia ſicut dicit Apoſtolus Iacobus: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum.* Iac. 1. Vnde dicit & Ioannes præcurſor Domini noſtri: *Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo.* Ioan. 3. Vtique de cœlo, unde etiam venit ſpiritus, quando Ieſus aſcendit in altum, captivavit captivitatem, dedit dona hominibus.

XV. Vita bona noſtra nihil eſt aliud quàm Dei gratia. CAP. VIII. Sine dubio & vita æterna, quæ bonæ vitæ redditur, Dei gratia eſt. Et ipſa enim gratis datur, quia gratis data eſt illa cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo gratia eſt. Hæc autem quæ illi datur, quoniam præmium ejus eſt, gratia eſt pro gratia, tanquam merces pro juſtitia.

XVI. Quando ſpiritu actiones carnis mortificatis ut vivatis, illum glorificate, illum laudate, illi gratias agite, cujus ſpiritu agimini, ut iſta valeatis, & vos filios Dei eſſe monſtretis. CAP. XI. Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. CAP. XII. Quotquot ergo adjuncto ſolo adjutorio legis, ſine adjutorio gratiæ, confidentes in virtute ſua, ſuo ſpiritu aguntur, non ſunt filij Dei.

XVII. Neque ſcientia divinæ legis, neque natura, neque ſola remiſſio peccatorum, eſt illa gratia quæ per Ieſum Chriſtum Dominum no- CAP. XIV.

ſtrum datur : ſed ipſa facit ut lex impleatur, & natura liberetur, ne peccatum dominetur.

Ibidem. XVIII. Quod lex jubet facere non valemus, niſi per fidem rogando impetremus ut facere valeamus. Nam ſi fides liberi eſt tantummodo arbitrij, nec datur à Deo, propter quid pro eis qui nolunt credere, oramus ut credant? Quod prorsùs faceremus inaniter, niſi rectiſſimè crederemus, etiam perverſas, & fidei contrarias voluntates, omnipotentem Deum ad credendum poſſe convertere.

CAP. XV. Pſal. 84. XIX. Meminerimus Deum dicere : *Convertimini, & vivetis*: cui dicitur: *Converte nos Deus*. Meminerimus Deum dicere : *Projicite à vobis omnes impietates veſtras*; cùm ipſe justificet impium. Meminerimus ipſum dicere: *Facite vobis cor novum & ſpiritum novum*: qui dicit: *Dabo vobis cor novum, & Spiritum novum dabo vobis*. Quomodo ergo quod dicit: *Facite vobis*, hoc dicit *Dabo vobis*? Quare jubet, ſi ipſe daturus eſt? Quare dat, ſi homo facturus eſt? niſi quia dat quod jubet, cùm adjuvat ut faciat cui jubet.

Ezech. 18.

Ezech. 36.

Ibidem. XX. Semper eſt in nobis voluntas libera, ſed non ſemper eſt bona. Aut enim à juſtitia libera eſt quando ſervit peccato, & tunc eſt mala : aut à peccato libera eſt quando ſervit juſtitiæ, & tunc eſt bona. Gratia verò Dei ſemper eſt bona, & per hanc fit ut ſit homo voluntatis bonæ, qui priùs fuit voluntatis malæ. Per hanc etiam fit, ut ipſa bona voluntas, quæ jam eſſe cœpit, augeatur, & tam magna fiat, ut poſſit implere divina mandata quæ voluerit, cùm valde perfectèque voluerit. Ad hoc enim valet

quod

quod ſcriptum eſt : *Si volueris, conſervabis mandata*, ut homo qui voluerit & non potuerit, nondum ſe plane velle cognoſcat, & oret ut habeat tantam voluntatem, quanta ſufficit ad implenda mandata. Sic quippe adjuvatur, ut faciat quod jubetur. *Eccli. 15.*

XXI. Non juberet Deus quod ſciret non poſſe ab homine fieri. quis hoc neſciat? Sed ideo jubet aliqua quæ non poſſumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipſa eſt enim fides, quæ orando impetrat quod lex imperat. CAP. XVI.

XXII. Certum eſt nos mandata ſervare, ſi volumus. Sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum eſt ut tantum velimus, quantum ſufficit ut volendo faciamus. Certum eſt nos velle cùm volumus. Sed ille facit ut velimus bonum, de quo dictum eſt quod paulò antè poſui, quòd præparatur voluntas à Domino. de quo dictum eſt: *A Domino greſſus hominis dirigentur, & viam ejus volet.* de quo dictum eſt : *Deus qui operatur in vobis & velle.* Certum eſt nos facere cùm facimus. Sed ille facit ut faciamus, præbendo vires efficaciſſimas voluntati, qui dixit : *Faciam ut in juſtificationibus meis ambuletis, & judicia mea obſervetis & faciatis.* Cùm dicit, *Faciam ut faciatis*, quid aliud dicit, niſi, Auferam à vobis cor lapideum unde non faciebatis, & dabo cor carneum unde faciatis? Et hoc quid eſt, niſi, Auferam cor durum unde non faciebatis, & dabo cor obediens unde faciatis? Ille facit ut faciamus, cui dicit homo : *Pone Domine cuſtodiam ori meo.* Hoc eſt enim dicere, Fac ut ponam cuſtodiam ori *Ibidem.* *Pſal. 36.* *Pſal. 2.* *Ezech. 36.* *Pſal. 140.*

meo. Quod beneficium Dei jam fuerat conse-
Psalm. 38. cutus qui dixit: *Posui ori meo custodiam.*

CAP. XVII. XXIII. Omnipotens Deus cooperando perficit quod operando incipit. quoniam ipse ut velimus operatur incipiens, quo volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apo-
Philip. 1. stolus: *Certus sum quoniam qui operatur in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi* IESV. Vt ergo velimus, sine nobis operatur: cùm autem volumus, & sic volumus ut faciamus, nobiscum cooperatur. Tamen sine illo, vel operante ut velimus, vel cooperante cùm volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.

C. XVIII. XXIV. Cur dictum est, *Diligamus invi-*
1. Ioan. 4. *cem, quia dilectio ex Deo est*, nisi quia præcepto admonitum est liberum arbitrium ut quæreret Dei donum? Quod quidem sine suo fructu prorsùs admoneretur, nisi priùs acciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quæreret unde quod jubebatur impleret. cùm dicitur, *Diligamus invicem*, lex est: cùm dicitur, *quia dilectio ex Deo est*, gratia est. Sapientia quippe Dei legem & misericordiam in lingua portat. Vnde
Psal. 83. scriptum est in psalmo: *Etenim benedictionem dabit qui legem dedit.*

CAP. XXI. XXV. Quid est amentius, & ab ipsa sanctitate caritatis alienius, quàm confiteri ex Deo esse scientiam, quæ sine caritate inflat, & ex nobis esse caritatem, quæ facit ut scientia infla-
Ephes. 3. re non possit? Item cùm dicit Apostolus, *Supereminentem scientiæ caritatem Christi*, quid est insanius, quàm putare ex Deo esse scientiam, quæ subdenda est caritati, & ex hominibus caritatem, quæ supereminet scientiæ? Fides au-

tem vera & doctrina ſana, ambas eſſe dicit ex Deo. quia ſcriptum eſt: *A facie ejus ſcientia & intellectus procedit.* & ſcriptum eſt: *Caritas autem ex Deo eſt.* & legimus ſpiritum ſcientiæ & pietatis, legimus ſpiritum virtutis & caritatis, & continentiæ. Sed majus eſt donum caritatis, quàm ſcientiæ. Nam ſcientia quando eſt in homine, caritas eſt neceſſaria, ne infletur. Caritas autem non æmulatur, non agit perperam, non inflatur.

XXVI. Gratia Dei voluntas humana non tollitur, ſed ex mala mutatur in bonam; & cùm bona fuerit, adjuvatur. CAP. XX.

XXVII. Fixum debet eſſe & immobile in corde veſtro, quia non eſt iniquitas apud Deum. Ac per hoc, quod legitis in litteris veritatis, à Deo ſeduci homines, aut obtundi, vel obdurari corda eorum, nolite dubitare, præceſſiſſe mala merita eorum, ut juſtè iſta paterentur: ne incurramus in illud proverbium Salomonis: *Inſipientia viri violat vias ejus, Deum autem cauſatur in corde ſuo.* CAP XXI. Prov. 19.

XXVIII. Gratia non ſecundùm merita hominum datur. alioquin gratia jam non eſt gratia: quia ideo gratia vocatur, quia gratis datur. *Ibidem.*

XXIX. Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum. ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit gratia. Sed utique gratia id agitur, ut jam fiant bona ab eis qui fecerant mala, non ut perſeverent in malis, & reddi ſibi exiſtiment bona. Non itaque debent dicere: *Faciamus mala ut veniant bona*; ſed: Fecimus mala & venerunt bona: jam faciamus bona, ut in CAP. XXII.

futuro seculo recipiamus pro bonis bona, qui in hoc seculo recepimus pro malis bona.

CAP. XXIII. XXX. Quando auditis dicentem Dominum: *Ego Dominus seduxi Prophetam illum*, Ezech. 14. & quod ait Apostolus, *Cujus vult miseretur*, Rom. 9. *& quem vult obdurat*, in eo quem seduci permittit vel obdurari, mala ejus merita credite; in eo verò cujus miseretur, gratiam Dei non reddentis mala pro malis, sed bona pro malis, fideliter & indubitanter agnoscite. Nec ideo auferatis à Pharaone liberum arbitrium, quia multis locis dicit Deus: *Ego induravi Pharaonem* vel *Induravi*, aut *Indurabo cor Pharaonis*. Non enim propterea ipse Pharao non induravit cor suum. Nam & hoc de illo legitur, quando ablata est de Ægypto cynomia, dicente Scriptura: *Et ingravavit Pharao cor suum & in isto tempore, & noluit dimittere populum.* Ac Exod. 8. per hoc & Deus induravit per justum judicium, & ipse Pharao per liberum arbitrium.

Ibidem. XXXI. Certi estote quia non erit inanis labor vester, si in bono proposito proficientes perseveretis usque in finem. Deus enim, qui modò illis quos liberat non reddit secundùm opera eorum, tunc reddet unicuique secundùm opera ejus. Reddet omnino Deus & mala pro malis, quoniam justus est, & bona pro malis, quoniam bonus est, & bona pro bonis, quoniam bonus & justus est. Tantummodo mala pro bonis non reddet, quoniam injustus non est. Reddet ergo mala pro malis, pœnam pro injustitia. & reddit bona pro malis, gratiam pro injustitia. & reddet bona pro bonis, gratiam pro gratia.

CAPVT IV.

Ex Libro de Correptione & Gratia, ad præfatum Valentinum.

SENTENTIA I.

DOMINVS non solùm ostendit nobis à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solum potest legis littera; verùm etiam adjuvat nos, ut declinemus à malo, & faciamus bonum, quod nullus potest sine spiritu gratiæ. Quæ si desit, ad hoc lex adest, ut reos faciat, & occidat. Propter quod dicit Apostolus: *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Qui ergo legitimè lege utitur, discit in ea bonum & malum; & non confidens in virtute sua, confugit ad Dei gratiam, qua præstante declinet à malo, & faciat bonum. Quis autem confugit ad gratiam, nisi cùm à Domino gressus hominis diriguntur, & viam ejus volet? ac per hoc & desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est, de quo ait ille: *Et dixi, nunc cœpi. hæc est mutatio dexteræ excelsi.* CAP. I. Psalm. 76.

II. Liberum arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum confitendum est nos habere. Sed in malo faciendo liber est quisque justitiæ, servúsque peccati; in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit: *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Nec ita ut cùm quisque fuerit à peccati Ibidem. Ioan. 8.

dominatione liberatus, jam non indigeat sui liberatoris auxilio; sed ita potiùs, ut ab illo
Ioan. 15. audiens, *Sine me nihil potestis facere*, dicat ei
Psal. 26. & ipse, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me*, & cetera.

CAP. II. III. Non se fallant qui dicunt, Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur ut declinemus à malo & faciamus bonum, si hoc nos non agimus, sed id velle & operari Deus operatur in nobis? Sed potiùs intelligant, si filij Dei sunt, spiritu Dei se agi, ut quod agendum est agant; & cùm egerint, illi à quo aguntur gratias agant. Aguntur enim ut agant, non ut ipsi nihil agant. & ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, ut quando id agunt sicut agendum est, id est, cum dilectione & delectatione justitiæ, suavitatem quam dedit Dominus, ut terra ejus daret fructum suum, accepisse se gaudeant; quando autem non agunt, sive omnino non faciendo, sive non ex caritate faciendo, orent ut quod nondum habent accipiant. Quid enim habebunt quod non accepturi sunt, aut quid habent, quod non acceperunt?

CAP. III. IV. Doctores Ecclesiarum Apostoli omnia faciebant & præcipiebant quæ fierent, & corripiebant si non fierent, & orabant ut fierent.
1. Cor. 16. Præcepit Apostolus dicens: *Omnia vestra in caritate fiant.* Corripit dicens: *Iam quidem om-*
1. Cor. 6. *nino delictum est in vobis, quia judicia habetis vobiscum. Quare enim non magis iniquitatem patimini? quare non potiùs fraudamini? Sed vos iniquitatem facitis, & fraudatis, & hoc fratres. An nescitis quia injusti regnum Dei non possi-*
1. Thess. 3. *debunt?* Audiamus & orantem: *Vos autem, in-*

quit, *Dominus multiplicet, ut abundare faciat in caritate in invicem, & in omnes.* Præcipit ut habeatur caritas, corripit quia non habetur caritas, orat ut abundet caritas. O homo, in præceptione cognofce quid debeas habere. in correptione cognofce tuo te vitio non habere. in oratione cognofce unde accipias quod vis habere.

V. Quod vult pro ſe fieri qui corripi non vult, & dicit, Ora potiùs pro me, ideo corripiendus eſt, ut faciat etiam ipſe pro ſe. Dolor quippe ille, quo ſibi diſplicet quando ſentit correptionis aculeum, excitat eum in majoris orationis affectum, ut Deo miſerante incremento caritatis adjutus, deſinat agere pudenda & dolenda, & agat laudanda atque gratanda. CAP. V.

VI. Correptionis utilitas, quæ nunc major, nunc minor, pro peccatorum diverſitate ſalubriter adhibetur, tunc eſt ſalubris, quando ſupernus medicus reſpicit. Non enim aliquid proficit, niſi cùm fecit ut peccati ſui quemque pœniteat. Et quis hoc dat, niſi qui reſpexit Apoſtolum Petrum negantem, & fecit flentem? *Ibidem.*

VII. Poteſt Deus quem vult etiam nullo homine corripiente corrigere, & ad dolorem ſalubrem pœnitentiæ occultiſſima & potentiſſima medicinæ ſuæ poteſtate perducere. Et ſicut non eſt ab oratione ceſſandum pro eis quos corrigi volumus, etiamſi nullo hominum orante pro Petro, Dominus reſpexit eum, & fecit eum ſuum flere peccatum; ita non eſt negligenda correptio, quamvis Deus quos voluerit, etiam non correptos, faciat eſſe correctos. *Ibidem.*

Tunc autem correptione proficit homo, cùm miſeretur atque adjuvat qui facit quos voluerit etiam ſine correptione proficere.

CAP. VI. VIII. Corripiatur ergo [origo] damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur, ſi tamen qui corripitur filius eſt promiſſionis, ut ſtrepitu correptionis forinſecùs inſonante, ac flagellante, Deus in illo intrinſecùs occulta inſpiratione operetur & velle. Si autem jam regeneratus & juſtificatus in malam vitam ſua voluntate relabitur, certè iſte non poteſt dicere, Non accepi, qui acceptam Dei gratiam ſuo in malum libero amiſit arbitrio. Qui ſi correptione compunctus ſalubriter ingemit, & ad ſimilia bona opera, vel etiam ad meliora convertitur, nempe hîc apertiſſimè utilitas correptionis apparet. Sed per hominem correptio, ſive ex caritate ſit, ſive non ſit, tamen ut correpto proſit, non niſi per Deum fit.

Ibid. IX. Si dixerimus perſeverantiam tam laudabilem támque felicem ſic eſſe hominis, ut ei non ſit ex Deo, illud primitus evacuamus
Luc. 27. quod ait Dominus Petro: *Rogavi pro te ne deficiat fides tua.* Quid enim ei rogavit, niſi perſeverantiam uſque in finem? Quæ profectò ſi ab homine homini eſſet, à Deo poſcenda non
2. Cor 13. eſſet. Deinde cùm dicat Apoſtolus, *Oramus autem ad Deum ne quid faciatis mali*, proculdubio perſeverantiam eis orat ad Deum. Neque enim nihil mali facit qui bonum deſerit, & à quo declinare non debet, inclinatur in malum non perſeverans in bono.

CAP. VII. X. Electi ſunt, qui ſecundùm propoſitum

vocati ſunt. Propoſitum autem, non ſuum, ſed Dei. de quo alibi dicit: *Vt ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei, quia major ſerviet minori.* & alibi: *Non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundùm propoſitum ſuum & gratiam.* Rom. 9. 2. Tim. 1.

XI. Multi vocati, pauci electi. Quicunque enim electi, ſine dubio etiam vocati; non autem quicunque vocati, conſequenter electi. Illi ergo electi, ut ſæpe dictum eſt, qui ſecundùm propoſitum vocati, qui etiam ſunt prædeſtinati atque præſciti. Ibid.

XII. Si nos de Scripturis ſanctis noſſe potuimus ſanctos angelos jam nullos eſſe caſuros, quantò magis hoc ipſi revelata ſibi ſublimiùs veritate noverunt? Nobis quippe beata ſine fine vita promiſſa eſt, & æqualitas angelorum. Ex qua promiſſione certi ſumus, cùm ad illam vitam poſt judicium venerimus, non inde nos eſſe lapſuros. Quod ſi de ſeipſis angeli neſciunt, non æquales ſed beatiores erimus. Veritas autem nobis eorum promiſit æqualitatem. Certum eſt igitur hoc eos noſſe per ſpeciem, quod nos per fidem, nullam ſcilicet ruinam cujuſquam ſancti angeli jam futuram. CAP. XII.

XIII. Dei unigenitus filius, æqualis patri & coæternus, pro nobis homo factus, & ſine ullo vel originali, vel proprio peccato, ab hominibus peccatoribus crucifixus. Qui quamvis die tertio reſurrexit nunquam moriturus ulteriùs, pertulit tamen pro mortalibus mortem. qui mortuis præſtitit vitam, ut redempti ejus ſanguine, tanto ac tali pignore accepto dicerent: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio fi-* CAP. XI. Rom. 8.

lio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum; quomodo non & cum illo omnia nobis donavit?

Ibidem. XIV. Deus naturam nostram, id est, animam rationalem, carnémque hominis Christus suscepit, susceptione singulariter mirabili, vel mirabiliter singulari, ut nullis justitiæ suæ præcedentibus meritis, filius Dei sic esset ab initio quo esse homo cœpisset, ut ipse & Verbum, quod sine initio est, una persona esset. Neque enim quisquam tanta rei hujus & fidei cœcus est ignorantia, ut audeat dicere, quamvis de Spiritu sancto & virgine Maria filium hominis natum, per liberum tamen arbitrium bene vivendo, & sine peccato bona opera faciendo, meruisse ut esset Dei filius, resistente Evangelio atque dicente: *Verbum caro factum est.* Nam ubi hoc factum est, nisi in utero virginali, unde fuit initium hominis Christi? Itémque Virgini requirenti quomodo fieret quod ei per angelum annuntiabatur, angelus respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Propterea, inquit, non propter opera, quæ nondum nati utique nulla sunt, sed propterea quia Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Ista nativitas profectò gratuita conjunxit in unitatem personæ hominem Deo, carnem Verbo. Istam nativitatem bona opera secuta sunt, non bona opera meruerunt. Neque enim metuendum erat, ne isto ineffabili modo in unitatem personæ à Verbo Deo natu-

Joan. 1. Luc. 1.

rá humana ſuſcepta, per liberum voluntatis peccaret arbitrium, cùm ipſa ſuſceptio talis eſſet, ut natura hominis à Deo ita ſuſcepti, nullum in ſe motum malæ voluntatis admitteret. Per hunc mediatorem Deus oſtendit, eos quos ejus ſanguine redimit facere ſe ex malis deinceps in æternum bonos. Quem ſic ſuſcepit, ut nunquam eſſet malus, nec ex malo factus ſemper eſſet bonus.

XV. Nec ipſum Deus eſſe voluit ſine ſua gratia, quem reliquit in ejus libero arbitrio. quoniam liberum arbitrium ad malum ſufficit, ad bonum autem parum eſt, niſi adjuvetur ab omnipotenti bono. Quod adjutorium ſi homo ille per liberum non deſeruiſſet arbitrium, ſemper eſſet bonus. Hæc eſt prima gratia, quæ data eſt primo Adam: ſed hac potentior eſt in ſecundo Adam. Prima eſt enim, qua fit ut habeat homo juſtitiam, ſi velit. Secunda ergo plus poteſt, qua etiam fit ut velit, & tantum velit, tantóque ardore diligat, ut carnis voluntatem contraria concupiſcentem voluntate ſpiritus vincat. Nec illa quidem parva erat, quæ demonſtrata eſt etiam potentia liberi arbitrij, quoniam ſic adjuvabatur, ut ſine hoc adjutorio in bono non maneret, ſed hoc adjutorium, ſi vellet, deſereret. Hæc autem tantò major eſt, ut parum ſit homini per illam reparare perditam libertatem, parum ſit denique non poſſe ſine illa vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, ſi velit, niſi etiam efficiatur ut velit. Tunc ergo dederat Deus homini bonam voluntatem. in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. dederat adjutorium, ſine *Ibidem.*

quo in ea non posset permanere si vellet, ut autem vellet in ejus libero reliquit arbitrio. Sed quia noluit permanere, profectò ejus est culpa cujus meritum fuisset si permanere voluisset; sicut fecerunt angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, & hujus mansionis debitam mercedem recipere meruerunt. tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse mansuros. Si autem hoc adjutorium vel angelo, vel homini, cùm primum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent. Adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Nunc autem quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est: quibus autem datur, secundùm gratiam datur, non secundùm debitum. & tantò ampliùs datur per Iesum Christum Dominum nostrum, quibus id dare Deo placuit, ut non solùm adsit, sine quo permanere non possumus, etiamsi velimus, verùm etiam tantum ac tale sit ut velimus. Fit quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo & perseveranter tenendo, non solùm posse quod volumus, verùm etiam velle quod possumus.

CAP. XII. XVI. Prima libertas voluntatis erat, posse non peccare: novissima erit multò major, non posse peccare. Prima immortalitas erat, posse non mori: novissima erit multò major, non posse mori. Prima erat perseverantiæ potestas, bonum posse non deserere: novissima erit perseverantiæ felicitas, bonum non posse

deserere. Numquid quia erunt bona novissima potiora atque meliora, ideo fuerunt illa prima vel nulla vel parva?

XVII. Cùm homines per correptionem in viam justitiæ seu veniunt, seu revertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & rigante, & quolibet in agris vel arbusculis operante, dat incrementum Deus? CAP. XIV.

XVIII. Nec gratia prohibet correptionem, nec correptio negat gratiam. Et ideo sic est præcipienda justitia, ut à Deo gratia, qua id quod præcipitur fiat, fideli oratione poscatur; & hoc utrumque ita faciendum est, ut neque justa correptio negligatur. Omnia verò hæc cum caritate fiant, quoniam caritas nec facit peccatum, & cooperit multitudinem peccatorum. CAP. XVI.

XIX. Nemo habet de suo nisi mendacium & peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est quem debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam inrorati non deficiamus in via.

CAPUT V.

Ex sermone * LI. *expositionis Evangelij secundùm Ioannem.* * LIII.

SENTENTIA I.

DOMINUM præscium futurorum per Prophetam prædixisse infidelitatem Iudæorum; prædixisse tamen, non fecisse. Non CAP. B.

enim propterea quemquam Deus cogit ad peccandum, quia futura hominum peccata jam novit. Ipsorum enim præscivit peccata, non sua; non cujusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter si ea quæ ille præscivit ipsorum, non sunt ipsorum, non verè illa præscivit. Sed quia illius præscientia falli non potest, sine dubio non alius sed ipsi peccant, quos Deus peccaturos esse præscivit. Fecerunt ergo peccatum Iudæi, quod eos facere non compulit cui peccatum non placet, sed facturos esse prædixit quem nihil latet. Et ideo si non malum, sed bonum facere voluissent, non prohiberentur, & hoc facturi præviderentur ab eo qui novit quid sit quisque facturus, & quid ei sit pro ejus opere redditurus.

II. Malam Iudæorum voluntatem prævidit Deus, & per Prophetam prænuntiavit ille cui abscondi futura non possunt. Sed aliam causam, inquis, dicit Propheta, non voluntatis illorum. Quam causam dicit Propheta? *Quia dedit illi Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant, & excæcavit oculos eorum, & obduravit cor eorum.* (Rom. 11.) Etiam hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excœcat, sic obdurat Deus, deserendo, & non adjuvando. quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest. Hoc omnino pietas religiosorum inconcussum debet inviolatúmque servare. Sicut Apostolus, cùm eandem ipsam tractaret difficillimam quæstionem: *Quid ergo dicemus*, inquit, *numquid iniquitas apud Deum? absit.* (Rom. 9.) Sic ergo absit ut sit iniquitas apud Deum. Sive quando adjuvat, miseri-

corditer facit; five quando non ad uvat, juftè facit: quia omnia non temeritate, fed judicio facit.

III. Si judicia fanctorum jufta funt, quantò magis juftificantis & fanctificantis Dei? Iufta ergo funt, fed occulta. Ideo cùm quæftiones hujufmodi in medium venerint, quare alius fic, alius autem fic, quare ille Deo deferente excœcetur, ille Deo adjuvante illuminetur, non nobis judicium de judicio tanti judicis ufurpemus. fed contremifcentes exclamemus cum Apoftolo: *O altitudo divitiarum fapientiæ & fcientiæ Dei, quàm infcrutabilia funt judicia ejus, & inveftigabiles viæ ejus!* Vnde dictum & in pfalmo: *Iudicia tua ficut abyffus multa.* Rom. 11. Pfal. 35.

IV. Audiamus admonentem Scripturam atque dicentem: *Altiora te ne quæfieris, & fortiora te ne fcrutatus fueris.* Non quia ifta negata funt nobis, cùm Deus magifter dicat, *Nihil eft occultum quod non reveletur.* Sed fi *in quod pervenimus in eo ambulemus*, ficut dicit Apoftolus, non folùm quod nefcimus & fcire debemus, fed etiam *fi quid aliter fapimus, id quoque nobis Deus revelavit.* Pervenimus autem in viam fidei. hanc perfeverantiffimè teneamus. Ipfa perducit ad cubiculum Regis, *in quo omnes funt thefauri fapientiæ & fcientiæ abfconditi.* Ambulandum eft, proficiendum eft, crefcendum eft, ut fint corda noftra capacia earum rerum quas capere modò non poffumus. Quòd fi nos ultimus dies proficientes invenerit, ibi difcimus quod hîc non potuimus. Eccli. 3. Luc. 8. Philip. 3.

V. Ne audeat quifquam liberum arbitrium fic defendere, ut nobis orationem qua dicimus,

Ne nos inferas in tentationem, conetur auferre. Rursus ne quisquam neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatum. Sed audiamus Dominum, & præcipientem, & opitulantem, & jubentem quid facere debeamus, & adjuvantem ut implere possimus.

VI. Quosdam nimia suæ voluntatis fiducia extulit in superbiam, & quosdam nimia suæ voluntatis diffidentia dejecit in negligentiam. Illi dicunt, Vt quid rogamus Deum ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate? isti dicunt, Vt quid conamur bene vivere, quod in Dei est potestate? O Domine, ô pater qui es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet istarum tentationum, sed libera nos à malo. Audiamus
Luc. 22. Dominum dicentem: *Rogavi pro te Petre, ne deficiat fides tua.* ne sic existimemus fidem nostram esse in libero arbitrio, ut divino non egeat adjutorio. Audiamus & Evangelistam dicen-
Joan. 3. tem: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus. Veruntamen in utroque illius beneficia cognoscamus. Nam & agendæ sunt gratiæ, quia data est potestas; & orandum, ne succumbat infirmitas. Ipsa est fides, quæ per dilectionem operatur, sicut ejus mensuram Dominus cuique partitus est, ut qui gloriatur, non in seipso, sed in Domino glorietur.

VII. Quotquot tam superbè sapiunt, ut suæ voluntatis viribus tantum existiment esse tribuendum, ut negent sibi necessarium divinum adjutorium ad bene vivendum, non possunt credere in Christum. Non enim aliquid prosunt syllabæ nominis Christi, & sacramenta Christi,

Christi, ubi resistitur fidei Christi. Fides autem Christi est, credere in eum qui justificat impium, credere in mediatorem, sine quo interposito non reconciliamur Deo, credere in salvatorem, qui venit quod perierat quærere atque salvare, credere in eum qui dixit: *Sine me nihil potestis facere.* Qui ergo ignorans Dei justitiam, qua justificatur impius, suam vult constituere, qua convincatur superbus, in hanc non potest credere. non quia mutari homines in melius non possunt; sed quandiu talia sapiunt, non possunt credere. Hinc excœcantur & indurantur, quia negando divinum adjutorium non adjuvantur. 1. Ioan. 15.

CAPVT VI.

Ex libro de Prædestinatione Sanctorum, itémque de dono perseverantiæ, ad Prosperum & Hilarium.

SENTENTIA I.

INTER gratiam & prædestinationem hoc tantùm interest, quòd prædestinatio est gratiæ præparatio, gratia verò jam ipsa donatio. Quod itaque ait Apostolus, *Non ex operibus, ne fortè quis extollatur, ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo* IESV *in operibus bonis*, gratia est. Quod autem sequitur, *quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus,* prædestinatio est. quæ sine præscientia non potest esse, po- CAP. X. Ephes. 2.

test autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præscivit quæ
Esa. 45. fuerat ipse facturus. Vnde dictum est: *Fecit quæ futura sunt.* Præscire autem potest etiam ipse quæ non facit, sicut quæcunque peccata. quia etsi sunt quædam, quæ ita peccata sunt, ut pœnæ sint etiam peccatorum, unde dictum est,
Rom. 1. *Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt,* non ibi peccatum Dei est, sed judicium. Quocirca prædestinatio Dei, quæ in bono est, gratiæ est, ut dixi, præparatio, gratia verò est ipsius prædestinationis effectus.

CAP. XI. *Rom. 4.* II. Cùm Apostolus dicat: *Ideo ex fide, ut secundùm gratiam firma sit promissio,* mirum est homines infirmitati suæ se malle committere, quàm firmitati promissionis Dei. Sed incerta est mihi, inquis, de meipso voluntas Dei. Quid ergo? Tuáne tibi voluntas de teipso certa
1. Cor. 10. est, nec times? *Qui videtur stare, videat ne cadat.* Cùm igitur utraque incerta sit, cur non homo firmiori fidem suam, spem, caritatémque committit?

CAP. XV. III. Est etiam præclarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse salvator, ipse mediator Dei & hominum homo Christus IESVS. Ille enim homo, ut à Verbo Patri coæterno in unitatem personæ assumptus filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit? quod ejus bonum qualecunque præcessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? Faciente ac suscipiente Verbo, ipse homo, ex quo esse cœpit, filius Dei unicus esse cœpit. Filium Dei unicum femina illa gratia concepit. De Spiritu sancto &

Virgine Maria Dei filius unicus natus est, non carnis cupidine, sed solo Dei munere. Libera in illo voluntas erat, ac tantò magis erat, quantò magis servire peccato non poterat. Apparet itaque nobis in nostro capite ipse fons gratiæ, unde secundùm uniuscujusque mensuram se per cuncta ejus membra diffundit. Eâ gratiâ fit ab initio fidei suæ homo quicunque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus. de ipso spiritu & hic renatus, de quo est ille natus. eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est ut nullum haberet ille peccatum. Hæc se Deus esse facturum profectò præscivit. Ipsa est igitur prædestinatio sanctorum, quæ in sancto sanctorum maximè claruit.

De dono Perseverantiæ.

IV. Donum Dei esse perseverantiam, qua usque in finem perseveratur in Christo, finem autem quo vita ista finitur, in qua tantummodo periculum est ne cadatur. Itaque utrum quisque hoc munus acceperit, quandiu hanc vitam ducit incertum est. Si enim priusquam moriatur cadat, non perseverasse utique dicitur, & verissimè dicitur. Quomodo ergo perseverantiam qui non perseveravit accepisse vel habuisse dicendus est? CAP. I.

V. Si habeat aliquis continentiam, & ab ea decidat, atque incontinens fiat, si justitiam similiter, si patientiam, si ipsam fidem, rectè dicitur habuisse, & non habere. Continens enim fuit, vel justus fuit, vel patiens, vel fide- *Ibidem.*

lis fuit quandiu fuit; cùm verò esse destitit, non est quod fuit. Qui verò non perseveraverit, quomodo perseverans fuit, cùm perseverando quisque ostendat perseverantem? quod iste non fecit.

Ibidem. VI. Perseverantiam, qua in Christo perseveratur usque in finem, nullo modo habuisse dicendum est, qui non perseveraverit usque in finem. potiùsque hanc habuit unius anni fidelis, & quantum infra cogitari potest, si donec moreretur fideliter vixit, quàm multorum annorum, si exiguum temporis ante mortem à fidei stabilitate defecit.

CAP. II. VII. Oratio quæ dominica nuncupatur, quia eam Dominus docuit, quando oratur à sanctis, nihil penè aliud quàm perseverantia
» posci intelligitur. Dicimus enim, *Sanctificetur nomen tuum*, non quòd optemus Deo ut
» sanctificetur orationibus nostris, sed quòd petamus ab eo, ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Ceterùm à quo Deus sanctificatur, qui
» ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, *Sancti estote, quoniam & ego sanctus sum*, id petimus & rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus perseveremus. Hæc itaque sanctificatio ut in nobis maneat oramus. Et quia Dominus & judex noster sanato à se & vivificato comminatur, non delinquere, ne quid ei deterius fiat,
» hanc continuis orationibus precem facimus,
» hoc diebus ac noctibus postulamus, ut sanctificatio & vivificatio, quæ de Dei gratia sumitur, ipsius protectione servetur. Quid cùm dicimus, *Adveniat regnum tuum*, num aliud pos-

cimus, nisi ut veniat & nobis, quod esse venturum non dubitamus omnibus sanctis? Ergo & hîc, qui jam sancti sunt, quid orant, nisi ut in ea sanctitate quæ illis data est perseverent? Neque enim aliter veniet regnum Dei, quod non aliis sed his qui perseverant usque in finem certum est esse venturum. *Fiat voluntas tua in cælo & in terra.* vel quod in plerisque codicibus legitur, magísque ab orantibus frequentatur, *sicut in cælo & in terra.* Quod plerique intelligunt, sicut sancti angeli, & nos faciamus voluntatem tuam, ut terra scilicet imitetur cœlum, id est, ut homo angelum, vel infidelis fidelem. Quantalibet enim homines sanctitate præpolleant, nondum sunt æquales angelis Dei. nondum ergo sicut in cœlo in eis fit voluntas Dei. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Hunc panem autem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti & non communicantes à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur. *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quàm necessariè autem, quàm providenter & salubriter admonemur quòd peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur? ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientiæ suæ animus recordetur. Ne quis sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare. Sic denique & Ioannes in epistola sua ponens dixit: *Si dixerimus quia*

CAP. III. CAP. IV. CAP. V. 1. Ioan. 1.

" *peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &*
" *veritas in nobis non est.* Iam verò cùm dicunt sancti, *Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo,* quid aliud quàm ut in sanctitate perseverent precantur? Nam profectò concesso sibi isto Dei dono, quod esse Dei donum cùm ab illo poscitur satis apertèque monstratur; isto ergo concesso sibi Dei dono ne inferantur in tentationem, nemo sanctorum non tenet usque in finem perseverantiam sanctitatis. Neque enim quisquam in proposito Christiano perseverare desistit, nisi in tentationem primitus inferatur. Si ergo concedatur ei quod orat, ut non inferatur, utique in sanctificatione quam Deo donante percepit Deo donante persistit.

CAP. VI. VIII. Non dicant homines perseverantiam cuiquam datam usque in finem, nisi cùm ipse venerit finis, & perseverasse cui data est repertus fuerit usque in finem. Dicimus quippe castum quem novimus castum, sive sit sive non sit in eadem castitate mansurus. & si quid aliud divini muneris habeat, quod teneri & amitti potest, dicimus eum habere quandiucunque habet; & si amiserit, dicimus habuisse. Perseverantiam verò usque in finem, quoniam non habet quisquam nisi qui perseveret usque in finem, multi eam possunt habere, nullus amittere. Neque enim metuendum est, ne fortè cùm perseveraverit homo usque in finem, aliqua in eo mala voluntas oriatur, ne perseveret usque in finem. Hoc ergo Dei donum suppliciter emereri potest, sed cùm datum fuerit, amitti contumaciter non potest. Cùm enim perseveret quisq; usque in finem, neque hoc donum po-

test amittere, nec alia quæ poterat ante finem.

IX. Imperavit Deus, ut ei sancti ejus dicant orantes, *Ne nos inferas in tentationem.* Quisquis igitur exauditur hoc poscens, non infertur in contumaciæ tentationem, qua possit vel dignus sit perseverantiam sanctitatis amittere. Atenim voluntate sua quisque deserit Deum, ut meritò deseratur à Deo, quis hoc negaverit? Sed ideo petimus ne inferamur in tentationem, ut hoc non fiat. Et si exaudimur, utique non fit, quia Deus non permittit ut fiat. Potens enim est, & à malo in bonum flectere voluntates, & in lapsum pronas convertere, ac dirigere in sibi placitum gressum, cui non frustra dicitur, *Deus tu convertens vivificabis nos*, non frustra dicitur, *Ne des ad movendum pedem meum.* non frustra dicitur, *Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori.* postremò non frustra dicitur, *Ne nos inferas in tentationem.* Nam quisquis in tentationem non infertur, profectò nec in tentationem suæ malæ voluntatis infertur; & qui in tentationem suæ malæ voluntatis non infertur, in nullam prorsùs infertur.

Ibidem. *Psal. 84.* *Psal. 120.* *Psalm. 139.*

X. Tutiores vivimus, si totum Deo damus, non autem nos illi ex parte, & nobis ex parte committimus. Quando enim rogamus ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbè aut arroganter aliquid assumat, ne quis aut confessionis aut passionis gloriam suam dicat, cùm Dominus ipse humilitatem docens dixerit: *Vigilate & orate ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem*

Ibid. *Matth. 26.*

infirma. ut dum præcedit humilis & ſummiſſa confeſſio, & datur totum Deo quidquid ſuppliciter cum timore Dei petitur, ipſius pietate præſtetur.

CAP. VII. XI. Poſt caſum hominis, non niſi ad gratiam ſuam Deus voluit pertinere, ut homo accedat ad eum; neque niſi ad gratiam ſuam voluit pertinere, ut homo non recedat ab eo. Hanc gratiam poſuit in illo in quo ſortem conſecuti ſumus, prædeſtinati ſecundùm propoſitũ ejus qui univerſa operatur; ac per hoc ſicut operatur ut auedamus, ſic operatur ne diſcedamus.

Ibidem. XII. Prorsùs in hac re non operoſas diſputationes expetat Eccleſia. ſed attendat quotidianas orationes ſuas. Orat ut increduli credant, Deus ergo convertit ad fidem. Orat ut credentes perſeverent, Deus ergo donat perſeverantiam uſque in finem. Hæc Deus ſe facturum eſſe præſcivit. Ipſa eſt prædeſtinatio ſanctorum, quos elegit in Chriſto ante conſtitutionem mundi.

CAP. XVI. XIII. Cùm conſtet alia Deum dare etiam non orantibus, ſicut initium fidei, alia non niſi orantibus præparaſſe, ſicut uſque in finem perſeverantiam, profectò qui ex ſeipſo hanc habere ſe putat, non orat ut habeat. Cavendum eſt igitur, ne dum timemus ne tepeſcat hortatio, extinguatur oratio, accendatur elatio.

CAP. XVII. XIV. Sua dona quibuſcunque Deus donat, proculdubio ſe donaturum eſſe præſcivit, & in ſua præſcientia præparavit. Quos ergo prædeſtinavit, ipſos & vocavit, vocatione illa, quam ſæpe commemorare non piget, de qua dictum

Rom. XI. eſt: *Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei.*

Namque in ſua, quæ falli mutaríque non poteſt, præſcientia, opera ſua futura diſponere, id omnino, nec aliud quicquam eſt prædeſtinare.

XV. Intereſt quantum & in quibus rebus erretur, & quàm facilè quiſquam corrigat, vel quanta pertinacia ſuum defendere conetur errorem. Bonæ quippe ſpei eſt homo, ſi eum ſic proficientem dies ultimus vitæ hujus invenerit, ut adiciantur ei quæ proficienti defuerunt, & perficiendus quàm puniendus potiùs judicetur. CAP. XXI.

XVI. Quiſquis dicere gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, ſicut Catholicus fidelis exhorret, nec ipſam fidem ſubtrahat Dei gratiæ, quia miſericordiam conſecutus eſt ut fidelis eſſet. Ac per hoc gratiæ Dei tribuat perſeverantiam quoque uſque in finem, quia miſericordiam conſequitur, quam poſcit quotidíe, ne inferatur in tentationem. Inter initium autem fidei, & perfectionem perſeverantiæ, media ſunt illa quibus rectè vivimus. Hæc itaque omnia, initium ſcilicet fidei, & cetera uſque in finem, dona ſua Deus largiturum ſe vocatis ſuis eſſe præſcivit. *Ibidem.*

XVII. An verò timendum eſt, ne tunc de ſe homo deſperet, quando ſpes ejus ponenda demonſtratur in Deo, non autem deſperaret, ſi eam in ſeipſo ſuperbiſſimus & infeliciſſimus poneret? Atque utinam tardi corde, & infirmi, qui non poſſunt vel nondum poſſunt ſcripturas nec earum expoſitiones intelligere, ſic audirent vel non audirent in hac quæſtione diſputationes noſtras, ut magis intuerentur orationes ſuas, quas ſemper habuit & habebit Ec- CAP. XXII. CAP. XXIII.

clesia ab exordiis suis, donec finiatur hoc seculum. Quando enim non oratum est in Ecclesia pro infidelibus atque inimicis ejus, vt crederent? Quando fidelis quisquam amicum, proximum, conjugem habuit infidelem, & non ei petivit à Domino mentem obedientem in Christianam fidem? Quis autem sibi unquam non oravit, ut in Domino permaneret? aut quis sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, *Da illis Domine in te perseverare usque in finem*, non solùm voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potiùs super ejus talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondit, *Amen*? cùm aliud in ipsa oratione dominica non orent fideles, dicentes maximè illud, *Ne nos inferas in tentationem*, nisi ut in sancta obedientia perseverent? Sicut ergo in his orationibus, ita & in hac fide nata est & crevit & crescit Ecclesia, qua fide creditur, gratiam Dei non secundùm merita accipientium dari. Quandoquidem non oraret Ecclesia ut daretur infidelibus fides, nisi Deum crederet & aversas & adversas hominum ad se convertere voluntates. nec oraret Ecclesia ut perseveraret in fide Christi non decepta vel victa tentationibus mundi, nisi crederet Dominum sic in potestate habere cor nostrum, ut bonum quod non tenemus nisi propria voluntate, non tamen teneamus nisi ipse in nobis operetur & velle. Nam si hæc ab ipso quidem poscit Ecclesia, sed à seipsa sibi dari putat, non veras sed perfunctorias orationes habet, quod absit à nobis. Quis enim veraciter gemat desiderans accipere quod orat à Do-

mino, si hoc à seipso se sumere existimet, non ab illo?

XVIII. *Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus*, ait Apostolus, *interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Quid est *ipse spiritus interpellat*, nisi interpellare facit gemitibus inenarrabilibus, sed veracibus, quoniam veritas est spiritus? Ipse est enim de quo alio loco dicit: *Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem Abba pater.* Et hîc quid est *clamantem*, nisi clamare facientem? ubi intelligimus & hoc ipsum esse donum Dei, ut veraci corde & spiritaliter clamemus ad Deum. Falluntur itaque qui putant esse à nobis, non dari nobis, ut petamus, quæramus, atque pulsemus. Accepimus enim spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. *Ibidem. Rom. 8. Gal. 4.*

XIX. Quæ poscit à Domino, & semper ex quo esse cœpit poposcit Ecclesia, ita Deus vocatis suis daturum se esse præscivit, ut in ipsa prædestinatione jam dederit. Quod Apostolus sine ambiguitate declarat. Scribens quippe ad Timotheum: *Conlabora*, inquit, *Evangelio secundùm veritatem Dei, salvos nos facientis, & vocantis vocatione sua sancta, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum & gratiam quæ data est nobis in Christo* IESV *ante tempora æterna, manifestata autem nunc per adventum salvatoris nostri in Christo* IESV. Ille itaque dicat Ecclesiam aliquando in fide sua non habuisse veritatem prædestinationis hujus & gratiæ qui dicere audet aliquando eam non orasse, vel non veraciter orasse, sive ut crederent infideles, sive ut perseverarent fideles, *Ibidem. 1. Tim. 2.*

Quæ bona si semper oravit, semper ea Dei dona esse utique credidit, nec ab illo esse præcognita unquam ei negare fas fuit, ac per hoc prædestinationis hujus fidem nunquam Ecclesia Christi non habuit.

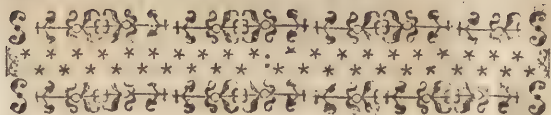
CAP. XXIV. 1. Cor. 1. XX. Et hoc Dei præceptum est, & hoc præceptum obedienter audire, id est, *vt qui gloriatur in Domino glorietur*, similiter ut cetera Dei donum est. Quod donum qui non habet, non dubito dicere, alia quæcunque habet, inaniter habet.

Ibidem. XXI. Oramus ut Deus gratiæ det nobis intelligere & confiteri, post ingentem & ineffabilem ruinam, qua in uno omnes cecidimus, neminem nisi Dei gratia liberari, eámque non secundùm merita accipientium tanquam debitam reddi, sed tanquam veram gratiam nullis meritis præcedentibus gratis dari.

Ibidem. XXII. Nullum est inlustrius prædestinationis exemplum, quàm ipse mediator. Quisquis vult eam fidelis bene intelligere, adtendat ipsum, atque in illo inveniat & seipsum. Fidelis, inquam, qui in eo veram naturam credit & confitetur humanam, id est, nostram, quamvis singulariter, suscipiente Deo Verbo, in unicum Dei filium sublimatam, ita ut qui suscepit & quod suscepit, una esset in Trinitate persona. Neque enim homine assumpto quaternitas facta est, sed Trinitas mansit, assumptione illà ineffabiliter faciente personæ unius in Deo & homine veritatem. Quoniam non Deum tantùm dicimus Christum, sicut hæretici Manichæi; nec hominem tantùm, sicut hæretici Photiniani; nec ita hominem, ut ali-

quid minùs habeat, quod ad humanam naturam pertinere certum eſt, ſive animam, ſive in ipſa anima mentem rationalem, ſive carnem non de femina ſumptam, ſed factam de Verbo in carnem converſo atque mutato. quæ omnia tria falſa & vana hęreticorum Apollinariſtarum tres partes varias diverſáſque fecerunt. Sed dicimus Chriſtum Deum verum, natum de Deo patre, ſine ullo initio temporis, eundémque hominem verum, natum de homine matre, certa plenitudine temporis. Nec ejus humanitatem, qua minor eſt patre, minuere aliquid ejus divinitati, qua æqualis eſt patri. Hoc autem utrumque unus eſt Chriſtus, qui & ſecundùm Deum veriſſimè dixit: *Ego & pater unum ſumus.* & ſecundùm hominem veriſſimè dixit: *Pater major me eſt.* Qui ergo hunc fecit ex ſemine David hominem juſtum, qui nunquam eſſet injuſtus, ſine ullo merito præcedentis voluntatis ejus, ipſe ex injuſtis facit juſtos ſine ullo merito præcedentis voluntatis ipſorum, ut ille caput, hi membra ſint ejus. Qui ergo fecit illum hominem ſine ullis ejus meritis præcedentibus, nullum quod ei dimitteretur, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare peccatum, ipſe nullis eorum præcedentibus meritis facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum. Qui fecit illum talem ut nunquam habuerit habiturúſque ſit voluntatem malam, ipſe facit in membris ejus ex mala voluntate bonam. Et illum ergo & nos prædeſtinavit, quia & in illo ut eſſet caput noſtrum, & in nobis, ut ejus corpus eſſemus, non præceſſura merita noſtra, ſed opera ſua futura præſcivit.

Ioan. 10.
Ioan. 14.

FLORI DIACONI LVGDVNENSIS LIBER DE ELECTIONIBVS EPISCOPORVM.

COLLECTA A DOMINO FLORO ex sententiis antiquorum Patrum.

I. MANIFESTVM est omnibus qui in Ecclesia Dei sacerdotale officium administrant, quæ sunt illa quæ in ordinatione episcopali, & sacrorum canonum auctoritas, & consuetudo ecclesiastica, juxta dispositionem divinæ legis & traditionem apostolicam jubeat observari. Videlicet ut pastore defuncto, & sede vacante, unus de Clero Ecclesiæ, quem communis & concors ejusdem Cleri & totius plebis consensus elegerit, & publico decreto celebriter ac solemniter designaverit, legitimo Episcoporum numero consecratus, locum decedentis antistitis rite valeat obtinere; nec dubitetur divino judicio & dispositione firmatum, quod ab Ecclesia Dei tam sancto ordine & legitima observatione fuerit celebratum.

II. Hæc sunt quæ & in Conciliis Patrum,

& in Decretis Apostolicæ Sedis Pontificum statuta reperiuntur, & ab Ecclesia Christi & initio comprobata reperiuntur, & comprobantur. Vnde & beatus martyr Cyprianus de sancto Cornelio urbis Romæ Pontifice, cùm episcopatum ejus adversùs quosdam superbos & invidos calumniatores defenderet, hæc ipsa in testimonium sanctæ & legitimæ ordinationis ejus prosecutus est dicens: *Factus est Cornelius Episcopus de Dei & Christi ejus judicio, de Clericorum omnium testimonio, de plebeio suffragio, de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum consensu; cùm nemo Episcopus inibi factus esset, cùm gradus cathedræ sacerdotalis vacaret. Quo occupato, & omnium nostrorum consensione firmato, quisquam jam Episcopus fieri voluerit, omnimodis necesse est ut ecclesiasticam non habeat ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet per consensum unitatem. Post primum secundus esse non potest. Quisquis enim post unum, qui per electionem consecratus est, esse voluerit, jam non secundus ille, sed nullus est.* *Cyprian. Epist. 52.*

III. Iuxta hæc verba beati Cypriani, ordinatos fuisse constat, & legitimè præfuisse universo populo deinceps omnes Ecclesiarum Dei antistites, absque ullo consultu mundanæ potestatis, à temporibus Apostolorum, & postea per annos ferè quadringentos. Ex quo autem Christiani Principes esse cœperunt, eandem Episcoporum ordinationibus ecclesiasticam libertatem ex parte maxima permansisse, manifesta ratio declarat. Neque enim fieri potuit, cùm unus Imperator orbis terræ monarchiam obtineret, ut ex omnibus latissimis mundi par-

tibus, Aſiæ videlicet, Europæ, & Africæ, omnes qui ordinandi erant Epiſcopi ad ejus cognitionem deducerentur. Sed fuit ſemper integra & rata ordinatio, quam ſancta Eccleſia juxta traditionem apoſtolicam & religioſæ obſervationis formam celebravit.

IV. Quòd verò in quibuſdam regnis poſtea conſuetudo obtinuit, ut conſultu Principis ordinatio fieret epiſcopalis, valet utique ad cumulum fraternitatis, propter pacem & concordiam mundanæ poteſtatis; non tamen ad complendam veritatem vel auctoritatem ſacræ ordinationis, quæ nequaquam regio potentatu, ſed ſolo Dei nutu, & Eccleſiæ fidelium conſenſu, cuique conferri poteſt. Quoniam epiſcopatus non eſt munus humanum, ſed ſancti Spiritus donum, ſicut oſtendit Apoſtolus, ubi ad Epiſcopos loquitur, dicens: *Attendite vobis & univerſo* Act. 20. *gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo.* Vnde & in epiſtola ad Hebræos ait: *Nec quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum glorificavit ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et iterum: Tu es ſacerdos in æternum* Pſal. 109. *ſecundùm ordinem Melchiſedech.* in quibus Apoſtoli verbis evidentiſſimè demonſtratur, ad hoc munus adipiſcendum atque ſumendum ſufficere unicuique gratiam Dei, cooperante fide & devotione gratiæ ejus, abſque his autem humano arbitrio nemini poſſe concedi. Vnde graviter quilibet Princeps delinquit, ſi hoc ſuo beneficio largiri poſſe exiſtimat quod ſola divina gratia

gratia diſpenſat; cùm miniſterium ſuæ poteſtatis in hujuſmodi negotium peragendo adjungere debeat, non præferre.

V. Denique ut iſtius rei nonnulla proferantur exempla, puto quòd de ordinatione beati Martini, quando ex monaſterio ſub alia occaſione eductus, & à populo comprehenſus, atque ad Eccleſiam perductus eſt, & continuò ab Epiſcopis, qui ad hoc invitati fuerant, conſecratus, nemo Principum hujus ſeculi fuerit interrogatus. In Eccleſia quoque Lucdunenſi ſic religioſa olim & venerabilis conſuetudo fuit, ſicut antiqua narrat hiſtoria. Scilicet ut defuncto Pontifice, omnis in unum conveniret Eccleſia, & triduano jejunio communi voto ac ſupplicatione celebrato, quemcunque eis Dominus per revelationem ſive ex eorum Clero ſeu aliunde oſtenderet, ipſum ſine dubio antiſtitem conſtituerent. Quod de beato Eucherio præfatæ urbis Epiſcopo, & Doctore egregio, ſanctiſſimæ vitæ ejus liber manifeſtè teſtatur impletum. Qui cùm eſſet ex nobiliſſimo Senatorum genere oriundus, & huic ſeculo abrenuntians, omníque facultate ſua in pauperes ob amorem Chriſti diſtributa partibus Provinciæ in quodam ſpecu retruſus, atque ibi ſoli Deo jejunus, & orationibus vacans latitaret, tali revelatione oſtenſus, atque inventus, in Pontificali regimine locatus eſt. Ex quo certiſſimè conſtat quòd omni illo tempore quo tantam bonitatem ſive gratiam omnipotens Deus in illa voluit Eccleſia demonſtrare, valebat ac ſufficiebat ad conſecrationem rectorum ſola ejus gratia, & fides Eccleſiæ devota.

VI. Sed & in Romana Ecclesia usque in præsentem diem cernimus absque interrogatione Principis, solo dispositionis judicio, & fidelium suffragio, legitimè Pontifices consecrari: qui etiam omnium regionum & civitatum quæ illi subjectæ sunt, juxta antiquum morem, eadem libertate ordinant atque constituunt sacerdotes; nec adeo quisquam absurdus est, ut putet minorem illic sanctificationis divinæ esse gratiam, eò quòd nulla mundanæ potestatis comitetur auctoritas.

VII. Quæ omnia non ideo dicimus, quasi potestatem Principum in aliquo minuendam putemus, vel contra religiosum morem regni aliquid sentiendum persuadeamus; sed ut clarissimè demonstretur, in re hujusmodi divinam gratiam sufficere, humanam verò potentiam, nisi illi consonet, nihil valere. Quapropter in sacris canonibus Patrum, ubi plurimæ causæ commemorantur sine quibus episcopalis ordinatio irrita habenda est, de hac re nihil invenitur insertum.

FINIS.

INDEX.

H

I

K

L

FINIS INDICIS.

STEPHANI

STEPHANI BALVZII
TVTELENSIS
NOTÆ
AD AGOBARDVM,
LEIDRADVM, AMVLONEM,
ET FLORVM.

STEPHANI BALVZII TVTELENSIS NOTÆ AD AGOBARDVM.

AD LIBRVM ADVERSVS FELICEM.

SANCTI AGOBARDI] Sancti nuncupationem Agobardo tribuimus post editionem Massoni; & quia cœlestes ei honores persolvuntur in Ecclesia Lugdunensi, ubi vulgò vocatur *Sainct Agobo.* Tum & in Martyrologiis quoque illarum partium sanctus dicitur. Ac de Agobardo quidem pauca nobis dicenda incumbunt, præter ea quæ leguntur inter elogia. Pro nostro tamen more heic vitam ejus delibabimus. Patria Gallum fuisse aiunt. quanquam id non satis constat: Coëpiscopus primùm Leidradi Lugdunensis Archiepiscopi, quem nunc Coadjutorem vocamus; sed non cum titulo futuræ successionis, ut ego quidem arbitror. Nam id privata auctoritate facere non potuit Leidradus, neque extra conscientiam Principis, neque alibi tum quàm in synodo, sive provinciali, sive generali. Dein illo ce-

dente, ac in monaſterio Sueſſionenſi ſeſe abdicante; Agobardus ad eam cathedram conſcendit an. DCCCXIII. *conſentiente*, ut ait Ado, *Imperatore & univerſa Gallorum Epiſcoporum ſynodo*, ſeu, ut apertiùs loquitur Hugo Flaviniacenſis, *conſentiente Imperatore & OMNI Gallicanorum Epiſcoporum ſynodo*. Et animus erat eam ſynodum interpretari de ea quæ eodem anno celebrata eſt apud Cabillonem ab Epiſcopis & Abbatibus totius Galliæ Lugdunenſis. Verùm Ado & Hugo Flaviniacenſis ſatis indicant hanc Agobardi ſubſtitutionem præſentè Imperatore factam fuiſſe in univerſa ſive omni Gallicanorum Epiſcoporum ſynodo, id eſt, in generali ac plenaria ſynodo Epiſcoporum regni Francici. quod huic Cabillonenſi competere non poteſt, quæ provincialis tantùm fuit. Itaque non de alia ſynodo intelligi poteſt, quàm de Moguntina, quæ eodem anno habitâ eſt, cui verò interfuiſſe Ludovicum Imperatorem docet Ivo Carnotenſis parte IX. cap. LXXXII. Præbuit iſta Agobardi ſubſtitutio materiam ſermonibus, ob violatos, ut videbatur, vetuſtos canones; quos illibatos ſervari debère contendebant, neque violari poſſe quacunque ex cauſa. Dupliciter autem peccatum videbatur in Canones. Primùm, quia conſtabat duos unam cathedram capere non poſſe. Deinde, quòd prohibitum ſit ne quis Epiſcopus ſucceſſorem ſibi eligat. Ceſſiſſe tamen contradictores conſtat. Quam verò ob cauſam ceſſerint, non conſtat. Ego facilè crediderim, Agobardum propriis virtutibus & Principis optimi ſtudiis adjutum, prævaluiſſe adversùs invidos; tum etiam quia Leidradus in eum inclinaverat, vir in aula celeberrimus, & qui noviſſimo facinore magnam ſibi auctoritatem conciliaſſe videbatur. Et extabant plurima exempla ex antiquitate, quæ ſubſtitutionem illam peragi ſinerent. Incidit autem Agobardus in peſſima & exulceratiſſima tempora, quemadmodum ipſe non ſemel conqueritur. Retinuit tamen inter hæc temporum mala conſtantiam Epiſcopo dignam, vir cetera timidus, & qui vix coram magnatibus auderet loqui. Nam ſuum illum pudorem ac timiditatem ipſe frequenter inculcat. Præcipuè verò incanduit adversùm Iudæos, quorum impios ritus prophanáſque cerimonias & deteſtabatur & aboleri cupiebat. Hinc graves adversùs Agobardum tempeſtates &

procellæ. Strinxit etiam ſtilum, & quidem acriter, & non uno loco, in legem Gundobadam, quam pietati ac ſimplicitati Chriſtianæ valde contrariam eſſe exiſtimabat. Robuſtè etiam ac eruditè nervos ſuos intendit adversùs errorem Felicis Epiſcopi Vrgellenſis, qui paulò antè mortuus erat apud urbem Lugdunenſem. Canonum in primis perpetuus ac conſtans defenſor, ut gnarus; adeo ut etiam Romanos ſui temporis graviter perſtringat, quòd Gallicanos Canones ob eam, ſi ſuperis placet, cauſam contemnerent, quòd eos neoterici Romani non commendaverint, vel quòd Legati Romani non interfuerint in eorum conſtitutione. Mirum, ſi vir ita compoſitus non incurriſſet invidiam hominum ætatis ſuæ. Itaque opus habuit apologiam pro ſe ſcribere adversùs calumnias & obtrectationes Abbatis Fredegiſi, viri alioqui celeberrimi, itémque adversùs quoſdam Provinciales & Septimanos Agobardico nomini valde iniquos. Inter hæc, incaleſcens quæſtio de adoratione cultúque imaginum exercuit induſtriam hominum eruditorum; adeóque etiam Agobardus ſententiam ſuam in hoc prompſit, ut acrem ac vehementem adversùs adorationem imaginum, ita piam ac religioſam erga ſanctos, ad quorum imitationem hortatur omnes Chriſtianos. Superſtitionum igitur inimicus capitalis, etiam eorum ſtultitiam vehementer exagitavit qui grandinem & tonitrua ceteráſque cœli tempeſtates excitari poſſe putabant ope magorum & incantatorum, quos ob hoc ipſum ætas illa vocabat tempeſtarios. Planè magnum virum fuiſſe perſuaſum habeo. Sed uno peſſimo facinore, quicquid nonnulli contra ſentiant, illuſtria ſua facinora ingentéſque virtutes commaculavit. Nam tranſgreſſus in partes Lotharij Auguſti, qui Ludovicum patrem anno DCCCXXXIII. eò uſque deprimere auſus eſt, ut etiam in carcere concluderet, pœnitentíæque publicæ addici procuraret; tranſgreſſus inquam Agobardus in partes Lotharij, tanta animi contentione ac pertinacia eas tuitus eſt, ut vel ob hoc ipſum annumeratus ſit inter præcipuos Lotharianæ factionis auctores. Ea de cauſa ab Eccleſiæ præſulatu ſemotus eſt auctoritate ſynodi quæ anno DCCCXXXV. habita eſt ad Theodonis villam. Rurſum ea cauſa agitata eſt anno ſequenti apud Stramiacum, haud procul Lugduno; ſed nullo eventu, pro-

pter absentiam Agobardi. Tandem cùm revocata concordia fuisset inter Ludovicum ac Lotharium, Agobardus ad sedem suam redire permissus est. Demum abiit è vivis apud Santones Aquitaniæ secundæ populos, in expeditione regia, anno, ut ego quidem arbitror, DCCCXL. Nam eo anno Ludovicus Imperator, ut scriptum est in Annalibus Bertinianis, in Aquitania fuit, motus Aquitanicos componere satagens. Quo etiam anno Agobardum obiisse VIII. Idus Iulij tradit auctor brevioris Chronici S. Benigni Divionensis. Ex scriptis ejus quæ extant apparet notum fuisse ac familiarem clarissimis ætatis illius viris, Ebboni nimirum Remensi Archiepiscopo, Bernardo Viennensi, Nibridio & Bartholomæo Narbonensibus, Adalhardo, Vvalæ, Helisacharo, & Hilduino, Abbatibus, Matfredo Comiti Aurelianensi, qui principem tum locum obtinebat apud Ludovicum Pium, Vvalfrido Straboni Abbati Augiensi. An verò per triennium fuerit Abbas monasterij sancti Medardi Suessionensis, ut placuit quibusdam, ab anno nimirum DCCCXXX. quo Hilduinus Abbas in exilium missus est à Ludovico Pio, aliis discutiendum relinquo. Atque hæc de vita Agobardi dixisse sufficiat. Nunc ad institutum nostrum revertamur.

ADV. DOGMA FELICIS] Titulum hunc fecimus ex elencho librorum Agobardi, qui præfixus est codici MS. Pap. Massoni, in quo sic habetur: *Adversùm dogma Felicis liber I. Agobardi Episcopi ad Ludovicum Imperatorem.* Nullum enim alioqui titulum habebat hic liber in veteri codice. Et mirari lubet audaciam Massoni; qui non contentus inscriptione veteri epistolæ ad Ludovicum Pium, aliam de suo adjecit, tanquam è veteri codice. Sic enim in ipso operum Agobardicorum initio edidit: *Agobardus Episcopus Lugdunensis Ludovico Imperatori S. D.* Quis non crederet ita scriptum vidisse Massonum in veteri codice? Et tamen nihil illic legitur hujuscemodi.

REDIVIVAM HÆRESIM] Quippe Feliciana hæresis propagata est ex hæresi Nestoriana; ut ostendet infrà Agobardus, & scribit etiam Hadrianus I. Papa ad Hispanos Episcopos in Codice Carolino Tit. XCVII.

OBSECRO MANSVETVDINEM] Imitatum haud dubiè ex Libello Precum Marcellini & Faustini

Presbyterorum, qui sic incipit: *Deprecamur mansuetudinem vestram, piissimi Imperatores, Valentiniane, Theodosi, & Arcadi, ut hæc in contemplatione Christi filij Dei, qui vestrum juvat imperium, infatigabiliter legere dignemini.*

CAP. I.

SEDE ORGELLETANA] Retinet etiamnum hodie nomen. Vocatur enim vulgò *La Seu d'Vrgel*, id est, Sedes Vrgellensis. Clara civitas Hispaniæ Tarraconensis, in Pyrenæi montis jugo sita. Eginhardus in Annalibus ad an. DCCXCII. *Orgellis est civitas in Pyrenæi montis jugo sita; cujus Episcopus, nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti Episcopo per literas consultus quid de humanitate Salvatoris Dei & Domini nostri Iesu Christi sentire deberet, utrum secundùm id quod homo est, proprius an adoptivus Dei filius credendus esset ac dicendus, valde incautè atque inconsideratè & contra antiquam Catholicæ Ecclesiæ doctrinam adoptivum non solùm pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratum Episcopum libris perversissimè pravitatem opinionis suæ defendere curavit. Hujus rei causa ductus ad Palatium Regis, qui tunc apud Reginum Bajoariæ civitatem, in qua & hyemaverat, residebat. Vbi congregato Episcoporum Concilio auditus est; & errasse convictus, ad præsentiam Adriani Pontificis Romam missus; ubi etiam coram ipso in Basilica beati Petri Apostoli hæresim confessus est atque abdicavit. Quo facto, ad civitatem suam reversus est.*

DEPOSITVS] Incertum hactenus fuit, quonam demum tempore Felix Episcopus Vrgellensis fuerit depositus ab honore episcopatus. Neque enim assentior Ioanni Marianæ, viro alioqui eruditissimo: qui ex corrupto Adonis Viennensis loco colligit eam depositionem fuisse peractam in Concilio Francofordiensi, quod anno DCCXCIV. congregatum est jussu Karoli Magni. *Re discussa,* (inquit Mariana lib. VII. Rer. Hisp. cap. VIII.) *prava opinio cum auctoribus reprobata est; ac, nisi mutarent, Felix & Elipandus sacrificiis interdicti. Felix, ut Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, & Lugduni nunquam errore deposito extremum vitæ diem clausit.* Faciliùs crediderim, datam Felici veniam à synodo, si resipisceret; hunc verò errorem suum abdicas-

se, sicque in honore episcopatus permansisse. Sed quoniam rursum ad pristinos errores revolvebatur, Aquisgranum deductus ad Karolum Magnum, in synodo quæ anno DCCXCIX. illic habita est, depositus hauddubiè fuit. Istud facinus ea tempestate peractum ex eo patet, quòd in epistola quam statim post synodum illam scripsit ad Clerum populúmq; Vrgellensem, non obscurè significat se Episcopum tum non fuisse, quum sic incipit: *In Dei nomine. Felix olim indignus Episcopus &c.* Nimirum olim fuerat Episcopus, id est, antè quàm in ea synodo deponeretur ab honore episcopatus. Tum verò jussu Principis (non autem Episcoporum, ut perperam scribit Mariana) apud Lugdunum clarissimam Galliarum urbem relegatus est.

CAP. II.

ADMIR. VIT. PR. FELICIS] Constabat ergo per illas tempestates, Felicem esse Episcopum moris antiqui, moresque ejus esse inculpatos. Nam non Agobardus solùm id docet, sed etiam Alcuinus, eorundem temporum scriptor. Hæc sunt ejus verba in epistola ad Elipantum Toletanum Episcopum: *Legimus enim in epistolis B. Felicis, viro scilicet religiosa vita pracipuo & sanctitate spectabili, si catholicam fidem & ecclesiasticam unitatem, sine qua nullus Deo placere potest, amare & pradicare velit.* Et infrà: *Licèt prafatus famulus Dei Felix laudabili vita vivat coram hominibus; tamen, ut videtur, in multis catholica fidei professione non omnino pleniter patrum sequitur sententiam.* Item: *Etiam & in hoc tua sanctissima voluntati obnixiùs suadere ratum putavi, ut eundem virum venerabilem Felicem tuis sanctis precibus & suavissimis suggestionibus convertere ad catholica fidei unitatem & veritatem nitaris. Fidelis est enim Deus, pius, & misericors, qui nullatenus obliviscatur ejus multa bona, & religiosam vitam, & labores, qua die noctúque indefessa voluntate desudat. Quanta sit tibi coram Deo & sanctis ejus gloria & remuneratio intende, & diligentiùs considera in salute fratris tui, etiam & tanti viri, & tam praclara dignitatis & sanctitatis famulo Christi.* Item: *Illum verò Felicem, quem tu caritate summum, pudicum, moribúsque ornatum*

adſeris, nos habemus in caſtris Chriſti. Tum in epilogo libri IV. adversùs Elipantum, eis qui de ratione catholicæ fidei dubitare viderentur, proponit exemplum Felicis ab errore ad catholicam converſi: *Illius religioſi viri*, inquit, *& magni nominis inter ſuos edoctus exemplo &c.* Demum in epiſtola LXXVI. Felicem laudat ob pietatem; ejúſque preces poſtulat apud Deum, velut viri ſancti. Non injuria ergo in vetuſtis tabulis Eccleſiæ Vrgellenſis dicitur ſanctus. Nihil itaque fallaciùs eſt quàm prava religio. Vnde colligi interim poteſt, non ſtatim ex ſancta Epiſcopi vita ſequi doctrinam ejus eſſe ſanam. Tentat enim nos interdum Deus, ut palam fiat, utrum diligamus eum, ánnon. *Luce clariùs aperta cauſa eſt*, inquit Vincentius Lirinenſis, *cur interdum divina providentia quoſdam Eccleſiarum magiſtros nova quædam dogmata prædicare patiatur. Vt tentet vos*, inquit, *Dominus Deus veſter. Et profectò magna tentatio eſt, cùm ille, quem tu Prophetam, quem Prophetarum diſcipulum, quem doctorem & adſertorem veritatis putes, quem ſumma veneratione & amore complexus ſis, is ſubitò latenter noxios ſubinducat errores &c.* Tum adducit exemplum Neſtorij, Photini, & Apollinaris; quos magnos viros fuiſſe conſtabat, & prævalidos hæreticorum adverſarios.

EX FIDE PROBANDA EST VITA] Nimirum juxta mentem Tertulliani, qui in capite tertio libri de præſcriptione hæreticorum ſic loquitur: *Ex perſonis probamus fidem, an ex fide perſonas?*

CVM LAVD. VITA SVPERBAM] id eſt, mentem. Ergo & in pannis quoque poteſt eſſe faſtus. Ergo & hi quoque ſuperbi eſſe interdum poſſunt, qui ſancti eſſe dicuntur. Præclarè Optatus Milevitanus in libro ſecundo adversùs Parmenianum, & quidem appoſitè prorsùs ad mentem Agobardi: *Meliora inventa ſunt peccata cum humilitate, quàm innocentia cum ſuperbia.* Sic apud Sulpitium Severum in dialogo I. cap. V. cùm puer quidam aſpidem illæſus apprehendiſſet, ídque facinus fratres monaſterij in modum miraculi extollerent; Abbas, ne infirma ætas inſoleſceret, virgis compeſcuit, dictitans *quia melior eſſet infirmitatis conſcientia, virtutum vanitate.* Vide S. Gregorium in lib. IV. de cura paſtorali.

CAP. III.

VERA PASSIO] Apud Augustinum Tractatu VIII. in Evangelium Ioannis, & apud Prosperum in libro sententiarum ex Augustino cap. CCCXXVI. legitur, *Vera nativitas, vera passio, vera mors, vera resurrectio. Si aliquid horum dixeris falsum &c.* Sed apud Augustinum non exstant hæc verba, *Quia ubi fuerit falsi alicujus corruptio, ibi veritatis integritas non erit.* quæ tamen leguntur apud Prosperum.

CAP. V.

IGNORARE DIEM IVDICII] Idem crimen Felici exprobrat etiam Alcuinus in libro V. adversùs eundem Felicem: *Tandémque illuc pervenisti,* inquit, *ubi de die ultimi examinis idem Dominus loquitur: cujus diei cognitionem Christo, in quantum homo est, denegare laboras, ut ex tuis verbis agnosci potest.* Tum verba Felicis adducit, in quibus videbatur ita scripsisse. *Ipse est enim, inquis, qui secundùm præscientiam deitatis diem judicij per Prophetam prædixit. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Ipse nihilominus est propter humanitatis naturam, qui in Evangelio secundùm Marcum protestatur: De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, neque filius, nisi pater solus.*

ACCESSI AD EVM] nimirum in civitate Lugdunensi, ubi exulasse eum tradit Ado his verbis: *Felix Vrgellitanus Episcopus hæreticus deprehensus, adoptivum non proprium filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum dogmatizans: qui ad præsentiam Adriani Pontificis Romani deductus, hæresim verbis solummodò abdicavit. Synodus iterum facta contra dictam hæresim in Franconofurt, Legatis Apostolicæ sedis præsidentibus Theophylacto & Stephano Episcopis, & auctoritate sanctorum Patrum convictus & damnatus est. Iterum Felix cum errore suo perpetuo exilio apud Lugdunum relegatus est, quem ferunt in ipso suo errore mortuum.* Sic enim habet vetus editio, meliùs profectò quàm ea quæ typis Sonnianis excusa est Parisiis anno M. D. LXXXIII. curâ Laurentij de la Barre, in qua postrema verba hujus loci sic leguntur: *convictus & damnatus est iterum. Felix cum errore suo, perpetuóque exilio &c.* quod fraudi fuit eruditissimo viro Ioanni Marianæ.

Nec ad me pertinebat] Felix enim erat Episcopus in aliena provincia, in Narbonensi nimirum. Nam tum, post Maurorum in Hispanias adventum, excisa Tarracone, Episcopi illarum partium sub Metropolitano Narbonensi erant; ut pluribus dictum est in Notis ad Concilium Narbonense habitum adversùs Felicem. Sic Faustinus Episcopus Lugdunensis de causa Marciani Arelatensis Episcopi cognoscere noluit, eò quòd esset Episcopus in aliena provincia, in Narbonensi nimirum; ut pluribus explicat illustrissimus vir Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis in libro primo de concordia sacerdotij & imperij cap. x. §. VIII. & lib. VII. cap. I. §. V.

CAP. VI.

Post mortem vero eius] Hinc colligi potest (quod & Ado tradit) Felicem mortuum esse Lugduni. Quod etiam patet ex ipso libri istius initio: in quo Agobardus ait repertam à se post mortem Felicis fuisse scedulam quandam ab eo editam sub specie interrogationis & responsionis. Ex Lugduno autem, quò eum relegatum puto à Karolo Magno anno DCCXCIX. post synodum Aquisgranensem, scriptam arbitror à Felice epistolam de fidei confessione ad Clerum & populum Vrgellensem, quæ edita est inter opera Alcuini. Diù ergo post depositionem suam superstes fuisse videtur Felix, nimirum usque ad initium imperij Ludovici Pij.

Divisionem Nestorii] Alcuinus in libro I. adversùs Felicem: *Nos non sequimur nec Nestorianam divisionem, qui propter duas naturas duas personas in Christo inserere voluit, nec Eutychetis confusionem, qui propter unam personam unam naturam in Christo intexere voluit. Ambo à catholica fide deviantes, impietate pares, quia fidem rectam non tenuerunt; sed errore impares, quia iste confundit, ille dividit.*

CAP. VIII.

Lassessere] Sic omnino codex vetus. pro quo Massonus ediderat *flacessere*. Et scribendum erat *lassescere*, veterem eámque optimam orthographiam sequendo. Sed voluimus exhibere bona fide lectionem veteris codicis. Alcuinus in libro primo adversùs Elipantum, loquens de diabolo: *Ille explorare volens, si filius Dei esset, quem esurire, sitire, & lassescere cernebat.*

CAP. XIV.

PAVLIANISTA] Ita codex manuſcriptus. Neque video quid cauſæ eſſe potuerit ut Maſſonus *Apollinariſtæ* ederet pro *Paulianiſtæ*. Nam diverſus fuit Apollinariſtarum error ab eo quem heic perſequitur Agobardus. Vide Prædeſtinatum lib. I. cap. XLIV. XLV.

CAP. XVIII.

DE SOLO ADOPTIONIS NOM.] Hinc itaque diſcimus, non intra Chriſti naturam ſubſtitiſſe Felicem, ſed aliis quoque erroribus implicitum fuiſſe; attamen ceteros illius errores non fuiſſe diſcuſſos in ſynodis, ſed ſolam hæreſim de adoptione filij Dei. Quod uſurpatum in Concilio Narbonenſi patet ex his verbis: *præſertim pro Felicis Vrgellitani peſtifero dogmate.* Neque enim aiunt, *propter dogmata Felicis*, ſed *pro dogmate*. Sanè ex Prologo Dungali confici poteſt Felicem eadem de imaginibus ſenſiſſe quæ & Claudius Taurinenſis ſentiebat. Hæc ſunt verba Dungali: *Cùm enim Dominus beatiſſimæ memoriæ Carolus, ferventiſſimus vigilantiſſimúſque catholicæ fidei tutor & propugnator, nequiſſimæ caput viperæ in magiſtro hujus erroris Felice, contra ſibilantis unitatem Eccleſiæ apoſtolicæ auctoritatis prævalida confregerit virga &c.* quod etiam colligi poteſt ex libro primo Ionæ Aurelianenſis adversùs eundem Claudium Taurinenſem. Vnde intelligas fruſtra eſſe Notatorem Concilij Eliberitani: qui ut Hiſpanos ſuos nunquam adversùs imagines iniquos fuiſſe oſtendat, contendit Felicem his opinionibus implicitũ non fuiſſe.

MVLTOTIES DE HOC CONVICTVS] Nimirum in Concilio Narbonenſi an. DCCLXXXVIII. in Ratiſbonenſi an. DCCXCII. Romæ apud Hadrianum Papam, in ſynodo Francofordienſi anno DCCXCIV. in Romana an. DCCXCIX. in Vrgellenſi & Aquiſgranenſi anno eodem. Vnde conſtat veriſſimum eſſe quod adnotat Agobardus, non ſolùm ter, aut quater, ſed multoties convictum fuiſſe Felicem.

EX INTIMO CORDIS SVI SENSV] Eventus ergo docuit falsò hæc ad Vrgellenſes ſuos ſcripſiſſe Felicem: *Ad univerſalem Eccleſiam Deo favente ex toto corde noſtro reverſi ſumus, non qualibet ſimulatione, ſeu velamine falſitatis, ſicut dudum, quod Deus ſcit, ſed, ut dixi, vera cordis credulitate & oris profeſſione.* Niſi ſi tum

ita verè ſentiebat Felix, poſtea verò mutavit.

CAP. XX.

CONFITERI] in MS. erat *conferi.* pro quo Maſſonus perperam edidit *conferri.* Nos, quia manifeſtum eſt legi debere *confiteri*, non dubitavimus quin reſpuenda eſſet emendatio Maſſoni.

SVA MORTE VIVIFICARET] Ex Sermone LXXV. in appendice Sermonum ſancti Auguſtini: *Hoc fecit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, ſua paupertate nos ditans, ſua humilitate nos ſublevans, ſua infirmitate nos ſanans, ſua morte nos vivificans.*

B. HIERONYMI SENTENTIAM] Sumptus eſt hic locus ex epiſtola VII. ad amicum ægrotum de viro perfecto, quæ edita eſt To. IX. operum Hieronymi. Verùm hanc epiſtolam non eſſe Hieronymi contendunt viri eruditi. Agobardus non dubitabat quin eſſet Hieronymi.

B. AVGVSTINVS] in libro nimirum de fide ad Petrum. Sed hunc librum non eſſe Auguſtini, ſed Fulgentij Ruſpenſis Epiſcopi, jam oſtenſum eſt à viris eruditis.

CAP. XXIII.

ADOPTARI IN FILIO] Ita codex vetus. Et manifeſtum eſt legitimam eſſe emendationem Maſſoni, qui edidit *in filium* Sed quia frequenter Agobardus peccat in regulas grammaticæ, ſic arbitrati ſumus, retinendos quoque iſtos errores, ob reverentiam viri.

CAP. XXIV.

SYMMACHI PAPÆ] in Apologetico ad Anaſtaſium Imperatorem. Sed paulò aliter legitur hic locus apud Symmachum, quàm apud Agobardum. Pro his enim verbis, *Ergo ille eſt minimus &c.* quæ Agobardus habet, ſic legitur in epiſtola Symmachi: *Ergo ille eſt minimus, qui ſic credit in Chriſtum, ſed & hujuſmodi in Chriſtum credit, qui in integrum Chriſtum credit &c.*

CAP. XXVI.

B. VIGILIVS] Thapſenſis in Africa Epiſcopus. Aſſentior enim lubens eruditiſſimo viro Petro Franciſco Chiffletio Preſbytero è Societate Ieſu: qui editis nuper ac vindicatis Vigilij hujuſce lucubrationibus, oſtendit eum fuiſſe Epiſcopum Thapſenſem, quæ ci-

vitas erat Africæ in provincia Byzacena. Vide Sirmondum in Notis ad Theodulfum pag. 277.

CAP. XXVII.

PROCVLVS CP. EPISCOPVS] in epiſtola ad Armenios, ex qua hunc quoque locum laudat Alcuinus in lib. IV. adversùs Felicem. *De qua ſententia*, inquit, *beatus Proclus Conſtantinopolitanus Epiſcopus in epiſtola ad Armenios ita ait: Apoſtolus dixit eum Chriſtum, ut oſtendat quia ſecundùm veritatem Deus factus eſt homo. Dixit eum qui eſt, ut eum ſine initio eſſe declaret. Dixit eum ſuper omnia, ut totius creaturæ dominum prædicet. Dixit eum benedictum, ut adoremus eum tanquam omnipotentem humiliter, nec ut conſervum calumniis appetamus.* Ceterùm hanc Procli ad Armenios epiſtolam approbavit Ioannes Antiochenus cum orientali Concilio; ut docet Facundus in libro I. pro defenſione trium Capitulorum cap. I. III. & lib. VIII. cap. I. qui & in lib. II. cap. II. docet ex Iuſtiniano eandem Procli epiſtolam ſuſceptam confirmatámque à Chalcedonenſi Concilio fuiſſe. Eandem epiſtolam laudat rurſum Alcuinus in libro II. adversùs Felicem, & Theodulfus Aurelianenſis ſub finem libri de Spiritu ſancto.

CAP. XXX.

IN EXPVGN. ACEPHALOR.] id eſt, in libro V. adversùs Eutychetem cap. VIII. ubi defendit ſynodum Chalcedonenſem. Acephali enim, ævo Iuſtiniani Auguſti, infenſi fuere decretis Concilij Chalcedonenſis. Acephali autem iidem cum Eutychianis, ut docet Facundus Hermianenſis in epiſtola quæ à Domno Luca Dacherio edita eſt. Quanquam illi non omnìno ſequebantur dogma Eutychetis; ideóque Semieutychianos vocat idem Facundus in libro I. pro defenſione trium capitulorum cap. V. & lib. IV. cap. III. Vide Sirmondum in Notis ad librum ſecundùm Facundi.

ET IDEO VNA PERSONA SVNT] id eſt, Chriſtus & Eccleſia. Sic lib. VI. Capitularium cap. CCCII. legitur: *Porrò Chriſtum & Eccleſiam, unam perſonam eſſe non neſcimus. Et ideo quæ Eccleſiæ ſunt, Chriſti ſunt; & quæ Eccleſiæ offeruntur, Chriſto offeruntur; & quæ ab Eccleſia ejus tolluntur, proculdubio Chriſto tolluntur.* Item capite CCCV. *Et quia Chriſtum & Eccleſiam unam perſonam eſſe veraciter agnoſcimus, quæcunque Ec-*

clesiæ sunt, *Christi sunt.* Quomodo autem hæc intelligenda sint, apertè explicat sanctus Papa Gregorius in libro XIX. Moralium in Iob. cap. XI. ubi hæc leguntur: *Quia Christum & Ecclesiam, unam esse personam crebrò jam diximus, illum videlicet hujus corporis caput, hanc autem illius capitis corpus &c.*

CAP. XXXVII.

CAPVT EST NOSTRVM] In MS. sic legitur, *caput est Xpm.* quod ita legi debet, *caput est Christum.* quo modo etiam editum est à Massono. Sed ipse in Erratis admonuit legi debere *nostrum.* Et sanè necessaria est ista emendatio. Itaque sic edi debere arbitrati sumus.

DE VNITATE CHRISTI] Massonus edidit, *& propterea de divinitate Christi &c.* nullo admodum sensu. In MS. legitur, *& propterea divinitate Christi &c.* ex quo nos effecimus *de unitate.* Sic enim postulat sensus, ut manifestum est.

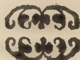
CAP. XLI.

B. AVITVS] Viennensis Episcopus. Vide Sirmondum in Notis ad epistolam XXVIII. Aviti, ubi hunc quoque Agobardi locum laudat. Sed hic Aviti locus paulò aliter legitur in editione Sirmondi, quàm apud Agobardum. Editio autem Agobardi congruit cum codice MS. qui extat penes clariss. virum Petrum Marnæsium Senatorem Gratianopolitanum.

EX EO QVOD PRÆMISIT] Aut periit Aviti opus, in quo fragmenta isthæc connexa erant; aut fatendum est, Agobardum memoria lapsum esse. Prius enim fragmentum sumptum est ex epistola secunda Aviti, posterius verò ex XXVIII.

CAP. XLIII.

FIDENTIVS] Fortassis intelligit Fidentium Episcopum & martyrem, cujus mentio extat in Sermone XXX. Augustini, inter eos quos Sirmondus edidit.

AD LIBRVM

DE INSOLENTIA IVDÆORVM.

AD EVND. IMP. DE INS.] Is est omnino libri istius titulus in veteri codice, quem visum est retineri debere. Sed hunc librum, seu veriùs epistolam, non divisimus in capita, quia id epistolæ brevitas non patiebatur.

INNOTESCENS] id est, indicans, insinuans. activa significatione, ut tum solebat. Sic in Præceptis Regum, & in libris Capitularium: *Ille innotuit nobis*, id est, significavit. Quin & sanctus Papa Gregorius sic usurpavit pluribus in locis, ac nominatim lib. II. Indict. XI. epist. LXXXVII. lib. III. Indict. XII. epist. II. & alibi pluries.

GERRICVS] *Capis prælatus* in vita Ludovici Pij: in qua scriptum est eum anno DCCCXIII. missum ex Aquitania in Germaniam fuisse à Ludovico ad Karolum Magnum, ut eum *pro quibusdam necessariis consuleret.*

FREDERICVS] Missus Dominicus, ut docet Agobardus. idem fortasse qui post Ludovici Pij mortem adhæsit Lothario, ab eóque missus est ad Ludovicum & Karolum Lotharij fratres. quod scribit Nithardus extremo libro secundo. In Capitulis quoque Karoli Calvi Tit. XLIII. cap. XVII. extat mentio cujusdam magnatis, nomine Fredrici, qui fortassis idem quoque est cum hoc Frederico.

EVRARDVS] idem fortassis qui Eberardus vocatur in Annalibus Eginhardi, fuítque Magister Pincernarum Karoli Magni, ab eo missus anno DCCLXXXI. ad Thassilonem Ducem Bajoariæ.

MISSI VESTRI] id est, Legati; qui vulgò tum Missi Dominici vocabantur, quòd à Principe mitterentur. *Missi ergo Dominici dicebantur*, inquit Sirmondus in Notis ad Capitula Karoli Calvi, *quos Princeps extra ordinem in diversas regni partes ad justitias faciendas (sic enim loquebantur) cum amplissima potestate dirigebat.*

PER-

PERSECVTIONIS ADV. ECCL.] non quidem novæ alicujus persecutionis, ne quem heic fallat obscurum scribendi genus, sed veteris persecutionis quæ per trecentos circiter annos afflixit Ecclesiam, in initiis Christianismi.

INDICVLVM] Sic tum vulgò vocabant diploma Principis, quod in præsens dabatur. Nam quæ in futurum, Præcepta vocabantur. Inde in Formulis Marculfi, *Indiculus Regis ad Episcopum ut alium benedicat.* Et in vita Desiderij Episcopi Cadurcensis: *Indiculus Dagoberti Regis ad Sulpitium Episcopum*, Biturigensem videlicet, adeóque Metropolitanum Episcopi Cadurcensis, ut Desiderium, cui Rex episcopatum dederat, quamprimùm ordinet. Et alibi pluries. Interdum tamen Indiculus accipitur pro Edicto. ut apud Gregorium Turonensem lib. v. cap. XLV. *Per idem tempus Chilpericus Rex scripsit Indiculum, ut sancta Trinitas non in personarum distinctione, sed tantùm Deus nominaretur.*

VICE COMITIS] Nam quia Comitatus committebantur viris magnæ dignitatis, quíque raró discedebant à latere Principis, illi in pagis sibi commissis viros instituebant, qui vice sua populos regerent. unde dicti Vicecomites. Sicut nostra tempestate videmus Cardinalem Nepotem Summi Pontificis, Legatum semper esse Avenionensem; ejus verò loco constitutum apud Avenionem Prælatum quempiam, qui vices illic Legati gerit, Vicelegatum ob hoc dictum.

TRACTORIAM STIPENDIALEM] id est, epistolam, cujus beneficio Missi suscipiebantur, & conjectum accipiebant, id est, pensitationem & tributum, quod ab iis hauddubiè exigebatur quorum causa Legati mittebantur. In Tractoriis porrò adnotari solebat, quantum cuique Misso pro ejus conditione suppeditari oporteret. ideóque Tractoriam stipendialem vocat Agobardus. Vide quæ anno superiore diximus in Notis ad epistolam LXIII. Lupi Ferrariensis.

CAPITVLARIA SANCTIONVM] id est, Instructiones Missis datæ in causa Iudæorum, quæ valde favorabiles erant Iudæis, & iniquæ adversùm Christianos. Ea de causa Agobardus, cui Ludovici pietas perspecta erat, adduci non potest ut credat ea capitula esse vera.

NANTVADENSIVM MONACHORVM] in

finibus Lugdunensium, vulgò Nantua. Hugo Flaviniacensis in Chronico: *Imperator ergo Carolus cognomento Calvus anno Dom. Incarn.* DCCCLXXVII. *Ind.* XI. *vita functus est pridie Nonas Octobris in finibus Lugdunensium, & sepultus Nantoade in monasterio sanctorum Petri & Pauli. Sed monitione angelica translatus Parisius, ad sanctum Dionysium regaliter tumulatur.* Chronicon sancti Benigni Divionensis & Chronicon Besuense: *Carolus verò Galliam reversus, atque fines Lugdunensium pertingens, ibidem vita functus est, atque in monasterio Apostolorum Petri & Pauli conditus, loco qui dicitur Nantoide à multitudine aquarum ibi confluentium. Postmodum per admonitionem angelicam inde translatus Parisius, in Ecclesia sancti Dionysij regali sepultura est tumulatus.* Itaque in Præcepto Ludovici Balbi Regis pro Ecclesia Lugdunensi, cujus partem edidit Severtius, Nantoadense monasterium dicitur esse in pago Lugdunensi. Hodie tamen est extra regnum Franciæ, in ditione Ducis Sabaudiæ, media ferè via Lugdunum inter & Genevam, in Comitatu Beugij.

MANCIPIA EIS CHRISTIANA NON VENDERENT] Nihil heic peccaverat Agobardus. Nam istud ipsum decretum antea fuerat à Karolo Magno & Ludovico Pio. Lib. VI. Capitular. cap. CXVII. *Placuit ne Iudæis mancipia deserviant vel adhæreant Christiana.* & cap. CCCXVIII. *Præcipimus generaliter omnibus, ut mancipia Christiana Paganis vel Iudæis non tradantur.* Et præcesserat Constantini Magni lex, cujus meminit Eusebius in libro IV. de vita ejus cap. XXVII. Itémque Honorij Theodosiique AA. Constitutio, quæ extat in Codice Theodosiano: *Christiana mancipia Iudæorum nemo audeat comparare. Nefas enim æstimamus religiosissimos famulos impiissimorum emptorum inquinari dominio.* Item Valentinianus Aug. in Appendice Codicis Theodosiani: *Iudæis quoque vel Paganis causas agendi vel militandi licentiam denegamus. Quibus Christianæ legis nolumus servire personas, ne occasione dominij sectam venerandæ religionis immutent.* Vide S. Gregorium Papam lib. II. epist. LXXV. LXXVI. lib. III. ep. XXI. & lib. XII. ep. XVIII. Ivonem Carn. par. I. cap. CCLXXXI. & seq. & par. XIII. cap. XCVIII. Collectionem Bernardi Papiensis lib. V. Tit. V. Innocentium Ciro-

nium in Quintam Compilationem lib. v. Tit. III. & Decretales Gregorij IX. lib. v. Tit. VI.

AD HISPANIAS] ubi regnabant Sarraceni, portio Iudæorum. Quam ob causam Bodo Diaconus Palatij Ludovici Pij, (ad quem tum Subdiaconum extat, ut opinor, epigramma Vvalafridi Strabonis) cùm se vertisset ad Iudæos, in Hispaniam commigravit ex Gallia, ad Sarracenos nimirum; ut diximus in Notis ad Lupum Ferrariensem pag. 348. 534. Ex eo autem constat hunc Bodonem fuisse oriundum ex ea regni Francici parte quæ Karolo Calvo cessit, quòd cùm ipse adversùm Christianos in Hispania commorantes atrociter sæviret, ut eos cogeret ad deserendam fidem Christianam, ij ad Karolum Regem & Episcopos in regno ejus constitutos lacrymabilem epistolam miserunt, orantes *ut memoratus apostata reposceretur, ne diutiùs Christianis illic versantibus aut impedimento aut neci foret*; ut tradit auctor Annalium S. Bertini ad an. DCCCXLVII.

DEGLVBATAS] Ita vetus codex. pro quo Massonus edidit *delibatas*.

SI ALIQVIS HOMO] Fragmentum est orationis quam Agobardus Lugduni habuit adversùm Iudæos, usque ad illa verba, *humani esse debeamus*.

SENIORI] id est, domino. vernaculâ linguâ, *Seigneur*. Vide Hier. Bignonij Notas ad Marculfum pag. 443. 458. & Davidis Blondelli Dissertationem de jure plebis in regimine ecclesiastico pag. 49.

DIVITIIS EORVM] id est, Iudæorum. Hæc fama semper comitata est Iudæos, ex quo Christiani prævalere cœperunt. Nam adnotat etiam Albertus Krantzius lib. VIII. Metrop. Salisburg. cap. XXIII. eos summas ubique opes comparasse. Anno M.XCVIII. cùm Iudæi ex Bohemia in Poloniam & Pannoniam divitias suas furtim auferrent, ejúsque fugæ rumor ad Ducem Brecislaum pervenisset, ille retineri eos jussit, thesaurósque eorum applicari fisco. Addit verò Cosmas Pragensis, qui hæc tradit: *O quantum pecuniæ miseris Iudæis est illa die sublatum! Nec ex succensa Troja tantum divitiarum in Euboico littore fuit collatum*. Vnde & ætate quoque nostra, quoties dicere volumus quempiam esse valde divitem, ita dicere solemus, *Dives est ac unus è Iudæis, Il est riche comme un Iuif*. atque id quidem obti-

net etiam ubi Iudæi noti non ſunt niſi de nomine.

PROPTER PATRIARCHAS] Abrahamum videlicet, Iacobum, & ceteros veteris teſtamenti Patres, & ob hoc, Iudæorum Patriarchas. Neque enim intelligendus eſt hic locus de Patriarchis Iudæorum per varias provincias diſtractorum. Illi enim deſierant anno CDXXIX. ut Marca obſervavit in libro primò de Concordia cap. III. §. V.

NOVAS SYNAGOGAS] Indignatur Agobardus, quòd Iudæis tum liceret novas ſynagogas extruere, velut in contumeliam Chriſtianæ religionis. Id verò ait eſſe contra legem. Ea autem extat in Codice Theodoſiano l. 83. Tit. *De his qui ſuper religione contendunt*, ubi Honorius & Theodoſius AA. ſic decernunt : *Quæ nuper de Iudæis & ſynagogis eorum ſtatuimus, firma permaneant. ſcilicet ut nec novas unquam ſynagogas permittantur extruere, nec auferendas ſibi veteres pertimeſcant.* Hujus legis mentio extat apud ſanctum Gregorium lib. VII. Indict. II. epiſt. V. *Quia ſicut*, inquit, *legalis diffinitio Iudæos novas non patitur erigere ſynagogas, ita quoque eos ſine inquietudine veteres habere permittit.* Ejuſdem legis meminit iterum in epiſtola LVIII. ejuſdem libri. Ad eam quoque legem reſpexiſſe videtur Alexander III. dum hæc ſcriberet : *Iudæos de novo conſtruere ſynagogas, ubi eas non habuerunt, pati non debes. Verùm ſi antiquæ corruerint, vel ruinam minantur, ut reædificent poteris æquanimiter tolerare, non autem ut eas exaltent, aut ampliores aut pretioſiores faciant quàm antea fuiſſe noſcuntur; qui utique pro magno debent habere quòd in veteribus ſynagogis & ſuis obſervantiis tolerantur.*

MERCATA IN SABBATIS] Antiquum ergo eſt, quòd mercata fiunt in die Sabbati. Tum paulò pòſt rationem hujus inſtituti affert Agobardus. Nimirum, ut coëmptis eo die neceſſariis, poſtridie liberiùs Chriſtiani Deo ſervirent. Nam per totum diem, quoties feſtus erat, antiqui Chriſtiani vacabant orationi; ut patet ex Facundo Hermianenſi in præfatione librorum quos edidit pro defenſione trium Capitulorum. *Vix mihi ſeptem dierum*, inquit, *induciæ datæ ſunt, in quibus erant etiam duo feſti.* Præclarè igitur Ioannes Monlucius Epiſcopus Valentinus in libro de reformatione Cle-

ri Valentini & Dienfis cap. XXXV. *Non enim dies illos majores nostri ociosos ideo esse voluerunt, ut in his nihil ageremus, & tantùm planè cessaremus; sed festorum ratio præcipuè in Christianis cessationem habet laborum & operum, ut sacra his diebus adeat populus, cultus Deo honoréſque ac preces adhibeat, concionibus, publicis Ecclesiæ precibus, & votis adsit assiduus. Ob eas igitur nos causas ediximus, ut dies dominicos, & alios, qui in catalogo nostro enumerantur, accuratè omnes in nostris diœcesibus agant, & religiosè; atque in primis curent ne his diebus ullæ ludorum, fabularum, & aliorum id genus ludicrorum coïtiones fiant.* Tum ad probationem hujus capitis inter cetera adfert decretum Concilij provincialis Coloniensis, quod sic habet: *Diligenter quoque populus admonendus est, cur feriæ, & potissimùm dies dominicus, qui à temporibus Apostolorum in Ecclesia Dei semper celebris fuit, instituta sint. Nempe ut tum in unum omnes pariter convenirent ad audiendum verbum Domini, ad audiendum quoque sacrum, & communicandum; breviter, ad vacandum Deo soli; ut dies illa tantùm orationibus, hymnis, psalmis, & canticis spiritualibus transigatur. Hoc enim est sanctificare sabbathum.* Atque utinam hæc intelligerent Christiani nostrorum temporum, qui hæc omnia publicè nunc agunt quæ synodus Coloniensis & Ioannes Monlucius fieri à Christianis prohibuerunt. Nimirum refrigescente in dies caritate, superabundat iniquitas; ut futurum prædixit Christus Iesus in Evangelio secundùm Matthæum.

TAM REGES] Regimen Ecclesiæ Gallicanæ dividit inter Reges & Episcopos. Ecclesia enim Principibus commissa est ad regendum; ut ait Karolus Magnus in præfatione librorum de non adorandis imaginibus, itémque synodus habita apud Theodonis-villam anno DCCCXLIX. can. I. Vnde & Episcopi in synodo Parisiensi congregati anno DCCCXXIV. scribentes ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, aiunt ipsos Principes universam sanctam Dei Ecclesiam Domino dispensante & committente gubernare. Et Ludovicus Pius ad Romanum Pontificem scribens, Spiritum sanctum sibi Ludovico datum esse ait. Sed nihil apertius, nihil Agobardicæ sententiæ congruentius, quàm quod aiunt Episcopi in canone II. ejusdem Concilij apud Theo-

donis-villam. *Quia bene noſtis*, inquiunt, *ab illo, qui ſolus meritò & Rex & Sacerdos fieri potuit, ita Eccleſiam diſpoſitam eſſe, ut Pontificali auctoritate & Regali poteſtate gubernetur.* Vide Marcam in libro ſecundo de Concordia cap. primo.

CVM CONFRATRIBVS CONTVLIMVS] id eſt, cum Epiſcopis. Hinc itaque confici poſſe puto ſequentem epiſtolam fuiſſe ſcriptam è ſynodo quapiam, cui interfuerit Agobardus. quod indicare videtur epiſtola illa, quæ nomine trium Epiſcoporum ſcripta eſt, & ab Agobardo ſimul miſſa ad Imperatorem Ludovicum Pium. Fieri quippe poteſt ut hi tres Epiſcopi ſcripſerint nomine totius ſynodi, Agobardóque demandata cura ſit mittendi epiſtolam ſynodicam ad Principem. quod ille præſtare noluit, quin relationem quoque ſuam adjungeret. Et fortaſſis iſtud peractum eſt in ſynodo quæ anno DCCCXXIX. celebrata eſt apud Lugdunum, cui Agobardus & Bernardus interfuerunt.

CORDOBA] ſive Corduba; quæ Sarracenorum in Hiſpania ſedes erat, ut docet Lucas Tudenſis. quod etiam colligi poteſt ex epiſtola Eulogij Cordubenſis ad Vviliesindum Epiſcopum Pampilonenſem.

AD LIBRVM
DE IVDAICIS SVPERSTITIONIBVS.

EPISTOLA AGOB.] Titulus iſte ſumptus eſt ex veteri codice. nec aliquid cauſæ eſſe potuit quòd omitti debuerit in editione Pap. Maſſoni.

BERNARDI] Viennenſis Archiepiſcopi: ad quem extant Paſchalis I. & Eugenij II. Romanorum Pontificum epiſtolæ, quæ editæ ſunt in Tomo IX. Cardinalis Baronij. Anno dein DCCCXXXIII. cùm Lotharius Auguſtus rebellaret adversùs Ludovicum Pium, plurimóſque Epiſcopos in partes ſuas traxiſſet, & in his Agobardum, Bernardus quoque Viennenſis in partes tranſgreſſus eſt; adeóque prævaluit factio Lotharij, ut Ludovicus imperio dejectus fuerit & in carcere concluſus. Reſtituto demum Ludovico, Agobardus & Bernardus ſedibus ſuis pulſi ſunt, ob eam

perfidiam. Agobardus quidem, quòd adesse distulerit in conventu apud Theodonis-villam, quum ter fuisset evocatus. Bernardus verò, quòd post exhibitam præsentiam suam in eo conventu, rursum perfugerit in Italiam ad Lotharium. Causa autem illa Agobardi & Bernardi retractata est in conventu Stramiacensi, haud procul Lugduno, anno DCCCXXXVI. ut docet auctor vitæ Ludovici Pij: *in quo causam*, inquit, *Ecclesiarum Lugdunensis atque Viennensis vacantium ventilari fecit, eò quòd Episcopi dudum illarum, Agobardus quidem jussus ad rationem non venerit reddendam; Bernardus autem Viennensis affuerit quidem, sed rursus fugam inierit. Sed hac quidem res imperfecta remansit, propter absentiam, ut prædictum est, Episcoporum,* Itaque supersederi placuit judicio, quòd nemo absens & inauditus sit damnandus. Interim illi in gratiam rediere cum Ludovico, eo nimirum tempore quo Lotharius patri reconciliatus est. Túncque sedem suam uterque recepit, ut docet Ado Viennensis.

EAOF] Ita disertè codex manuscriptus. tametsi in codice quoque MS. disertè scriptum sit paulò pòst EAOR. Sed verior hauddubiè est prior scriptio. Eaof enim illum haud alium esse puto quàm eum qui Faova nominatur in Chronico Besuensi, Episcopúsque fuit Cabillonensis anno DCCCXX. eodem nimirum tempore quo Lugdunensem Ecclesiam regebat Agobardus, subscripsítque circa annum DCCCXXXIV. Privilegio Aldrici Archiepiscopi Senonensis pro monasterio sancti Remigij, ubi vocatur Fova, *To. 2. Spicilegij pag.* 584. Et apud Hincmarum in posteriori opere adversùs Gothescalcum cap. XXXVI. inter Episcopos qui Ebbonem damnarunt recensetur *Favo Episcopus*, id est, hic noster Cabillonensis. *Faova* autem, *Fova*, & *Favo* scribi potuit perperam pro *Eaof*, facili amanuensium errore, ut nemo non videt, cùm litera E parum differat à litera F. Nam quòd *Faova* scriptum est, non *Faof*; istud quemquam remorari non debet. Litera enim F interdum usurpabatur à veteribus librariis loco literæ V. Sic Fulradus Abbas S. Dionysij, Summúsque Capellanus & Consiliarius Pippini Regis, Vvolradus vocatur in epistola Stephani III. Papæ ad Pippinum apud Baronium ad annum DCCLVI. cùm tamen certum

ſit nomen ipſi fuiſſe Fulrado, & in editione ejuſdem epiſtolæ quæ extat in Codice Carolino Tit. VIII. diſertè ſcriptum ſit, *præcurrente induſtria Deo amabilis viri Folradi, tui fidelis*. Sic Fulda monaſterium ſancti Bonifacij, Volda nuncupatur in Narratione Clericorum Remenſium de depoſitione Ebbonis: *Iuſſit eum deduci ſub cuſtodia ad Voldam monaſterium S. Bonifacij.* Et Vulda in ſynodo Remenſi adversùs Arnulfum cap. XXIII. *Ebonem quoque Remorum Archiepiſcopum idem molientem, per Rothadum Sueſſonicum & Erchenradum Pariſiorum Epiſcopum in Vuldenſi monaſterio pro ſimilibus ſimilia ſuſtinuiſſe.* Sic in Chronico Hildensheimenſi ad annum M. XCIII. Vratiſlaus Dux Bohemiæ vocatur Fratiſlaus. Neque dubito, quin, ſi quis operam in hoc ponere velit, multò plura exempla ſit reperturus. Porrò errat Papirius Maſſonus, qui in Synopſi operum Agobardi exiſtimat heic pro *Eaor*, legi debere *Ebon*.

CAP. I.

PRÆMISSA SCEDVLA] in epiſtola nimirum Agobardi, quæ miſſa eſt cum litteris Epiſcoporum Agobardi, Bernardi, & Eaof.

EXTREMITAS NOSTRA] id eſt, vilitas. Extremos hominum ſe dicunt viri modeſtiſſimi; quemadmodum Paulus ſe vocat omnium peripſema, & minimum Apoſtolorum, exiſtimans ſe non eſſe dignum qui vocetur Apoſtolus. Sic Ionas Aurelianenſis Epiſcopus in epiſtola ad Pippinum Aquitaniæ Regem: *Meam extremitatem apud ſerenitatem veſtram aſtu diabolico diffamaverunt.* Idem in epiſtola ad Matfredum: *Meam extremitatem commonefeciſti.* Sic enim legendum, non *extrenuitatem*, ut rectè illic monuit V. C. Lucas Dacherius. Sic in Privilegio Landerici Epiſcopi Pariſienſis pro monaſterio ſancti Dionyſij: *Dominus glorioſiſſimus Cludovicus Francorum Rex, divino irradiatus lumine, religioſa petitione humilitatis noſtræ extremitatem popoſcit &c.*

COMPARATVS] id eſt, emptus.

CAP. II.

VITA EIVS] nimirum Hilarij Pictavienſis Epiſcopi. Sed hæc non extant in ea quæ Fortunati nomine hodie circumfertur. Itaque tum alia ſancti Hilarij vi-

ta terebatur manibus hominum.

LVCVS VALENTINIANOR.] Integrum hunc locum ex vita ſancti Ambroſij à Paulino ſcripta retulit Agobardus. Rhabanus verò, quum ſcriberet adversùs Iudæos, ſatis habuit referre de incendio ſynagogæ. ideóque omiſit quæcunque narrantur de incenſo Valentinianorum fano. Nam & Ambroſius in epiſtola XXIX. memorat poſtremum illud incendium, ad Imperatorem Theodoſium ſcribens. *Vindicabitur etiam,* inquit, *Valentinianorum fanum incenſum? Quid eſt enim niſi fanum, in quo eſt conventus Gentilium? Licèt Gentiles duodecim deos appellent, iſti triginta & duos æonas colant, quos appellant deos.* De hoc Valentinianorum errore vide Tertullianum in libro de præſcriptionibus hæreticorum cap. XXXIII. qui & peculiarem adversùs eos librum edidit.

SOLITAM PRO EO INTERCESSIONEM] id eſt, pro Imperatore. Solebant enim Principis nomen recitare inter myſteria. Tertullianus cap. XXX. Apologetici: *Nos enim pro ſalute Imperatorum Deum invocamus æternum.* Infrà: *Oramus pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæſaris vota ſunt.* Et paulò pòſt, iſtud præceptum eſſe Chriſtianis docet auctoritate B. Pauli in epiſtola prima ad Timotheum. Neque tum videbatur neceſſarium ut nomen Imperatoris inter myſteria proferretur, quòd uni tantùm pareret orbis univerſus, adhúcque in Eccleſia perſeveraret ſancta illa veterum Chriſtianorum ſimplicitas. At poſtea quàm dividi orbis cœpit, próque innocentia & ſimplicitate fraus & dolus irrepere cœperunt inter Chriſtianos, dubiúmque ob eas cauſas eſſe potuit pro quonam Rege ſacerdos oraret, ſi nomen Principis taceretur, verbíſque tantùm generalibus pro eo oraret Eccleſia; tum verò neceſſarium viſum eſt ut nomen Principis recitaretur, quò fraudibus iretur obviam, intelligeréntque populi eam eſſe mentem Eccleſiæ, ex divino præcepto & apoſtolica traditione deſcendentem, ut illi Regi, qui tum imperitaret, fidem ſuam ſanctam illibatámque ſervarent, vitámque ei prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, & cetera quæcunque ho-

minis & Regis vota sunt, precarentur, Itaque in libro Sacramentorum, qui Gregorio Magno tribui solet, disertè præcipitur ut nomen Regis pronuntietur inter mysteria: *Vna cum famulo tuo Papa nostro ill. & Rege nostro ill. & omnibus orthodoxis atque catholicæ & apostolicæ fidei cultoribus.* Et proferri quidem possent varia exempla hujus moris. Sed, omissis ceteris, ab ætate nostra sumemus exemplum. Cùm ante hos viginti annos Catalani se justis iisque necessariis de causis in fidem ac clientelam Ludovici XIII. Francorum Regis contulissent, ejúsque se dominio volentes lubentésque subjecissent; manebat tamen adhuc in quorundam pectoribus insitum in Gallos odium, & occulta in Hispanos inclinatio. Horum ergo affectibus utebantur Hispani ad turbandum Cataloniæ statum. Sed opportunum in primis valdéque utile visum est, abuti monachorum virtutibus, ad quos tum in iis regionibus delapsa erat omnis ferè cura sacrarum concionum; quòd id genus hominum plurimum auctoritatis habeat apud plebem, præcipuè verò apud Catalanos, gentem religiosissimam. Ea tempestate vir illustrissimus Petrus de Marca, qui Tolosatium dein & Parisiensium Archiepiscopus fuit, in Cataloniam missus est cum amplissima potestate, ut provinciam recenter ad nos versam prudentia & sapientia ac ceteris bonis artibus, quibus plurimùm valebat, Regi Christianissimo teneret, imperióque Francico parere assuefaceret. Hic ergo cùm Barcinonem pervenisset, déque his rebus fuisset admonitus, Rectores monasteriorum illius urbis, quos Provinciales aut Superiores vocant, in suas ædes evocavit Idibus Iulij anni M. DC. XLIV. habitáque ad illos Latina oratione de meritis Ludovici XIII. Regis ejusque filij nunc regnantis in Cataloniam, déque fide quæ Principi debetur, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam, ut ait Apostolus, quatuor eis capita proposuit ab universis per provinciam monachis observanda, quorum unum fuit istud: *Tertium quod à vobis exigo, illud est, ut inter Missarum solennia, juxta D. Pauli præceptum, antiquorum Patrum traditionem jam ab ipso Tertulliano testatam, ipsiúsque Missalis Romani contextum, Regis Christianissimi specialis & expressa ab omnibus sacerdotibus fiat commemoratio; ita ut*

non tantùm Regis mentio generaliter injiciatur, ſed Ludovici nomen diſertè exprimatur, quemadmodum exigit uſus Eccleſiæ quotidianus; ne alioqui ſuſpicio inde naſcatur, aliud animo geri, aliud verbis ſimulari. Poſtremo loco admonuit, non defuturos officio ſuo magiſtratus regios, ſi quid in hoc peccarent monachi. Sed ne pœnę viderentur conſtitutę tantùm adversùs monachos, ac ſi de ijs ſolis ſuſpicio eſſet, literas deinde ad uniuſcujuſque diœceſeos Vicarios generales dedit, in quibus eadem mandata continebantur. Extat autem epiſtola ejus ad Vicarios generales diœceſeos Helenenſis, in qua ſic ſcriptum eſt: *In Orationibus quoque quæ pro ſalute Regis inter Miſſarum ſolennia recitantur, Ludovici nomen diſertè & ſpecialiter exprimant.* Ceterùm adversùs hanc orationem Marcæ, puerilem admodum declamatiunculam eodem anno Tarracone edidit frater Petrus Moliner Trinitarius Magiſter, Theologiæ Doctor ac veſpertinus Cathedraticus in Ilerdenſi Licæo. His enim ſe titulis ornavit homo opinione ſua doctus & eloquens; ſed, quantum ex ipſius declamatiuncula colligi poteſt, Muſis non tam inviſus, quàm ignotus.

CAP. IV.

CVM ALIIS VIGINTI] in ſynodo nimirum Epaonenſi, quæ anno DXVII. habita eſt, pręſide Avito Epiſcopo Viennenſi. Sed heic Agobardus XXIV. tantùm Epiſcopos ei ſynodo adfuiſſe docet, cùm tamen XXV. reperiantur in vulgatis editionibus. Niſi ſi numerum rotundum ponere voluit. quod facilè crediderim. De loco porrò ubi habita eſt ſynodus illa, non una eſt omnium ſententia, eáque res in diverſum traxit ingenia hominum eruditorum. Sed neque ego velim dirimere eam litem. Ceterùm ſilere non debeo vidiſſe me nuper vetuſtum codicem MS. epiſtolarum Aviti, & in his etiam eſſe epiſtolam ad Quintianum Epiſcopum, quam Sirmondus aliíque poſt eum exiſtimant eſſe Tractoriam ad Epiſcopos provincię Viennenſis ut ad ſynodum veniant Epaonenſem. Et omnino Epaonis nomen deeſt in eo codice, ubi locus de Concilio congregando ſic habet: *Idcirco cunctos ſimul poſcimus fratres, ut Deo favente octavo Iduum Septembrium die in parochia epiſcopatus veſtri medius atque oportunus locus electus eſt, ſicut & tempus &c.* Ex quo loco, licèt valde corrupto,

colligi fortaſſe poterit ſedes Epaonis, ut quę fuerit in confinio nonnullarum diœceſeon regni Burgundionum, cùm Avitus dicat medium eſſe epiſcopatus Quintiani. quem Quintianum, ut hoc obiter dicam, ab Epiſcopo Arvernorum eſſe diverſum, cathedrámque aliquam nobis ignotam tenuiſſe in regno Burgundico, atque fortean in provincia Viennenſi, planè perſuaſum habeo.

ITA INTER CETERA STATVERVNT] Sic etiam Rhabanus in cap. LV. libri adversùs Iudęos. Quem librum, ut in hoc promam meam ſententiam, ex hac Epiſcoporum epiſtola delibatum eſſe ſatis conſtat. Nam cùm illa, uti ſuprà diximus, è ſynodo quapiam miſſa eſſet, adeóque publicę auctoritatis robur haberet, per manus hominum volitare debuit, ut intelligerent omnes quęnam eſſet in hoc Epiſcoporum tractus Lugdunenſis ſententia. Vnde cùm poſtea in manus Rhabani perveniſſet, atque illi data eſſet occaſio ſcribendi adversùm Iudęos, lucubrationem ſuam delibavit ex epiſtola illa ſynodica. Sic enim exiſtimamus. Certè & obſervationes & auctoritates veterum eaſdem profert, & ijſdem utplurimùm verbis, quibus utuntur Epiſcopi ad Imperatorem Ludovicum Pium ſcribentes.

CAP. V.

XXXV. EPISCOPIS] in ſynodo Agathenſi habita anno DVI. ſub Cęſario Arelatenſi. De qua ſynodo nos pluribus agemus in Notis ad Ruricium Lemovicenſem; nonnulláſque obſervationes adferemus, quę fortaſſis indignę non erunt eruditorum hominum curioſitate. Vide Rhabanum in libro contra Iudęos cap. LVI.

CAP. VI.

ITA DEFINIERVNT] in ſynodo Matiſconenſi prima, quę anno DLXXXI. habita eſt, pręſide Priſco Lugdunenſi Epiſcopo. Vide Rhabanum cap. LVII. ejuſdem libri.

EDICTVM CHILDEBERTI] Mirum videri poteſt, cur Patres ſynodi Matiſconenſis utantur lege Childeberti adversùm Iudęos, cùm potior apud illos eſſe debuiſſe videatur auctoritas Concilij III. Aurelianenſis, in quo illud ipſum ſtatutum eſt quod Edicto Childeberti Regis continebatur. Nam canonem Aurelianenſem ne verbo quidem nominant. Et tamen non

adeo vetus erat memoria illius Concilij, ut non etiam ſupereſſe potuerint qui in eo prȩſentes fuiſſent. Itaque videtur hinc elici, non antè vim legis habuiſſe canones Conciliorum, quàm à Principe confirmati fuiſſent. Hȩc autem confirmatio fiebat per Edictum publicum. Et quia promptior eſt executio Conſtitutionum principalium, prȩcipuè apud magiſtratus, quorum curȩ commiſſa eſt legum tuitio & executio; ideo Patres Matiſconenſes, quò magiſtratuum favorem ſibi concilient, decernere ſe profitentur juxta Edictum Childeberti Regis, atque interim ea ratione factum Principis approbant. Ceterùm hunc Concilij Aurelianenſis canonem deſcribet infrà Agobardus in capite ſeptimo hujus libri.

CAP. VII.

SANCTVS LVPVS] Lugdunenſis Epiſcopus, qui Concilio Aurelianenſi III. prȩfuit anno DXXXVIII. Errat enim Rhabanus, cùm hunc ex Agobardo locum deſcribens, Lupum illum ait fuiſſe Trecaſſenorum Epiſcopum. Sic enim ait in capite LVIII. libri adversùm Iudȩos: *Sanctus Lupus Trecaſſenorum Epiſcopus, & cum eo alij* XXIV. *Epiſcopi, vel vicarij Epiſcoporum &c.* Nam Lupus Tricaſſium Epiſcopus mortuus erat diù antè quàm ſynodus illa Aurelianenſis haberetur.

CAP. IX.

ECCLESIASTICA STATVTA] Rectè admonent Epiſcopi, eccleſiaſtica ſtatuta eſſe firmanda per acta apoſtolica, id eſt, regulas eccleſiaſticas non poſſe videri ȩquas, niſi conſtet eas congruere traditioni. Quare non injuria adnotatum eſt ab optimo Mȩcenate meo in libro V. de Concordia Sacerdotij & Imperij cap. IX. §. III. quȩcunque olim apud ſynodos proferebantur, ab ijs non ſimpliciter, ſed cum inquiſitione approbari ſolita; nempe ſi congruerent cum expoſitione & doctrina Patrum. Quare, ut idem auctor ait in capite octavo ejuſdem libri, illud olim anxiè in ſynodis diſquirebatur, an nova cujuſpiam Pontificis Romani epiſtola cum Scripturis & Canonibus congrueret; ut ita demum auctoritate illius omnes tenerentur, atque duobus veluti vinculis in fide confirmati eſſent, definitione Pontificis, & declaratione ſynodi. hunc eſſe Marciani Aug. ſenſum, cùm ſcripſit illa quæ

à Leone I. Papa secundùm ecclesiasticos canones definirentur, à synodo declaratum iri.

NOVA PER VETERA] Nam *cùm*, ut illic Marca scribit, *semel traditæ fidei hærendum sit, ut docet Iudas Apostolus; hinc sequitur eam esse fidei Christianæ rationem, ut vetera eruantur, non autem nova condantur; quemadmodum rectè monuit Vincentius Lirinensis.* Sic Claudius Imp. aiebat apud Tacitum in libro XI. Annalium: *Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. Inveterascet hoc quoque; & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.*

CAP. X.

RAB ACHIBAS] In codice regio scriptum est *Barachibas.* pro quo Massonus edidit *Barachias.* Sed apud Hieronymum, cujus est hic locus, legitur *Rab Akibas.* Pro quo nos, ne scripturam vetusti codicis desereremus, edidimus *Rab Achibas.* Et irrepserat error ex transpositione literarum.

HILLEL] Vir fuit magni nominis, è cujus schola prodierunt octuaginta viri magni: quorum clariores, ut Genebrardus adnotat, fuere Ionathan filius Vziel, & Simeon Iustus, qui Christum ulnis excepit. Hos autem vel ex eo constat fuisse magnos viros, quòd Iohanan Ben Zachei, qui discipulorum Hillelis minimus fuit eruditione, universum tamen Cabbalę & Scripturarum corpus, cunctas etiam Philosophię partes exactissimè tenuisse, ac scholę Scribarum & Pharisęorum magna cum laude præfuisse memoratur. Hillel porrò vixit annis centum & viginti.

CAP. XI.

SINE PRIVS SATVRARI FILIOS] Verba Christi sunt ad mulierem Chananęam. Hoc autem inter cetera argumento usus est ille qui exeunte postremo seculo Theses emisit in publicum, ut ostenderet mulieres non esse homines. Quod ideo visum est adnotare, ut intelligat lector non tum primùm agitatam fuisse hanc quęstionem, neque animi tantùm gratia, sed seriò propositam ab Episcopo quodam Gallicano in synodo Matisconensi anno DLXXXV. ut Gregorius Turonensis narrat lib. VIII. cap. XX. Historię Francorum.

CAP. XII.

Titi Ivsti] Vox *Iusti* non extat in codice manuſcripto. Eam tamen habet editio Maſſoni, quæ Titi nomen, quod habetur in veteri codice, omiſit. Vtrumque autem vocabulum extat hoc loco in Actis Apoſtolorum. Itaque retinuimus ob eam cauſam utrumque.

CAP. XIII.

Dedvcentes secvm] In cod. MS. hic locus ita legitur: *deducentes apud hoſpitarentur Iaſonem &c.* Pro quo Maſſonus edidit: *deducentes ſecum, ut hoſpitarentur Mnas.* Sed in Actis Apoſtolorum cap. xxi. legitur: *adducentes ſecum, apud quem hoſpitarentur, Mnaſonem.* Itaque Actorum auctoritate conſtituimus lectionem quæ nunc extat in editione operum Agobardi.

CAP. XVI.

In libris Clementis] nimirum in fine libri ſecundi Recognitionum. Et manifeſtum eſt exiſtimaſſe Agobardum hanc Clementis lucubrationem eſſe apocrypham. Itaque dubium non eſt quin ſecundùm Agobardi ſententiam Itinerarium B. Petri, à Clemente ſcriptum, illud ipſum opus ſit quod ſub Recognitionum titulo nunc quoque extat. id quod Bellarmino etiam probabile viſum eſt.

CAP. XVII.

Commvne habvisse convivivm] Ita viſum eſt edi debere pro eo quod editio Maſſoni habet *commune caviſſe convivium.* Nam in codice MS. ſic omnino ſcriptum eſt, *vel Apoſtoli credendis cõmune aniſſe convivium.* ex qua ſcriptione conſtituimus veram lectionem.

CAP. XVIII.

Svb Clavdio] Hujus famis meminit Euſebius in libro II. Hiſt. Eccleſ. cap. VIII. & in Chronico; ubi eam contigiſſe ait, ut Baronio viſum, quarto imperij Claudij Auguſti anno. Verùm in Chronico Euſebij nihil de anno quo fames illa contigit. Ait enim tantùm, quemadmodum & in Hiſtoria, eam contigiſſe ſub Claudio. Quare perperam hoc loco Euſebium corrigit Baronius; qui eam famem revocat ad ſecundum Claudij annum, auctoritate Dionis Caſſij. Ioſephus tamen

Scaliger in Animadversionibus ad Chronicon Eusebij existimat eam evenisse anno mundi MMLXI. hoc est, anno quinto imperante Claudio. Nostrum non est componere hanc litem inter tantos viros.

CAP. XXI.

SARRACENI VOCANTVR] Eusebius in Chronico: *Abraham ex ancilla Agar genuit Ismaëlem: à quo Ismaëlitarum gens, qui postea Agareni, deinde Sarraceni dicti.* Et arbitratur D. Hieronymus Sarracenos dictos à Sara uxore Abrahæ, sicut Agareni dicuntur ab Agar ancilla. Sed istud improbat Ios. Scaliger in Animadversionibus ad Chronicon Eusebij. Existimat enim potiùs esse deducendam verbi hujus originem à *Sarak*, quod Arabicè sonat furaces: *Quales sunt*, inquit, *qui Turcis dicuntur Cosaki Tartari, quales Martolossi, quales Bandolieri in Pyrenæis.* Hieronymi tamen opinionem Scaligericæ præfert Innocentius Cironius in librum v. Decretal. Tit. vi. Genebrardus verò putat Sarracenos potiùs dictos à Sara monte, quem olim ipsi incolebant.

AD LIBRVM

DE BAPTISMO IVDAICORVM MANCIPIORVM.

CONSVLTATIO] In codice regio nullus titulus extabat in hoc loco. Sed in vetustissimo operum Agobardi elencho, qui descriptus est in initio voluminis, titulus istius libri sic legitur quemadmodum nos edidimus.

ADALARDO] Corbeiæ veteris Abbati, in diœcesi Ambianensi. Filius fuit Bernardi fratris Pippini Regis, ut in ejus vita narrat Paschasius Radbertus. Vnde & in aula Pippini educatus est; ut, præter alios, docet etiam Agobardus in cap. 11. libri de dispensatione rerum ecclesiasticarum. Mortuo demum Pippino, Adalhardus inter intimos familiarium Karoli Magni Regis adscitus est: à quo missus est an. DCCCIX. ad Leonem III. Papam, unà cum Bernhario Episcopo Coloniensi, & Asio Vvormatiensi, consulturus de Processione Spiritus sancti, de qua tum recenter mota erat quæstio

quæstio in Gallia. Anno dein DCCCXVII. in partes Pippini Regis Italiæ, adversùs Ludovicum patrem rebellantis, transisse creditus, deficiente conspiratione, punitísque auctoribus, Adalardus apud monasterium sancti Philiberti in Aquitania situm relegatus est; id est, apud insulam Hero, in qua situm erat monasterium sancti Philiberti, ut patet ex vita Philiberti apud Duchesnium, & ex Ademaro Cabanensi. Monasterium autem illud hodie vocatur Nigrum-Monasterium, vulgò *Noirmonstier*, in diœcesi Lucionensi. In hac ergo insula clausus Adalardus usque ad annum DCCCXXI. quo revocatus ab exilio, redditúsque est monasterio Corbeïensi, ut narrat Eginhardus: *Adelhardum quoque de Aquitania, ubi exulabat, evocatum, Corbeïæ monasterio, ut priùs fuerat, Abbatem ac rectorem esse jussit.* Auctor vitæ Ludovici Pij: *Adalhardum etiam Abbatem quondam Corbeïæ monasterij, sed tunc in sancti Filiberti monasterio consistentem, magisterio priori reddidit.* Auctor Annalium sancti Bertini ad annum DCCCXXII. *Domnus Imperator consilio cum Episcopis & Optimatibus suis habito, fratribus suis, quos invitos tonderi jussit, reconciliatus est; & tam de hoc facto, quàm de his quæ erga Bernardum filium fratris sui Pippini, necnon & his quæ circa Adalhardum Abbatem & fratrem ejus Vvalachum gesta sunt, publicam confessionem fecit, & pœnitentiam egit.* Sed falsam fuisse accusationem adversùs Adalhardum conqueritur auctor libri de constructione Novæ Corbeïæ: *Tunc accesserunt ad eum* (id est, ad Ludovicum Pium Imp.) *viri pestilentes, & ejecerunt eum de honore suo absque culpa, & exiliaverunt sine causa.* Rursum itaque consiliorum Ludovici particeps factus, principem locum apud eum occupavit; ut colligi potest ex Hincmaro in epistola XIV. ad Proceres regni cap. XII. *Adalhardum senem & sapientem, Domni Caroli Magni Imperatoris propinquum, & Monasterij Corbeïæ Abbatem, inter primos Consiliarios primum in adolescentia mea vidi: cujus libellum de ordine Palatij legi & scripsi.* Mortuus est anno DCCCXXIII. postridie Kal. Ianuarij, cùm anno superiore Brevem sive Libellum conscripsisset de iis quæ deinceps observari volebat in monasterio Corbeïensi. qui liber editus est in Tomo IV. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij monachi Benedictini.

VVALÆ] Adalhardi fratri, post quem factus est Abbas Corbeïensis. Vnde in vita Ludovici Pij Vvala dicitur affinis ejusdem Imperatoris. Et ne quis dubitet heic agi de Vvala isthoc, habemus auctoritatem Eginhardi, cujus hæc sunt verba ex Annalibus ad annum DCCCXXIII. *Lotharium verò filium suum in Italiam misit: cum quo Vvalachum monachum propinquum suum, fratrem videlicet Adalhardi Abbatis, & Gerungum Ostiariorum Magistrum, unà misit.* Obiit anno DCCCXXXV. apud Lotharium Imperatorem, ut scribitur in vita Ludovici Pij. Ejus hoc extat elogium apud Paschasium Radbertum in vita Adalhardi: *Deinde Vvala, virorum clarissimus, qui ei successit, postea monachorum pater eximius, tunc temporis primus inter primos, & cunctis amabilior unus, nimia familiaritate Regi inhærens, & maxima Præfecturę dignitate subvectus, in Senatu clarior cunctis, in militia verò prudenti animo fortior universis; quem tanta laus sequebatur in omni vita negotio, ut longè plus censeretur amore posse, quàm omnium fastus etiam & tyrannis reliquorum. Erat enim justitiæ custos, & decus honestatis, oppressorum quoque justus oppressor.* Vocatur autem Vvalo in libro de constructione Novæ Corbeïæ, & in Annalibus Eginhardi ad annum DCCCXII.

HELISACHARO] Presbytero, & Abbati Centulensis monasterij, quod in diœcesi Ambianensi situm est; ut docet Hariulfus in libro III. Chronici Centulensis cap. IV. qui addit eum fuisse rectorem monasterij Gemmeticensis. Virum fuisse magnæ dignationis patet vel ex solo libelli istius titulo, ubi nominatur inter Proceres Palatij. Sed præterea habemus auctoritatem Eginhardi, apud quem sic scripum est ad annum DCCCXXVII. *Imperator Helisachar Presbyterum & Abbatem, & cum eo Hildebrandum atque Donatum Comites, ad motus Hispanicæ Marcæ componendos misit &c.* Et testatur Amalarius Abbas in libro De Ordine Antiphonarij, hunc Helisacharum fuisse primum inter primos Palatij Imperatoris Ludovici. Cancellarium Ludovici Pij fuisse ex eo patet, quòd in aliquot Ludovici Præceptis Durandus Diaconus subscribit ad vicem Helisachar. Adstitit porrò B. Benedicto Anianensi Abbati morienti, ut in ejus vita tradit Smaragdus.

ABSOLVTIONEM DISCEDENDI] id est, licentiam abeundi. Abſolvendi enim verbo per eas tempeſtates utebantur pro eo quod Latini dicerent facere poteſtatem diſcedendi. Veluti, *Abſolvere Legatos.*

BAPTISMVM POSTVLANTES] Servi nimirum ſive mancipia Iudæorum; qui Iudæi tamen non erant, ſed pagani. Hi ergo quum verſarentur Lugduni inter Chriſtianos, moréſque eorum ac religionem approbarent, ad Eccleſiam accedebant, baptiſmum poſtulantes. Et contradicebant Iudæi, ne mancipia amitterent, quæ illis pretio conſtiterant. Sed pretium emptionis offert Agobardus, juxta Canones, modò liceat eos ſervos facere Chriſtianos. Sanè malus animus eſſe poterat in ſervis illis; qui, ut in libertatem vindicarentur, Chriſtianam fidem amplecti ſe velle fortaſſis ſimulabant. nam lege cautum erat, *Ne Iudæis mancipia deſerviant vel adhæreant Chriſtiana*; uti diximus ad librum de inſolentia Iudæorum. Neque nova tum erat hæc ſervorum calliditas. Iam enim tempore Concilij Gangrenſis, nonnulli ab obſequio dominorum recedebant, quòd illi non eſſent Chriſtiani. Vnde canonis tertij Gangrenſis lemma ſic expreſſit Dionyſius Exiguus: *De ſervis qui jugum famulatus abjiciunt Chriſtianitatis obtentu.* Canon autem ſic habet: *Si quis ſervum, prætextu divini cultus, doceat dominum contemnere proprium, ut diſcedat ab ejus obſequio, nec ei cum benevolentia & omni honore deſerviat, anathema ſit.* Ævo quoque Gregorij Magni, dum a Iudæis viſa eſt hæc ſervorum ancillarúmque induſtria. Sic enim ait Gregorius lib. III. Indict. XII. epiſt. IX. *Pervenit etiam ad nos, ſervos ancilláſque Iudæorum, fidei cauſa ad Eccleſiam refugientes, aut infidelibus reſtitui dominis; aut eorum, ne reſtituantur, pretium dari &c.* Vide eundem Gregorium lib. V. Indictione XIV. epiſt. XXXI. & Gelaſij Papæ epiſtolam ad Siracuſium, Conſtantium, & Laurentium Epiſcopos, apud Ivonem parte XIII. cap. CXIII. Sed hi quoque loci Gregorij adſtruunt ſententiam Agobardi. Nam jubet omnino Gregorius ut ſervi Iudæorum ad Eccleſiam refugientes, in libertatem modis omnibus vindicentur, ſive jam olim Chriſtiani fuerint, ſive recenter baptizati ſint.

IN HOC PERMANERET] id eſt, neminem

post acceptum baptisma liberari à servitute, juxta sententiam Pauli in cap. VII. epistolæ primæ ad Corinthios. quò etiam respicit canon Gangrensis suprà laudatus.

CARNALES DOMINOS] Salvianus in libro III. de Gubernatione pag. 58. *Quanquam nos non hac solùm injuria contemnamus Deum, qua contemni à servis suis domini carnales solent.*

SUBICIT EOS CHRISTO] id est, paganos, quos bello vicit. Eadem phrasis usurpata reperitur etiam à Stephano Tornacensi in epistola CLXX. ad Canutum Regem Danorum: *Petimus ut vos, qui totiens armis superatis idololatras & jugo subjicitis Christiano &c.* Sic Karolus Magnus Saxones ægrè ferens non esse Christianos, arma in eos movit; sic statuens, non antè finem bello impositurum, quàm Christo subjicerentur. Eginhardus in Annalibus ad annum DCCLXXVI. *Cùm Rex in villa Carisiaco hyemaret, consilium iniit ut perfidam ac fœdifragam Saxonum gentem bello aggrederetur, & eò usque perseveraret, dum aut victi Christianæ religioni subjicerentur, aut omnino tollerentur.* Feliciter id evenisse quod Karolus animo conceperat, testatur Eginhardus, & cum eo ceteri Annalium Francicorum scriptores. Sed præcipua tamen auctoritas tribuenda est testimonio Ludovici Pij, qui sic loquitur in Præcepto quod ad paganos ad Christianitatem invitandos fieri præcepit: *Genitor etiam noster gloriosæ memoriæ Karolus omnem Saxoniam ecclesiasticæ religioni subdidit, jugúmque Christi adusque ad terminos Danorum atque Slavorum, corda ferocia ferro perdomans, docuit.* Quibus verò artibus usus sit Karolus adversùs Saxones, ut eos Christo subjiceret, non alius esse potest testis luculentior, quàm ipse Karolus: qui lege lata edixit, ne cui Saxonum liceret non esse Christiano, sub pœna capitis. Hæc sunt verba ejus è Capitulatione de partibus Saxoniæ, ab Holstenio edita, cap. VII. *Si quis deinceps in gente Saxonum inter eos latens non baptizatus se abscondere voluerit, & ad baptismum venire contempserit, paganúsque permanere voluerit, morte moriatur.* Hinc factum putat antiquus scriptor libri de constructione Novæ Corbeïæ in Saxonia, ut Karolus præ omnibus Christianis Regibus potentissimus in bello fuerit. *Post obitum namque*

nobilissimi Regis Pippini, inquit, *Karolus filius ejus regnum obtinuit Francorum universum. Cui Dominus tantam contulit virtutem, atque potentiam, ut non solùm Francorum regnum strenuè gubernaret, sed etiam multas barbarorum gentes circumquaque subjugaret. Vnde factum est, ut gentem Saxonicam, quæ olim contra Francos rebellabat, non solùm suo dominio subegisset, sed & mellifluo Christi nomini dicare meruisset. Nam & hunc ideo præ omnibus Christianis Regibus potentissimum in bellis fuisse credimus, quia quos suo dominio subjugabat, Christi nomini dedicabat.* Quibus adde loca quæ vir doctus Iohannes Launoius Theologus Parisiensis congessit in cap. v. libri quem scripsit de veteri more baptizandi Iudæos & Infideles. Ceterùm quòd in libro de constructione Novæ Corbeïæ vides Karolum Magnum Christi nomini dedicasse gentes quas suo dominio subjugabat; meminisse debes, lector, non solos Saxones ad fidem Christianam ejus opera conversos esse, sed Hunos quoque, & Avares, ut observat Sirmondus ad Theodulfum pag. 287. Et diù ante Karolum præcesserat exemplum Clodovei Francorum Regis, illius qui primus Francorum Principum Christo nomen dedit. Is enim, si qua fides inedito scriptori vitæ sancti Dominij Lemovicensis anachoretæ, edicto per omnes Imperij Francici provincias misso jussit ut, relicto idolorum cultu, cuncti se verterent ad religionem Christi. Hæc sunt verba illius scriptoris: *Illo itaque tempore Clodoveus Rex Galliam atque Germaniam regebat, vir armis strenuus, eloquentia facundus; & omnes Francigenæ, tam Christiani, quàm Pagani, ejus dominatui subjacebant. Ipse verò Rex, ab exordio suæ prolis, Gentilis extitit. Sed divina inspirante clementia Redemptoris, per admonitionem sancti Remigij Remensium Archiepiscopi, ad Catholicam fidem, Domino favente, Christianus efficitur. Qui denique Rex, postquam à sacro fonte levavit, nuntios per universas mittens provincias, quæ ejus potestati subjectæ aderant, edixit, ut omnia falsorum templa deorum confringerentur, atque ignibus cremarentur, & Deum unum & verum & omnipotentem crederent, illique soli deservirent. Si quis verò hoc regale decretum contemnere præsumpserit, reum se regalis majestatis agnoscat.* Constat ergo vi quandoque actum adversùs paganos, ut idolorum cultum de-

ſcererent, fideiſque ſe Chriſti applicarent. Quid ergo faciemus Tertulliano, Hilario, Hieronymo, Auguſtino, Caſſiodoro, aliiſque nonnullis venerandæ memoriæ viris, qui perſpicuè docent religionem non eſſe cogendam, nec imperandam. Nam Tertullianus quidem hæc diſertè ſcribit ad Scapulam cap. II. *Sed nec religionis eſt cogere religionem; quæ ſponte ſuſcipi debeat, non vi.* Hilarius autem in epiſtola ad Conſtantium Aug. diù multùmque verſatur in oſtendendo religionem cogi non debere, ac neminem credere invitum. Hieronymus in commentario in caput ſecundum epiſtolæ primæ Pauli ad Timotheum: *Hîc probatur nemini oportere ad credendum vim inferre, nec tollere arbitrij libertatem.* Sanctus Papa Gregorius lib. I. epiſt. XXXIV. *Eos enim qui à religione Chriſtiana diſcordant, manſuetudine, benignitate, admonendo, ſuadendo, ad unitatem fidei neceſſe eſt congregare; ne quos dulcedo prædicationis, & prætentus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis & terroribus repellantur.* Quanquam ſibi repugnare videtur idem Gregorius lib. III. epiſt. XXXVI. in qua ſic ſcribit ad Ianuarium Epiſcopum Calaritanum: *Accidit autem aliud valde lugendum; quia ipſos ruſticos, quos habet Eccleſia tua, nunc uſque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis veſtræ permiſit. Et quid vos admoneo ut extraneos ad Deum adducatis, qui veſtros ab infidelitate corrigere negligitis? Vnde neceſſe eſt vos per omnia in eorum converſione vigilare. Nam ſi cujuſlibet Epiſcopi in Sardinia inſula paganum ruſticum invenire potuero, in eundem Epiſcopum fortiter vindicabo. Iam verò ſi ruſticus tantæ fuerit perfidiæ & obſtinationis inventus, ut ad eum venire minimè conſentiat, tanto penſionis onere gravandus eſt ut ipſa exactionis ſuæ pœna compellatur ad rectitudinem feſtinare.* Nimirum juxta mentem Auguſtini, qui Petiliano libertatem arbitrij in cauſa fidei eſſe debere dicenti ſic reſpondit libro II. contra litteras Petiliani cap. X. *Nam ſi hoc inventum fuerit quòd impiè feceritis; non miremini, ſi non deſunt miniſtri Domini per quos flagellamini: quia perſecutionem patimini non à nobis, ſed, ſicut ſcriptum eſt, ab ipſis factis veſtris.* Item cap. LXXXIII. *Ad fidem nullus eſt cogendus; ſed per ſeveritatem, immo & per miſericordiam Dei, tribulationum flagellis ſolet perfidia caſtigari. Numquid*

quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur? Et paulò pòst: *Si qua igitur adversùs vos leges constitutæ sunt, non eis bene facere cogimini, sed malè facere prohibemini. Nam bene facere nemo potest, nisi elegerit, nisi amaverit. quod est in libera voluntate. Cùm aliquid adversùs vos Reges constituunt, admoneri vos credite ut cogitetis quare ista vos patiamini.* Ceterùm adeo semper visum est æquum, religionem cogi non debere, ut cùm anno DCXXXIX. Legati Sedis Apostolicæ agerent in urbe Constantinopolitana, Græcique ab eis conarentur extorquere subscriptionem cujusdam erroris, apertè ita responderint: *Neque enim est qui cuilibet, maximèque in causa fidei, vim possit inferre*; ut docet sanctus Maximus in epistola ad Abbatem Thalassium, quæ edita est in Collectaneis Anastasij Bibliothecarij. Alia veterum loca si quis requirat, ad ostendendum religionem cogi non debere, difficile non erit exhibere. Nam & ab aliis jam collecta sunt. Vide Ivonem parte I. capite CCLXXVI. & parte XIII. cap. XCIV. itémque Gratianum Dist. XLV.

SECVNDVM STATVTA PRIORVM] nimirum juxta canonem XVI. Concilij I. Matisconensis, qui suprà descriptus est in libro de Iudaïcis superstitionibus cap. VI.

MAGISTER IVDÆORVM] id est, Evrardus, ut patet ex epistola sequenti data ad Nibridium Narbonensem Episcopum: *Tentaverunt porrò quidam Missi,* inquit, *& Evrardus maximè, qui Iudæorum nunc magister est &c.*

BREVICVLVM] id est, inventarium, ut adnotavimus ad epistolam primam Lupi Ferrariensis. Brevem enim antiquitas dixit quod nos hodie dicimus inventarium. Vnde & Eusebius lib. X. cap. VI. Hist. Eccles. retinuit hanc vocem in contextu Græco. Eodem sensu usurpata reperitur hæc vox in Codice Theodos. *l. 3. de indulgentiis debitor. & l. 1. de studiis liberalibus urbis Romæ & CP.* Hinc illud Optati in libro primo adversùs Parmenianum: *Brevis auri & argenti sedenti Cæciliano, sicut delegatum à Mensurio fuerat, traditur.* quo loco vide Notas Balduini; qui tamen veram hujus vocis significationem non satis assequutus fuisse videtur. Inde *Inbreviare* in Capitulis Karoli Calvi, & apud Hincmarum in præfatione libri LV. capitulorum.

AD EPISTOLAM

AD NIBRIDIVM.

NIBRIDIO] Narbonensi Archiepiscopo, antea Abbati monasterij Crassensis in diœcesi Carcassonensi. Amplector enim lubens conjecturam clarissimi viri Gulielmi Catelli, qui Nibridium & Nifridium putat unum idémque nomen esse. Nifridius enim Abbas Crassensis fuit, regnante Karolo Magno. Cui sententiæ firmiùs adhæsisset Catellus, si scivisset hunc nostrum Archiepiscopum in vetustissimo exemplari Præcepti Ludovici Pij, non Nibridium, sed Nifridium nominari, & Nefridium apud Alcuinum in præfatione librorum adversùs Elipantum. Ex Abbate igitur Crassensi factus est Narbonensis Archiepiscopus post Danielem circa annum DCCXCIX. Nam constat eum fuisse Episcopum antè quàm synodus Aquisgranensis haberetur adversùs Felicem Episcopum Vrgellensem. Interfuisse verò synodo Vrgellensi, quæ ante Aquisgranensem habita est adversùs Felicem, colligi potest ex præfatione librorum Alcuini adversùs Elipantum Toletanum. Porrò Nibridius vir fuit magnæ dignationis per illas tempestates, ut apparet ex hac Agobardi ad ipsum epistola. Legatus Karoli Magni fuit anno DCCCXIII. in Concilio VI. Arelatensi, unà cum Ioanne urbis illius Archiepiscopo. Vixisse adhuc sub Ludovico Pio patet ex Præcepto cujus suprà fecimus mentionem, itémque ex alio ejusdem Principis Præcepto pro monasterio Anianensi, quod editum est à clariss. viro Domno Luca Dacherio monacho Benedictino in Notis ad Guibertum Abbatem B. Mariæ de Novigento pag. 623.

LOCORVM VICINITAS] A Lugduno enim Narbonem longissima est via, ut quæ per CCXXX. m. p. protenditur. Et tamen aliquoties illuc accedebat Agobardus, ut patet ex Præcepto Ludovici pro monasterio Anianensi.

ANNO PRÆSENTI] Hanc epistolam arbitror esse scriptam sub initium imperij Ludovici Pij, paulò

pòst quàm Agobardus factus est Archiepiscopus Lugdunensis.

DEBITA SOLLICITVDINE] Episcopi enim tenentur circumire suas parochias, id est, diœceses. Concilium Tarraconense can. VIII. *Multorum causa experientia magistrante reperimus nonnullas diœcesanas Ecclesias destitutas. ob quam rem hac constitutione decrevimus, ut antiqua consuetudinis ordo servetur, & annuis vicibus ab Episcopo diœceses visitentur. Et si qua fortè Basilica reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparari præcipiatur.* Concilium IV. Toletanum can. XXXV. *Episcopum per cunctas dioceses parrochiásque suas per singulos annos ire oportet, ut exquirat quid unaquaque Basilica in reparationem sui indiget. Quòd si ipse, aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, id adimplere nequiverit, Presbyteros probabiles aut diacones mittat, qui & redditus Basilicarum, & reparationes, & ministrantium vitam inquirant.* Quam ultimam legem, tametsi desidiæ quorundam Episcoporum nimis favorabilem, renovavit Concilium Tridentinum Sess. XXIV. cap. III. De Reformatione. Neque enim dubitandum est, quin, si Tarraconensis synodi canon per omnes ubique provincias sancitus esset, neque temperamentum ei attulissent posteriores regulæ; dubitandum inquam non est, quin nonnulli Episcopi, qui desidiæ inscitiæque suæ prætendunt occupationes, laboraturi fuerint pro viribus ne quid peccarent adversùs Canones. Intelligerent enim, si Canones non ignorarent, quæ pœna immineat contemptoribus Canonum. Valde ergo laudanda est Regum ævi Agobardici prudentia & religio, qui Episcopis, quibus solis tum competebat potestas confirmandi Christianos, necessitatem imposuerunt circumeundi annuatim suas diœceses. Libro VII. Capitularium cap. XCIV. *Statuimus ut singulis annis unusquisque Episcopus parrochiam suam sollicitè circumeat; populum confirmare, & plebes docere, & investigare & prohibere paganas observationes, divinósque, vel sortilegos, auguria, filacteria, incantationes, vel omnes spurcitias Gentilium, studeat.* Vide etiam cap. CIX. & CCLXV. ejusdem libri, itémque Capitula Karoli Calvi Tit. V. cap. IV. V. VI. Tit. VI. cap. XXVIII. Tit. XLI. cap. VI. Præcesserat autem Karlomanni Prin-

cipis Edictum in synodo cui martyr Bonifacius interfuit. In hac enim synodo sic jussit Princeps: *Et quandocunq; jure canonico Episcopus circumeat parochiam ad populos confirmandos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum.* Neque tamen ex his quæ dicta sunt velim ut quis colligat existimare me nullas esse probabiles causas, ob quas Episcopus excusari possit à personali visitatione suæ diœceseos. Nam si, exempli caussa, graviter ægrotet, tum dubium non est, quin abstinere possit à personali visitatione. *Quia non est ignaviæ culpa, quem excusat miseranda calamitas*; ut ait Cassiodorus lib. v. Variar. epist. XXXVI. Præterea, si abesse cogatur à sua diœcesi pro rebus Ecclesiæ vel Reipublicæ, si miles raptet regionem, neque fanis parcens, neque profanis, si is qui rerum potitur, Episcopum excedere jubet provincia; non negaverim tum quoque justas esse causas non visitandæ diœceseos; túncque sequendum sancti Hilarij Episcopi Pictaviensis exemplum, qui, licèt exul, diœcesim tamen suam per Presbyteros suos regebat. Ita enim ipse docet in libro quem scripsit ad Constantium Augustum: *Episcopus ego sum, in omnium Gallicarum Ecclesiarum atque Episcoporum communione, licèt in exilio, permanens, & Ecclesiæ adhuc per Presbyteros meos communionem distribuens.* Sed postquam causæ illæ desierunt, postquam Episcopo sive infirmo sive absenti restituta est libera potestas visitandi diœcesim; tum verò circumeat parochias suæ diœceseos; *& cessante necessitate, illud quoque cesset quod factum est pro necessitate*, ut verbis Vrbani II. utamur petitis ex canonibus Concilij Claromontani. Neque negaverim justam sanctámque esse legem canonis Toletani. Sed quemadmodum olim Nicæna synodus quasdam regulas scripto comprehendit, nonnullas verbo, ut in Concilio Carthaginiensi disseruit Faustinus Episcopus Potentinus Zozimi Papæ Legatus; sic fortassis satius ac melius fuisset nullam excusationem inserere canonibus, ne color daretur ignaviæ quorundam Episcoporum. *Quoniam leges ea intentione latæ sunt, ut proficiant, non ut noceant*; quemadmodum Symmachus Papa scribit ad Avitum Episcopum Viennensem.

SED IVDÆORVM] Vetuerat enim canon XII. Concilij Venetici, quod anno CDLXV. habitum est, ne Clerici convivijs Iudæorum intersint. *Omnes dein-*

teps Clerici Iudæorum convivia evitent, nec eos ad convivium quiſquam excipiat: quia cùm apud Chriſtianos cibis communibus non utantur, indignum eſt atque ſacrilegum, eorum cibos à Chriſtianis ſumi; cùm ea quæ Apoſtolo permittente nos ſumimus, ab illis judicentur immunda. ac ſic inferiores incipiant eſſe Clerici quàm Iudæi, ſi nos quæ ab illis opponuntur utamur, illi à nobis oblata contemnant. Sed quoniam hæc lex ſolos Clericos complecti videbatur, valdéque timendum erat ne ea familiaritas cum Iudæis, noceret etiam laïcis, canon dein XL. Agathenſis eam regulam intendit adversùm laïcos. quem canonem exſcripſit Agobardus in capite v. libri de Iudaïcis ſuperſtitionibus. Sed ipſe Agobardus eam legem ampliavit, edicto, ne quis Chriſtianus habitet cum Iudæis. Aliud tamen viſum fuerat ſanctiſſimo viro Ferreolo Vceticenſi Epiſcopo in Gallia Narbonenſi; qui cum Iudæis, etiam facinoroſis, comedebat & bibebat, ut eos Chriſto lucraretur. Vnde & ſuſpicionem Childeberti Francorum Regis adversùm ſe excitavit, timentis ne familiaritas illa cum Iudæis & Sarracenis verteretur in perniciem regni. Rem geſtam ſic narrat antiquus auctor vitæ ejuſdem Ferreoli, hactenus ineditus, quam olim Toloſæ deſcripſi ex vetuſtiſſimo codice MS. Collegij Fuxenſis. *Iudæorum verò ita illi cura erat, imò etiam quos opinio lacerabat, ut comedens & bibens cum eis, & monitis dulcibus amaritudo in eorum mixta moribus obdulcaret, & ad fidem Chriſti plurimos ex his convertens, baptiſmi gratiam conſequebantur, & elatos ſuperbia Chriſto humiles faciebat; afferens Phariſæorum accuſationem in medium, qui culpabant Dominum cum publicanis & peccatoribus manducantem atque bibentem; & ſimul Dominum reſpondentem memorabat, dicens: Non indigent qui ſani ſunt medico, ſed qui malè habent. &: Non veni vocare iſtos, ſed peccatores, ad pœnitentiam.* Præclarè ſanè, & juxta mentem Auguſtini: qui ſic ait apud Gratianum 23. q. 4. *Infideles non poſſumus Chriſto lucrari, ſi eorum colloquium vitamus & convivium. Vnde & Dominus cum publicanis & peccatoribus manducavit & bibit.* Vnde colligi poteſt non eadem placuiſſe omnibus provinciis, & interdum regulas in Africa obtinuiſſe quæ minùs probabantur à Gallis; rurſum, intra Gallias quædam uni Epiſcopo

placuisse quæ non omnibus placebant. Et tamen interim manebat fraternæ concordiæ vinculum, salváque erat pax Ecclesiæ. In causis enim disciplinæ, unaquæque Ecclesia peculiares suas consuetudines retinere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; ut ex Augustino & Gregorio Magno adnotavit Marca in libro III. De Concordia Sacerdotij & Imperij cap. IX. §. II. & lib. VII. cap. XVIII. §. VI. Quod confirmari potest auctoritate ejusdem Augustini sic scribentis ad Ianuarium in epistola CXIX. cap. XVIII. *Miror sanè quid ita volueris, ut de ijs quæ variè per diversa loca observantur, tibi aliqua conscriberem; cùm & non sit necessarium; & una in his saluberrima regula retinenda sit ut quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicunque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solùm non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur.* Item auctoritate Alcuini, qui in Confessione fidei parte III. cap. XVII. loquens de Ecclesia, hæc ait: *Constringitur universali traditione majorum nihilominus tota. Privatis verò constitutionibus & propriis informationibus unaquæque, vel pro locorum varietate, vel prout cuique bene visum est, subsistit & regitur. Consuetudines quippe sunt diversæ. Sed una eadémque est in ea fidei orthodoxæ integritas.* Sic Karolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. I. cap. VI. ex eo excusat dissensionem Ecclesiæ Gallicanæ à Romana in officiorum celebratione, quòd consuetudo Ecclesiæ Gallicanæ contra fidem non esset. Et Lupus Ferrariensis ad Benedictum III. Papam scribens, consuetudines ecclesiasticas commemorat, quæ variæ in diversis locis tenentur; orátque Pontificem, ut Adulphum & Acaricum monachos Ferrarienses, quos ea de causa Romam Lupus mittebat, diligenter instruere velit; *ut per eos ad nos,* inquit, *& ad ceteros quosque talia piè quærentes, institutio Romana perveniat. Siquidem in quibuscunque ad religionem vel honestatem pertinentibus ambiguitatem creat varietas.* Vnde patet, non improbatas quidem à Lupo fuisse diversas illas consuetudines, sed tamen optasse ut omnes Ecclesiæ essent uniformes, ad vitandam nimirum ambiguitatem. Præclarè itaque Stephanus Tornacensis Episcopus in epistola CIV. *Antiquas Ecclesiarum consue-*

tudines, quæ nec rationi nec legi obviant, sancta Romana Ecclesia aut approbare consuevit, aut non censuit improbare. Vide Ratramnum in lib. IV. adversùs Græcos cap. I. & Ruzeum in Tractatu de præeminentia dignitatis Archiepiscopalis Privilegio XIII. Sed ut ad id unde digressi sumus, nostra revertatur oratio; subdit auctor vitæ S. Ferreoli: *Vnde & accusatus apud Yldebertum Regem Francorum, eò quòd cum Iudæis & Sarracenis comederet & biberet, & munera eis donaret. Tunc timens præfatus Rex, ne aliquid in fraudem contra ipsum moliretur, Parisius eum civitate in Francia in exilium mitti præcepit. ibique per tres annos in exilium fuit.*

VNI VIRO CHRISTO DESPONSATAM] Ea fuit veterum omnium persuasio de Christo & Ecclesia, ut Christum Ecclesiæ sponsum dicerent, Ecclesiam verò sponsam; neque eorum cuiquam in mentem venit Ecclesiam non esse univiram. Vnde & Cyprianus in libro de unitate Ecclesiæ, loquens de Ecclesia, quam sponsam Christi matrémque nostram vocat, hæc ait: *Adulterari non potest sponsa Christi. Incorrupta est, & pudica. Vnam domum novit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit.* Et Augustinus in Sermone XX. eorum quos Sirmondus edidit, adeo apertè sententiam suam prompsit, ut divinandum non sit quid in hac causa senserit. *Ascensurus in cælum,* inquit, *ipsam rursus Ecclesiam commendavit. Sponsus profecturus, sponsam suam amicis suis commendavit. non ut amet aliquem ipsorum; sed ipsum tanquam sponsum, illos tanquam sponsi amicos. & non eam admittant lascivo amore corrumpi.* Hinc factum ut Leo IX. Pontifex Romanus, scribens ad Robertum Abbatem Casæ-Dei in Arvernis, dixerit Christum esse verum & unum sanctæ Ecclesiæ sponsum. Denique sanctus Bernardus hæc ad Eugenium III. scripsit in epistola CCXXXVII. *Superest ut facta hac mutatione tui, ipsa quoque quæ tibi commissa est Domini tui sponsa mutetur in melius, & jam nequaquam Sarai, sed Sara de cetero nominetur. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem, nihil tuum in ea vendicans, nisi quòd pro ea, si oportuerit, etiam animam dare debes.* In Concilio tamen Lugdunensi sub Gregorio X. Romanus Pontifex vocatur sponsus Ec-

clesiæ. in cap. *Vbi periculum. De Elect. in Sexto.*

PATRIARCHARVM PROGENIEM] Vide quæ diximus ad librum de insolentia Iudæorum.

SANGVINEM DE NOSTRIS MANIBVS] Timet Agobardus, ne si animarum sibi commissarum vigilem ac sollicitam curam non gerat, si ob desidiam negligentiámque suam pereant, earum perditionem de manu ejus requirat Deus in judicio divino. Vide Notas ad epistolam LXXIX. Lupi Ferrariensis.

EVRARDVS] Missus Dominicus. Vide Notas ad librum de baptismo Iudaïcorum mancipiorum.

ADVERSVS EAM] id est, Ecclesiam, ex sententia Agobardi, qui sic interpretatur locum illum ex Evangelio Matthæi: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Variè autem jactatus est hic locus; dum alij eum referunt ad Petram, id est, Petrum, & successores ejus Romanos Pontifices; alij ad Petram, id est, ad confessionem Petri. Fuere qui referrent ad Ecclesiam, quam Christus fundavit super Petram, id est, super se ipsum. Petra enim erat Christus; ut ait D. Paulus in cap. x. epistolæ primæ ad Corinthios. Sed Agobardus non dubitabat quin promissio Christi respiceret Ecclesiam, adversùs quam portæ inferi non prævalebunt. Quam interpretationem amplexus quoque est Ioannes XXI. in epistola scripta ad Iacobum Regem Majoricarum, quæ à nobis anno superiore edita est post Notas ad Lupum Ferrariensem.

AD LIBRVM

ADVERSVS LEGEM GVNDOBADI.

CAP. III.

AQVITANVS ET LANGOBARDVS] Hi enim omnes populi quos heic enumerat Agobardus, & multò plures, Francico tum imperio parebant. Libro VI. Capitular. cap. CCLXXXI. *Volumus atque præcipimus ut omnes ditioni nostræ Deo auxiliante subjecti, tam Romani, quàm Franci, Alamanni, Bajovarij,*

Saxones, Thuringij, Fresones, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, Vvascones, Beneventani, Gothi, Hispani, ceterique nobis subjecti, omnes, licèt quocunque videantur legis vinculo constricti, vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam &c. Hiergo omnes propria lege utebantur. Vide infrà in Notis ad caput XIV. hujus libri.

CAP. IV.

GVNDOBADVM] id est, Burgundionem, lege Gundobada viventem. Istud enim referri non potest ad Regem Gundobadum, multis antè seculis mortuum. Itaque infrà cap. X. Burgundiones in universum vocabit Gundobados.

CAP. VI.

LEGEM GVNDOBADAM] cujus auctor Gundobadus Burgundionum in Gallia Rex, Magni Clodovæi coævus. Hic enim, ut Gregorius Turonensis est auctor, *Burgundionibus leges mitiores instituit, ne Romanos opprimerent.* Verùm quæ tum fortassis bona visa fuerat lex Gundobada, nonnullis piis viris ævi Agobardici visa est iniqua.

HOMO HÆRETICVS] Gundobadus enim erat Arrianus. Sed tamen pupugit illum aliquando cupido abdicandi errorem suum; adeo ut ab Avito Viennensi Episcopo persuasus impiam esse Arrianorum sectam, clam ut chrismaretur expetierit. Vicit tamen metus populi. Itaque *usque ad exitum vitæ suæ in hac insania perduravit, nec publicè æqualitatem Trinitatis voluit confiteri*; vt Gregorius Turonensis ait in libro II. Hist. Francor. cap. XXXIV.

SVNT PERPAVCI] Ergo nondum prorsùs extincta erat in illis regionibus perfidia Arrianorum, tametsi admodum pauci essent.

SINATVR PERIVRARE] Libro I. Capitular. cap. LXIII. *Et ut parvuli, qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur jurare, sicut Gunebodigni faciunt.* quæ pars hujus capitis refertur ab Ivone parte XII. cap. XXII. & à Gratiano 22. q. 5. cap. *Parvuli.*

CAP. VII.

HÆC REGIO] Lugdunensis. Nam ea utebatur lege Gundobada, quòd Lugdunum esset civitas regni Burgundici.

LACESSANTVR AD CERTAMEN] Damnat monomachiam, id est, duellum privatum, ad definiendas lites institutum à Gundobado.

CAP. VIII.

REICVLAS ILLAS] Iam antea in præfatione ad Lupum monuimus corruptam hoc loco esse editionem Massoni, quæ pro *reiculas* habet *recusias*; cùm tamen in codice antiquo, quo Massonus utebatur, disertè scriptum sit *reiculas*, ut ante me monuit vir clarissimus Franciscus Iuretus in Notis ad epistolam XCI. Iuonis Carnotensis. Variè autem scribitur hæc vox in libris antiquis. Nam heic apud Agobardum, in vita sancti Licinij Andegavorum Episcopi à Duchesnio edita, itémque alibi, scribitur *reiculas*. apud Salvianum verò & alios non uno loco *resculas*. demum alibi *reculas*. Vide, si lubet, Iuretum ad eam quam diximus epistolam Ivonis.

CAP. IX.

SARRACENIS SVBICERETVR] nimirum Hierusalem. Contigerat autem istud ante ducentos ferme annos quàm liber iste scriberetur. Haumarem enim Sarracenorum ducem cepisse sanctam civitatem anno DCXXXVI. ex Theophane aliisque docuit Illustriss. Cardinalis Baronius, quem consule.

ROMA GOTTHIS] capta nimirum ab Alarico Rege Gotthorum, qui victor Vrbem ingressus est anno CDX. IX. Kal. Septembris; ut ostendit idem Baronius.

PAGANIS ET HÆRETICIS] Loquitur de Gotthis. Nam quia Radagaisus Gotthorum Rex, erat paganus, eóque interfecto, reliquiæ exercitus illius, qui hauddubiè ex paganis constabat, ad Alaricum transiere, hominem quidem Christianum, sed Arrianæ perfidiæ sectatorem; manifestum est Gotthos, qui non multò pòst Romam ceperunt, partim paganos fuisse, partim hæreticos.

ITALIA LANGOBARDIS] Contigisse id anno Christi DLXVIII. duce Alboino Langobardorum Rege probat Baronius.

AQVAM CALIDAM] De judicio aquæ calidæ & ferri igniti vide Franciscum Pithœum in Glossario ad libros Capitularium, Iuretum in Observationibus ad ep. LXXIV. Ivonis Carnotensis, Sirmondum in Notis ad

ad Goffridum Vindocinenſem lib. III. ep. XXXVIII.

CAP. X.

GVNDOBADOS] id eſt, Burgundiones; ut dictum eſt ad caput quartum hujus libri.

CAP. XI.

PRO VNO ASINO MOLIÑO] id eſt, qui laborat ad molam, ut dicet in fine libri de modo regiminis eccleſiaſtici.

BLASPHEMABANT] id eſt, vituperabant. Auguſtinus in libro de opere monachorum cap. XXVIII. *Sub generali nomine monachorum, veſtrum propoſitum blaſphematur.* Gregorius Turonenſis lib. VI. ca. XLVI. loquens de Rege Chilperico: *Cauſas pauperum exoſas habebat, ſacerdotes Domini aſſiduè blaſphemabat.* Vita S. Leodegarij edita à Ducheſnio cap. XII. *Etenim cùm Ebroinus crudelis de ſupradictis rebus ſuum ſatiaſſet furorem, rurſum occaſiones cæpit exquirere ut blaſphemiam ſuæ crudelitatis valeret ab oculis humanis auferre.* Geſta Dagoberti I. Francorum Regis cap. XLVI. ubi agitur de ingentibus Eganis virtutibus: *Tantummodo à plurimis blaſphemabatur, eò quòd eſſet avaritiæ deditus.* Libro V. Capitularium cap. CLXX. *Epiſcopos & ſacerdotes, quibus omnis terra caput inclinat, per quos & noſtrum pollet imperium, admodum honorari & venerari omnes monemus. nec eos lacerari, aut blaſphemari, vel detrahi à quoquam volumus.* Libro VII. cap. CXLII. *Is qui in blaſphemiam alterius cantica compoſuerit, vel qui cantaverit ea, extra ordinem vindicetur.* Annales Metenſes ad annum DCCCLXV. *Adjecerunt inſuper multa alia, blaſphemantes eundem Papam.* Hinc vox Gallica *Blaſmer*, quæ vituperare ſignificat. quæ dein & ipſa verſa eſt in contumeliam Dei. Vidimus enim olim Tutelæ vetuſtum codicem MS. in quo continebantur acta litis quæ de Cathedra Tutelenſi erat inter Guichardum de Combornio Abbatem Vſercenſem & Ludovicum de Albuconio Priorem de Mortagnia anno MCCCCLVII. Nam Karolus Petitus ſerviens regius ait in Actis à ſe tum confectis, fratris filium ejuſdem Guichardi ſibi multùm obſtitiſſe ne quoddam Senatus Pariſienſis arreſtum latum adversùs Guichardum faceret pálam, minitantem etiam ac blaſphemantem Creatorem, Karoli adjutorúmque ejus facinus inultum non fore, eorúmque cæde expian-

dum. Hæc ſunt verba Karoli : *Diſant ledit neveu d'iceluy Abbé, en habit d'Eſcuyer, blaſmant noſtre Createur, qu'il y en auroit de mors & de tués ſur les carreaux.*

CAP. XII.

De canonibvs Gallicanis] Magna ſemper apud majores noſtros fuit reverentia Canonum Gallicanorum; & non ſolùm apud Gallos, ſed & apud Hiſpanos quoque, ut obſervatum eſt à viris eruditiſſimis. Certè Canonum Gallicanorum nomine veniebant etiam Hiſpani, ut patet ex Hincmaro in cap. xxxvi. poſterioris operis adversùs Gotheſcalcum : *Sed & in Gallicanis Canonibus de Potamio Braccarenſe Archiepiſcopo & ſynodo Valentina evidenter agnoſcitur.* Manifeſtum eſt enim heic agi de ſynodo Toletatana x. in qua dejectus eſt Potamius Epiſcopus Bracarenſis. Nam quod de ſynodo Valentina ait, reſpicit ad canonem quartum ſynodi Valentinæ quæ anno cccLxxiv. habita eſt in provincia Viennenſi. Iiſdem Canonibus Gallicanis uſam olim eſſe Angliam, ut quæ in vicino eſſet, colligi poteſt ex ſynodo Herodfordienſi habita anno dclxxii. Nam librum Canonum in ea ſynodo prolatum, haud alium fuiſſe quàm Codicem Canonum Eccleſiæ Gallicanæ probari poſſe certis teſtimoniis habeo perſuaſum, ut aliàs fortaſſe pluribus oſtendam.

Neoterici Romani] Sugillat irridétque Agobardus Romanos ſui temporis, veteris Eccleſiæ mores ad ſuos detorquere cupientes, atque ob eam cauſam contemnentes Gallicanos Canones, quòd eos neoterici Romani non commendaverint. Cui criminationi ſic reſpondet Agobardus, aliam fuiſſe mentem veterum Romanorum, qui Canones illos religiosè venerati ſunt. Potuiſſet igitur optimo jure adversùs eos uti eodem telo, quod poſtea adversùs Græcos vibravit Ratramnus monachus Corbeienſis in libro iv. adversùs Græcos cap. iii. *Vnde mirandum,* inquit, *quæ ſit iſta novis ſapientibus prudentia, non acquieſcere quod ſui probantur majores acquieviſſe.* Itaque qui ſancti olim erant Romanorum mores, reverentiámque univerſi orbis huic populo conciliaverant, jam verterant in contemptum. Sic de ſeculo ſuo conqueritur etiam Gerbertus in epiſtola xl. *Romanorum mores mundus perhorreſcit.* Atque id ex eo factum eſt, opinor, quòd qui in obſervatione Ca-

nonum ceteris per orbem Christianis exemplo esse debebant, omnium impudentissimè eos conculcabant. Neque verò ego id dico, sed Ratherius Veronensis Episcopus in parte II. de contemptu Canonum Tomo II. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij pag. 188. *Quærat & aliquis, cur præ ceteris gentibus baptismo renatis, contemptores canonicæ legis & vilipensores Clericorum sint magis Italici?* Et infrà pag. 190. *Quorsum tamen hæc detrahendi avida æmulorum si requirat invidia. Nimirum ut quod innotescere nequiverunt præmissa, demonstrent termino proxima. Nempe ut patefieret quærenti, unde iste, id est, hodiernus, prævaluerit Canonum sanctorum tam universalis contemptus. Ad hoc perventum nostra est inquisitione atque indagatum, eorum contigisse sine dubio culpa, qui cùm eos legant atque intelligant, pro nihilo ducunt.* Vide rursum Notas ad caput XX. libri de dispensatione ecclesiasticarum rerum.

ÆQVALI AVCTORITATE.] Ait Concilia regionalia, aut provincialia, cujusmodi sunt Gallicana, non esse tantæ auctoritatis ac generalia totius mundi, sed tamen congrua veneratione suscipienda. quod sumptum videri potest ex Augustino in libro II. de baptismo cap. III. *Ipsa Concilia*, inquit, *quæ per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum Conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cedunt.* Vetus auctor in Præfatione Collectionis Canonum, postquam locutus est de quatuor Conciliis Oecumenicis, hæc ait: *Sed & si qua sunt Concilia quæ sancti Patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem manent stabilita.* Et post illum, Iesse Episcopus Ambianensis in epistola ad diocesanos suos: *Si qua verò alia Concilia sanctorum Patrum, pro necessitate causarum, plena spiritu Dei in unum congregata sanxerunt, custodienda & recipienda.* Hincmarus in opusculo LV. Capitulorum cap. XXV. *Si qua sunt autem Concilia à sanctis Patribus instituta, post quatuor Conciliorum auctoritatem custodienda & observanda decrevit.* id est, Papa Gelasius, cujus hæc sunt verba: *Sed & si qua sunt Concilia à sanctis Patribus hactenus instituta, post istorum quatuor auctoritatem etiam custodienda & recipienda mandamus & decernimus.* Vide Marcam in libro III. De Concordia Sacerdo-

tij & Imperij cap. IV. §. VI. & lib. VI. cap. XXI. §. VI.

CAP. XIII.

De fide altercans] Earum altercationum, ut vocat Agobardus, unam nuper edidit Domnus Lucas Dacherius in Tomo V. Spicilegij pag. 110. & ſequentibus. Alterius verò altercationis cum Gundobado meminit ipſe Avitus in epiſtola XXI. quæ data eſt ad Domnum Sigiſmundum Regem, Gundobadi filium. *Cùm præſentiam veſtram*, inquit, *Deo largiente meruero, per me ſeriem totius altercationis exponam.*

Dialogos] Vnius iſtorum dialogorum fragmentum aliud habemus conſervatum ab Agobardo in libro de Picturis ſive Imaginibus cap. IX.

Epistolis absenti respondens] Extant omnino octo Aviti epiſtolæ ad Gundobadum Regem, omnes ferme de cauſa religionis. Nuper verò aliam quoque reperi in veteri codice MS. clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani; quam, quòd nondum edita ſit, & utilis eſſe poteſt adversùs detortas quorundam interpretationes, edere viſum eſt opportunum poſt Notas noſtras in Appendice Actorum veterum Tit. II.

Gvndobado in sva perfidia perdito] Gregorius Turon. lib. II. cap. XXXIV. loquens de Gundobado: *Iſta ille ratione confuſus, uſque ad exitum vitæ ſuæ in hac inſania perduravit.*

Sigismvndvm Regem] Gundobadi filium, virum, ut ſequens ætas putavit, ſanctiſſimum, adeóque publicè conſecratum. Vnde in veteri fragmento hiſtorico, quod Chriſtianus Vrſtiſius edidit, ac poſt eum Ducheſnius, ſanctus dicitur. *Leudegiſus namque, cùm Major domus eſſet, duxerat uxorem de proſapia ſancti Sigiſmundi Regis Burgundiæ.* Sed nuper vir clariſſimus Hadrianus Valeſius in publicum emiſit Paſſionem ſancti Sigiſmundi, ab auctore, ut ipſe putat, æquali ac monacho forſitan Agaunenſi compoſitam: ex qua apparet hunc Principem, afflictis omnino rebus ſuis, ex Burgundia in montem quendam, cui Vereſallis nomen erat, aufugiſſe, ibíque monachum fuiſſe factum, ut ſe hoſtium ſuorum immanitati ſubtraheret; ſed quorundam Burgundionum perfidia factum ut ex fuga retraheretur, ſpecie pietatis. Adferam autem ipſa

auctoris verba: *Igitur cùm Franci plurima penè regna devastarent, Galliarúmque urbes vehementer depopularentur, ita ut multitudo maxima Burgundionum Francis se sociaret: tunc sanctus Sigismundus videns se hinc inde coangustari, Veresallis montem expetiit, & adinstar Eliæ Thesbitis, quatenus crudelissimæ gentis barbaricam feritatem evaderet, singulariter habitare elegit: quia sibi imminebat discrimen vitæ, juxta illud quod egregius prędicator de suis tribulationibus scribens ait, Periculis in falsis fratribus. Tunc diverso modo Burgundiones necessitate magis quàm voluntate Francis se ex integro dederunt; promittentes sanctissimum virum Sigismundum, Principem suum, perquirere, & eis vinctum tradere. Hac promissione audita, sanctus vir Sigismundus comperta eorum nequitia cæsariem capitis sui totondit, & se à laïcali vestitu in religionis mutavit habitum. Qui dum in supradicto loco jejunijs penè & vigilijs maceratus quiesceret ibidem, pauci ex Burgundionibus ad ipsum convenientes quasi causa amoris, ad sepulcra sanctorum martyrum sub quadam custodia latenter perducere promiserunt. Cùmque ad clausuras ipsius Agaunensis monasterij pervenissent agmina Burgundionum unà cum Francis, adinstar Iudæ proditoris Christi Burgundiones in eum manus injecerunt, & vinctum catenis tradiderunt Francis, eorùmque Regi Clodomero.* Sed ubinam tandem gentium situs fuerit mons ille, in quo Sigismundus latere cupiit, ignotum reliquit hic auctor. Et probabile est alienas terras petiisse Sigismundum, ac procul à Gallia dissitas; ne si in vicino consisteret, deprehenderetur. Itaque in Hispaniam Tarraconensem, haud procul Barcinone, secessisse in montem Signium, constans illic traditio est, quodam etiam carmine consecrata; quod licèt in historicis rebus multùm aberret, evincere tamen videtur in hoc secessu habitasse Sigismundum, donec à suis retractus est. Sed operæ pretium est, non carmen quidem illud describere, vulgari lingua Catalanica scriptum, sed historiam in eo descriptam edisserere verbis nostris. Illic ergo habetur, sanctum martyrem Sigismundum, sive Sagimondum, ut nunc vocant, Burgundionum Regis filium, cùm anno ætatis suæ quintodecimo à spina quadam vulnus accepisset, nullam ei medendo operam esse magis idoneam existimasse, quàm

si seculo relicto, in eremum sese abderet. Ea de causa solum ad Pyrenæos montes, quà Galliam Narbonensem ab Hispania Tarraconensi disterminant, accessisse; transcensisque montium faucibus quæ Hispanias Gallis jungunt, ad Ficarias oppidum, quod hodiéque per viam illam pergentibus primum post superatos montes occurrit, pervenisse, atque illinc rectà progressum ad civitatem Ausonensem. Tum verò ei occurrisse Domarium quendam, id est, ut opinor, Canonicum Ausonensis Ecclesiæ, virum sanctissimæ vitæ; ab eóque indicatum illi fuisse montem Signium, in quo salutem suam procul à seculi periculis operari posset. Illinc arrepta ad montem excelsissimum, cui à media die nomen est, via, ad mansionem quandam pervenisse, quæ Podium-Vallis nuncupatur; compertóque eremitas in iis montibus habitare, illuc statim profectum; neque multò pòst incidisse in eremitam quendam, ab eóque edoctum fuisse quæ vitæ illius sectatores scire decet. Dein valedicentem viro, in eremum sese abdidisse, herbis illic nascentibus victitantem, & aquam pro potu sumentem. Interim patrem Sigismundi, dum filium quærit, in eas regiones profectum; cùmque pervenisset ad Ecclesiam sancti Martialis, quæ in monte Signio sita est, illic fortè filium reperisse. Nam is quolibet die Veneris illuc accedebat, ut panem hordeaceum acciperet, quem in eo loco dari in eleemosynam mos erat. Sed agnitus à patre non fuit filius, licèt simul conloquerentur. Vicit tamen natura, séque ille Sigismundum esse fassus est. At pater filium vitam illam deserere, secúmque in Burgundiam redire oravit. Verùm repugnabat Sigismundus, inanem & stultam prædicans hujus mundi gloriam, æternásque divitias potiùs cogitandas. Nec recessit tamen pater; sed eadem exhortatione tentavit animum filij flectere, nunc per caritatem quæ patri debetur, nunc etiam per blandum matris nomen eum obtestans. Quid moror diutiùs? Pervicit pater; ambóque in Burgundiam regressi, magni gaudij materia fuere subjectis. Hactenus ex carmine illo. Hæc verò satis congruunt superiori narrationi, si juvenilem illam ætatem ac peregrinationem patris excipias. Quonam autem modo vitam finierit, habes apud Gregorium Turon. & alios rerum Francicarum scriptores. Et hauddubiè be-

ne morte usus est. Quo factum est, ut propter hoc facinus, & quia monasterium Agaunense ædificaverat, in numero sanctorum habitus sit deinceps,

SIGISMVNDVM R. CONVERTIT] ab Arrianismo nimirum ad Catholicam. Et id quidem evenisse vivo Gundobado patet ex epistolis Aviti.

RECITAVIT HOMILIAM] Ea nunc non exstat. Vide Sirmondum ad epist. XL. Aviti.

CAP. XIV.

VNA OMNES REGERENTVR LEGE] Ait valde optandum esse, ut tot gentes, quæ imperio Ludovici parent, una lege regi jubeat; nec sint tot leges, quot gentes. Nam Langobardi sua lege vivebant, Burgundiones sua, Saxones item sua, ac sua Gotthi, & sic de alijs. Valde autem optandum, ut quemadmodum hæ omnes gentes uni Principi parent, una etiam lege regantur, non diversis. Sed quia illud difficile, ac homini ferme impossibile; saltem Gundobada, quæ est inhumanissima, de medio tollatur. Vide Notas ad caput III. hujus libri, & Ivonem parte VIII. cap. 213. ex Concilio Triburiensi cap. 39.

AD LIBRVM

DE PRIVILEGIO ET IVRE SACERDOTII.

HIc est omnino libri istius titulus in codice Papirij Massoni, & in contextu libri. In veteri tamen codice MS. clariss. viri Petri Marnæsij Senatoris Gratianopolitani hic liber sic inscriptus est: *Epistola Agobardi Episcopi Lugdunensis de sacerdotij dignitate, ad Barnardum Viennensem Archiepiscopum*. quod eodem recidit.

CAP. I.

BERNARDO] Codex Marnæsij, *Barnardo*. Et monuit me vir eruditissimus Petrus Franciscus Chiffletius Presbyter è Societate Iesu, sic quoque scriptum se vidisse hoc nomen in multis codicibus manuscriptis. Verùm discrimen illud est nullius aut parvi momenti.

ATQVE CLERICORVM] Idipsum sequenti seculo graviter deploravit Ratherius Episcopus Vero-

nensis in parte II. de contemptu Canonum, in Tomo II. Spicilegij pag. 188.

CAP. II.

VNVS SACERDOS] Vnicum in Ecclesia Christi sacerdotium esse contendit Agobardus, hujúsque sacerdotij caput summum esse Christum, qui summus sacerdos est. Et fideles omnes esse unum sacerdotem sub uno capite Christo, ob illum locum ex epistola prima B. Petri, ubi fideles vocantur *genus electum, regale sacerdotium*. Alia Cypriano mens fuit, quum in epistola LV. scriberet *non aliunde obortas esse hæreses, aut nata schismata, quàm inde quòd sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos & ad tempus judex vice Christi cogitatur*. Nam hoc tantùm sibi vult hoc loco Cyprianus, juxta observationem Rigaltij, Vniuscujusque Ecclesiæ, quæ universalis illius portio est, unum esse debere Episcopum sacerdotem, qui sit Ecclesiæ suæ sacerdos ad tempus, & ad tempus judex vice Christi. *Hæc enim sunt* (inquit Cyprianus in epistola LXV.) *initia hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum malè cogitantium, ut sibi placeant, ut præpositum* (id est, Episcopum) *superbo tumore contemnant*. At Baronius ad annum Christi XXXIV. §. CCIII. contendit unum illum sacerdotem apud Cyprianum, esse Petri successorem Romanum Pontificem, & ijs quidem verbis, ut manifestè ab eo loco excludere videatur reliquos Episcopos, adeóque Romanum solum in Ecclesia præsidere velit vice Christi. Et tamen singulos Episcopos esse Vicarios Christi ex hoc quoque loco collegit Rigaltius.

INDIGNI ET IMMVNDI] Videtur admittere etiam istos ad comestionem agni. Et sanè illos quoque admittit Paulus; sed damnationem sibi manducare & bibere pronuntiat.

CAP. III.

INFIRMITATES CORPORVM CVRARENT] Itaque ex eo quòd quidam in nomine Domini corporum infirmitates curaverint, ac miraculis inclaruerint, non statim sequitur viros esse sanctos, nisi cetera sint paria; ut diximus ad Lupum Ferrariensem. Miracula ergo non sunt signa certissima sanctæ vitæ. Nam si miracula attendimus; narrat Herodotus in libro primo, Crœsum in ignem conjectum esse jussu Cyri

Perſarum Regis. Dein iſtum pœnitudine ductum, miſiſſe qui virum flammis erigerent. Sed adeo latè patebat rogus, ut illum extinguere non potuerint miſſi à Cyro; donec Crœſi precibus, qui jam cognoverat pœnitentiam Cyri, ſubitò erumpens imber extinxit rogum. De Veſpaſiano memorat Tacitus in quarto Hiſtoriarum libro, ipſius ope, abſque ullis humanis remediis, cœco reluxiſſe diem. Tum ut huic narrationi fidem conciliet, hæc addit: *Vtrumque qui interfuere nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium.* Miracula ab Imperatore Hadriano edita recenſet in ejus vita Spartianus; ab Æſculapio verò vetus inſcriptio Romana, quæ à Lipſio Baronióque edita eſt. & Fl. Vopiſcus in D. Aureliano tradit Apollonium Thyanæum reddidiſſe vitam mortuis. Denique veterum libri pleni ſunt iſtiuſmodi narrationibus. Videndus Livius lib. I. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. VII. Plutarchus in vita Coriolani cap. XI. Macrobius lib. I. Saturnal. cap. XI. Lactantius lib. I. cap. VII. divinarum inſtitutionum, & alij. Scio Baronium elevare iſtorum prodigiorum fidem. neque id ſanè injuria. Abſit enim ut quis in animum inducat hæc verè fieri potuiſſe à viris Deum verum neſcientibus. Sed ſi quis neque paganus, neque rurſum Chriſtianus, ſed qui vacuus religione atque affectibus humanis, ſeriò diſcuteret hujuſcemodi narrationes, is homo fortaſſis eandem fidem adhiberet hiſtoriis Gentilium ac Chriſtianorum. Cur enim potior apud illum auctoritas Chriſti, quàm Iovis? Ac ne quis occlamet me longiùs progredi quàm oporteat, neminémque eſſe poſſe qui tot tantáque Chriſtianorum miracula, quæ paſſim leguntur, eveniſſe neget, adferam teſtimonium Ioſephi Albonis Iudæi ex diſputatione contra Chriſtianos, quam Gilbertus Genebrardus Latinè vertit. Sic ergo loquitur Iudæus ille: *Demonſtratio veræ fidei poſita eſt in continuatione ſignorum, uti perpetuabantur in Iſraële, cùm in ſua ipſorum regione degerent; quam non reperias apud eos qui religioni Chriſtianæ aut Iſmaëlicæ dediti ſunt.* Nam & Gentiles miracula ſua vera eſſe contendunt, ut vidimus apud Tacitum. Et Cæcilius apud Minucium Felicem defendens religionem paganorum, hæc inter alia ait: *Etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos impiè per diem negamus, nolu-*

mus, pejeramus. Et paulò antea dixerat, ope deorum, quibus Romana civitas protegitur, dari *cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris.* Porrò, quid de hæreticis dicemus, qui fidem ſuam miraculis quoque confirmatam volunt? Conſtat enim ex Tertulliano Montanum novam ſuam diſciplinam Paracleto & revelationibus tribuiſſe, & ex Auguſtino Donatiſtas ad ſtatuendum errorem de baptiſmo ſuum viſiones & oſtenta jactaſſe. Ac memorat Sulpitius Severus, Valentem, hominem Arrianiſſimum, ſi ita loqui liceat, cùm Conſtantio Imperatori nuntiaret victoriam de Magnentio partam apud Morſam, angelum hujuſce rei nuntium ſibi fuiſſe dicere auſum, ut reverentiam ſui adderet, ſecurum de facilitate credentis. Quin & in epiſtola CXXXV. Bonifacij Moguntini legimus Adalbertum impoſtorem & hæreticum miraculis quoque apud ſectatores ſuos inclaruiſſe, ipſóſque gravem adversùs Bonifacium querelam excitaſſe, quòd eis abſtraxiſſet *virtutum factorem, & ſignorum oſtenſorem.* Miracula ergo, ut ad id redeamus unde digreſſi ſumus, non ſunt ſemper ſigna certiſſima ſanctæ vitæ, quandoquidem & viri quoque mali prodigiis inclareſcere poſſunt, immo inclaruerunt, ut docet Agobardus. Sed inſignis eſt in eam rem locus B. Gregorij Papæ ex homilia XXIX. in Evangelia: *Nam corporalia illa miracula*, inquit, *oſtendunt aliquando ſanctitatem, non autem faciunt. Hæc verò ſpiritalia quæ aguntur in mente, virtutem vitæ non oſtendunt, ſed faciunt. Illa habere & mali poſſunt. Iſtis autem perfrui niſi boni non poſſunt. Unde de quibuſdam Veritas dicit: Multi mihi dicent in die illa, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia non novi vos. Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Nolite ergo, fratres cariſſimi, amare ſigna, quæ poſſunt cum reprobis haberi communia; ſed hæc quæ modò diximus, caritatis atque pietatis miracula amate: quæ tanto ſecuriora ſunt, quanto & occulta.* Audiamus nunc clariſſimum Gallicanæ Eccleſiæ ſidus, Karolum Magnum, ſententiæ B. Gregorij ſubſcribentem. Sic enim loquitur in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. III. cap. XXV. *Multa etenim ſigna, multáque miracula, per angelos re-*

fugas, vel etiam per eorum ſequaces fiunt: qui dum ſint ſpiritales potentiæ, & ut ita dixerim, ſpiritales nequitiæ, & prophetias infelicibus quibuſque impertiunt, & virtutes multas per ſuos ſatellites faciunt. de quibus erunt illi qui dicturi ſunt: Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Quibus æternus arbiter dicturus eſt, Neſcio vos. Quia igitur ſigna plerunque diabolico inſtinctu fiunt, ideo beatiſſimus Gregorius ſanctæ Romanæ Eccleſiæ antiſtes dixit: Nolite, fratres mei, amare ſigna quæ poſſunt cum reprobis haberi communia. Sanctiſſimus quoque Auguſtinus à dæmonibus miracula fieri, ſimilia miraculis quæ fiunt per ſanctos ſervos Dei, his verbis teſtatur. Ait enim: Non oportet moveri cùm magicis artibus miracula fiunt plerunque ſimilia miraculis quæ fiunt per ſanctos ſervos Dei &c. Vetus auctor incognitus, quem penes me habeo manuſcriptum: *Signa & prodigia & ſanitates etiam peccatores in nomine Domini facere ab ipſo Deo didicimus. Et cùm alios hac præſumptione juvent, ſibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent; quia gloriantur in dato falſo, non meritis debito. Signis & prodigiis clarum poſſe fieri Chriſtianum, non tamen ſanctum, ſi intemperatis & aſperis moribus agat; temperatis autem & placidis moribus, etiam abſque ſignorum efficacia, & ſanctum & perfectum & Dei hominem fieri rectè credimus.* Petrus Damiani in capite XVIII. libri qui appellatur Gratiſſimus: *Quid mirum*, inquit, *ſi per malos miniſtros omnipotens Deus in Eccleſia ſua propagari officium ſacerdotale permittat, cùm per eoſdem etiam virtutum ſigna frequenter exhibeat. non videlicet ob religioſæ vitæ meritum, ſed propter acceptum ſacerdotalis myſterij ſacramentum.* Denique valde conſiderandum eſt quod ait Auguſtinus, deſiiſſe jam ævo ſuo miracula, quòd neceſſaria non eſſent, quæ tamen neceſſaria fuerant in initio Chriſtianiſmi. Hæc ſunt enim verba Auguſtini in capite XXV. libri de vera religione: *Sed accepimus majores noſtros eo gradu fidei, quo à temporalibus ad æterna conſcenditur, viſibilia miracula, non enim aliter potuerunt, ſecutos eſſe: per quos id actum eſt, ut neceſſaria non eſſent poſteris. Cùm enim Eccleſia Catholica per totum orbem diffuſa atque fundata ſit, nec miracula illa in noſtra tempora durare permiſſa ſunt, ne animus ſemper viſibilia quæreret, &*

eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum novitate flagravit. Karolus M. libro IV. cap. XV. *Ecclesia namque Catholica*, inquit, *ut ad fidem cresceret, miraculis erat nutrienda, & ut ejus novella plantatio convalesceret, assiduis erat inrigationibus fovenda.* Sic Aymoïnus Floriacensis in Prologo ad vitam S. Abbonis ingenuè profitetur miracula illa neminem sublevare, & absque iis homines posse esse sanctos. *Si autem quispiam*, inquit, *idcirco ei crediderit derogandum, quòd in vita sua vix ullum mirabile fecerit signum; legat vitas excellentissimorum Doctorum Augustini & Hieronymi; & in eis non prodigia temporalium signorum, quæ faciunt plerunque mali, sed vitæ puritatem, doctrinæ salubris eloquentiam, & fidei inveniet laudari constantiam.* Quàm parvi porrò momenti esse debeat fama prodigiorum, docet auctor appendicis ad Annales Heinrici Steronis. Loquens enim de quodam Armanno, qui ob celebritatem nominis magno in honore erat apud Ferrenenses, ita scribit ad annum M. CCC. II. *Tunc corpus cujusdam nomine Armanni, quod* XXXI. *annis tanquam sanctum in Ecclesia Ferrenensi extiterat veneratum, fuit studio & mandato Inquisitorum hæreticæ pravitatis in illis partibus exhumatum & combustum, tanquam damnati hæretici; & ejus ara pretiosa destructa fuit.* Rerum humanarum euripum!

CAP. IV.

VERO PRODITORI] Loquitur de Iuda Iscariote, qui erat unus ex duodecim. Otto Imp. & Romana synodus in epistola ad Ioannem XII. Papam, quæ extat apud Luitprandum lib. VI. cap. X. *Iudas Domini nostri Iesu Christi proditor, immo venditor, cum ceteris prius ligandi atque solvendi potestatem à Magistro in hæc verba accepit: Amen dico vobis, Quæcunque ligaveritis super terram &c. Quandiu enim bonus inter discipulos fuit, ligare atque solvere valuit. Postquam verò cupiditatis veneno homicida factus, vitam occidere voluit; quem postea ligatum solvere, solutum ligare potuit, nisi se ipsum, quem infelicissimo laqueo strangulavit?*

CAP. V.

NEC POPULUS SAC. CUL. DEPUTARE] Notat imperiti popelli opinionem, qui ex miraculis

tantùm æstimat vitam sacerdotum, eúmque sacerdotem justum non esse putat, cujus preces pro publicis commodis effusæ non fuerint exauditæ à Deo; cùm potiùs id populi ipsius pravis moribus & gravibus in Deum offensionibus veniat imputandum.

CAP. VII.

DIVINIS LITTERIS] Ita codex regius. Sed Marnæsianus habet, *libris divinis.*

CAP. IX.

SI SACERDOS ALIVD DOCVERIT] Itaque si sacerdotes hæresim doceant, aut quippiam contra bonos mores proponant, fas est populo resistere, & prædicationem eorum spernere. Licet ergo subjectis excutere sermones præpositorum, saltem quoties aliquid jubent quod nec sacræ Scripturæ congruat, nec traditioni. Eleganter, ut solet, hoc argumentum tractat D. Erasmus in illud è capite XXIII. Evangelij secundùm Matthæum, *Super cathedram Moysi &c.* ubi sic loquitur: *Hunc locum quidam eò torquent, quasi parendum sit omnibus quæ præcipiunt Episcopi, aut præpositi, etiam impij, ob muneris auctoritatem; cùm Christus de iis loquatur qui rectè docerent Legem Mosaïcam, non qui suis constitutiunculis illaquearent homines. Ita nunc quoque fortassis audiendus sit Episcopus, qui rectè doceat Evangelium, etiamsi ipse parum evangelicè vivat. Ceterùm quis ferat eos, adversùs Christi doctrinam, pro suo commodo fixis ac refixis legibus meram tyrannidem exercentes in populum, suóque quæstu ac majestate metientes omnia? Qui constitutiunculis ad quæstum, ad tyrannidem excogitatis irretiunt populum, non sedent in cathedra evangelica, sed in cathedra Simonis magi, aut Caïphæ.* Vnde & graviter monet Goffridus Vindocinensis in epistola XXVII. libri III. ad Hildebertum Cenomannorum Episcopum scribens, non esse obediendum Prælatis, si quid contra Scripturã aut Canones jubeant. *Prælato quidem obediendum est*, inquit, *non tamen in omnibus quæ ipse suggerit, sed in his tantùm quæ Deus præcipit. Nam si quid contra constitutionem Dei vel Patrum Prælati pręcipiunt, statim auctoritatem pręcipiendi amittunt, & in illa re nullatenus est eis obediendum.* Ea nimirum semper fuit Ecclesiæ mens, debere populos esse subjectos Episcopis, imperiáque eorum exequi, ut maneat fraternæ concordiæ

vinculum. Quòd si quid grave atque asperum subjectis imponant Præpositi, tenenda est patientia, neque statim adversùs eos fremendum est; quibus, tametsi discoli sint, obediendum est, ne discidium excitetur, modò ne cogant ad impietatem. Audio quosdam dicentes nihil profici patientia, nisi ut graviora tanquam ex facili tolerantibus imperentur. Verum illud interdum, fateor. Sed malum quod tollere non possis, æquo animo ferendum est. Quanquam non requiro servilem patientiam, à qua procul abesse oportet eos qui in adoptionem filiorum Dei adscripti sunt. Sed ejusmodi volo esse patientiam, quæ Christi sectatoribus digna sit; hoc est, quæ non sit projecta, neque rursum contumax, sed constans, & generosa. Sic fortassis mitigabuntur feroces Præpositorum animi. Et si cetera remedia desint, licet quandoque subjectis monere dominantes, si quid est alicujus momenti, aut si peccent in publica commoda. Insignis est in eam rem locus Gregorij Magni in libro XXV. Moralium in Iob. cap. XXI. *Igitur dum salva fide res agitur, virtutis est meritum, si quicquid Prioris est, toleratur. Debet tamen humiliter suggeri, si fortasse valeat quod displicet emendari. Sed curandum summopere est, ne in superbiam transeat justitiæ inordinata defensio; ne dum rectitudo incautè diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittatur; ne eum sibi præesse quisque despiciat, quem fortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiæ, subditorum mens ad custodiam humilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attenditur.* Vide eundem Gregorium in libro II. de cura pastorali cap. VIII. Gregorium sequitur sanctus Bernardus Abbas Clarevallensis, qui sic ad Eugenium III. Papam scribit in libro II. de Consideratione cap. I. *Non est meæ humilitatis dictare tibi sic vel sic fieri quicquam. Sufficit intimasse oportere aliquid fieri unde & Ecclesia consoletur, & obstruatur os loquentium iniqua.* Attamen illud in primis curare debent subjecti, ne ex eo quòd Præpositorum vita reprehensibilis in aliquo videtur, eos propterea contemnant. *Subtilis etenim via tenenda est rectitudinis & humilitatis, ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant, quatenus subditorum mens à servanda magisterij reverentia non recedat*; vt sanctus Gregorius admonet in eodem libro XXV. cap. XXII.

CAP. XI.

DOMESTICVM SACERDOTEM] Invaluerat ævo Agobardi mos ille, ut viri principes domesticos haberent ſacerdotes, qui eis divina officia ac myſteria in poſſeſſionibus & agris celebrarent. idque factum antiquitus indulgentia Epiſcoporum, ut patet ex canone XXI. Concilij Agathenſis. Verùm ævo Agobardi ea Epiſcoporum indulgentia verterat in neceſſitatem. Extat enim lex de non repellendis Clericis, quos laïci obtulerint Epiſcopis, ut Presyteri fiant, libro I. Capitularium cap. XC. & lib. V. cap. CLXXVIII. Vide etiam Hincmari capitula data Preſbyteris anno DCCCLXXIV. cap. V. Hinc factum, ut quoniam Preſbyteri illi manebant apud magnates, Preſbyteri illorum dicerentur. Quod graviter tulit Nicolaus I. Papa; ut patet ex ejus epiſtola ad Epiſcopum quendam Gallicanum, quæ extat in Chronico Hugonis Abbatis Flaviniacenſis. *Illud autem*, inquit, *frater cariſſime, ridiculoſum ſonuit, quòd apicum tuorum gerulum nobis commendans, hunc Preſbyterum eſſe Gerardi illuſtris Comitis perhibuiſti. Verùm quid hoc ſcribens prudentia tua dicere voluerit, & quid ſuper hujuſcemodi verbo intelligeretis, fateor nos ignoramus. Numquid Gerardus Comes illum Preſbyterum conſecravit? Numquid de ipſius eſt dioceſi? Vbi hoc legiſti? Vbi hoc didiciſti? Niſi quia Preſbyteri non ſpecialiter Eccleſiæ, Poſſeſſionis, aut Martyrij ſecundùm ſacras ſcripturas ordinantur, ſed in domibus laïcorum conſtituuntur, cum ſecularibus converſantur; ut jam non Dei, nec Eccleſiæ cujuſlibet, ſed illius Comitis, & illius Ducis eſſe dicantur.* Hujuſcemodi Clericos, qui manent in familiis magnatum, acephalos vocat canon XVIII. ſynodi Ticinenſis ſub Lothario & Ludovico Augg. celebratæ circa annum DCCCL. *Nulla ratione Clerici aut ſacerdotes habendi ſunt, qui ſub nullius Epiſcopi diſciplina & providentia gubernantur. Tales enim acephalos, id eſt, ſine capite, priſca Eccleſiæ conſuetudo nuncupavit. Docendi ſunt igitur ſeculares viri, ut ſi in domibus ſuis myſteria divina jugiter exerceri debeant, quod valde laudabile eſt, ab his tamen tractentur qui ab Epiſcopis examinati fuerint, & ab ordinatoribus ſuis commendatitiis litteris comitati probantur, cùm ad peregrina fortè migrare eſt.* Item Vrbanus II. in canone IX. Concilij Mel-

phitani. *Quia novum hoc tempore*, inquit, *Clericorum acephalorum genus emersit, qui morantur in Curiis, & viris & feminis ad sui ordinis dedecus subditi, cùm in Canonibus cautum sit ne quis sine licentia Episcopi Clericus, nec Episcopus sine Metropolitano Curiam adeat; pręcipiendo pracipimus, & prohibentes prohibemus, ne quis retineat hujusmodi.*

SACCATA VINA] Ita codex regius, itémque Marnæsianus; non autem *sacrata*, ut malè scriptum est in editione Massoni. Saccata vina, id est, per saccum colata. illud fortassis quod nos hodie dicimus vinum Hippocraticum. quod genus potionis est magno in usu apud eos qui vitam in voluptatibus & deliciis transigere amant.

AGELLOS PROVIDEANT] id est, agrorum curam suscipiant, & exactores fiant fiscalium rerum, vel redituum, aut vectigalium. Istud Agobardo displicebat, & displicuit etiam Patribus synodi Ticinensis habitæ circa annum D.CCCL. Sic enim illi loquuntur in canone XIX. *Sed & ille excessus inhibendus est, quo quidam seculares viri Presbyteros aut alios Clericos conductores, vel procuratores, sive exactores fiscalium rerum, vel redituum, aut vectigalium, constituunt. Si quis igitur deinceps hujus exorbitationis reus inventus fuerit, uterque excommunicetur, tam ipse qui constituit, quàm ille qui indignè paruit.* Atque istud ipsum graviter deinceps prohibitum est in synodis posteriorum seculorum. Verùm mala remediis prævaluerunt.

SENIORES] Ita uterque codex. Massonus tamen edidit *sermones*.

BENEFICIALIBVS] id est, vassalis, vel feudatariis. Beneficium enim tum dicebatur, quod feudum postea dictum est; ut adnotavimus ad epistolam CXIX. Lupi Ferrariensis.

PAGENSIBVS] id est, ex iis qui in pago mihi ad regendum commisso habitant. Ex Admonitione Episcoporum ad Ludovicum Regem Germaniæ cap. XII. *Constituite Comites & ministros reipublica, qui non diligant munera, qui odiant avaritiam, qui detestentur superbiam, qui non opprimant neque dehonestent pagenses.* Vide Bignonium in Notis ad Marculfum pag. 518. & Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 47.

MAIO-

MAIORIS ORDINIS SACERDOTES] id est, Presbyteri quos nunc vocamus Rectores Ecclesiarum parochialium; quos verò Gregorius Magnus vocat Presbyteros Cardinales lib. II. epist. IX. ut à ceteris distinguat, itémque Vvalterius Episcopus Aurelianensis in capite secundo suorum Capitulorum. Quo etiam modo intelligendus est locus Leonis Papæ de sacerdotibus Cardinalibus, relatus in libro primo Decretalium Tit. XXIV. cap. II. Neque enim assentior Duareno, qui in libro I. cap. XIII. de sacris Ecclesiæ ministeriis hunc locum interpretatur de Presbyteris qui in majore Ecclesia, quam Cathedralem dicimus, rem divinam simul cum Episcopo suo faciunt, Canonici hodie vulgò appellati.

CAP. XII.

NVTRICES ECCLESIAS] id est, parochiales, apud quas inserti sumus corpori Christi, & in quibus educati sumus. Eædem dictæ sunt matrices in Concilio Cabillonensi quod anno DCCCCXV. habitum est, cujus fragmentum edidit Severtius, itémque apud Ivonem in epistola CLXXIII. In Concilio tamen Carthagine habito anno CDXVIII. can. XXXIII. matricis Ecclesiæ nomine intelligitur Cathedralis.

CAP. XIII.

ITA EST LANGVIDA] Loquitur de Ecclesia: Salvianus in principio libri primi ad Ecclesiam Catholicam: *Multiplicatis enim fidei populis, fides imminuta est; & crescentibus filiis suis, mater ægrotat; factáque es, Ecclesia, profectu tuę fœcunditatis infirmior, atque accessu relabens, & quasi viribus minùs valida.*

AD DICENDVM NEC TVTVM] Ea ergo fuit Agobardici seculi infelicitas, ut sacerdotibus non liceret eloqui quod vellent, sed palpanda essent vitia subjectorum. quod est ultimum calamitatis. Præclarè itaque magnus ille vir, sanctus Cyprianus Carthaginiensis Episcopus in libro de Lapsis: *Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat*, inquit, *peccandi fomitem subministrat; nec comprimit delicta ille, sed nutrit. At qui consiliis fortioribus redarguit simul atque instruit fratrem, promovet ad salutem. Quos diligo, inquit Dominus, redarguo & castigo. Sic oportet & Dei sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere; sed remediis salutaribus*

providere. Imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu parcente contrectat; & in altis recessibus viscerum virus inclusum dum servat exaggerat. Aperiendum vulnus est & secandum & putraminibus amputatis medela fortiore curandum. Vociferetur & clamet licèt, & conqueratur æger impatiens per dolorem, gratias aget postmodum cùm senserit sanitatem. Emersit enim, fratres dilectissimi, novum genus cladis; & quasi parum persecutionis procella sævierit, accessit ad cumulum sub misericordiæ titulo malum fallens, & blanda pernicies.

IN VNVM CONVENERIMVS] Admonet Bernardum Episcopum Viennensem, adeo gravem esse hanc causam, ut in synodo plurium provinciarum meritò tractanda sit. quòd si occasio ingruat, non prætermittendam esse.

CAP. XIV.

ERVNT SEMPER IN ECCLESIA] Videtur coërcere promissionem Christi, qui pronuntiavit futurum se nobiscum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, ad eos qui verè Christiani sunt, hoc est, sancti. Verùm non negat quin istud referatur ad Ecclesiam universalem, quam Christus non reliquit, sed semper gubernat.

CAP. XIV.

MALORVM PERVERSITATE] Existimat igitur Agobardus, sacrificio etiam sacerdotis impij confici sacramenta. Alia Cypriano mens fuit: qui in epistola LXVIII. (ut illic adnotat Erasmus) omnino sentire videtur sacrificio sacerdotis impij nihil effici, immo magis inquinari populum. Optatus tamen in libro VI. apertè scribit posse aliquid sanctificari, etiamsi peccatoris operâ fiat divini nominis invocatio. *Ergo jam liquidò apparet*, inquit, *ex invocatione nominis Dei posse aliquid sanctificari, etiamsi peccator invocet Deum.* Idipsum in causa Acacij sensit Anastasius Papa in epistola ad Anastasium Aug. cap. VII. & VIII. refertúrque ab Agobardo infrà in capite XVII. hujus libri. Atque ea auctoritate utitur Hincmarus Remensis in epistola XXVI. quæ data est ad Nicolaum Papam. Inde etiam sumpsisse videtur Liuthprandus Ticinensis lib. I. cap. VIII. *Quoniam & ij*, inquit, *qui à Iuda Domini nostri Iesu Christi proditore ante proditionem salutem seu bene-*

dictionem apostolicam perceperant, ea post proditionem propriique corporis suspensionem minimè sunt privati, nisi quos improba fortè defædarunt flagitia. Benedictio siquidem quæ à ministris Christi impenditur, non per eum qui videtur, sed qui non videtur, sacerdotem infunditur. Neque enim qui rigat est aliquid, neque qui plantat, sed qui incrementum dat Deus. Sanè tempore Alexandri III. Ecclesia credebat dominicum corpus æquè confici à malo sacerdote, & à bono; ut patet ex Sententia adversùs Bonos homines lata à Gáucelino Lodovensi Episcopo nomine totius synodi; quæ extat apud Rogerium de Hoveden in parte posteriori Annalium.

SVMMI SACERDOTIS] id est, Christi.

CAP. XVII.

PAPA ANASTASIVS] in Decretis cap. VII. & VIII. Nam verba Anastasij decurtavit Agobardus.

CAP. XVIII.

OFFERENDISVE] Istud additum est ex codice Marnæsij.

CRIMINOSOS PROVEHENDO] Vetitum illud. Eum enim qui ad sacerdotium promovetur, integra fama esse oportet, juxta præceptum Apostoli. Quo factum est ut vetus Ecclesia procul à Clericorum collegio arcuerit eos qui flagitiis commaculati erant; ut patet ex Decretis Papæ Gelasij cap. XVIII. Atque id graviter dolet Alcuinus in Confessione fidei lib. III. cap. XXXVI. quòd vetusta hæc lex in desuetudinem jam tum venisset. *O infelicia tempora nostra*, inquit, *quæ nec Deum timent, nec vim sacrorum Canonum reverentur! Nullus modò sacrilegus vel criminosus, ne ad sacri ordinis officium accedat, inhibetur.*

IGNORANTIA COECOS] Ait Agobardus, multò deterius esse, si ij qui indocti sunt, ad sacerdotium provehantur, quàm si criminosi. Sanè inter virtutes Episcopo necessarias Paulus enumerat doctrinam; *ut potens sit*, inquit, *exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.* Itaque veteres eum omnino arcebant à sacerdotio qui doctus non erat. Hilarus namque Papa sic edixit in synodo Romana anni CCCCLXV. *Inscij quoque litterarum, necnon & aliqua membrorum damna perpessi, & hi qui ex pœnitentibus sunt, ad sacros ordines aspirare non audeant.* Item Gelasius in Decretis

cap. XVI. *Illiteratos quoque, & nonnulla partæ corporis imminutos, sine ullo respectu ad ecclesiasticum didicimus venire servitium. quod simul antiqua traditio & Apostolica Sedis vetus forma non recipit: quia nec litteris carens sacris esse potest aptus officiis, & vitiosum nihil Deo prorsus offerre legalia pracepta sanxerunt. Itaque de cetero modis omnibus hac vitentur, nec quisquam talis suscipiatur in Clerum.* Vide Notas ad epistolam LXXIX. Lupi Ferrariensis.

CAP. XIX.

QVALITERCVNQVE VIVENTIVM] Anathematizandos ait illos sacerdotes, quorum vita tametsi aliquo modo sit irreprehensibilis, malè tamen docent. Atque hujusmodi exemplum vidimus suprà in libro adversùs Felicem Episcopum Vrgellensem.

CAP. XX.

GREGEM EIVS] id est, Christi. Quanquam enim interdum fideles uniuscujusque diœceseos dicantur grex Episcopi illius qui diœcesim regit, id fit per translationem. Nam propriè grex non est Episcopi, sed Christi. Vnde & Christianos oves & agnos suos ipse nuncupat in Evangelio, dum eos commendat Petro & ceteris Apostolis, id est, Episcopis.

VT IN TEMPLO EIVS] Hæc omnia, usque ad vocem *Amen*, desunt in editione Massoni. Et tamen extant in codice quo Massonus utebatur, itémque in Marnæsiano.

AD LIBRVM DE GRANDINE ET TONITRVIS.

CAP. I.

IN HIS REGIONIBVS] in agro nimirum Lugdunensi, & circumpositis regionibus.

TEMPESTARII] Alibi Sortiarij; qui fulgura, & tonitrua, aliásque aëris tempestates excitare se posse profitentur ope artis suæ. Karolus Magnus: *Ideo pracipimus ut caucolatores, & incantatores, & tempestarij, vel obligatores non fiant; & ubicunque sunt, emendentur, vel damnentur.* Item ipse; *De incantationibus, auguriis, vel*

divinationibus, & de his qui tempeſtates vel alia maleficia faciunt, placuit ſancto Concilio ut ubicunque deprehenſi fuerint, videat Archipreſbyter diœceſis illius ut diligentiſſimè examinatione conſtringantur, ſi fortè confiteantur malorum quæ geſſerunt. Sed tali moderatione fiat eadem diſtrictio, ne vitam perdant; ſed ut ſalventur in carcere afflicti, uſque dum Deo inſpirante ſpondeant emendationem peccatorum. Tempeſtuarios etiam vocat Herardus Archiepiſcopus Turonenſis in capite III. ſuorum Capitulorum. *De maleficis, incantatoribus, divinis, ſortilegis, ſomniariis, tempeſtuariis, & brevibus pro frigoribus, & de mulieribus veneficis, & quæ diverſa fingunt portenta, ut prohibeantur, & publica pœnitentia multentur.*

CAP. VII.

ILLVM DOMINVS IESVS] Ita omnino codex regius. neque tamen dubito quin verior ſit vulgata lectio; quæ habet, *plantavit in illa Dominus inſulas.*

CAP. XV.

APPELLANT HOC CANONICVM] nimirum eam frugum portionem, quæ Tempeſtariis tribuebatur annuatim à poſſeſſoribus, ut ab agris eorum depellerent tempeſtates.

CAP. XVI.

GRIMALDVM DVCEM BENEVENTORVM] Duo per ea tempora Beneventanorum Duces fuere, quorum utrique nomen fuit Grimaldo, & quorum alter alteri ſucceſſit. Chronicon ſancti Vincentij de Vulturno: *Defuncto dehinc Arichis apud Beneventum, Beneventanorum precibus Grimoaldus à Carolo receptus revocatur, & paternum ipſe ſuſcepit Ducatum. Iſte multa dona Eccleſiis & Monaſteriis ſervorum Dei contulit, ſed præcipuè beatiſſimi Vincentij. Grimoaldo verò noſtro mortuo, alter Grimoaldus exadelfus ei ſuccedit; & hoc decedente, Sico ſubrogatur.* De priore intelligendum puto quod tradit Eginhardus ad annum DCCCII. *Grimoaldus Beneventanorum Dux*, inquit, *in Nuceria Vvinigiſum Comitem Spoleti, qui præſidio præerat, adverſa valetudine fatigatum obſedit, & in deditionem accepit, captúmque honorificè habuit.* Eadem quoque habet auctor Annalium S. Bertini. Poſterior autem interfectus eſt anno DCCCXVIII. ut habet idem Eginhardus. *Imperator*, inquit, *cùm Hariſtallium veniſſet, obvios habuit Legatos Sigonis Ducis Be-*

neventanorum, dona deferentes, eúmque de nece Grimoaldi Ducis antecessoris sui excusantes. Vita Ludovici Pij: *Imperator per Rotomagum & Ambianum urbem recto itinere se Aquisgrani ad hiberna contulit. Cui revertenti, & Heristallium palatium intranti, occurrere Missi Sigonis Beneventani Ducis, dona quammaxima deferentes, dominum suum à morte Grimoaldi prædecessoris sui purgantes.* De utro autem horum capienda sit historia quam heic narrat Agobardus, affirmare non licet. Faciliùs tamen crediderim hæc in vulgus jactata sub priore Grimoaldo. Hæc enim acta sub Karolo Magno. Successerat autem Arigiso, qui anno DCCLXXXVII. mortuus est; ut tradit Eginhardus in Annalibus, ac post eum alij.

INIMICVS IMP. CAROLO] Hinc patet librum istum fuisse scriptum in initio imperij Ludovici Pij, quando recens erat memoria belli quod adversùs Grimoaldum Beneventanorum Ducem feliciter gestum est à Karolo Magno. Eginhardus ad annum DCCCXII. *Pax cum Abulaz Rege Sarracenorum facta. Item cum Duce Beneventanorum Grimoaldo; & tributi nomine* XXV. *millia solidorum auri à Beneventanis soluta.* quam pacem postea firmavit Ludovicus Pius, ut docet Eginhardus ad annum DCCCXIV. *Cum Grimoaldo Beneventanorum Duce pactum fecit atque firmavit, eo modo quo & pater, scilicet ut Beneventani tributum annis singulis* VII. *millia solidorum darent.*

AD LIBRVM CONTRA OBIECTIONES FREDIGISI.

CAP. I.

FREDEGISO ABBATI] sancti Martini Turonensis post Alcuinum; cujus fuerat discipulus, ut patet ex vita Alcuini. Fuit etiam Cancellarius Ludovici Pij Imperatoris. Variè autem scribitur nomen ejus. Heic enim, itémque in Præcepto ejusdem Ludovici pro Hildebaldo Episcopo Matisconensi, vocatur Fredegisus. In Testamento autem Karoli Magni apud Eginhardum vo-

catur Fridugisus. & & quidem rectiùs, ut opinor. Nam sic quoque nominatur in Præceptis Ludovici Pij pro Ecclesia Parisiensi, itémque in Præcepto ejusdem Principis pro Ecclesia sancti Lamberti Trajectensis, quod editum est in Tomo primo Historiæ Episcoporum Leodiensium pag. 154. ac demum in ejusdem Ludovici Præceptis pro monasterio Arulensi in diœcesi Helenensi & pro monasterio sanctæ Gratæ in diœcesi Vrgellensi. Fregedis tamen, quod idem est ac Fredegisus, vocatur à Theodulfo Episcopo Aurelianensi; ex quo etiam discimus Diaconum fuisse. Vide Sirmondum in Notis ad Theodulfum pag. 292.

CAP. VII.

TESTIMONIO PRISCIANI] insignis Grammatici, qui manibus eruditorum hominum maximè terebatur per eas tempestates. Hunc porrò locum laudat etiam Lupus Ferrariensis in epistola XXXIV. & in libro de tribus quæstionibus pag. 235.

CAP. IX.

AQVILA] Karolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. I. cap. XIII. *Nova post Septuaginta interpretes, Theodotionem & Symmachum & Aquilam, sive etiam beatum Hieronymum, legis quæratur translatio.* De Theodotione porrò, qua ætate vixerit, videndus vir clariss. Henricus Valesius in Annotationibus ad Eusebium lib. V. cap. VIII. Hist. Eccles.

CAP. XI.

MVLTO INIVSTIVS] Sic legi debere admonuit Massonus in Erratis: prorsùs bene. Nam in codice M S. disertè scriptum est, *multos injustos.*

CAP. XII.

ESAIAS QVOQVE PROPHETA] In MS. itémque in editione Massoni scriptum erat *Esaias quoque Philosophus &c.* Itaque quum constaret vitium esse librarij, non verò Agobardi, locum illum liberè correximus.

CAP. XIX.

POTATI SVMVS] Locus est Pauli ex epistola prima ad Corinthios. Et in contextu Pauli (prout etiam laudat Agobardus in capite XXXVII. libri adversùs Felicem, & in cap. VII. libri de modo regiminis ecclesiastici, itémque in capite VII. Sermons exhortatorij

ad plebem) legitur, *& omnes in uno ſpiritu potati ſumus.* In codice tamen regio, & in editione Maſſoni, legitur, *& omnes in uno ſpiritu baptiʒati ſumus.* quod mutari debere viſum eſt. Nam paulò pòſt Agobardus, replicans locum illum, ac petens quinam potus ſit ille, ait: *uno ſpiritu potati ſumus.*

CAP. XX.

MVLTI MARTYRES] Sentiebat ergo Agobardus, eos qui pro nomine Chriſti contumeliam mortis paſſi erant, rectà in cœlum ferri, tametſi baptizati non fuiſſent. Eadem fuit ſententia vetuſti ſcriptoris libri de ſingularitate Clericorum, qui vulgò tribui ſolet Cypriano. *Ideo enim martyrium*, inquit, *appellatur tam corona quàm baptiſma, quia baptiʒat pariter & coronat.* Item Alcuini in Confeſſione fidei lib. III. c. XXVIII. *Nullum autem catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere æternam dicimus; excepto martyrio, ubi tota Baptiſmi ſacramenta complentur. Sanguine enim, vel igne, vel pœnis aliis baptizantur Confeſſores.* Vetus quoque ſcriptor ſuprà laudatus, atque hactenus ineditus, in Confeſſione fidei: *Nullum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credamus; excepto martyrio, ubi tota Baptiſmi ſacramenta complentur. Baptiʒandus confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet. Hoc & martyr coram perſecutore facit, qui & confitetur fidem, & interrogatus reſpondet. Ille poſt confeſsionem vel aſpergitur aqua, vel tingnitur; & hic vel aſpergitur ſanguine, vel tinguitur igne. Ille manus impoſitione Pontificis accipit Spiritum ſanctum, hic habitaculum efficitur Spiritus ſancti.*

CAP. XXI.

NON ESTIS CHRISTIANI] Heic Fredegiſum graviter refellit Agobardus, quòd dixerit Patriarchas veteris teſtamenti non fuiſſe Chriſtianos. Et conſentaneos habet Agobardus Iuſtinum martyrem & Auguſtinum, quos laudat Baronius in initio Apparatus ad Annales Eccleſiaſticos. Vide librum adversùs Amalarium cap. XV.

AD EPISTOLAM

AD PROCERES PALATII.

HILDVINO SACRI PALATII ANTISTITI] id eſt, Archicapellano, vel Summo Capellano. quo modo vocatur in Præcepto Ludovici Pij pro Hildebaldo Epiſcopo Matiſconenſi, quod extat in Bibliotheca Cluniacenſi. Habebant enim Principes noſtri in Palatio ſuo quempiam eccleſiaſtici ordinis virum, qui ceteris præmineret, dictum ob hoc ſacri Palatij antiſtitem; vel ſacri Palatij Archiepiſcopum, ſi Epiſcopus eſſet. Sic Hildebaldus Colonienſis Archiepiſcopus vocatur *ſacri Palatij Archiepiſcopus* in Præfatione Concilij apud Moguntiam habiti anno DCCCXIII. is ipſe nimirum Hildeboldus quem in Palatio ſuo habere poſt Angilramnum cupijt Karolus Magnus, ut patet ex canone LVI. Concilij Francofordienſis. Antiſtitem ergo ſacri Palatij Hilduinum vocat, quòd ſummus eſſet Capellanus. eandémque ob cauſam Lupus Ferrarienſis hunc ipſum Hilduinum in epiſtola CX. vocat Eccleſiaſticorum Magiſtrum. Nam Abbates, ſi rerum ſummam tenerent, prælatos olim fuiſſe Epiſcopis, etiam in ſynodis, jam antea adnotavimus ad Concilium Vernenſe. Neque id adeo vetus eſt, quin & Sugerij quoque ævo in uſu fuerit; ut patet ex vita ejus cap. II.

VVALÆ ABBATI] Corbeïenſi in diœceſi Ambianenſi, uti diximus ad librum de baptiſmo Iudaïcorum mancipiorum.

CHRISTIANISSIMI IMPERATORIS] Ludovici Pij.

VNVM SEMPER] id eſt, Hilduinum. Nam iſtum neceſſe erat reſidere in Palatio, propter cauſas eccleſiaſticas. Vide quæ de munere Archicapellani diximus ad Lupum Ferrarienſem.

ALTERVM FREQVENTER] id eſt, Vvalam, quo plurimùm utebatur Ludovicus in adminiſtranda republica, ut patet ex Paſchaſio Radberto in vita Adalhardi.

VT MANCIPIVM IVDAICVM] Optimo Jure excandescit Agobardus adversùs Præceptum illud, quod erat contrarium vetustis canonibus & legibus Principum. Nam etiam in nostra Gallia Concilium primum Matisconense servis potestatem fecerat suscipiendi baptismum, etiam invitis dominis. Et Constantinus Aug. ad Felicem P. P. scribens, Iudæis in universum permisit Christianam religionem amplecti, vetuítque ne propter hoc facinus quicquam à Iudæis inquietudinis vel molestiæ patiatur is qui Christo nomen dederit. Itaque probabile Agobardo visum non est, Præceptum illud a Ludovico Imperatore, qui Pius per antonomasiam dictus est, editum fuisse, quo manifesta contumelia irrogabatur nomini Christiano.

INTER. HOM. AD IMAGINEM SVAM] Agobardus ergo similitudinem Dei quæ est in homine, constituit in anima, non autem in corpore. Vide Notas ad epistolam XXX. Lupi Ferrariensis & ad librum de tribus quæstionibus pag. 471. Alia fuere Iudæorum deliramenta, qui corpus humanum ad imaginem Dei factũ putabant, ut Agobardus scribit in libro de Iudaicis superstitionibus cap. X. Quo loco Massonus adnotavit in margine, hæc Iudæorum figmenta in Cabala quoque legi.

MAGISTER INF. IVDÆORVM] Evrardus. Vide suprà in Notis ad librum de baptismo Iudaïcorum mancipiorum.

MISSOS DE PALATIO] id est, Missos Dominicos.

PVBLICE SVPPLICATVR] nimirum pro Iudæis, pro quorum conversione singulis annis orat Ecclesia in diebus Passionis Dominicæ, ut ait Agobardus, id est, feriâ quartâ majoris hebdomadæ. Extat enim oratio quæ tum temporis publicè à sacerdotibus in Ecclesia recitatur pro hac causa. Rhabanus in libro contra Iudæos cap. IV. loquens de Iudæis: *Immo & pejores hæreticis; sicut eos Ecclesia catholica esse judicat, quæ in diebus Dominicæ Passionis post hæreticos, & schismaticos, & prope paganos, pro eis orat.* Item cap. LIX. *Immo eorum veram salutem, pro qua Ecclesia sollemniter orare consuevit, veraciter inquirentes, servemus erga eos ecclesiasticam sinceritatem.*

AD EPISTOLAM

AD BARTHOLOMÆVM EPISCOPVM NARBONENSEM.

CAP. I.

BARTHOLOMÆO EPISCOPO] Narbonensi post Nibridium. Interfuit autem Concilio apud Tolosam habito anno DCCCXXVIII. unà cum Nothone Arelatensi Archiepiscopo, & Agiulfo Bituricensi. Tum circa annum DCCCXXXIV. subscripsit Privilegio Aldrici Senonensis Archiepiscopi pro monasterio sancti Remigij Senonensis, quod extat in Tomo II. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij. Postea quum Lotharius Aug. adversùs Ludovicum patrem rebellaret, Bartholomæus Lotharij partes fovit; abeuntéque Lothario in Italiam anno DCCCXXXIV. Bartholomæus, relicta contra sacras regulas sede sua, eum comitatus est, ut Flodoardus tradit lib. II. cap. XX. Historiæ Remensis. Mansit ergo Bartholomæus in Italia usque ad annum DCCCXLIV. Tum verò quum Ludovicus Lotharij filius Romam pergeret, mandata patris ad Pontificem Procerésque Romanos perlaturus de ordinationibus Pontificum Romanorum, illuc quoque Ludovicum comitatus est. Et cùm is unctus fuisset in Regem Langobardorum, Bartholomæus arrepta hac occasione Sergium II. Pontificem oravit unà cum Ebbone Remensi *ut eos reconciliare ac Pallium eis tribuere dignaretur. Quos etiam idem Præsul nec communionem inter Clericos dignos esse suscipere dicebat, sed inter communem populum communicandi licentiam tantummodo haberent.* Ita enim docet auctor Gestorum Pontificalium ab Hincmaro laudatus in capite XXXVI. posterioris operis adversùs Gothescalcum pag. 326. Itaque dejecto Bartholomæo, Berarius in ejus locum suffectus est: quem Narbone sedisse reperio an. DCCCXLIV. XII. Kal. Iulij in Præcepto Karoli Calvi Regis eo die dato pro Ecclesia Narbonensi, cujus partem edidit Ca-

tellus, sed quod nos habemus integrum ex authentico descriptum. Ceterùm libri sive epistolæ istius ad Bartholomæum Narbonensem Episcopum meminit Amulo Lugdunensis in epistola ad Theodboldum Lingonensem.

HILDIGISVS] Hinc constat hunc Hildigisum fuisse ex clero Lugdunensi. Et hauddubiè Presbyter erat, cùm post illum nominetur Florus, qui Diaconus tantùm fuit.

FLORVS] Diaconus Ecclesiæ Lugdunensis, vir, quantum ferebat illa ætas, eruditissimus, editis etiam lucubrationibus clarus. de quibus diximus in Notis ad Lupum Ferrariensem. Extat autem libellus ejusdem Flori de electionibus Episcoporum, qui à Massono editus est ad calcem operum Agobardi, quémque nos eam ipsam ob causam prodire voluimus cum eisdē operibus.

QVIDAM VENERANDVS FRATER] Episcopus nimirum Vceticensis in prima Narbonensi, ut ego quidem arbitror. Sedebat autem tum apud Vcetiam Elefantus, ut patet ex Manuali Duodenæ.

IN QVADAM ECCLESIA] in civitate Vceticensi sita, ut constat ex epistola Amulonis ad Theodboldum.

FIRMINI] Vceticensis Episcopi, qui an. DXL. & DLV. in ea cathedra sedit, cujusque meminit Arator Subdiaconus in epistola ad Parthenium à Sirmondo edita post Notas ad Ennodium. Habemus porrò nos vitam ejus, à viris eruditis laudatam, nondum tamen editam; quam olim Tolosæ descripsimus ex pervetusto codice MS. Collegij Fuxensis.

CAP. XII.

MELIVS ENIM FACERENT] Videtur damnare eos qui donarijs illustrant memorias martyrum, dum ait eos meliùs facturos, si sua pauperibus & hospitibus erogarent. Hi enim sunt viua Christi templa. Neque tamen arbitror hinc sumpsisse Erasmum, cùm in Colloquio de peregrinatione religionis ergò ait quamplurimos invisere quidem divorum templa, sed nihil aut quàm minimum donare, *dictitantes eam pecuniam rectiùs collocari in egenos*. Sanè subveniendum est necessitati pauperum, quis negat? sed tamen interim negligenda non est domus Dei; uti diximus ad librum

VI. Salviani de gubernatione Dei. Vide porrò antidotum Erasmi in Epitaphium Paulæ ab Hieronymo conscriptum, & Launoium in cap. VI. libri de cura Ecclesiæ pro miseris & pauperibus.

HOSPITIBVS] Hospitalitas magno tum in usu erat apud Ecclesiam. Lib. I. Capitular. cap. LXXV. *Et hoc nobis competens & venerabile videtur, ut hospites, peregrini, & pauperes susceptiones regulares & canonicas per loca diversa habeant.* Vide capitula Karoli Calvi Tit. VI. cap. XL. & Tit. XXIII. cap. X. Lupum Ferrariensem ep. XI. XLII. XLV. LV. LXXI. Ionam Aurelianensem in lib. II. de institutione laicali cap. XXIX. & alios. Hospitalitatis porrò encomium enarrat Hildebertus in pluribus epistolis. Vide Launoium in capite VIII. libri mox laudati.

VNGENDI OLEO] eo nimirum quo ardebant lampades ad sepulcra martyrum appensæ. Nam multa miracula per hujusmodi oleum fieri consuevisse ex Augustino, Theodoreto, & alijs adnotat Baronius ad annum Christi LV. Adferam tantùm locum Augustini ex cap. VIII. libri XXII. de civitate Dei: *Rursum ibidem apud nos Irenæi cujusdam collectarij filius, ægritudine extinctus est. Cùmque corpus jaceret exanime, atque alijs gementibus & plangentibus exequiæ pararentur, amicorum ejus quidam inter aliorum consolantium verba suggessit ut ejusdem martyris* (Stephani) *oleo corpus perungeretur. Factum est, & revixit.*

NEC PAVPERIBVS SVCCVRRITVR] Existimabat ergo Agobardus, oblationes quæ fiunt ad memorias martyrum, rem esse pauperum, neque inventas esse ad alendam præpositorum avaritiam, aut luxum, vel ad vitam commodiùs transeundam. itaque eas oblationes esse convertendas in solatium pauperum. alioqui enim pessimum esse earum usum. At hodie quotus quisque tandem est eorum qui ad aras sanctorum sedent, cui persuasum non sit nihil ex oblationibus decidere debere pauperibus, quíque pro donarijs illis conservandis non laboret tanquam pro aris & focis? Denique plurima loca sunt, inclyta certè per indigenas advenásque, quibus non alius certior aut luculentior fundus est, quàm qui ex oblationibus provenit. Et laudo istorum pietatem. Sed valde optandum esset ut aliquam

erga pauperes caritatem haberent ij quibus colligendarum oblationum cura committitur, nec eas tantùm ad ornanda templa mortua converterent.

AD EPISTOLAM

AD MATFREDVM.

MATFREDO] Vel ex ſolo iſtius epiſtolæ titulo patet virum fuiſſe magnæ dignationis & auctoritatis in Palatio Ludovici Pij. Nam & Ludovicus ipſe eum vocat virum inluſtrem in Præcepto pro monaſterio Gratæ in S. diœceſi Vrgellenſi, cujus partem aliquam anno ſuperiore edidimus in Notis ad epiſtolam XXIX. Lupi Ferrarienſis. Sic ergo ait Imperator: *Matfredus Comes vir inluſter adiens ſerenitatem culminis noſtri &c.* Ac Comitem quidem Aurelianenſem fuiſſe conſtat ex Adrevaldo Floriacenſi lib. I. cap. XX. de miraculis S. Benedicti, & ex vita Ludovici Pij ad an. DCCCXXIX. Illo itaque tempore Ionas Epiſcopus Aurelianenſis ad eum miſit libros tres de inſtitutione laïcali, qui à Domno Luca Dacherio editi ſunt in tomo primo Spicilegij; cùm antea editi fuiſſent Duaci anno M. DC. XLV. ex veteri codice MS. Sancti Amandi in Pabula, cura D. Ildephonſi Goetghebueri Bibliothecarij ejuſdem monaſterij. Anno dein. DCCCXXX. (ut in capite trigeſimo ſexto narrat Theganus) cum Pippino Aquitaniæ Rege, ac proceribus Palatij, conſpiravit adversùs Ludovicum Pium, quem de regno expellere volebant. Sed huic peſſimo facinori obſtitit Ludovici filius Ludovicus. Rurſum in partes Lotharij cum ceteris perduellibus tranſgreſſus eſt anno DCCCXXXIII. eúmque fugientem in Italiam ſecutus, illic obijt anno DCCCXXXV. ut tradit auctor vitæ Ludovici Pij. Vide Sirmondum in Notis ad Theodulfum pag. 301.

MINISTRVM IMP. ET IMPERII] id eſt, Miniſtrum Palatij & Regni. Miniſtrum Palatij; quia non diſcedebat à latere Principis, principémque locum apud eum obtinebat, ſecretorum ejus particeps & conſiliorum. Miniſtrum Imperij ſive Regni; quia præter

Comitatum Aurelianensem, cui speciali cura invigilare tenebatur, maxima pars curarum Ludovici in administrando imperio erat penes Matfredum.

RERVM SVMMAM REGENTIS] id est, Ludovici Pij Imperatoris, à cujus latere non discedebat Matfredus, uti jam diximus.

QVIEVIT TIMOR REGVM] Sic Lupus Ferrariensis conqueritur in epistola CXXVI. ad tantam libertatem vitia prorupisse ævo suo, ut vindicata impunitate apertis quibusque, nec Deus, nec Rex, nec Episcopus timeatur. Et videndæ sunt omnino Notæ nostræ ad hanc epistolam.

CAVSIDICOS] id est, eos qui causas referunt ad Principem; adeóque in eorum potestate est provincialium delicta publicare, aut silentio tegere.

PARENTES] id est, consanguineos, vel affines. Et putabam istud esse ex infima Latinitate, parentúmque vocabulo olim patrem tantùm matrémque fuisse comprehensos; ut dictum est in Notis ad librum III. Salviani ad Ecclesiam Catholicam. Verùm Sallustij auctoritas nunc facit ut aliter sentiam, apud quem Sulla Bocchum Mauritaniæ Regem sic alloquitur: *Dein, quòd parentes abundè habemus. amicorum neque nobis neque cuiquam omnium satis fuit.*

CYPRIANVS] in epistola ad Donatum. Sed locum ex ea epistola valde decurtavit, ut assolet, Agobardus.

COEPIT LICITVM ESSE] Eleganter Cyprianus in eadem epistola: *Madet orbis mutuo sanguine; & homicidium cum admittunt singuli, crimen est; virtus vocatur, cùm publicè geritur.* Sic apud Pseudoplautum Querolus ait licitum esse quod commune est, id est, quod vulgò fit. LAR. *Quid de falso dicimus?* QVEROLVS. *Hem, quis autem verum dicit? Istud commune est, abi.* LAR. *Idcirco crimen non est? Quid de adulterio?* QVER. *Attat, etiam hoc crimen non est.* LAR. *Quando autem licitum esse cœpit?* QVER. *Men' rogas? quasi tu nescias. Hoc est quod nec permitti nec prohiberi potest.*

COMITEM NOSTRVM BERTMVNDVM] Lugdunensis provinciæ Præfectum, ut in libro primo vocat Nithardus.

TALEM VIRVM] id est, Vicecomitem. Vnde patet Vicecomitum institutionem fuisse per eas tempestates in arbitrio Comitum.

SENIORIS SVI] id est, domini, Comitis Lugdunensis.

NON EST OFFICII MEI] nimirum accusatio. Nam Episcopi non debent esse accusatores. Arcadius & Honorius AA. ad Theodorum Præfectum Prætorio: *Provinciæ moderator sacerdotum & Catholicæ Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, & divini cultus injuriam capitali in convictos sive confessos reos sententiâ noverit vindicandum. Nec expectet ut Episcopus injuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi soli gloriam dereliquit.* Extat hæc lex in Codice Theodosiano *l.* 31. *De Episcopis.* ac relata deinde est in librum VI. Capitularium cap. CCCIV. Theodoretus Episcopus Cyrensis in epistola XLII. *Angor sanè, ac doleo vehementer, quòd scribere adversùs hominem cogor, cujus delicta propter nomen sacerdotij occultare par erat. Scribo tamen, ut oppressos ab eo pauperes vindicem.*

AD EPISTOLAM

AD LVGDVNENSES

DE MODO REGIMINIS ECCLESIASTICI.

CAP. I.

VNVS EST SPONSVS] id est, Christus, verus & unus sanctæ Ecclesiæ sponsus. Vide suprà in Notis ad epistolam ad Nibridium.

CAP. II.

COMMENDAT B. PETRO] id est, Episcopis, ut explicant veteres. Vide Notas ad ep. LXXXIV. Lupi Ferrariensis.

CAP. VII.

CORPVS CAPITI] id est Christus Ecclesiæ. Christus enim est caput Ecclesiæ. Episcopi autem sunt membra corporis Christi, quod est Ecclesia. Sic enim scribit Gregorius I. Papa ad Ianuarium Archiepiscopum Calaritanum lib. I. epist. LX. *Si ipse*

Dominus

Dominus noster viduarum se maritum orphanorúmque patrem Scripturæ sacræ profitetur testimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput summo debemus mentis affectu intendere. Vide eundem Gregorium lib. II. epist. XXXVII. & lib. VII. epist. CX.

CAP. IX.

LOCVM REGIMINIS SVSCEPIT] Audiant Episcopi. Ait Agobardus, eum qui prædicationis officium & locum regiminis suscepit & negligit, operámque dat venationi, aucupationi, piscationi, ceterísque seculi oblectamentis, hunc Episcopum non esse, sed destructorem operis Dei, ac per hoc adjutorem Antichristi. Non abhorrebat à sententia Agobardi Arnulphus Episcopus Aurelianensis, quum hæc adversùs Episcopum Romanum eloqueretur in synodo Remensi adversùs Arnulphum cap. XXVIII. *Quid hunc*, inquit, *Reverendi Patres, in sublimi solio residentem, veste purpurea & aurea radiantem, quid hunc inquam esse censetis? Nimirum si caritate destituitur, soláque scientia inflatur & extollitur, Antichristus est in templo Dei sedens, & se ostendens tanquam sit Deus.* Et semper visum est alienum à dignitate sacerdotali, secularibus negotiis & sollicitudinibus mundi occupari. Istud enim etiam in seipsis culpant Episcopi in synodo Parisiensi congregati an. DCCCXXIX. ad Ludovicum Pium scribentes: *Sacerdotes partim negligentia, partim ignorantia, partim cupiditate, in secularibus negotiis & sollicitudinibus mundi ultrà quàm debuerint se occupaverunt.*

IN DIVITIIS] Damnat divitias in Episcopo, ut qui Christi pauperis locum in Ecclesia teneat. Sed intelligit, opinor, eum Episcopum esse culpandum, qui divitijs malè utitur, ad luxum videlicet, ad libidinem, avaritiam, & cetera malarum mentium vitia. Nam qui pauperes nutrit, Ecclesias ædificat, mittit qui populos in fide instruant, is verò nunquam sat dives erit, tametsi immensos habeat thesauros.

ORNAMENTIS METALLICIS] Istud ipsum graviter exprobrat malis Episcopis sanctus Bernardus Abbas Claravallensis, ad Henricum Senonensem Archiepiscopum scribens: *Clamant verò nudi, clamāt famelici, conqueruntur, & dicunt: Dicite Pontifices in freno quid facit aurum? Numquid aurum à freno repellit frigus sive esuriem?*

Iumenta gradiuntur onusta gemmis, & nostra non curatis crura nuda caligulis? Annuli, catenulæ, tintinnabula, & clavatæ quædam corrigiæ, multáque talia tam speciosa coloribus, quàm ponderibus preciosa, mulorum dependent cervicibus; fratrum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis. Neque ab institutore & patre suo dissentit Petrus Clarevallensis in epistola quam sub nomine Iesu Christi scripsit ad Innocentium VI. Papam & Curiam Romanam anno M.CCCLIII. Nam in capite XXX. ita loquitur: *Exhortamur quòd non nimium sitis curioso spectabiles equitatu, non circa vos discurrant hinnientium frendentes acies caballorum, non auro curiosè tingantur frana, nec ex sericis lora componantur filis, non argento calcaria rutilent, non squarleto spectabilive purpura tegantur sellæ, nec preciosi pendentes consibulent Zonas clavi micantes auro, nec muricis earundem corrigiarum ornatus soleat redolere tincturam, non eboris pulcritudine obrizi vel argenti metallive preciosi cujusvis alterius gumphis sellarum conclavet amictus, non micanti pectoralia tegantur ostro, nec febrescens ex auro gestetis franos, non radiantibus fastuosi sonipedes onerentur gemmis &c.* Ex pervetusto codice nostro MS. unde fragmentum aliud anno superiore editum est in Notis ad Lupum Ferrariensem pag. 478.

IN VENATIONIBVS] Quippe vetitum Episcopis alere canes, aut venationem exercere. in quam rem valde celebris est canon LV. synodi Agathensis: *Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, canes ad venandum, aut accipitres, habere non liceat. Quòd si quis talium personarum in hac voluptate detectus fuerit; si Episcopus est, tribus mensibus se suspendat à communione; Presbyter, duobus mensibus se abstineat; Diaconus verò, ab omni officio vel communione cessabit.* Vide etiam canonem quartum Epaonensem, & XIII. canonem Concilij Matisconensis secundi. Karlomannus Princeps in synodo cui martyr Bonifacius interfuit: *Necnon & illas venationes, & sylvaticas vagationes cum canibus, omnibus servis Dei interdiximus, similiter ut accipitres & falcones non habeant.* Venationem enim in Episcopo graviter reprehendit Nicolaus I. apud Gratianum dist. 34. cap. *Quorundam.* itémque Nicolaus II. in Decretis cap. VI. *Vt Episcopi & Clerici arma non ferant; neque venatui neque aucupio*

studeant. Itaque eos qui venatione delectantur, lubens revocaverim ad ea quæ singulis Christianis ait Prosper in peroratione libri de gloria regnóque sanctorum: *Si venandi est affectio*, inquit, *habes montes altissimos, cervos velociter Apostolorum Prophetarúmque dicta percurrentes. Habes & in campis petram, refugium erycijs & leporibus, quos in simplicitate cordis Christus Dominus per suos canes venatur, ut spinis careant delictorum.* Vide Ionam Aurelianensem in libro II. de institutione laïcali cap. XXIII.

COMESSATIONIBVS] Mirum est tam sollicitos in hoc fuisse veteres, ut nullam occasionem prætermiserint admonendi Episcopos ut à comessationibus & ebrietate abstinerent, juxta præceptum Pauli, qui edixit Episcopum debere esse non vinolentum. Insignis est Hieronymi locus ex commentario in Michæam Prophetam, relatus à Gratiano dist. 35. cap. 4. *Ecclesiæ principes*, inquit, *qui delicijs affluunt, & inter epulas atque lascivias pudicitiam servare se credunt, propheticus sermo describit, quòd eijciendi sint de spatiosis domibus, lautisque convivijs, & multo labore epulis conquisitis, & ejiciendi propter malas cogitationes & opera sua. Et si vis scire quò ejiciendi sunt, Evangelium lege; in tenebras scilicet exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. Annon confusio & ignominia est, Iesum crucifixum, magistrum pauperum, atque esurientem, fartis prædicare corporibus, jeiuniorúmque doctrinam rubentes buccas eminentiáque ora proferre?* Et Magnus ille Gregorius lib. II. epist. XIV. acriter objurgat Natalem Episcopum Salonitanum, quòd derelicta pastorali cura, solis se convivijs occuparet. Vnde & eundem Natalem (qui reprehensionem Gregorij in jocum verterat; exemplum adferens Abrahæ & Isaac, quorum unus angelos convivio exceperat, alter verò satiatus benedictionem filio dederat) postea rursum admonuit abstinere à conviviis, scripta ad eum elegantissima epistola, quæ est XXXVII. ejusdem libri. Et patet convivia illa non fuisse admodum Christiana; cùm præter temulentiam & voracitatem, etiam à Christianorum diffamatione non abstinerent, nemóque ex irrisione reprehenderetur. Nam convivia Episcoporum debent esse seria.

IN OCVLIS TAMEN DEI NON EST] Ait

ergo, eum qui ad episcopatum vocatus est, si seculi oblectamentis indulget, in oculis Dei non esse sacerdotem, tametsi personam Episcopi gerat coram hominibus adeóque Episcopus esse videatur. Sic sanctus Ambrosius in capite tertio libri de dignitate sacerdotali, loquens de malo Episcopo, ait: *pronuntiat enim Episcopus hujusmodi ad populum, dicens, Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur quasi Episcopus magnus, & divinis intutibus inspicitur leprosus magnus.* Sic Marcellinus & Faustinus in Libello Precum pag. 46. aiunt quosdam Episcopos perfidiæ Arrianorum subscripsisse, *ut episcopale nomen apud homines retinere viderentur, quod utique jam apud Deum post subscriptiones impias non habebant.* Sic Fulgentius Ruspensis Episcopus in capite primo contra Sermonem Fastidiosi, ait eum, tametsi Presbyterij honorem in conspectu hominum ceperit, coram Domino non habuisse. Eadē fuit sententia hæreticorum Albigensium: qui, ut Rogerius de Hoveden tradit, dicebant *quòd essent ordinandi in Ecclesia Episcopi & Presbyteri; & si tales non ordinabantur quales præcipiebat, non essent Episcopi, nec Presbyteri, sed lupi rapaces, hypocritæ, & seductores.* Verùm rectè adnotatum est à viris eruditissimis, eam esse constantem Ecclesiæ Catholicæ sententiam, ex doctrina & traditione apostolica descendentem, etiam improbum hominem, canonicè ordinatum, verè sacerdotem ac Dei adjutorem esse. Nam si hæc regula non esset certa, horrenda confusio turbasset Ecclesiam, etiam in initijs Christianismi. Nam & Iudas malus erat, qui tamen Apostolus Christi fuit. Et multos postea varijs temporibus malos Episcopos fuisse nemo negaverit. Denique Christus ait Scribas & Pharisæos sedisse super Cathedram Moysi. Itaque sic scripsisse videtur Agobardus vehementer, ut Episcopos admoneret sui officij, & ut intelligerent quantū Deo displiceat mala Episcopi vita.

CAP. XI.

PRÆDICANT VT ACCIPIANT] Tum enim, quod meritò damnàt Agobardus, erant nonnulli, qui verbum Dei prædicabant quæstus causa, non tam solliciti de cura animarum, quàm de colligenda pecunia. Et omnino accepisse ista videtur Agobardus à sancto Papa Gregorio, cujus hæc sunt verba ex libro XIX. in Iob cap. XI. *Butyro pedes lavantur, dum sanctis prædicatori-*

bus debita ab audientibus ſtipendia conferuntur, & quos
fatigat injunctus prædicationis labor, exhibita à diſcipulis
pinguedo boni operis fovet. non quòd ideo prædicent ut
alantur; ſed ideo alantur ut prædicent, id eſt, ut prædica-
re ſubſiſtant; non ut intentionem ſumendi victus tranſeat
actio prædicationis, ſed ad utilitatem prædicationis deſer-
viant miniſteria ſuſtentationis. Vnde à bonis prædicatori-
bus non cauſa victus prædicatio impenditur, ſed cauſa præ-
dicationis accipitur victus. Neq; verò dixerim nihil præ-
dicatoribus debere dari ab auditoribus. Nam dignus eſt
operarius mercede ſua; & juſtum eſt ut qui ſpiritalia no-
bis ſeminant, carnalia noſtra metant; ut ad Corinthios
ſcribit Paulus Apoſtolus. quem locum attulit idem Gre-
gorius Homilia XVII. in Evangelia, ut oſtenderet
æquum eſſe ut populus Chriſtianus alimenta ſuſtenta-
tionis ſuppeditet prædicatoribus. Hoc enim, ut dixi,
juſtum eſt, & prorsùs æquum. Sed quis ferat prædica-
tores quoſdam, qui nihil non agunt ut cathedras occu-
pent majores, & ex quibus majus ſalarium provenit.
Quaſi conſtaret verbum Dei non valere, niſi quantum
æſtimatur.

IN PROPRIAM LAVDEM] Taxat alterum
genus concionatorum æquè odioſum, eos nimirum, qui-
bus hæc unica cura eſt, ut bellè concionari videantur.
cujuſmodi nimiùm multi ſunt. atque utinam nulli eſ-
ſent. Tum admonet, vitandum id eſſe. Præclarè ſanctus
idem Gregorius in Homilia paulò antè laudata: *Quiſ-*
quis namque ideo prædicat, inquit, *ut hic vel laudis vel*
muneris mercedem recipiat, æterna proculdubio mercede ſe
privat. Vide rurſum eundem Gregorium Homilia XXI.
in Ezechielem.

CAP. XII.

PASTOREM PASTORVM] id eſt, Chriſtum.
quo etiam modo eum nominant Proſper, Petrus Chry-
ſologus, Iulianus Pomerius, Ruricius Lemovicenſis,
Gregorius Magnus, Hincmarus, alij. Sic, quod idem
eſt, alibi vocatur Princeps paſtorum, Sacerdos Sacer-
dotum, Pontifex Pontificum, Epiſcopus Epiſcoporum.
Poſterioribus tandem ſeculis Epiſcopus quoque Roma-
nus vocatus eſt Epiſcopus Epiſcoporum. Quod ita intel-
ligi debet, ut quia caput eſt omnium Domini ſacerdo-
tum, & præcipuus totius orbis Epiſcopus, privilegio

ſedis ſuæ, intelligatur ob hoc ipſum conſtitutus ſuper reliquos orbis Epiſcopos, ideóque quodam modo ſit Epiſcopus Epiſcoporum, præſertim cùm ad eum pertineat cura & ſollicitudo univerſalis Eccleſiæ. Neque tamen exiſtimandum eſt hanc appellationem fuiſſe tributam antiquitus Epiſcopo Romano; tametſi quidam ita ſe colligere putent ex libro Tertulliani de pudicitia, & ex Cypriano in præfatione Concilij Carthaginienſis. Nam, ſi quid in his rebus video, Tertullianus heic Pontificem Romanum ſatyrico ſale defricat. certè palpo non percutit. Et in Cypriani ſenſu manifeſtum eſt eos falli. Neque enim ait Cyprianus, removendam eſſe præſumptionem Epiſcopi Romani, qui ſe Epiſcopum Epiſcoporum diceret. Sed ait: *Neque enim quiſquam noſtrum Epiſcopum ſe Epiſcoporum conſtituit.* id eſt. Non arbitror quemquam Epiſcoporum, qui heic præſentes ſumus, eò præſumptionis excedere, ut ſe ſupra omnes collegas ſuos efferat, ſententiámque ſui ipſius unicam, ut tyranni ſolent, prævalere debere contendat adversùs ſententiam plurimorum, præſertim quoties fidei cauſa ventilatur. Hunc ego genuinum verborum Cypriani ſenſum eſſe arbitror. Sumptum eſt autem iſtud loquendi genus ex rhetorum diſciplina. Alioqui enim ſi qui ſupra Epiſcopos ſunt, Epiſcoporum Epiſcopi dici debent; dubium non eſt quin Primas Africæ, nimirum Epiſcopus Carthaginienſis, dici debuerit Epiſcopus Epiſcoporum. Nam ſi iſtud loquendi genus quippiam haberet auctoritatis, multum detraheret de dignitate Epiſcopi Romani, cum quo nonnulli Epiſcopi paria facere viderentur. Sidonius enim libro VI. epiſt. I. Lupum Trecenſem Epiſcopum vocat patrem patrum, & Epiſcopum Epiſcoporum. Et Ennodius lib. I. Carm. XV. Ambroſium Epiſcopum Mediolanenſem vocat paſtorem antiſtitum. Et tamen nemo dixerit Pontifices Romanos, qui Lupi & Ambroſij ævo floruerunt, Lupo Ambroſióque fuiſſe ſubjectos. Quin & Karolus ipſe Magnus vocatur Epiſcopus Epiſcoporum à monacho Sangallenſi in libro primo de eccleſiaſtica cura ejuſdem Karoli cap. XXVII. Et Edgarus Angliæ Rex, qui anno DCCCCLXVI. vivebat, paſtor paſtorum vocatur à ſynodo provinciali Angliæ ſub Dunſtano celebrata. Sic Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. XLIV. Conſtantinum

vocat communem omnium Episcopum; & Clodoveum Regem, regionum Præsulem, Remigius Remensis Episcopus. quos tamen Episcopos fuisse nemini hactenus in mentem venit. Atque id ideo visum est adnotare, ut planum omnibus fieret quonam modo accipienda sint verba Tertulliani ac Cypriani. Littera enim occidit, spiritus vivificat.

CAP. XIV.

AB ILLO QVI SEDET IN SOLIO] id est, Episcopo. Nam is in throno sedet in Ecclesia, id est, in cathedra sublimiore. Et cathedram illam episcopalem, solium quoque vocat Sulpitius Severus in capite primo secundi dialogi, augendam ad invidiam. *Quendam nuper,* inquit, *non sine meo pudore vidi, sublimi solio quasi regio tribunali, celsa sede residentem.* Addam verò locum celeberrimi viri Petri de Marca Archiepiscopi Parisiensis: qui explicans canonem LIII. Collectionis Africanæ, hæc ait: *Significat typhum secularem & tumorem quorundam Episcoporum, qui dominatum in Clero exercebant; & in cathedram elevati, ac si esset solium quoddam regium, & arx velut imperij, tyrannicam sibi dominationem vindicabant.* Tum statim ferme sequitur: *Sanè cathedra episcopalis sublimior erat, & velut in fastigio constituta, unde possent Episcopi de superiori loco fideles monere.* Sumptum autem istud videri potest ex Augustino, cujus hæc sunt verba ex enarratione in psalmum CXXVI. *Ideo altior locus positus est Episcopis, ut ipsi superintendant, & tanquam custodiant populum.* Et paulò pòst: *Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic & Episcopis altior locus factus est.* Vide Henricum Valesium in Annotationibus ad Historiam Ecclesiasticam Eusebij lib. VII. cap. XXX.

QVI LABORAT AD MOLAM] id est, usque ad inferioris ordinis pastores & præpositos. ne quis putaret hæc dici Episcopis tantùm. Et paulò pòst addit hæc scripta esse, non solùm propter Episcopos, sed etiam propter Abbates, Præpositos, & Presbyteros, quos pastorum & rectorum nomine intelligi debere ait. Itaque Diaconos etiam excludit à pastorum munere. Et tamen in his quoque sacerdotium agnovit Cyprianus, aliique veteres.

AD LIBRVM DE IMAGINIBVS.

INVALVERAT ævo Agobardi pessima superstitio, ut existimarent nonnulli imaginibus sanctorum ita ut Deificæ Trinitati servitium aut adorationem impendi debere. Quod adeo impium visum est Ecclesiæ Gallicanæ, ut & Episcopi in synodo Francofordiensi congregati damnaverint secundam synodum Nicænam, quæ adorationem illam imaginum videbatur imperasse, & Karolus ipse Magnus stilum quoque adversùs eam strinxisse putetur. Ludovico deinde Pio, Karoli filio, regnante, emicuit rursum in hoc argumento ardor Episcoporum Galliæ: qui cùm adorationem illam imaginum ferre non possent, nihil intentatum reliquerunt, quo mentes fidelium ab eo errore revocarent. Et omnino, dum studebant veritati, videbantur facere contumeliam imaginibus, quibus crederes asseverasse nullum cultum deberi; retinendas tamen, ut ex earum aspectu fideles excitarentur ad imitationem sanctorum hominum. Vnus multorum huic operi incubuit Agobardus, sed adeo vehementer, ut propterea existimaverint nonnulli librum hunc non esse admodum catholicum. Sed tamen quidam pij eruditíque viri, post rem istam accuratè discussam, senserunt nihil in eo esse quod apertè violet fidem Ecclesiæ, adeóque ab Agobardo summoverunt auctoritatem Censuræ Hispanicæ ac Cardinalis Baronij. Ego crediderim Agobardum scripsisse quod omnes tum in Gallia, ut etiam à Sirmondo observatum est, sentiebant. Sanè instituti mei non est pronuntiare de arduis hisce quæstionibus. Attamen silere non possum mihi valde placere Decreta Concilij Cameracensis habiti anno M. D. LXV. sub Maximiliano à Bergis Archiepiscopo Cameracensi, quod sic statuit in causa imaginum. *Imagines in templis nullæ statuantur, nisi Episcopi consensu & judicio. Si quæ autem erectæ fuerint, ac præ se ferant quicquam quod non deceat, neque prototypo congruat, tolli eas aut mutari jubeto. Doceatur prætereæ populus imagini nullum cultum deberi aut propter ma-*

teriam, aut propter elegantiam, ant propter precium operis, aut propter quidvis alind quod ſit in artificio aut imaginis ſubſtantia; ſed propter rem ſignificatam, ad quam hic cultus & honos præcipuè refertur. Et ſic admonendus eſt, animum orantis aut venerantis in rem ſignatam referri, & non in ſignum, quod nec audit, nec videt, nec ſentit. Vide Gulielmum Durandi in libro ſecundo de modo generalis Concilij celebrandi cap. LVII.

CAP. X.

SCHISMATE VIGILANTII] Celebris eſt hic homo ob aculeatas Hieronymi in eum ſcriptiones. Et conſtat hominem fuiſſe valde hæreticum, ac meritum ut adversùs eum excandeſceret Hieronymus. Ac vulgò putant hominem fuiſſe Hiſpanum. Sed illam opinionem eſſe falſam evincit illuſtriſſimus vir Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis in Diſſertatione de patria Vigilantij, quam olim in publicum exire faciemus. Probat autem Aquitanum fuiſſe.

CAP. XI.

NEC IN ALICVIVS HONOREM] Sic ait Agobardus, non licere cuiquam dedicare templum in honorem alicujus ſancti, ſed tantùm ſolius Dei. Sed opinor mutaturum fuiſſe ſententiam, ſi hoc noſtro ſeculo vixiſſet, quo receptum eſt Eccleſias dedicari in honore ſanctorum. Olim Eccleſiæ dedicabantur in honorem Dei; & in eis erant memoriæ martyrum.

CAP. XVI.

AD MELIORA QVIS TRANSEAT] Sic Polycarpus apud Euſebium lib. IV. cap. XV. ait: *Neque enim nobis à melioribus ad deteriora mutabilis mens eſt. Pulchrum quidem atque honeſtum ducimus à vitiis ad virtutem tranſcurrere.* Ex verſione viri clariſſimi Henrici Valeſij.

SANCTAS APPELLANT IMAGINES] Indignatur Agobardus, & meritò, quòd ſanctas imagines dicerent, ſanctitatem rebus inanimatis tribuentes, & operibus manuum ſuarum. Nihil tamen vetat, quin aliquo modo dici poſſint ſanctæ, habita ratione perſonarum quæ in tabulis illis pictæ ſunt, vel fictæ. Atque ob eam cauſam eas ſanctas vocat Beda in Hiſtoſtoria Abbatum VVirẹmuthenſium nuper edita.

CAP. XVII.

SANCTORVM MEMORIAS] id eſt, templa, in quibus ſanctorum corpora jacent ſepulta, vel ubi ſolennis eorum memoria agitur.

CAP. XXII.

IN GESTIS B. SYLVESTRI] Hunc quoque locum laudat Karolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. II. cap. XIII. itémque ſynodus Pariſienſis habita anno DCCCXXIV. & Vualafridus Strabo in capite octavo libri de rebus ad Eccleſiam pertinentibus. Verùm Karolus Magnus cenſet librum illum actuum beati Silveſtri, ubi de imaginibus Conſtantino Imperatori delatis ſcribitur, nullius eſſe auctoritatis, eò quòd inter catholicos libros recenſitus non ſit in Decretali Gelaſij.

QVENDAM PRESBYTERVM] Sulpitium Severum Primuliacenſem Preſbyterum; ut patet ex epiſtola octava Paulini ad Severum, in qua ſic ſcriptum eſt: *Quid enim tibi de illa petitione reſpondeam, qua imagines noſtras pingi tibi mittique juſſiſti? Obſecro itaque te per viſcera caritatis, quæ amoris veri ſolatia de inanibus formis petis?* Verùm iſtud nihil facit adversùs adoratores imaginum. Nam Severus imagines Paulini & Theraſiæ poſtulaverat, non tanquam adoraturus, ſed ut quos abſentes amabat, præſentes eo modo ſemper haberet; ut etiam agnoſcit Agobardus. Neque verò puto quemquam velle culpare hunc affectum.

FOROIVLIENSEM EPISCOPVM] Puto memoria lapſum Agobardum, próque Sereno Maſſilienſi Epiſcopo, quem variis epiſtolis objurgavit Gregorius ob fractas imagines, Forojulienſem Epiſcopum dixiſſe. Vide S. Gregorium lib. VII. Indictione II. epiſt. CIX. & lib. IX. Indict. IV. epiſt. IX.

CAP. XXX.

LIBRO SACRAMENTORVM] Intelligit Librum Sacramentorum ſancti Gregorij, cujus exemplum habemus in illo quem vir clariſſ. Hugo Menardus monachus Benedictinus edidit in hac urbe Pariſienſi ante hos viginti annos. Et ipſe quidem exiſtimavit eſſe ipſum librum Sacramentorum ſancti Gregorij. Sed nobis longè aliud perſuaſum eſt. Nam in officio feriæ quartæ poſt Palmas, extat mentio diſerta Imperij Fran-

corum. quod evincit hunc codicem esse scriptum post annum DCCC. atque adeo non esse librum sancti Gregorij. Quod fugisse miror Menardum, qui in Præfatione sua hinc quoque auctoritatem conciliare conatur huic codici, quòd scriptus sit, ut ipse ait, ante Karoli Magni imperium, *cùm in illo nulla sit Imperatoris mentio.* Libri istius Sacramentorum vetus jam erat usus in Ecclesia Romana, adeóque in Gallicana. Nam Gelasius Papa hujuscemodi librum scripserat, in epitomen postea redactum à Gregorio Magno; ut docet Ioannes Diaconus in vita ejusdem Gregorij, prout citatur à Bernone Augiensi in cap. primo libri de quibusdam rebus ad Missam spectantibus. *Sed & Gelasianum codicem de Missarum solemniis*, inquit Ioannes, *multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla superadjiciens, in unius libelli volumine coarctavit. quod volumen, Librum Sacramentorum prætitulavit.* Sed & in veteri codice M S. monasterij Rivipullensis in Catalonia sic legitur: *Incipit* LIBER SACRAMENTORVM, *editus à sancto Gelasio Papa Romano, emendatus & breviatus à B. Gregorio Papa Sedis Apostolicæ.* Vide Præfationem Menardi in eum quem diximus Librum Sacramentorum. Sacramentarium vocatur in libro VII. Capitular. cap. CCCV.

CAP. XXXI.

NON PONAMVS SPEM N. IN HOM.] Quid? An damnat invocationem sanctorum? Non arbitror. Tum enim persuasum omnibus erat invocari debere sanctos, eos verò plurimùm posse pro nobis apud Deum. quod & ipse Agobardus scribit in capite sequenti. Intelligit ergo sanctos non esse adorandos, cùm & ipsi homines sint; exemplo hauddubiè Petri Apostoli, ad cujus pedes cùm Cornelius procidisset, eum adoraturus, incanduit Petrus, & dixit: *Surge. Nam & ego homo sum.* Quem locum adduxit etiam Hieronymus adversùs capitalem martyrum hostem Vigilantium, dicens: *Quis enim, ô insanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum? Nonne Paulus & Barnabas, cùm Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis vellent hostias immolare, sciderunt vestimenta sua, & se homines esse dixerunt? non quòd meliores non essent olim mortuis hominibus Iove atque Mercurio. sed quòd sub gentilitatis errore honor eis Deo debitus de-*

ferretur. Quod & de Petro legimus; qui Cornelium se adorare cupientem manu sublevavit, & dixit: Surge. Nam & ego homo sum. Vide Hincmarum in epistola secunda ad Karolum Calvum Regem cap. VIII.

CAP. XXXII.

GESTA SYNODALIA] Hinc discimus, illic solitos olim pingi consessus Episcoporum, ubi habita fuerant Concilia, ut tantæ rei memoria inhæreret animis mortalium, fidémque faceret erroris prostrati.

CAP. XXXIII.

ANTHROPOMORPHITAR. HÆRESI] Hos Epiphanius in hæresi LXX. Audianos vocans, non inter hæreticos recenset, sed inter schismaticos, dans veniam rusticitati. Nam eorum error hic erat, ut Deum sibi fingerent humana specie, secundùm quam creaverit hominem ad imaginem & similitudinem suam. Tum Pascha, more Iudæorum, luna XIV. celebrari debere aiebant. Ejus sectæ auctor Audæus è Mosopotamia, vir planè sanctus, ac prisci moris, ut constat ex eodem Epiphanio. Vide Prædestinatum libro I. cap. L.

ORTHODOXIS PATRIBVS] Episcopis in synodo Eliberitana congregatis circa annum CCCV. qui picturas decreverunt in Ecclesia esse non debere; ne quod colitur, & adoratur, in parietibus depingatur. qui canon mirè torsit ingenia hominum eruditorum.

AD LIBRVM

DE DISPENSATIONE ECCLESIASTICARVM RERVM.

CAP. I.

SEPTIMANIA] Septimaniæ nomine heic, ut & apud Ionam Aurelianensem, intelligi puto, non solùm primam Narbonensem, sed Vrgellensem quoque diœcesim, quæ tum sub Metropolitano Narbonensi erat. Nam in Præceptis Ludovici Pij, & Karoli Calvi, Ecclesiæ & Monasteria illius tractus accensentur Septimaniæ; ut alibi dictum est à nobis. Et constat Felicem Epi-

ſcopum Vrgellenſem, virum ſanctiſſimæ vitæ, magis laboraſſe pro erudiendis in vera fide, ut putabat, plebibus ſibi ſubjectis, quàm ceteris populis Galliæ Narbonenſis. Et tamen Ionas in libro primo de cultu imaginum ait: *Felix, cùm multis apud Septimaniam eundem hauſtum peſtiferum propinaverit, eum tamen Galliæ Germaniæque, quantum in illo fuit, propinare voluit.* Porrò Septimaniæ vocabulum recens, & ſerò repertum, nimirum poſt pulſos à Gotthis Romanos, non à Biterra Septimanorum ſumpſit originem, ut plerique putant, ſed ab ea Septem Provinciarum portione quæ Gotthis ceſſerat jure belli; quam Sidonius, hujus vocis auctor, ob hoc ipſum vocat Septimaniam Gotthorum. Sed novam hanc de Septimaniæ vocabulo opinionem, quæ eſt Illuſtriſſimi viri Petri de Marca; fusè ipſe executus eſt in libro primo Marcæ Hiſpanicæ.

PROVINCIA] id eſt, ſecunda Narbonenſis, quæ nunc quoque Provincia dicitur. vulgò *Provence.* Et ex epiſtola LXVII. Cypriani fortaſſis tentari poſſet jam tum ſic dictam fuiſſe.

CAP. II.

IN ATTINIACO] Synodum illam fuiſſe celebratam anno DCCCXXII. menſe Auguſto tradit Eginhardus, itémque auctor vitæ Ludovici Pij.

DISTINCTIS CAPITVLIS] numero XXVIII. editis in Attiniaco, quæ nunc quoque extant. Aſſentior enim Sirmondo, qui de his Capitulis heic agi putat.

CAP. III.

ADALARDVS] Abbas Corbeïenſis. de quo vide quæ diximus ad librum de baptiſmo Iudaïcorum mancipiorum.

A TEMPORE REGIS PIPINI] Nam in hujus aula educatus eſt Adalardus, ut ſuprà diximus. Vnde conſtat veriſſimum eſſe quod ait Agobardus, Adalardum tunc fuiſſe valde ſenem quum ſynodus illa habita eſt apud Attiniacum. Nam eum vocat venerandum ſenem. quod epitheton vulgò non tribuitur ſenibus, niſi qui ævi ſunt longævi. Pippinus porrò Rex mortuus eſt anno DCCLXVIII.

CAP. IV.

DE REBVS ECCLES.] Hæc omnium per eas

tempestates querela, quam graviter in hoc libro inculcat Agobardus, res ecclesiasticas injustè possideri à laïcis, cùm id vetuerint canones. Respicit autem, opinor, præter Gallicanos canones, ad synodum Romanam sub Papa Symmacho; quæ distractionem bonorum ecclesiasticorum prohibuit, edixítque ne laïcis traderentur.

INLIBATOS CONS. DEB. CANONES] Agnosco vehemens studium antiquitatis in Agobardo. Cuncta enim revocari cupit ad normam priorum regularum. Et patet hominem fuisse peritum canonum ac disciplinæ ecclesiasticæ. Nulli autem magis cupiunt inlibatos servari canones, quàm qui studium operámque suam ponunt in sacrorum canonum discendis sententiis. Gravissimam porrò rationem adfert Agobardus, cur canones debeant esse intemerati & illibati. *Quia*, inquit, ***firmati sunt spiritu Dei, consensu totius mundi, obedientia Principum, consonantia Scripturarum.*** Unde discimus quænam patribus nostris mens fuerit per illas tempestates, quoad legitimam Conciliorum auctoritatem. Primùm necesse erat canones decerni, ea moderatione servata, ut nihil in eis sanciretur quod sacræ Scripturæ contrarium esset. Deinde necessarius erat fidelium consensus, & Principum auctoritas, (quam modestiore vocabulo obedientiam vocat Agobardus) ut rerum definitarum executio sequeretur. Nam in causis disciplinæ, magni ponderis semper visa est auctoritas Principum, & populorum consensus. Denique multa posteriores synodi, in quibus etiam Romani Pontifices præsidebant, constituerunt, quæ observata non fuere etiam ab iis ipsis quorum ævo constituta fuere; ut alibi adnotatum est à nobis. Et quoad seculum Agobardicum, constat eos solos Gallicanos canones fuisse observatos, qui Principibus placuerant, ceteros non admissos. id quod vel unico synodi Meldensis, quæ sub Karolo Calvo habita est, exemplo probari posse nemo negaverit.

ISTÆ NECESSITATES] Aiebant enim Principes, se necessitate quadam adactos tribuere laïcis res ecclesiasticas, ut his bonis adjuti, faciliùs morari possent in servitio Principum, id est, militare officium exercere. de qua re paucis diximus in Notis ad Lu-

pum Ferrarienſem. Vide librum v. Capitularium cap. clxxxi. Capitula Karoli Calvi Titulo xxiii. cap. vii. Lupum Ferrarienſem epiſt. lxxi. & Flodoardum lib. iii. cap. iv. Hiſtoriæ Remenſis.

Præcessores eivs] id eſt, Karolus Martellus, novi hujuſce juris repertor, tum Pippinus, & Karolus Magnus.

CAP. V.

In compendio palatio] Anno itaque ſequenti poſt conventum Attiniacenſem, id eſt, anno dcccxxiii. habita eſt ſynodus apud Compendium, in qua rurſum actum eſt de rebus ſacris illicitè uſis. quam ſynodum miror à nemine hactenus agnitam fuiſſe. Certè Conventus habiti in Compendio Palatio anno dcccxxiii. menſe Novembri, ut edictum fuerat in Conventu Francofordienſi, mentionem facit Eginhardus, in eóque Legatos Papæ Paſchalis auditos fuiſſe. Cujus rei meminit etiam auctor vitæ Ludovici Pij, itémque auctor annalium S. Bertini. Ne quis verò cauſetur Conventum fuiſſe merè politicum, non autem eccleſiaſticum, adeóque nec ſynodum, teſtis eſt Agobardus in capite ſequenti, ei conventui interfuiſſe etiam Epiſcopos. Vigebat autem hic mos per eas tempeſtates, ut Epiſcopi in conventibus illis regiis tractarent de rebus ſacris & ad religionem pertinentibus, ſeorsùm à laïcis, ſi res eſſet merè ſpiritualis; ſimul verò, ſi res ad diſciplinam eccleſiaſticam pertineret. Quo fiebat ut decreta dein in publicum ederentur,quæ Concilij epiſcopalis auctoritate & dignitate erant inſtructa; ut pluribus oſtendit Marca in libro vi. De concordia cap. xxv. Quare dubium non eſt quin hic Compendienſis conventus, in quo actum docet Agobardus de rebus ſacris illicitè uſis, referri debeat inter ſynodos eccleſiaſticas, non ſecùs ac aliæ quæ ſeculo illo celebratæ fuerunt.

Dimittamvs cavsam Deo] id eſt. Quoniam illi cedere nolunt veritati, cedamus nos tempori. Deus porrò, cui omnia nota ſunt, veritatem patefaciet, quum ita rebus humanis expedire viderit.

CAP. VII.

Si vidvam] Sumptum iſtud ex canone xviii. apoſtolico, in quo ſic ſcriptum eſt: *Si quis viduam & ejectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel ali-*

quam de his quæ publicis spectaculis mancipantur, non potest esse Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut ex eo numero qui ministerio sacro deserviunt. Innocentius I. in epistola ad Victricium Episcopum Rotomagensem: *Ut viduam Clericus non ducat uxorem; quia scriptum est, Sacerdos uxorem virginem accipiat, non viduam, non ejectam. Utique qui ad sacerdotium labore suo & vitæ probitate contendit, cavere debet, ne hoc præjudicio impeditus pervenire non possit.* Hilarus Papa in synodo Romana: *Cavendum ergo in primis est ne ad sacros gradus, sicut gestis prioribus antè præscriptum est, quisquam, qui uxorem non virginem duxit, aspiret.* Gregorius Magnus lib. II. epist. XXV. *Præcipimus autem, ne unquam illicitas ordinationes facias, ne bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem.*

IN DECRETO VETERI] id est, in veteri testamento, ubi ista præcepta sunt, non in novo. Levitici cap. XXI. *Virginem ducet uxorem*, nimirum sacerdos. *Viduam autem, & repudiatam, & sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo.* Ezechielis cap. XLIV. *Et viduam & repudiatam non accipient uxores, sed virgines de semine domus Israël.* Nam in novo testamento nihil aliud præscriptum est, nisi ut Episcopus sit vir unius uxoris, ut rectè notatum est ab Agobardo.

CAP. XIV.

IN SERVITIUM REVOCANT] Vetitum illud. Servum enim libertate donatum revocare in servitutem non licet, nisi titulo ingrati. Verùm nullo modò posse revocari eos qui Ecclesiæ delegati sunt, decrevit synodus Arausicana prima can. VII. *In Ecclesia manumissos, vel per testamentum Ecclesiæ commendatos, si quis in servitutem, vel obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere tentaverit, animadversione ecclesiastica coërceatur.* qui canon postea repetitus est in Concilio Arelatensi secundo. Manumissum porrò in Ecclesia, à domino non potuisse ad servitutem revocari, etiam titulo ingrati, docet nos canon XXXIV. ejusdem Concilij Arelatensis. Impium enim est, ut quod in Ecclesia Dei consideratione à vinculo servitutis absolvitur, irritum habeatur; ut loquitur canon VII. Concilij V. Aurelianensis. Vide etiam Concilium Matisconense secundum.

CAP.

CAP. XV.

ECCLESIÆ CVM POSSESS. VENVNDANTVR] Origo mali istius petenda est ex concessione rerum ecclesiasticarum; quæ viris secularibus facta fuerat. Nam illi Ecclesias sibi datas cum possessionibus retinebant, & ad heredes suos transferebant; ut patet ex lib. I. Capitularium ca. CX. & libro V. cap. XLIV. Recepto autem semel hoc jure, dubium non fuit quin, sicut inter heredes dividi poterant, distrahi quoque & vendi possent, si res ita ferret. Quod hodie quoque in Gallia obtinet quoad decimas quas vocant infeodatas. Eas enim possessores transmittunt ad heredes suos, aut aliis vendunt, prout animus tulerit.

PRO SEPVLTVRIS] Ex hoc fonte utplurimùm prodierunt possessiones, latifundia, & agri, ex quibus ditata & amplificata est Ecclesia. Existimabant enim fideles melius sibi futurum post hanc vitam, si virorum ecclesiasticorum precibus adjuvarentur. Atque ut id apud eos obtinerent, curabant in primis corpora sua sepeliri ad Ecclesias; quà transire solebant viri ecclesiastici, ut defunctorum memoria quotidie in eorum mentibus renovaretur. Interim res suas delegabant Ecclesiæ; ut vel ex hac temporali retributione faciliùs homines excitarentur ad implorandam Dei misericordiam pro illis qui dederant, quíque jam defuncti erant. Vide librum VI. Capitularium cap. CCLXXXV. CCXCIII. CCCXXII. & librum VII. cap. CXCIX.

CAP. XVIII.

LEGES SECVLI] id est, leges civiles. Extat autem hæc lex in libris Pandectarum, *l. 9. D. ad. l. Iuliam pecul.* ubi hæc verba Pauli I. C. referuntur ex libro singulari de judiciis publicis. *Sacrilegi capite puniuntur. Sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compilaverunt. At qui privata sacra, vel ædiculas incustoditas tentaverunt, amplius quàm fures, minus quàm sacrilegi merentur. Quare quod sacrum, quódve admissum in sacrilegij crimen cadat, diligenter considerandum est. Labeo trigesimo octavo posteriorum peculatum definit pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum cujus periculo fuit, & ideo æditum in his quæ ei tradita sunt peculatum non admittere.* Ad hunc locum respexisse videtur Augustinus in Tractatu quinquagesimo in Ioannem. *Ecce inter*

sanctos est Iudas, inquit, *ecce fur est Iudas*; *&*, *ne contemnas, fur sacrilegus, non qualiscunque fur; fur loculorum, sed dominicorum; loculorum, sed sacrorum. Si crimina discernuntur in foro qualiscunque furti & peculatus, (Peculatus enim dicitur furtum de re publica, & non sic judicatur furtum rei privatæ quo modo publicæ) quantò vehementiùs judicandus est sacrilegus fur, non undecunque tollere, sed de Ecclesia tollere.* Laudatur hic locus in libro VI. Capitularium cap. CCCII.

SACRILEGII NOMINE CENSETVR] Extat enim ea de re lex in libro VI. Capitularium cap. CCCXXIII. *Sciendum est omnibus quòd sacrilegium sit res Ecclesiæ quocunque modo injustè ab Ecclesiis quibus jure debentur auferri, & in aliud transferri.* Vide libro eod. cap. CCLXXXV. & CCCV.

CAP. XIX.

SACRI CANONES] Quippe veteri Ecclesiæ consuetudine, quæ & à Conciliis & à Romanis Pontificibus confirmata est, res Ecclesiarum quadrifariam divisæ erant; ut heic quoque notat Agobardus. Harum portionum prima pertinebat ad Episcopum, altera ad Clericos, tertia ad alendos pauperes, quarta demum expendebatur ad reparationem Ecclesiarum. Et hæc quidem sunt notissima. Sed tamen si quis ea probari velit, habet quem consulat librum clarissimi viri Ioannis Launoij Theologi Parisiensis de cura Ecclesiæ pro miseris & pauperibus.

SED NEC DISPENSATORES] Libro VI. Capitular. cap. CCXCIV. *Laïcis quamvis religiosis nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam attributa facultas.*

OECONOMOS DE PROPRIO CLERO) Sumptum istud ex canone XXVI. Concilij Chalcedonensis. qui canon postea confirmatus est ab Imperatoribus, usúque per omnes ubique provincias receptus; ut Marca ostendit in libro octavo De Concordia capite XVIII.

CAP. XX.

GALLICANOS CANONES] Iam antea adnotavimus ad librum adversùs Legem Gundobadi, magnam antiquitus fuisse reverentiam Canonum Gallicanorum. neque nunc ea repeti est opus. Illud in præsen-

tiarum admonuisse sufficiat, ex hoc Agobardi loco constare non credidisse majores nostros necessariam fuisse præsentiam Legatorum Pontificis Romani in Conciliis regionalibus aut provincialibus, canonésque in eis decretos perinde valuisse, ac si illi interfuissent. Vnde confirmatur interpretatio quam verbis Benedicti Levitæ adhibet Marca in lib. sexto De Concordia cap. XXVII. Benedictus enim in Præfatione libri quinti Capitularium ex eo quoque valde se commendare putat hæc capitula, quòd & in synodis à Bonifacio Moguntino Sedis Apostolicæ Legato celebratis condita fuerint, adeóque apostolica auctoritate firmata, & quòd sequentia etiam capitula sint maxima ex parte roborata eadem auctoritate. Id enim intelligendum est de tribus postremis Capitularium libris, ut ipsemet Benedictus docet in libro VII. cap. CCCLXXVII. *Maximè trium ultimorum capitula istorum librorum apostolica sunt cuncta auctoritate roborata, quia his cudendis maximè Apostolica interfuit Legatio.*

CONSONANTER SANCTIS SCRIPTVRIS] Itaque sic persuasum erat, nullius momenti esse regulas ecclesiasticas, etiam in synodis editas, nisi consonarent sanctis Scripturis. Quo fiebat, ut quoties Romani Pontifices ad synodos mitterent epistolas in causa fidei, Episcopi congregati examinarent an epistolæ illæ congruerent sacris Scripturis; ut fusè ostendit Marca in libro V. De Concordia.

EORVM SENSIBVS ANTEPONIT.] Agobardo consentit vetus auctor Collectionis Canonum, hactenus ineditus, quem apud me habeo: qui, postquàm in Præfatione locutus est de divisione Collectionis suæ in tres libros, demum hæc addit: *In quibus si quisquam aliquid invenit de talibus Conciliis quæ aut despicienda aut non recipienda judicat, ignoscat paupertati sensus nostri. Nos tamen dignum deputamus, plurimorum sententiam, singulorum suspicionibus præferendam, & in quibuscunque rebus generalium Conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum synodorum, quæ per singulas provincias factæ sunt, quàm proprium nostrum sensum sequendum. Denique ipsa sacra & generalia canonum decreta præcipiunt, ut bis in anno per singulas provincias Episcoporum celebretur Concilium, & plenariam synodum*

dicunt esse ubi cum suis diocesaneis Metropolitanus fuerit Episcopus. Cùm ergo ita specialia Concilia ex generalium auctoritate fiunt, constat nullum posse de eorum aliquid improbare statutis, nisi eum qui apertis indiciis potuerit convincere eos aliqua contra fidem aut mores bonos constituisse. Hactenus vetus ille Collector: quem si Agobardi coætaneum fuisse dixero, fortassis non aberrabo. Nam nullos canones citat, quàm eos ipsos quos laudare potuit Agobardus, id est, Canones & Decreta Pontificum quæ tum extabant in Codice Canonum Ecclesiæ Gallicanæ. Quod autem Agobardus & Collector iste vetus, ut regionalibus & provincialibus Conciliis auctoritatem addant, aiunt eorum celebrationem esse imperatam à magnis & generalibus Conciliis, ut bis in anno habeantur, sumptum est ex canone v. Nicæno, xx. Antiocheno, & xix. Chalcedonensi. Addit vetus Collector aliam rationem, nempe synodum illam esse plenariam cui Metropolitanus Episcopus interfuerit cum suis diocesanis. Istud verò sumptum est ex canone xvi. Antiocheno, in quo sic scriptum est: *Perfectum verò Concilium illud est, ubi interfuerit Metropolitanus antistes.* cujus etiam mentionem facit Ferrandus in Breviatione Canonum Tit. cxliv. itémque Gratianus, Burchardus, Ivo, alij. Vt valde mirum sit id non animadversum à R. P. Ludovico Cellotio, qui in notis ad caput xxv. Concilij Duziacensis reprehendit Hincmarum sœpiuscule, ut ipse ait, proferentem hunc canonem Antiochenum, cùm tamen conceptis verbis non extet in synodo Antiochena. Multa quidem de Metropolitanorum dignitate, juribúsque, sapientissimè variis canonibus decrevisse synodum illam Antiochenam, sed nusquam pronuntiare, perfectum illud esse Concilium, cui Metropolitanus interfuerit. Hactenus Cellotius. Vnde constat res quoque minutissimas interdum excidere etiam illis qui se sapientes putant. Nam legendi tantùm erant canones Antiocheni. Sed quia tum Cellotius erat occupatissimus, satis habuit titulos canonum illius synodi relegere. Ea causa fuit errandi. Nam lemma canonis xvi. hæc tantùm habet apud Dionysium: *De vacantibus Episcopis.* Nihil de perfecto Concilio.

CAP. XXVIII.

VEL SI QVA FIDELIS] Hæc non extant apud

Paulum. Itaque existimo peccatum esse librarij: qui cùm divinare non posset quidnam potiùs legendum esset, *Si quis fidelis*, vel *si qua fidelis*, utrumque posuit, lectori judicium integrum relinquens. Id enim frequenter accidisse veteribus librariis admonuimus ad Salvianum & Lupum Ferrariensem.

CANIBVS ET CAVALLIS] Hinc patet laïcos, qui res ecclesiasticas possidebant, iis usos esse ad luxum, non ad necessitatem. hauddubiè extra conscientiam Principum, alioqui non erant laturi.

CAP. XXIX.

SED ETIAM DE EPISCOPIS] Taxat Episcopos & sequentes Prælatos, qui rebus ecclesiasticis utuntur ad luxum, neque considerant quid de rebus Deo dicatis statutum sit à patribus. Neque solos Prælatos percellit, sed etiam Clericos in universum. Vnde intelligere debemus, quotquot in sortem Domini adscripti sumus, nobis quidem creditam à Domino & ab Ecclesia curam proventuum ecclesiasticorum, sed ut iis utamur quemadmodum lex jubet, non in vanis seculi pompis aut oblectamentis, sed in alendis egenis, reparandis Ecclesiis, libris quoque qui ad comparandam pietatem & eruditionem necessarij aut utiles sunt emendis, aliisque id genus. In primis tamen ea mens Ecclesiæ semper fuit, ut Clericus ante omnia tantum sumat de reditibus ecclesiasticis, quantum ei alendo opus est. Quod ideo dico, ne quis ad invidiam trahat ea quæ superiùs dicta sunt.

SIVE QVIBVSLIBET CLERICIS] Nam Clericorum nomine comprehenduntur quotquot in Clerum adscripti sunt, etiam Presbyteri, & Diaconi. Gregorius Magnus lib. XI. Indict. VI. epist. LIV. *Ne verò objiciatur, quia ecce de eodem Clerico loquitur, non de Presbytero; sciendum est quia in eadem constitutione* XIX. *capitulo legitur in appellatione Clericorum & Presbyteros & Diaconos contineri.* Tum adfert verba Novellæ CXXIII. Imperatoris Iustiniani, in qua hæc leguntur cap. XIX. *Presbyteros autem, & Diaconos, & Subdiaconos, Cantores, & Lectores, quos omnes Clericos appellamus.* Diù tamen post hæc tempora dubitatum est apud Ruscinones, Galliæ Narbonensis populos, an Clericorum nomine intelligerentur Episcopi, Abbates, & ceteri gradus ec-

clesiastici. quam dubitationem edita constitutione sustulit Guido Episcopus Helenensis in synodo sua diœcesana habita anno M. CCC. XXXIX. die octava mensis Aprilis.

HIC TALIS] Ait Episcopum, tametsi doctus sit, ac populum diligenter instruat, æternis pœnis addictum iri, si pompis seculi deditus sit, & sacris rebus abutatur.

CAP. XXX.

IOCVLARES] Histrionum genus, tibiis prætere ea fidibúsque aut aliis instrumentis canentes. Hos sequens ætas Gallico tum recepto vocabulo vocavit *Iongleurs*. Dicti autem joculares à jocis & ludis quos populo faciebant.

AD LIBRVM
CONTRA IVDICIVM DEI.

ÆGRE ferens Agobardus iniquitatem legis Gundobadæ, quæ causis finem imponi præcipiebat singulari certamine sive duello, quod stultè prorsùs ac perperam vocabant *Iudicium Dei*, congerit in hoc libro sententias ex utroque testamento, ut ostendat legem illam esse impiam, valdéque contrariam pietati ac simplicitati Christianæ. Et omnino eruditus est hic liber, & Agobardo dignus. Porrò duos ex isto libro fecerat Massonus; Sententiásque distinxerat ab hoc libello contra fidem tituli, contráque testimonium Agobardi. Nos, quod res postulabat, rursum conjunximus. Sed & illud te monendum existimavi, Lector, Agobardi adnotationes quæ respondent Sententiis, in margine positas esse in codice operum Agobardi. Quo factum est ut amanuensis, quo Massonus utebatur, cùm non intelligeret ad quem quæque adnotatio locum esset referenda, omnia turbaverit. Nos sua quæque locis restituimus.

CAP. I.

MAGISTROS] id est, Magistratus. qua etiam significatione usurpatur infrà in capite sexto hujus libri.

PROBARETVR MVLIER ADVLTERA] nimirum per judicium aquæ frigidæ. quod tamen judi-

cium à Karolo Magno vetitum eſt, ut patet ex Capitulari edito anno XVI. Meminit autem hujus legis Hincmarus in opuſculo de divortio Lotharij & Tetbergæ, itémque in epiſtola XXXIX. ad Hildegarium Epiſcopum Meldenſem, in qua ex profeſſo tractat de judicio aquæ frigidæ. Vide V. C. Franciſcum Iuretum in Notis ad epiſtolam LXXIV. Ivonis Carnotenſis, ubi multa videbis de examine aquæ frigidæ vel calidæ. Nos verò heic tibi exhibemus illuſtre exemplum hujus judicij, editum, non in vili perſona, (ut putabat Iuretus iſtiuſmodi judicia uſurpari tantùm ſolita in vulgares plebeiáſque perſonas) ſed in femina principe, quæ procurati abortus calumniam purgavit rudi hoc quærendæ veritatis experimento. Hujus rei memoriam debemus auctori libri de miraculis B. Mariæ Rupis-Amatoris apud Cadurcos, cui ſe femina voverat in hoc vitæ famæque periculo. Extat hic liber Pariſiis in Bibliotheca S. Germani de Pratis, quem mecum pro ſingulari humanitate ſua communicavit Domnus Lucas Dacherius ejuſdem monaſterij Bibliothecarius. Sic ergo loquitur hic auctor in libro I. cap. XXXVI. Poſt deceſſum Guaſtonis de Baerne, quæ ejus fuerat vxor, ſoror Regis Navarriæ, Leofoas nomine, gravida remanſit; ſed non multò poſt obitum viri, abortivum emiſit. Nobiles, ignobiles, omnéque promiſcui ſexus vulgus planctum nimium ſuper eum fecerunt, & quaſi jam factam, futuram populi ſtragem, Eccleſiarum deſtructionem, totius denique regionis deſolationem prænuntiabant. Et ſicut exitus probavit acta, conjectura falſa, falsò mulierem Rex Pampiloniæ Sancius & Regis Conſilium in cauſam vocantes, pueri ante tempus natale editi imponebant crimen. Quare diverſo tormento affici, vel igne cremari, vel ſub undis ligatam mergi decreverunt. Illa verò pro morte inſtanti, ab hoc immunis facinore, Virginem noſtram Dominam Rupis-Amatoris, ut in auxilium ſuum intenderet, exorabat. Nec petitioni ejus defuit. Enimvero in modum ſubituræ judicium aquæ ligata, ab altiſſimo ponte caſtri Salvaterra nomine projecta eſt in profundum torrentem. Ad ſpectaculum illud doloris, immo immanitatis, pluſquam tria millia virorum ac mulierum, naufragium non naufragantis præſtolantium, convenerant, alij inſultando, alij compatiendo Dominum pro

„ ea precabantur. Illa verò ſuper undas profundiſſimi tor-
„ rentis miſeratione Domini & ejuſdem matris glorioſiſ-
„ ſimæ ſubventione, pluſquam ter poſſet arcus jacere ſine
„ merſione delata conſedit arenis, unde ſui cum gaudio re-
„ portaverunt liberatam ad propria. Igitur autem ad lau-
„ dem & gloriam liberatricis ſuæ, pannum operoſum con-
„ ficiens, ipſum per Abbatem G. Rupis-Amatoris miſit
„ ad Eccleſiam.]

CONSTITVE CRVCES] Hæc etiam eſt una ex vulgaribus purgationibus quæ tum in uſu erant. Vocatur autem *Iudicium crucis* in Carta diviſionis imperij Francorum quam Karolus Magnus fecit. *Volumus ut ad declarationem rei dubiæ, judicio crucis, Dei voluntas & rerum veritas inquiratur.* Lib. I. Capitularium ca. CVIII. *Sancitum eſt ut nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere præſumat; ne Chriſti paſſio, quæ eſt glorificatio, cujuſlibet temeritate contemptui habeatur.* Libro V. cap. CXXV. *De eo qui perjurium fecerit, ut nullam redemptionem ſolvat, ſed manum perdat. Quòd ſi accuſator contendere voluerit de ipſo perjurio, ſtet ad crucem. Et ſi jurator vicerit, legem ſuam accuſator emendet.*

CAP. II.

IVDICIVM DEI] Sic etiam vocatur apud Gregorium Turonenſem lib. VII. cap. XIV. *Tu, ô Rex piiſsime, ponens hoc in Dei judicio, ut ille diſcernat cùm nos in unius campi planitie viderit dimicare.* Sed res adeo nota eſt, ut non egeat teſtimoniis. Adversùs impiam illam ac parricidalem conſuetudinem fortiter heic diſputat Agobardus.

ADINVENTIONIBVS HOMINVM] Purgationum illud genus adinventionem quoque ſuperſtitioſam vocat Stephanus V. Papa ad Lambertum Epiſcopum Moguntinum ſcribens: *Quod ſanctorum patrum documento ſancitum non eſt, ſuperſtitioſa adinventione non eſt præſumendum.*

QVOD VTIQVE FORENSIVM EST] Non puto heic intelligi eos qui in foro litigant, ſed eos qui foris Eccleſiam ſunt, id eſt, non Chriſtianos. Nam forenſes opponit religioſis, id eſt, Chriſtianis. Et his non interdicit litis conteſtationem, modò fiat coram judicibus & magiſtratibus. Ac dicet paulò pòſt judicia inter homines eſſe neceſſaria.

CAP. VI.

HÆRETICVS GVNDOBADVS] Vide ſuprà in libro adversùs legem Gundobadi cap. XIII.

PONENDÆ SVNT SENTENTIÆ] Vel unicus hic locus oſtendit Sententias quæ ſequuntur, non eſſe dividendas ab hoc libro. quod tamen fecit Maſſonus, qui hunc titulum de ſuo adjecit. *Agobardi expoſitiones hinc & illinc è Scriptura, de pace, de ſedandis cordis affectibus, & apprimè de tota Ethica Chriſtiana, de Antichriſto, de Inferis, de Perſecutionibus.* Nam in codice veteri nihil legitur iſtiuſmodi. nec opus erat. Nos tamen ut viam lectori complanaremus, heic addidimus hæc verba, *Sequuntur Sententiæ.*

MANDATVM NOVVM DO VOBIS] Nulla ſententia mihi videtur aptior aut opportunior ad commendandam mutuam inter Chriſtianos concordiam & dilectionem, quàm ſuprema illa Chriſti Domini verba quæ heic deſcribit Agobardus. Res autem tanti momenti viſa eſt Chriſto, ut etiam velut ſupremæ voluntatis tabulis eam Apoſtolis ac Diſcipulis ſuis voluerit eſſe commendatam; ídque non ob aliud toties repetierit atque inculcaverit, niſi ut oſtenderet ſibi maximè in votis eſſe ut Apoſtoli & Diſcipuli (in quibus omnes Eccleſiarum Præſules docebantur, ut in epiſtola quarta ait ſanctus Leo) vivant concorditer, exemplóque ſuo populum ſtimulent ad mutuam dilectionem. Præſagiebat enim divinus ille animus, quod non obſcurè prædixit. apud Evangeliſtas, futurum ut quum ipſe reliquiſſet terras, inimico hominis ſuperſeminante zizania, controverſiæ rixæque orirentur inter Chriſtianos, & non ſolùm in populo, ſed etiam inter miniſtros. Quidni? quandoquidem & ipſi Apoſtoli, viri ſpiritu illo Chriſti pleni, & adhuc à Chriſto calidi, quíque exemplo Domini nihil aliud ſpirabant ac prædicabant quàm pacem & concordiam, uſque adeo retrorſum abierunt, ut invicem quaſdam velut inimicitias miſcerent? Neque verò dico aliquem de plebe Apoſtolorum, abſit verbo invidia; ſed duos illos Apoſtolorum principes, Petrum & Paulum, quorum hic ſe mirum in modum gloriatur eſſe imitatorem Chriſti. Et hic tamen Chriſti imitator, hic ipſe Paulus nos docet, ſe, cùm veniſſet Petrus Antiochiam, atque id quidem poſt acceptum Spiritum ſan-

ctum, ei restitisse in faciem, quia reprehensibilis erat. Numquid etiam inter Paulum & Barnabam, Antiochiæ quoque, eò usque incanduit certamen, ut desineret in divortium? Et Corinthij, novellæ adhuc Christi plantæ, nonne redarguuntur à Paulo, quòd inter ipsos jam tum essent discidia, dissensiones, æmulatio, & contentiones? Exortæ deinde sunt hæreses, exorta schismata, quæ tunicam illam inconsutilem lacerarunt, pacem Ecclesiæ turbarunt, & concordiam fraternitatis penè interfecerunt. Et hæc quidem fervente Christianismo, quum adhuc Ecclesia innocens vagiebat in cunis, quum grex adhuc esset pusillus, quum gloriæ ducebatur pro nomine Christi contumeliam pati. At postea quàm fascias ablegavit Ecclesia, positáque puerili prætexta, jam facta robustior, adolescentiam ingressa est, excidit paulatim à cordibus Christianorum amor fraternitatis, inrepsítque pervicax nocendi fallendíque invicem studium. Hinc ortæ lites, hinc jurgia, hinc bella, & cædes, & quicquid exitiabile esse potest concordiæ Christianorum. Ex eo fonte prodijt lex Gundobada, quæ lites certamine singulari præcepit finiri, ubi aliæ probationes desunt; adversùs quam acriter, ut res postulabat, invehitur Agobardus, tanquam Christianæ pietati ac simplicitati valde contrariam. Et tamen, quæ est rerum humanarum vicissitudo, recepta est postea hæc lex per omnes ubique provincias; adeo ut etiam causæ Ecclesiarum ac Monasteriorum, quæ obscuræ erant, duello singulari finirentur, datis ab utraque parte campionibus. sic enim vocabant bellatores. Tandem Dei providentia factum est ut pessima hæc lex aboleretur edictis Principum, & canonibus Conciliorum. Sed ut mala magis vincunt, retinetur hodie, non quidem ad finiendas lites, sed ad finienda jurgia & rixas. Ac licèt severissima adversùs immanem consuetudinem edicta prodierint, ac nuperrimè sapientissimus Regum Ludovicus XIV. ea renovaverit, durat tamen pertinax isthæc & insuperabilis rabies pugnandi, nemóque unus cedit legibus. Quòd si monitionibus & hortationibus revocari possent homines ab ea feritate, admonendi essent multùm Christo cordi esse fraternam concordiam, ac sinceram minimèque fucatam dilectionem, illúmque præcepisse suis sectatoribus ut quemadmodum ipse

illos dilexerat, ita ipsi inuicem diligerent. Hanc enim esse veram notam discipulorum Domini, si dilectionem habeant adinvicem. Hoc fuit novum & ultimum mandatum Christi Domini.

MATARVM TENENS] Amanuensis quo Massonus utebatur, non intellexit quid esset matarus. Itaque vocem illam peregrinam vel potiùs corruptam putavit. quæ causa fuit ut pro *matarum tenens*, ediderit *manum tenens*. Matarus est tale genus, minus lancea, id opinor quod *missile* vocatur in vita Ludovici Pij. Nam hodieque Vascones, aut saltem Basculi Vasconum portio, hujusmodi tela gestant in itinere, ac alibi.

IVBET HOMINEM PATIENTEM] ad exemplum Christi videlicet, cujus imitatores esse debemus, si veri illius discipuli videri volumus. Dedit enim ille profectò grande patientiæ documentum, quum nihil ad maleficia & injurias reponeret, nec in quemquam manus intentari voluerit ob vindicanda opprobria. Vt intelligeremus omnes, quanto studio quantáque cura devorare debeamus injurias, ac malorum hominum perpeti contumelias, quum & ipse Dominus & Deus noster inimicos suos reliquerit inultos. Præclarè admodum Cyprianus in epistola LXV. loquens de calumniis quas Christus pertulit à sacerdotibus Iudæorum, ait: *Quæ omnia ab eo ideo facta sunt humiliter atque patienter, ut nos humilitatis ac patientiæ haberemus exemplum.* Sic nos videlicet efformabat ad pacem, & ad tenendam in calumniis & contradictionibus patientiam; quæ bonum Christi est, ut idem Cyprianus ait in libro de bono patientiæ. Vnde & Tertullianus in libro de patientia Christum vocat dominum patientiæ & magistrum.

NECESSARIIS INDIGENT] Traditum id de Lactantio. Eusebius in Chronico: *Crispum Lactantius Latinis literis erudivit; vir omnium suo tempore eruditissimus, sed adeo in hac vita pauper, ut plerunque etiam necessariis indiguerit.* Quia plerunque ij qui studiis litterarum dediti sunt, neque apti neque proclives sunt ad rem faciendam.

DE ECCLESIÆ PRINCIPIBVS] id est, Episcopis. Sic enim vocantur Episcopi à veteribus, & ab ipsis Pontificibus Romanis; ut dictum est ad Lupum Ferrariensem.

AD LIBRVM DE FIDEI VERITATE.

CAP. XVIII.

MORS SINE MORTE] Sumptum eſt iſtud ex ſancto Gregorio in libro nono Moralium in Iob cap. XLVIII. Vide Notas noſtras ad librum III. Salviani de gubernatione Dei.

AD EPISTOLAM FLEBILEM.

IN codice regio nullus hoc loco titulus extat. Itaque eum retinuimus, qui à Maſſono inventus eſt. Quanquam animus erat iſtud quoque mutare. Sed quia titulus hic jam prævaluit, & flebilis epiſtolæ nomine citari conſuevit hic libellus, viſum eſt mutari non debere.

CAP. III.

ANNO PRÆSENTI] id eſt, anno DCCCXXXIII. Tunc enim Ludovicus filiorum rebellionem compeſcere meditatus, exercitum adversùs eos collegit, infelici prorsùs eventu; ut tradunt ſcriptores illorum temporum.

PATER VESTER ET AVVS] Karolus Magnus, & Pippinus.

CAP. IV.

PARTICIPEM NOMINIS VESTRI] Contigit iſtud anno DCCCXVII. ut Eginhardus tradit. Ludovicus Imperator, inquit, *generalem populi ſui conventum Aquiſgrani more ſolito habuit; in quo filium ſuum primogenitum Lotharium coronavit, & nominis atque imperij ſui ſocium ſibi conſtituit.* Sed fuſiùs iſta proſequitur auctor Chronici Moiſliacenſis, qui fidem etiam adſtruit rebus quas heic enarrat Agobardus. *An.* DCCCXVII. *Ludovicus Imperator*, inquit, *apud Aquis Palatium celebravit Paſcha. Et in ipſa æſtate juſſit eſſe ibi conventum populi de omni regno vel imperio ſuo, apud Aquis ſedem*

regiam; id est, Episcopos, Abbates, sive Comites, & majores natu Francorum. Et manifestavit eis mysterium consilij sui, quod cogitaverat, ut constitueret unum de filiis suis Imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore Ermengarda Regina. Nomen uni Clotarius. nomen secundi Pipinus. & nomen tertij Ludovicus. Tunc omni populo placuit ut ipse, se vivente, constitueret unum ex filijs suis imperare, sicut Karolus pater ejus fecerat ipsum. Tunc tribus diebus jejunatum est ab omni populo, ac Letania factæ. Post hoc jamdictus Imperator Clotarium, qui erat major natu, Imperatorem elegit, ac per coronam auream tradidit ei imperium, populis acclamantibus, & dicentibus, Vivat Imperator Clotarius. *Facta est autem lætitia magna in populo die illo. Et ipse Imperator benedixit Dominum, dicens: Benedictus es Dominus Deus noster, qui dedisti hodie ex semine meo consedentem in solio meo, videntibus oculis meis.* Actum id III. Kal. Augusti scribit auctor ineditus Annalium Anianensium.

DESIGNASTIS PARTES REGNI] Pippino videlicet Aquitaniam, Ludovico Bajoariam.

VT VNVM REGNVM ESSET, NON TRIA] Aliter tamen dein evenit. Nam triplex ex uno Francorum regnum factum est, post Ludovici mortem; uti dictum est ad epistolam C. Lupi Ferrariensis.

ROMAM MISISTIS] Ne quis existimet id factum fuisse statim post conventum Aquisgranensem, neque ideo missum Lotharium ut coronam imperij à Pontifice Romano acciperet, ac si tum necessaria novo Imperatori fuisset approbatio Summi Pontificis, adferam verba Eginhardi, viri in aula educati, & negotiorum publicorum gnari, majestatísque jurium callentissimi ac temperantissimi scriptoris. Postquam ergo dixit Lotharium à patre in Italiam missum fuisse an. DCCCXXII. ut rem publicam illic administraret, hæc demum ait ad annum DCCCXXIII. *Lotharius verò cùm secundùm patris jussionem in Italia justitias faceret, & jam se ad revertendum de Italia properaret, rogante Paschale Papa Romam venit; & honorificè ab illo susceptus, in sancto Paschali die apud sanctum Petrum regni coronam & Imperatoris & Augusti nomen accepit. Inde Papiam regressus, mense Iunio ad Imperatorem venit.* Idipsum scribit etiam auctor vitæ Ludovici Pij, itemque alij.

IVRARE OMNES IVSSISTIS] Ex isto præcipuè loco evincere conatur R. P. Theophilus Raynaudus Agobardum debere eximi à culpa, tametsi rebellionem Lotharij foverit adversùs patrem. *Nullo modo ferenda est*, inquit, *procacitas & petulantia recentiorum, qui metientes de suo ingenio ceteros, Agobardum tanquam factiosum & seditiosum traducunt, ijsque eum floribus conspergunt, ut, si illos audimus, maligna omnino ac pessima voluntate versatus sit in negotio proposito; contrà quàm apertè habetur ex ipsiusmet Agobardi epistola ad Ludovicum Imperatorem; ex qua manifestè liquet Agobardum, metu potiùs violandi numinis & temerandi juramenti auctore ipso Ludovico præstiti filio, quàm malo erga Ludovicum affectu, aliquid molitum.* Quasi verò non constet neminem se reum fateri, & quicunque rebellionem cœptant aut fovent, justis se de causis facere non profiteantur. Denique si deest prætextus boni publici, obtenditur infractio pactionum, violatio jurisjurādi, aut aliquid simile. Quòd si illa Theophili Raynaudi argumentatio valeret, facilè ostenderem extra culpam esse Episcopos omnes qui exauctorationem Ludovici peregere. Quid enim in speciem sanctius, quid religiosius, quid episcopali gravitate dignius, quàm Acta impiæ illius ac nefandæ exauctorationis? Et tamen posteritas istos culpavit, neque quisquam hactenus infamem illam Principis optimi dejectionem excusare aggressus est, eorum nimirum qui post illos vixere. Nam vel unus Agobardus exemplo erit, non destitutas fuisse Lotharij partes viris eruditis, qui manu linguáque rebellionem foverent. Ego veneror Agobardum ex animo; sed hominem fuisse credo. & quæ perperam egit, ea neque probo, neque excusare conor.

AMBORVM IMPERATORVM NOMINA] Earum litterarum hoc initium erat: *Hludouvicus & Hlotharius divina ordinante providentia Imperatores Augusti.*

NOMEN OMISSVM EST] Accendit hauddubiè contumelia illa animum Lotharij. Cur enim se consortem imperij fecisset pater, si postea nomen suum in consortio paterni, quod per multos annos usurpatum fuerat, nollet admitti.

AD LIBRVM

DE COMPARATIONE VTRIVSQVE Regiminis.

LIber iſte in alijs editionibus, præter iſtam Agobardi ad Ludovicum Imperatorem epiſtolam, complectebatur etiam epiſtolam Gregorij IV. ad Epiſcopos regni Francorum, & librum apologeticum pro filiis ejuſdem Ludovici. Verùm & res ipſa & vetuſti codicis auctoritas ſuaſerunt vt hæc tria diſtingueremus. Nam certum eſt epiſtolam ad Ludovicum ſcriptam terminari in his verbis, *Hujus rei niſus merita veſtra adpropinquare faciat apoſtolicis meritis*. Tum ſequi debuit, ſed non in eodem libro, epiſtola ſeu veriùs fragmentum epiſtolæ Gregorij IV. ad Epiſcopos partis Ludovici: quæ vel ob hoc ipſum in eodem faſciculo alligari non debuit, quòd nulla illius mentio extet in epiſtola ad Ludovicum. Liber demum apologeticus proculdubio ab utraque epiſtola disjungi debuit. Nam nihil aliud eſt quàm liber in publicum emiſſus, ac per omnes ubique provincias, ut patet, vulgatus, ad probandum juſtas fuiſſe cauſas quibus moti Lotharius fratréſque ejus arma adversùs patrem moverunt. id quod nos hodie Gallica lingua vocaremus *Vn Manifeſte*. Et, quod jugulum petit, tres illæ lucubrationes disjunctæ ac diviſæ ſunt in codice regio; incipiúntque omnes à majuſcula littera, ut ſolent initia librorum. Verùm quia poſteriores Agobardi lucubrationes nullum titulum habent in veteri codice, amanuenſis, ad cujus fidem prodiit editio Maſſonica, putavit hæc conjungi debere. Ceterùm, iſtius quoque libelli titulus nullus erat in veteri codice. Itaque retinuimus eum quem Maſſonus fecit, non aliam tamen ob cauſam, quàm quia jam obtinuit ut eo titulo laudetur ab eruditis.

CAP. I.

COMMOTIONES HVIVS TEMPORIS] id eſt, bella & diſſenſiones quæ in regno Francorum erant anno DCCCXXXIII. ob diviſionem Ludovici filiorúmque ejus, ceu antea diximus.

CAP. II.

CVIVS REVERENTIÆ DEBITORES] Ludovicum instruit Agobardus de reverentia quæ Sedi Apostolicæ debetur. Verùm necessaria fortassis non erat hæc Agobardi opera. Nemo enim, arbitror, in tota Gallia hactenus fuit, eorum nimirum qui communione Sedi Apostolicæ juncti fuerunt, qui non existimaverit magnam Sedi Apostolicæ deberi reverentiam. Certè, ævo Agobardi, Episcopi ex synodo Parisiensi scribentes anno DCCCXXIV. ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, ita loquuntur: *Nos his qui in sacra sede beati Petri Apostoli resident, dignam honoris reverentiam jure tribuendam non dubitamus.*

PELAGIVS PAPA] hujus nominis primus. Epistola autem illa data est ad Episcopos Tusciæ, extátque in tomis Conciliorum.

CVM FAMVLO TVO PAPA NOSTRO] Vetus est in Ecclesia consuetudo, ut Episcopi catholici, præcipuè verò Romanus, inter mysteria nominentur, ut inde constet fidelibus Pontifices esse junctos communione cum Sede Apostolica. Istud obsequium ab Episcopis illis prætermissum conquerebatur Pelagius, & meritò conquerebatur. Boni enim Episcopi est impatienter ferre, si quis in Ecclesia Dei schisma ac divisionem facere tentet. Manifestum autem schismatis argumentum est, cùm quis se communioni subtrahit Apostolicæ Sedis; à qua in omnes venerandæ communionis jura dimanant, ut loquuntur Patres Concilij Aquileiensis in epistola ad Gratianum Imperatorem scripta.

FVNDAM. ECCLESIÆ IN APOSTOL. SEDIB.] Quoniam in Notis ad Lupum Ferrariensem polliciti sumus plura nos ad Agobardum dicturos de dignitate & auctoritate sedium apostolicarum, res postulare videtur ut fidem nostram liberemus; præsertim cùm res hæc tanti momenti sit, ut vix ulla dignior esse videatur quæ piorum ac eruditorum lectorum oculos mentésque occupet. Ecclesias igitur apostolicas, illas dico, secundùm Augustinum, quæ apostolicas sedes habere & epistolas accipere meruerunt; id est, quæ & ab Apostolis fundatæ sunt, & scriptæ extant ad illas epistolæ Apostolorum. Plures illæ numero fuere, ut Corinthiensis in Achaia, Thessalonicensis & Philippensis in Macedonia,

nia, Ephesina in Asia, Romana in Italia. Has enim Apostolicas Ecclesias enumerat Tertullianus in libro de præscriptione hæreticorum. Præter illas verò, Alexandrinam quoque & Antiochenam inter apostolicas recenset Gelasius in Decreto de libris canonicis. Neque dubium est quin & ipsæ fuerint apostolicæ. in quem numerum etiam veniunt Hierosolymitana & Ancyrana, ac etiam Colossensis in Phrygia majori. Ac sanè tanti momenti visa est veteribus dignitas illarum Ecclesiarum, ut nihil grave in Ecclesia decerni posse putarent extra conscientiam Episcoporum sedibus illis præsidentium, præsertim verò Romani, Alexandrini, & Antiocheni, eúmque hæreticum ác schismaticum judicarent qui Ecclesiis illis communione junctus non esset. Hinc factum ut quum Orientis Concilia inconsulto Episcopo Romano damnassent Athanasium Episcopum Alexandrinum & Marcellum Ancyranum, Iulius objurgatoriam ad eos epistolam miserit, conquerens de hoc agendi modo, judiciúmque irritum esse contendens. Episcopos enim illos non esse vulgarium Ecclesiarum Episcopos, sed earum Ecclesiarum quas ipsi Apostoli suamet opera ad fidem instruxerant. Itaque Athanasij & Marcelli causam judicari non potuisse inconsulto se ac Romana synodo; sed necessarium ante omnia fuisse scribi de ea re ad Occidentales, ut communi dein omnium consensu componi possent magnæ Ecclesiæ. Hunc enim esse verum ac genuinum sensum epistolæ Iulij ad Orientales ostendit Marca. Prærogativam illam Ecclesiarum apostolicarum agnoscit etiam Augustinus in epistola CLXII. ubi agens de Cæciliano Carthaginiensi Episcopo ejúsque collegis; adversùs quos, tametsi absentes, synodus Donatistarum protulerat sententiam damnationis, ait judicium hoc esse irritum, Episcopósque illos posse causam suam reservare judicio aliorum collegarum, præsertim verò eorum qui præsidebant Ecclesiis apostolicis; adeóque tutum esse Cæcilianum ab insidiis inimicorum suorum, quandoquidem communione junctus erat Ecclesiæ Romanæ, & aliis Ecclesiis, unde Evangelij fides fluxerat, id est, apostolicis. Hæc rursum Marca. Nam lubenter ejus auctoritate utimur, neminem honore suo fraudantes, multò minùs illum, cui me tantum debere semper & ubique profiteor, quan-

tum deberi homini potest ab homine istarum rerum studioso. Sed & Pelagius quoque I. Papa Romanus in epistola ad Valerianum Patricium, cùm ageret adversùs Aquileiensem & Mediolanensem Episcopos, in causis Ecclesiæ generalibus sedi suæ nihil speciale reservat, nisi quatenus una est ex sedibus apostolicis : adeo ut si quod dubium oriatur adversùs constituta synodorum universalium, recurrendum esse dicat ad sedes apostolicas pro recipienda ratione. *Sed quotiens*, inquit, *aliqua de universali synodo aliquibus dubitatio nascitur, ad recipiendam de eo quod non intelligunt rationem, aut sponte hi qui salutem animæ suæ desiderant ad apostolicas sedes pro recipienda ratione conveniant &c.* Tum paulò pòst addit, eum citra controversiam esse schismaticum, qui ab apostolicis sedibus est divisus : *Quisquis ergo ab apostolicis divisus est sedibus, in schismate eum esse non dubium est, & contra universalem Ecclesiam altare conatur erigere.* Ex his ergo constat magnam fuisse olim dignitatem & auctoritatem Ecclesiarum apostolicarum. Nec immeritò ; cùm, ut post Augustinum Pelagius Papa docet, fundamentum Ecclesiæ sit in apostolicis sedibus. Eam porrò ob auctoritatem Eutyches in synodo Constantinopolitana damnatus à Flaviano an. CDXLVIII. provocavit quidem ad synodum Romanam, sed non solam. Nam appellavit etiam synodos Alexandrinam, Hierosolymitanam, & Thessalonicensem ; ut egregiè probatum est in libro VII. De Concordia Sacerdotij & Imperij cap. VI. Sed tamen Romana Ecclesia semper prælata est reliquis Ecclesiis apostolicis, quòd eam Petrus & Paulus sanguine suo consecraverint, & apud Romam Christi martyrio fuerint consecrati. Eadem ob hoc ipsum dicta est per antonomasiam Sedes Apostolica, etiam à veteribus. Præcipuè verò patres Occidentalis Ecclesię, quum Sedem Apostolicam simpliciter dicunt, Romanam semper intelligunt, quòd ea sola apostolica esset in Occidente. Neque tamen propterea assentior Illustrissimo Cardinali Baronio, qui Turonensem ac Burdegalensem Ecclesias, quæ apud Gregorium Turonensem libro quarto cap. XXVI. (vbi de Concilio Santonensi agitur, quod anno DLXVI. habitum est) vocantur Sedes apostolicæ, ob hoc dictas putat apostolicas, non quòd ab Apostolis fuerint institutæ,

ſed quòd eiſdem ab Apoſtolica ſede Petri conceſſa per Pallium apoſtolica ineſſet auctoritas. Reſpexit videlicet Baronius ad mores poſteriorum ſeculorum. Nam poſtea perſuaſum fuit Pallij honorem decretum fuiſſe Metropolitanis, *propter apoſtolicam vicem*, id eſt, ut ex conceſſione Pallij intelligerent Metropolitani vicarios ſe eſſe Sedis Apoſtolicæ; ut ex Rhabano Marca obſervavit. Sed iſtud valere non potuit tempore iſtius ſynodi Santonenſis, quo nondum quiſquam Epiſcoporum Gallicanorum, ſi Arelatenſem excipias, Pallium ab Epiſcopo Romano acceperat. Conturbaſſet profectò Baronius, ſi probare coactus fuiſſet miſſum illud ante hæc tempora fuiſſe ad Archiepiſcopos Turonenſem ac Burdegalenſem. Sed ideo dictæ ſunt apoſtolicæ, quòd per illas tempeſtates Eccleſiæ omnes epiſcopales dicerentur apoſtolicæ, juxta obſervationem Tertulliani, quòd fidem ſuam ab apoſtolica illa prima ſede accepiſſent quam Apoſtoli fundaverant. Vnde cùm vides Ruricium Lemovicenſem Epiſcopum à Fauſto Reienſi dici apoſtolica ſede digniſſimum, intelligere non debes Romanam, ſed Lemovicenſem, cui digniſſimè prȩſidebat Ruricius, ideo ſede illa digniſſimus. Vide porrò Notas noſtras ad Vincentium Lirinenſem.

CAP. III.

PER VICARIOS SVOS] id eſt, per Romanos Pontifices, qui frequenter vocantur Vicarij Apoſtolicæ Sedis. Gelaſius Papa in epiſtola ad Anaſtaſium Auguſtum: *Et qualiſcunque Apoſtolicæ ſedis vicarius, quodcunque plenæ fidei catholicæ deeſſe comperero, pro meo modulo ſuggeſtionibus opportunis ſupplere contendo.* Itẽ Symmachus in Apologetico ad eundem Anaſtaſium: *Vbi te, rerum humanarum princeps, qualiſcunque Sedis Apoſtolicæ Vicarius conteſtari voce non deſino &c.* Epiſcopi in ſynodo Romana congregati anno DCCC. in cauſa Leonis Papæ: *Nos Sedem Apoſtolicam, quæ eſt caput omnium Dei Eccleſiarum, judicare non audemus. Nam ab ipſa nos omnes & Vicario ſuo judicamur.* Et alibi pluries. Sic vocantur etiam Vicarij B. Petri, & Vicarij Apoſtolorum Petri & Pauli; ut alibi pluribus dictum eſt à nobis. Quin & Cyprianus in epiſtola LXVII. Stephanum Papam vocat vicarium & ſucceſſorem Cornelij Lucijque Pontificum Romanorum.

CAP. IV.

Gregorivs Papa] hujus nominis quartus, qui tum in Galliam cum Lothario venerat, in ejus partes transgressus contra patrem, uti dicemus infrà.

Pvgnatvs et repvlsvs recedet] Evenisse id quod ominabatur hoc loco Agobardus patet ex Hincmaro, qui sic loquitur in epistola XLI. ad Hadrianum II. scripta: *Et quomodo Gregorius subreptus cum Lothario patre suo repugnante in Franciam venit, & pax postea in Francia ut antea non fuit, & ipse Papa cum tali honore sicut decuerat, & sui antecessores fecerunt, Romam non redijt.*

In apostolica sede roboratvm] Non quòd approbatio Romani Pontificis esset necessaria; sed quia Paschalis Papa id valde cupijt; ut suprà diximus in Notis ad epistolam flebilem.

CAP V.

Apostolici] id est, Romani Pontificis, qui tum erat Gregorius quartus. Nam per eas tempestates hæc appellatio soli Romano Pontifici competebat. Olim tamen singuli Episcopi dicebantur Apostolici; ob eam videlicet causam, quòd successores Apostolorum cùm essent, sedes suas apostolicis præditi virtutibus regebant; ut verbis Iuliani Pomerij utamur in capite XXV. libri primi de vita contemplativa. tum etiam quia cùm omnes sedes vocarentur apostolicæ, consequens erat ut præsidentes dicerentur apostolici. Deinde verò paulatim titulus ille ademptus simplicibus Episcopis, peculiaris factus est Metropolitanorum. Tandem & his quoque demptus est, totáque hujus nominis dignitas in Episcopum Romanum transfusa. Itaque jam ab aliquot seculis solus ille vocatur Apostolicus.

AD EPISTOLAM

GREGORII IV.

Epistola ista, seu veriùs fragmentum epistolæ, magni momenti est; & quo primùm tempore in publicum prodijt, exercuit industriam doctorum virorum. Massonus sanè, qui primus illam edidit, scriptam pu-

ravit ab Agobardo, quem Primatem Aquitàniæ vocat, adversùs Episcopos partis Ludovici. Goldastus iisdem vestigijs insistens, hunc ei titulum fecit: *Rescriptum ad epistolam synodalem Episcoporum Francorum ex Germania & Gallia congregatorum pro causa Ludovici Pij Imperatoris.* Tandem divini ingenij vir, Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis, deprehendit epistolam illam esse, non Agobardi, sed Gregorij IV. Romani Pontificis. quod probavit tot argumentis, ut valde lusciosus sit oportet qui lucem veritatis heic non videat. Ea de causa nos titulum illi epistolæ sic fecimus: *Epistola Gregorij IV. Papæ ad Episcopos regni Francorum.* Eam porrò, cùm multis in locis esset corrupta, diligenter ac fideliter emendavimus ad fidem codicis manuscripti.

FRATREM] ex veteri more, cujus retinentissimus est Cyprianus. nec aliter Concilia Africæ, aut ipse Augustinus. Sed vetustiora erant exempla, quàm ut hisce temporibus potuerint esse valida. Baronius porrò ad annum CDXIX. loquens de libris Augustini adversùs Iulianum agnoscit morem illum qui antiquitus obtinebat, ut singuli Episcopi Romanum appellarent fratrem, nihil detrahere de dignitate ac majestate ejus. Et omnino mihi placet Erasmi observatio, qui in Commentario ad epistolam Cypriani ad Antonianum suspicatur fratris cognomen heic non arguere dignitatis æqualitatem, sed societatem communionis.

LÆTARI VOS DICITIS] Ita omnino codex vetus. Sed quoniam vox *lætari* sic scripta est [la&ari] existimavit amanuensis omissam fuisse aliquam literam, & pro *lætari* legendum esse *lamentari*, quemadmodum habet editio Massoni. Necessariam porrò esse hanc emendationem patet ex ijs quæ infrà ait Gregorius: *Deinde, postquàm dixistis vos lætatos esse de adventu nostro &c.* Rursum paulò pòst editio Massoni habebat, *Principi scilicet subjectis futurum.* nullo sensu. Rectiùs itaque codex regius, in quo scriptum disertè est *profuturum.*

OCCVRSVM V. N. N. NEGANDVM] Moris quippe tum erat, ut quoties Romanus Pontifex ad Comitatum veniebat, Episcopi Francorum ei obviam procederent, honoris causa. Verùm quia Gregorius non veniebat ut hospes, sed ut hostis, adeóque absque consen-

ſu Ludovici, prohibiti ſunt à Principe, ne obſequio illo officióque defungerentur erga Pontificem. Vnde & poſtea Romam reverſus eſt inglorius, & non cum tali honore ſicut anteceſſores ſui fecerant; ut admonuit Hincmarus.

EXCOMMVNICATIONEM] Ea tum fama erat, venire Gregorium, ut tam Ludovicum quàm Epiſcopos ei faventes excommunicaret, niſi prompta obedientia implerent mandata ejus. Sed invenit Gregorius Epiſcopos haud ignavos, ſuíque gradus memores. Itaque palam edixerunt, irritam fore eam excommunicationem, & in auctorem recaſuram. Inſignis eſt ea de re locus, à viris doctis ſæpe laudatus, in vita Ludovici Pij, in qua ſic ſcriptum eſt: *Quum verò rumor uſquequaque diffuſus ſereret de ceteris quod verum erat, de Papa verò Romano, quòd ideo adeſſet, ut tam Imperatorem quàm Epiſcopos excommunicationis vinculis irretire vellet, ſi qui inobedientes eſſent ſuæ filiorúmque Imperatoris voluntati; parum quid ſubripuit Epiſcopis Imperatoris præſumptio audaciæ, aſſerentibus nullo modo ſe velle ejus voluntati ſuccumbere; ſed ſi excommunicaturus adveniret, excommunicatus abiret, quum aliter ſe habeat antiquorum canonum auctoritas.* Rectè profectò. Nam excommunicatio illa caritura erat omni ratione, immo contra rationem facta fuiſſet.

MINORATIONEM] In editione Maſſoni legitur *Dominirationem*, nullo, ut arbitror, ſenſu. Codex regius habet *diminurationem*. ex quo veram lectionem nos confecimus. quam tamen ſi quis non probat, pro *minorationem* reponere poteſt *diminutionem*. Alterutrum enim legi neceſſe eſt.

MANENTE APOST. SED. HONORE] Iam tum ergo diſtinguebant inter ſedem & ſedentem, id eſt, inter Cathedram Romanam, & Pontificem huic ſedi præſidentem. Neque nova eſt hæc diſtinctio. Illius enim manifeſta claráque indicia extant apud Leonem Magnum in epiſtola LIII. *Aliud enim ſunt ſedes, aliud præſidentes.* Item in epiſtola LXII. *Etſi enim diverſa nonnunquàm ſunt merita Præſulum, tamen jura permanent ſedium.* Ita ſentiebant Epiſcopi in ſynodo Pariſienſi congregati anno DCCCXXIV. Scribentes enim ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, loquentéſque

de Romano Pontifice, quem fama erat favere eorum opinioni qui adorandas putabant imagines, aiunt: *Credimus sanè, quia quanquam aliqua ex parte superstitiosam sibi consuetudinem fortè vindicare velint, nullatenus tamen ab eadem sede aliter quàm auctoritas & veritas se habet, mandare in aliquam partem præsumet. Verebitur siquidem potestatem vestram*, AVCTORITATEM SEDIS, *& testimonia veritatis.* Auxilius, qui sub Formoso Papa floruit, libro II. de ejus ordinationibus cap. XVIII. *Aliud sunt Pontificales sedes, aliud præsidentes.* Discrimen illud agnovit etiam Baronius in caussa Marcellini Papæ; dum ait lapsum ejus, quantumlibet evenisse putetur, nullum præjudicium afferre catholicæ veritati; adfertque locum Tertulliani, ex libro de præscriptione hæreticorum, ubi sic scriptum est: *Ex personis probamus fidem, an ex fide personas?* Quæ Baronij scriptio absurda vanáque esset, nisi constaret jura sedium permanere, tametsi interdum diversa sint merita præsidentium, id est, nisi sedes distingueretur à sedente in ea. Hinc Ferrerius Francorum Regis in Tridentina synodo Legatus, conquerens de Pio IV. Papa, dignitatem tamen & auctoritatem Romanæ sedis disjungit à Pio. Hæc sunt ejus verba: *Sedem Apostolicam, Summum Pontificem, sanctam Romanam Ecclesiam, pro cujus dignitate augenda majores nostri sanguinem fuderunt, & adhuc hodie in Gallia acriter pugnatur, veneramur, veneremur, suspicimus, & maximis ad cælum laudibus efferimus. Pij autem quarti imperium detrectamus, quæcunque sint ejus judicia & sententias reiicimus, respuimus, & contemnimus.*

SINE CRIMINE DVNTAXAT] Ita omnino vetus codex. Pro quo Massonus sic edidit: *exhonoratur sine crimine, dum taxatur, cathedra ejus &c.* Sed præterquàm quòd audacia illa Massoni in re tanti momenti tolerari non potest, manifestum est sensum etiam ipsum auctoris repugnare huic emendationi. Ludit enim auctor epistolæ in vocibus *honoratur* & *honorata.* Ait enim *Nullo enim modo fieri potest, ut si is qui locum B. Petri tenet, exhonoratur, cathedra ejus honorata permaneat.* Sed addit hanc clausulam, quæ est magni momenti, *sine crimine duntaxat.* ac si diceret; *præsertim quando sine crimine est is qui exhonoratur.* Nam etiamsi malus esset Ponti-

fex, honoranda tamen ſemper eſt Cathedra, & propter Cathedram ſedens in illa. quod probat exemplo Caïphæ.

IVRISIVRANDI CAVSA FIDEI] Contendebant ergo Epiſcopi Francorum, Gregorium Papam in initiis Pontificatus ſui feciſſe Ludovico ſponſionem fidei, interpoſito etiam jurejurando. Neque verò id negat Pontifex, neque fatetur verum eſſe. Sed nos oſtenſuri mox ſumus valde probabile eſſe id factum à Gregorio. Hunc porrò locum malè de Agobardo interpretatur vir alioqui eruditiſſimus, Franciſcus Florens, ad Titulum VI. *De electione & electi poteſtate.*

PERIVRI ESTIS] Quid? Iuramentum fidelitatis, quod Epiſcopi tum præſtabant Principi, hoc etiam caput complectebatur, ut intelligerent Epiſcopi ſe jurejurando obſtrictos eſſe ne quid adversùs Chriſti fidem fieri paterentur à Principe? Ioannes Sareſberienſis in epiſtola CLXX. *Numquid enim fideles opinaris, qui peccandi vias Domino Regi expediunt, & in eo ſtudioſi ſunt, ut proſperetur in his quæ adversùs Domini juſtitiam præſumuntur? Vter tibi videtur fidelior, an qui ad nutum erronei miniſtrat culpas, an qui pernicioſas abigit voluptates? Sentiat unuſquiſque quod voluerit. Ego nunquam Domino Regi* (ſic omnino legendum; non autem, *Dominum &*) *amicum reputabo fidelem, qui ſic illius obtemperat voluptati, ut ſalutis & vitæ diſpendium afferat.* Et videndæ omnino Iureti obſervationes ad epiſt. XXXV. Ivonis Carnotenſis.

RERVM OPPORTVNITATEM] In veteri codice, itémque in editione Maſſoni, ſcriptum eſt, *juxta Regum opportunitatem.* Verùm hunc locum eſſe depravatum vel ſenſus evincit. Præterea paulò pòſt, cùm iſta retractantur, ait Gregorius: *Iſta enim commutatio, quam vos dicitis juxta rerum opportunitatem factam &c.* Itaque viſum eſt emendari debere.

IN VESTRIS PARROCHIIS] id eſt, diœceſibus; uti pluribus diximus in Notis ad Lupum Ferrarienſem. Porrò, quis non heic miretur libertatem Epiſcoporum Gallicanorum Romano Pontifici minitantium impedituros ſe ne quid agat in ſuis diœceſibus, ſi ſe ab eorum communione ſubtrahat? Sed & illud valde notatu dignum eſt, quòd etiam dicere palam & apertè au-

si sunt, & quidem Romano Pontifici scribentes, non toleraturos se, si Papa Gregorius aliquem Principi subjectum aut fidelem velit excommunicare. Qui locus utilis esse potest ad defendendam Galliam à sententia Interdicti, si eam ferri contingeret.

IN LEGATIONE PACIS] Sic enim aiebat Gregorius, seu vera seu falsa promeret, venisse se in Galliam, ut concordiam Ludovicum inter & filios revocaret. Verùm istud persuaderi non potuit Episcopis partis Ludovici, qui omnino putabant Gregorium in partes filiorum transisse contra patrem. quod & sequens quoque ætas verum putavit.

ECCL. GALLIC. ET GERMANICAM] Vtramque Ecclesiam conjungit ob eam causam, quòd cùm regnum Francorum ex utraq; gente constaret, quoties synodus congregabatur, ad eam Episcopi ex utraque gente conveniebant. Quod contigerat in synodo è qua missa est epistola Episcoporum partis Ludovici ad Papam Gregorium, cujus ista responsoria est.

PERICVLVM GRADVS] id est, depositionem ac dejectionem è Romana cathedra. Rectè verò miratur Gregorius hanc Episcoporum Gallicanorum confidentiam, Romano Pontifici minitantium depositionem.

PROPTER HOMICIDIVM] Respicit ad canonem XXV. apostolicum; in quo, ut quidem citatur à Gregorio Turonensi, sic legitur: *Episcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehensus, à sacerdotio divellatur.* Sed apud Dionysium Exiguum aliósque veteres collectores nihil de homicidio. Vnde Marca coactus est suspicari corruptum fuisse hunc canonem ad premendum Prætextatum Episcopum Rotomagensem, qui se designati homicidij reum esse, spe veniæ professus est in synodo Parisiensi. Et fieri potest ut hæc quoque clausula, quòd æquissima sequentibus temporibus visa fuerit, recepta dein vulgò sit in novis editionibus canonum apostolicorum, addito etiam nomine sacrilegij. Nam hanc quoque clausulam habuisse videtur Gregorius in suo codice. Itaque graviter errant Correctores Romani, qui clausulam de homicidio primùm adjectam putant ab Episcopis in synodo Triburiensi congregatis anno DCCCXCV. eámque fuisse causam cur Gratianus, qui post ea tempora vixit, eam quoque clausulam addiderit

huic canoni apostolico, dist. 81. cap. *Presbyter.*

PERIVRI PEIERATVM] Iure apud omnes ubique gentes recepto, Episcopi qui fidem Principi jurejurando obligatam violant, deponendi sunt. Nam Episcopus in perjurio deprehensus, deponi jubetur in canone XXV. apostolico. Prudentissimè enim justissiméque viderunt prisci illi legum Christianarum conditores, *in Episcopos, qui suum transgressi sunt juramentum, tantò graviùs esse vindicandum, quantò majori preminent dignitate, & eorum exemplo faciliùs alij possunt ad similia provocari*; ut verbis utamur Vrbani III. ad Archiepiscopum Pisanum scribentis in libro tertio Decretalium. Quòd si Episcopis nunquam licet pejerare; multò minùs licet fidem Principibus jurejurando obstrictam violare, quos colere nos iussit Deus & honore prosequi. Itaque nunquam dubium fuit, quin Episcopus violatæ in Principem fidei reus, à gradu suo dejiciendus esset. Eo porrò jure tenebatur etiam Episcopus Romanus, quandiu Papa tantùm Vrbicus fuit, hoc est, antè quàm dominium Romanæ urbis in eum transfunderetur. Vnde & ordinationes Episcoporum Romanorum, non secùs ac aliorum, fieri antiquitus non poterant absque consensu eorum qui varijs temporibus apud Romam imperitarunt. Multùm enim interest Principum, ut in civitatibus imperio eorum subjectis tales instituantur Episcopi, qui populos verbo & exemplo doceant jura majestatis non esse violanda. Hinc ex jure quoque ubique recepto sequebatur ut novus Pontifex Romanus sponsionem fidei faceret Principi. id quod ab ipsis factitatum esse veteres loquuntur historiæ. Ad Francorum Reges quod attinet; extat illustre hujus rei testimonium in epistola LXXXIV. Alcuini, quæ est Karoli Magni ad Leonem III. Papam Romanum. Is, postquam factus est Pontifex, ordinationis suæ Karolum monuit per literas, in quibus etiam continebatur juramentum fidelitatis. Hæc sunt verba Karoli: *Perlectis excellentiæ vestræ litteris, & audita decretali cartula, valde, ut fateor, gavisi sumus, seu in electionis unanimitate, seu in humilitatis nostræ obedientia, & in promissionis ad nos fidelitate.* Sed ante Leonem, Constantinus quoque Papa, qui post Paulum I. Romæ sedit, sic scripsit ad Pippinum Regem: *Nos quidem, ita testis*

nobis Deus noster, cui occulta cordis manifesta sunt, ut plus etiam quàm præfati nostri prædecessores Pontifices, in vestra à Deo protecti regni vestri Francorum caritate & dilectione, atque sincera fidelitate, cum omni nostro populo firma constantia erimus permansuri. Hinc factum ut Paschalis I. timens ne si vera ostenderentur quæ de ipso ad Imperatorem Ludovicum Pium perlata erant, scilicet eo auctore Theodorum Romanæ Ecclesiæ Primicerium & Leonem Nomentlatorem fuisse occisos *ob fidelitatem Lotharij*, quem Ludovicus nuper fecerat imperij consortem; timens, inquam, ne si vera hæc ostenderentur, ipse de gradu suo dejiceretur, placandum statim censuit Principem; ad eúmque Legatos mittens, expurgaturum asseveravit suspiciones de se injectas. id quod paulò pòst præstitit Romæ coram Legatis Ludovici, *ab interfectorum nece*, inquit auctor vitæ Ludovici Pij, *se cum plurimis Episcoporum purgans*, id est, adhibito, ut Theganus tradit, XXXIV. Episcoporum juramento, qui testarentur Paschalem cædis illius reum non esse. Quam historiam narrat etiam auctor Annalium Bertinianorum. Mortuo tandem Paschali successit Eugenius II. qui juramentum fidelitatis Ludovico & Lothario Augustis præstitit more majorum, atque insuper Clerum populúmque Romanum eo inter alia jurejurando teneri voluit, hauddubiè ex pactis: *Et quòd non consentiam ut aliter in hac sede Romana fiat electio Pontificis, nisi canonicè & justè, secundùm vires & intellectum meum: & ille qui electus fuerit, me consentiente consecratus Pontifex non fiat, priusquàm tale sacramentum faciat in præsentia Misi Domini Imperatoris & populi, cum juramento, quale Dominus Eugenius Papa sponte pro conservatione omnium factum habet per scriptum*; ut docet continuator Pauli Diaconi, editus à Marquardo Frehero. Existimandum tamen non est, tum primùm inventum esse hoc jusjurandum. Antea enim fieri solitum patet ex Eginhardo ad an. DCCCXVII. ubi sic legitur: *Cui* (id est, Stephano Papæ) *Paschalis successor electus, post completam solenniter ordinationem suam, & munera & excusatoriam Imperatori misit epistolam; in qua sibi non solùm nolenti, sed etiam plurimùm renitenti, Pontificatus honorem velut impositum asserebat.* Excusavit videlicet præcipitationem ordinationis, quòd

ea peracta esset inexpectato Missosive Legato Imperatoris. Verùm quia Eugenius eadem præcipitatione fuerat ordinatus, occurrere huic audaciæ volens Imperator, exemplúmque statuere in futurum, *Lotharium filium imperij socium*, verba sunt Eginhardi, *Romam mittere decrevit, ut vice sua functus ea quæ rerum necessitas flagitare videbatur, cum novo Pontifice atque Romano populo statueret ac firmaret.* Itaque tum revocatum jusjurandum de non ordinando Pontifice Romano extra conscientiam Principis, præstitúmque ab Eugenio Papa juramentum fidelitatis. Valde autem probabile est sequentes tum Pontifices, qui vivo Ludovico vixere, non omisisse hanc partem sui obsequij, adeóque verum esse quod Gregorio IV. objiciebant Episcopi Gallicani, eum in initiis sui Pontificatus fecisse Ludovico sponsionem fidei, interposito etiam jurejurando; tametsi ille factum illud neque fateatur, neque neget. nam in ambiguo relinquit. Sed cur agimus conjecturis in re manifesta? Ecce quomodo loquuntur Annales Bertiniani de electione & ordinatione ejusdem Gregorij: *Eugenius Papa mense Augusto decessit. In cujus locum Valentinus Diaconus à Romanis electus, & ordinatus, vix unum mensem in Pontificatu complevit. Quo defuncto, Gregorius Presbyter Tituli sancti Marcelli electus; sed non priùs ordinatus est, quàm Legatus Imperatoris Romam venit, & electionem populi qualis esset examinavit.* Et manifestum est, ni fallor, non consensisse Legatum ordinationi Gregorij, donec is scripto juramentum fecisset de fide erga Principem, juxta exemplum Eugenij. Itaque cùm defensionem suam titubare ex eo capite intelligeret Gregorius, ac tamen gradum suum retinere vellet, ad alias artes confugit, nimirum ad incompetentiam judicum. Nam, quod in primis observandum est, non ait degradari se non posse ob violatam fidem Principi obligatam; sed Episcopos illos, qui perjuri sunt, esse judices incompetentes. Episcopos enim partis Ludovici perjuros esse contendebat Gregorius. Itaque si nihil nævi fuisset in illis Episcopis, non negasset Gregorius quin ad illos pertinuisset cognitio criminis quod ei objectabatur. Adeo autem verum est jus illud Principum fuisse constantissimum, ut etiam centum triginta pòst annis Ioannes XII. ob violatæ fidei Ottoni Imperatori præstitæ

crimen depositus fuerit in synodo Romana; ut docet Continuator Luitprandi lib. VI. cap. X. At postea quàm Imperatorum auctoritas eviluit, in noménque illi Germanorum transiere; tum verò Romani Pontifices movere cœperunt lacertos, & à capite suo summoverunt potestatem Principum. quod non contigerat imperantibus Francis. Paulatim dein intravit in Ecclesiam regnum; & qui per multum ævi fuerant subjecti Principibus, eis postea illuserunt, calcantes etiam pedibus colla dominorum. Rerum humanarum euripum! Sed antè quàm discedam ab hoc loco, res postulare videtur, ut quoniam diximus ordinationes Romanorum Pontificum fieri olim non potuisse extra præsentiam Legatorum Imperatoris, hanc quoque observationem probemus aliquot exemplis posteriorum temporum. Illustre hujus rei testimonium extat in Annalibus Bertinianis ad annum DCCCXLIV. *Gregorius Romanæ Ecclesiæ Pontifex decessit. Cui Sergius succedens in eadem sede substituitur. Quo in Sede Apostolica ordinato, Lotharius filium suum Hludouvicum Romam cum Drogone Mediomatricorum Episcopo dirigit, acturos ne deinceps decedente Apostolico quisquam illic præter sui jussionem, Missorúmque suorum præsentiam, ordinetur antistes. Qui Romam venientes, honorificè suscepti sunt. Peractóque negotio, Hludouvicum Pontifex Romanus unctione in Regem consecratum cingulo decoravit.* Gravis tamen semper duráque Romanis visa est hæc lex; ideóque eam variis temporibus infringere tentarunt. Itaque non multò post hæc tempora, quum mortuo Nicolao I. Romana Sedes vacaret, ei Hadrianus II. substitutus est invocatis inconsultísque Missis Imperatoris: qui tum erat Ludovicus hujus nominis secundus, Pij nepos. *Quod audientes Missi Ludovici Imperatoris, molestè tulerunt, indignati scilicet quòd dum præsentes essent, non fuerunt invitati, nec optatæ à se futuri Præsulis electioni interesse meruerunt. Qui accepta ratione, quòd non causa contemptus Augusti, sed futuri temporis prospectu omissum hoc fuerit, (ne videlicet Legatos Principum in electione Romanorum Præsulum expectandi mos per hujusmodi fomitem inolesceret) omnem indignationem medullitus sedaverunt, & ad salutandum electum etiam ipsi humiliter accesserunt.* Apud Gratianum Dist. 63. ca. *Cùm Hadrianus.* & apud Ivonem parte V. cap.

XVI. Sed, ut hoc quoque obiter moneam, subleſtæ ac valde dubiæ fidei apud me eſt iſta narratio. Nam quomodo fieri potuit ut Legati omnem indignationem medullitus ſedaverint, quòd dicerent Romani ita factum eſſe ne præſentia Miſſorum Imperatoris verteret in neceſſitatem, cùm hic eſſet querelæ eorum fundus? An exiſtimamus viros in aula educatos, & longo Cæſarum ſacramento imbutos, adeo jurium majeſtatis incurioſos ac deſertores fuiſſe, ut ea tam facilè ſinerent convelli & obliterari? Probabilius eſt excuſaſſe Romanos præcipitationem ordinationis, quòd raptus potiùs fuerit Hadrianus quàm electus, neque modum potuiſſe poni ardori Cleri ac populi. Addiderunt hauddubiè, ſcire ſe jus quod Imperator haberet in electione, neque contemnere. & proviſuros ne deinceps talia attentarentur. tolerarent modò Miſſi electionem Hadriani, ad eúmque ſalutandum venirent. His verbis, obſequij & reverentiæ in Auguſtum plenis, crediderim delinitos Miſſos, ad Hadrianum ſalutandum acceſſiſſe. Tum Ludovicum Imperatorem, ne ſchiſma in Eccleſia Dei faceret, hanc electionem approbaſſe, ac laudaſſe. Hæc eſt mea conjectura. Verùm quia Romani frequenter poſt iſta tempora ſilentio tranſmiſerunt Miſſos Imperatorum in electione Pontificum, placuit eam audaciam reprimere in Concilio Ravennatenſi habito anno DCCCCIV. quod à Baronio editum eſt, in quo Ioannes IX. Pontifex Romanus hoc decretum promulgavit: *Quia ſancta Romana Eccleſia, cui præſidemus, plurimas patitur violentias, Pontifice obeunte: quæ ob hoc inferuntur, quia abſque Imperatoris notitia, & ſuorum Legatorum præſentia, Pontificis fit conſecratio, nec canonico ritu & conſuetudine ab Imperatore directi interſunt Nuntij, qui violentiam & ſcandala in ejus conſecratione non permittant fieri; Volumus ut id deinceps abdicetur; & conſtituendus Pontifex, convenientibus Epiſcopis & univerſo Clero eligatur, expetente Senatu & populo qui ordinandus eſt, ſic in conſpectu omnium celeberrimè electus ab omnibus, præſentibus Legatis Imperialibus conſecretur.*

AD LIBRVM APOLOGETICVM.

HVIC libro nullus est titulus in veteri codice. Itaque istum facere placuit. Est enim revera Apologeticus pro Lothario fratribúsque ejus adversùs Ludovicum Pium.

CAP. II.

IVVENEM CONIVGEM] Iuditham, postremam Ludovici Pij conjugem, Karoli Calvi matrem, quam Ludovicus duxit anno DCCCXIX.

SECVNDVM APOSTOLVM] Extat hæc Pauli admonitio ad maritos in capite septimo epistolę primæ ad Corinthios. Adeo autem magnæ auctoritatis est hic locus, ut dein statutum fuerit in synodo Liptinensi, dirimendum esse matrimonium, si vir ejus sit frigiditatis, ut uxori debitum reddere non possit; ut observatum est ad epistolam LXXXI. Lupi Ferrariensis.

MVLIER RESOLVI IN LASCIVIAM] Ea fuit bellorum civilium occasio. Iudith Augustā plurimum auctoritatis habebat apud Ludovicum, ut conjux. Movit istud bilem Lothario, dum gratiam illam novercæ ferret impatienter. Conquisitis ergo causis querelarum, objectum est mulieri crimen adulterij. Fortè Bernardus Comes maxima apud eam gratia flagrabat. Hinc vulgatum, hunc esse qui thorum Augusti commaculaverit. Et quia obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur, ut Tacitus observavit; sparsa primùm apud nonnullos opinio hæc, magna illico fama surrexit. Ventum est ad arma. Capta mulier, & in monasterio conclusa. Bernardus sibi fuga consuluit. Theganus in capite XXXVI. de gestis Ludovici Pij: *Et voluerunt Dominum Imperatorem de regno expellere. quod prohibuit dilectus æquivocus filius ejus. Supradicti impij objicientes ei multa contraria, dixerunt Iudith Reginam violatam esse à quodam Duce Bernardo, qui erat de stirpe regali, & Domini Imperatoris ex sacro baptismate filius. Mentientes omnia, suscipientes Reginam Iudith, eámque vi velantes, & in monasterium mittentes,*

ALIIS COMPREHENSIS] Conrado nimirum & Rudolfo, Reginæ fratribus; ut idem Theganus

tradit. Item Heriberto Bernardi fratre, & Odone consobrino illius; ut est in vita Ludovici Pij.

ALIIS EFFVGATIS] præcipuè verò Bernardo Duce; qui fuga sibi consulens, in Marcam Hispanicam, cujus ipsi custodia commissa erat, se contulit. Annales Fuldenses ad annum DCCCXXX. *Commotio contra Imperatorem à primoribus Francorum in Compendio exorta propter Bernardum, quem in Palatio esse noluerunt. Quo inde depulso, atque fugato, in gratiam cum eo redierunt.* Auctor vitæ Ludovici Pij: *Affuit etiam Bernardus, qui modo prædicto, fugiendo se salvans, diu in finibus Hispaniæ exulaverat.* Fines Hispaniæ dicit, id est, Marcam Hispanicam, quæ nunc Catalonia dicitur; ob hoc dicta confinium Hispaniæ, quòd tum temporis ea Hispaniarum portio pertineret ad regnum Francorum; ut alibi dictum est à nobis. Sed de Bernardo, quoniam occasio incidit, res poscere videtur ut nonnulla dicamus; ne qui tot motuum ac bellorum occasio fuit, diutiùs lateat in obscuro. Virum magnæ nobilitatis fuisse hinc constat, quòd eum Theganus tradit ex stirpe regali ortum esse, & Ludovici Pij Imperatoris ex sacro baptismate filium. Filium fuisse constat Gulielmi Comitis, qui monasterium Gellonense fundavit in prima Narbonensi, quod nunc ex ipsius nomine vocatur monasterium sancti Gulielmi de Desertis. Anno DCCCXX. Bera Comite Barcinonensi dejecto ob crimen majestatis, Bernardus ei Comitatui præfectus est ab Imperatore Ludovico Pio. Anno XI. imperij Ludovici, (id est, anno DCCCXXIV. ut manifestè colligitur ex Eginhardo) Kalendis Iulij, uxorem in Aquisgranensi Palatio duxit Duodenam, nobilissimam feminam; éxque ea biennio pòst suscepit filium Vvillelmum, natum III. Kalend. Decembris. Interim furentibus Ludovici filiis adversùs Iuditham Reginam, filiúmque ejus Karolum, civiliáque bella meditantibus; Ludovicus, *ut subsidium aliquod in aula haberet* (Transcribo heic, & quidem lubens, verba magni viri Petri de Marca Archiepiscopi Parisiensis ex libro tertio Marcæ Hispanicæ) *consiliorum suorum participem & regni administrum,* Bernardum quendam Ducem Septimaniæ, *inquit Nithardus*, in supplementum sibi assumens, Camerarium constituit, eique Carolum commendavit, secundúmque à se in Imperio

præ-

præfecit. *At verò quidam ex aulicis perfidi, tres fratres eò sceleris adegerunt, ut coacta valida rebellium manu, de pellendo à regno patre cogitarent. Odio quæsitus color, Bernhardi Comitis cum Iuditha familiaritas; quam in perversum interpretabantur; cùm tamen ex muneris palatini necessitate sequeretur, tum quia Bernardus datus erat rector Carolo.* Hactenus Marca. Pulsus ergo Bernardus, Barcinonem se contulit anno DCCCXXX. Sed anno sequenti revocatus est à Ludovico, & pristino honori redditus. Anno DCCCXLII. nova prole auctus est XI. Kal. Aprilis. quo die Duodena alterum Bernardo filium peperit apud Vcetiam civitatem in prima Narbonensi. Quum autem bellum exarsisset inter filios Ludovici, Bernardus in partes transgredi noluit. Hinc mota Karoli ira. Tandem quum Tolosam venisset Karolus anno DCCCXLIV. Bernardum ad se accersiit, nihilque ab eo mali suspicantem occidit; ut tradit auctor Annalium Fuldensium. Sed pleniùs hanc cædem exequitur Odo Aribertus, cujus hoc nobis fragmentum ex veteri codice pro singulari sua humanitate suppeditavit vir clarissimus Gulielmus Masnavius Senator Tolosanus. *Pace itaque cum sanguine eucharistico separatim per Regem & Comitem firmata & obsignata, Bernardus Comes Tolosanus ex Barcinonensi Tolosam venit, & Regem Carolum in cœnobio sancti Saturinni juxta Tolosam adoravit. Cùmque Rex manu læva, tanquam sublevandi gratia, Comitem aprehendisset; altera pugione in latus ejus adacto eum crudeliter interemit, non sine crimine fidei & religionis violata, nec sine suspicione patrati parricidij. Filius quippe Bernardi vulgò credebatur, & os ejus mirè ferebat, Natura adulterium maternum prodente. Post tam nefandam necem, Rex de solio sanguine maculato discedens, & pede cadaver percutiens, sic exclamavit: Væ tibi, qui thalamum patris mei & domini tui fœdasti.* Vide Catellum in Historia Comitum Tolosanorum cap. VIII.

AVCTRICE MALORVM] Iuditha Augusta.

INDVTO HABITV SANCTIMONIALI] Actum istud anno DCCCXXX. ut patet ex vita Ludovici Pij. Sed tamen adnotandum est, eam, tametsi velum sibi super caput posuerit, (seu volens id fecit, ut tradit auctor vitæ Ludovici; sive per vim, ut Theganus scribit) attonsam non fuisse. Inclusa autem fuit in

monasterio sanctæ Radegundis Pictaviensis. Illic femina tot tantáque pietatis argumenta præbuit sanctimonialibus, ut illæ publicè profiterentur velle se Augustæ exemplum sequi. Ita enim docet auctor Annalium Metensium : *Quæ in Pictavensem urbem compulsa est ire, ibique in monasterio sanctæ Crucis est retrusa : ubi & ipsa Domino nostro Iesu Christo studiosissimè famulari die noctúque totis nisibus studuit; atque inibi Domino famulantibus ita placuit, ut omnes profiterentur se eam velle imitari.*

ALIQVANTVLÆ HONESTATI] Hic fuit belli civilis prætextus. Dehonestari Palatium adulterio Augustæ cum Bernardo; quod adeo publicum esset, ut ne silentio quidem aut dissimulatione tegi posset. Purgandum Palatium à sordibus facinorum. & Ludovicum reddendum menti ac dignitati suæ. ac si dementatus fuisset uxoris veneficio. Porrò, Lotharium non debere ferre tantum dedecus paterno nomini illatum. Auctor vitæ Ludovici : *Oportere ergo dicebant bonum filium indignè ferre dedecus paternum, ablatísque è medio, restituere patrem & menti & dignitati; & hoc agentem non solùm fama virtutis prosequeretur, sed etiam amplificatio regni terrestris, hoc nomine prætexentes culpam. His ergo incitamentis allectus juvenis &c.*

REVOCATA EST IN PALATIVM] anno DCCCXXXI. ut tradit auctor vitæ Ludovici, & auctor Annalium S. Bertini. Æquissimum sanè erat ut Iuditha, *quæ injustè ac sine lege & judicio ei ablata fuerat*, ut tradit auctor eorundem Annalium, Ludovico restitueretur. Itaque misit qui eam ex Aquitania reducerent. *Quam tamen conjugis honore non est dignatus*, inquit auctor vitæ ejus, *donec se legali præscripto modo ab objectis purgaret.* Congregata ergo synodo apud Noviomagum ad Vahalim fluvium, jussione Imperatoris, & apostolica auctoritate, mense Octobri, cùm nullus adversùs eam accusator existeret, illáque se jurejurando purgasset secundùm legem Francorum, judicatum est ab Episcopis eam reddi marito debere, velut legitimam conjugem. Auctor Annalium S. Bertini ad annum DCCCXXXI. *Ad quod Placitum Domna Imperatrix, sicut jussum fuerat, veniens, & in conspectu Domni Imperatoris ac filiorum ejus asistens, de cunctis se objicientibus purificare vel-*

le aiebat. Percunctatúsque est populus, si quislibet in eam aliquod crimen objicere vellet. Cùmque nullus inventus esset qui quodlibet illi malum inferret, purificavit se secundùm judicium Francorum de omnibus quibus accusata fuerat. Auctor Annalium Metensium: *Postea tenuit Imperator Placitum suum mense Octobrio in villa Niumaga. In eodem ergo Placito, per auctoritatem apostolicam, & per consensum Episcoporum, consideratum & canonicè definitum est ut Imperator suam reciperet conjugem.* Infrà: *Peracto quoque Placito in Niumaga, Imperator inde reversus, ad Aquasgrani Palatium ad hyemandum pervenit; ubi & suam conjugem prædictam Iudith Imperatricem recepit, atque eam pristino honori restituit.* Theganus capite XXXVII. *Inde venit Dominus Imperator Aquis ad sedem suam; & supradicta conjux venit ibi obviam ei: quam honorificè suscepit, jubente Gregorio Romano Pontifice cum aliorum Episcoporum justo judicio.* Hunc Thegani locum laudat Illustrissimus Archiepiscopus Parisiensis in libro tertio Marcæ Hispanicæ, ut ostendat Iuditham marito redditam fuisse judicio ecclesiastico, non autem ex decreto Conventus publici. Hæc sunt ejus verba: *Enimvero quia velo imposito detrusa fuerat in monasterium, pœnitentiæ publicæ caussa; post crimen per sacramenta dilutum, necesse erat ut pœnitentiæ indictio injusta rescinderetur. Id autem fieri non poterat auctoritate regia, ex decreto Conventus publici, sed judicio & potestate ecclesiastica. Quod factum quoque Theganus observavit; cùm ait Reginam Aquis ab Imperatore honorificè susceptam, jubente Gregorio Romano Pontifice, cum aliorum Episcoporum justo judicio.* Tum, ne quis ex eo facto præjudicatum putaret in omnibus causis ecclesiasticis Principum necessariam esse interventionem auctoritatis Romani Pontificis, hæc prudenter eruditèque pro more suo subdit idem Archiepiscopus. *Romani Pontificis auctoritas adjuncta est judicio Episcoporum Franciæ, solo Augustorum intuitu, quorum dignitas caussam istam majorem efficiebat. De majoribus autem causis Sedem Apostolicam consulendam docuit olim Innocentius Primus. Ex eadem personarum dignitate profectum, ut de divortio Lotharij Regis & Theutbergæ actum fuerit coram Nicolao I. Adeo ut quæ hodie fiunt in causis Regum ecclesiasticis ad Summum Pontificem relationes, non careant suis exemplis: quæ crebriores factæ,*

postquàm Pontificum rescriptis à jurisdictione ordinaria Principes exempti sunt. quibus tamen privilegiis, si res ita ferat, quin ad tempus renuntiare possint, & ratio juris & exempla dubitare non sinunt. Olim quoque perpetuum non erat ut in caussis omnibus ecclesiasticis Principum expectaretur auctoritas Summi Pontificis; ut patet ex pœnitentia publica per vim indicta ab aliquot Episcopis Ludovico Pio Imperatori; quæ ab Episcopis aliis soluta est, non consulto Romano Pontifice; restitutis Principi armis & corona & vestibus regiis, quibus ob pœnitentiam privatus fuerat. quæ restitutio confirmata est à synodo plenaria an. DCCCXXXV. *ut docet auctor vitæ Ludovici, Nithardus, & Annales Bertiniani.* Hactenus Marca. In eadem porrò Noviomagensi synodo, cujus auctoritate Iudith marito reddita est, Iesse Ambianensis Episcopus, ut Theganus tradit, *justo judicio Episcoporum depositus est.* Quam Iesse depositionem ab Ebbone Remensi Archiepiscopo peractam fuisse docet Flodoardus lib. II. Hist. Rom. cap. XX. ídque *pro infidelitate Imperatoris.*

CAP. III.

REGI FRATRI] id est, Ludovico Regi Germaniæ, qui Lotharij frater erat.

PVERO] Karolo cognomento Calvo; qui tum erat admodum puer, ut patet ex vita Ludovici Pij ad annum DCCCXXXIII. *Ipsum verò Lotharius ad su[…] cum Carolo admodum puero deduxit.* Natus autem era[t] anno DCCCXXIII. mense Iunio, ut tradit idem auctor vitæ Ludovici.

CAP. IV.

VT VIDERE NOLIT QVIB. MALIS] Hæ[c] tum in vulgus jactata. Auctor vitæ Ludovici: *Porrò patrem adeo quibusdam præstigiis elusum, ut hæc non mod[ò] non vindicare, sed nec advertere posset.*

DISPERTIANT SIBI REGNUM] Sic Capito Cossutianus, vir animo ad flagitia præcipiti, du[m] Neronem excitaret ad mortem Thraseæ, hæc inter ali[a] ait apud Tacitum in libro XVI. Annalium: *Vt imperium evertant, libertatem præferunt. Si perverterint, libertatem ipsam aggredientur.* Proprium sanè humani ingenij est, vitia sectari sub nomine virtutum, consili[a]que mala tegere sub specie boni. Et qui bella civilia m[o]vent, bonum semper publicum prætexunt. Sallustius i[…]

Catilina : *Namque, uti paucis verum absolvam, per illa tempora quicunque rempublicam agitavere, honestis nominibus, alij, sicuti jura populi defenderent, pars, quò senatus auctoritas maxuma foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabat.*

CAP. V.

DOMINA PALATII SENIORIS] id est, Palatij Ludovici Pij, qui paulò antè dictus est Imperator senior; Lotharius verò, Imperator junior. Nam postquàm Lotharium Ludovicus imperij consortem fecit, Irmingardíque Augustæ sociavit, divisa est familia regnatrix; Ludovicúsque citra Alpes remanens, Lotharium regere Italiam jussit. Hinc duplex domus, sive Palatium. Palatium senius, domus Ludovici. aliud, Lotharij domus. Iudith ergo, quæ Ludovici conjux erat, domina fuit Palatij senioris.

PLERISQVE CONLVDENTIBVS] Damnat Episcopos qui cum Iuditha ludebant pueriliter, itémque eos qui puerilia illa oblectamenta spectabant, ac fortassis laudabant. Istud ipsum etiam in Presbyteris hac ipsa ætate damnavit Romana synodus sub Eugenio II. celebrata, quæ sic sancivit cap. XI. *Sacerdos enim sedulè divina debet perscrutari & ammonere eloquia, ut inveniatur beatus de quo Psalmista ait: Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Quamobrem ludos aliquos coram se fieri non delectetur. Transgressor quippe inventus, ammonitione Episcopi ulteriùs agere desinat. Sin autem; canonicè judicetur.*

SVAVIS ET BLANDA] Hinc patet Iudith feminam fuisse insignis comitatis & urbanitatis; non verò ferocem, ac superbam, ut feminis contingere solet quæ in summam fortunam evehuntur. Sed videtur hæc Agobardus commemorare augendam ad invidiam, ac si hinc colligi posset Iudith esse adulteram ac meretricem. Nam & apud Senecam lib. I. Controv. II. Iunius Gallio de puella quadam, quæ in prostibulo fuerat, sic ait : *Si quis dubitat an meretrix esset, audiat quàm blanda sit.* Hinc illud Iuvenalis : *Vox blanda & nequam digitos habet.*

PROPTER SOLAM PVLCRITVDINEM] Formosa ergo erat Iudith. Theganus capite XXVI. de ea loquens: *Erat enim pulchra valde.* Annales Metenses

ad annum DCCCXXIX. *Imperator Ludovicus habebat quandam Reginam pulchram nimis nomine Iudith, & sapientiæ floribus optimè instructam, sociatam sibi in conjugio.* Ex quo interim loco patet eam à marito cultam non fuisse propter solam pulcritudinem, ut ait Agobardus, sed etiam ob præclaras virtutes quibus ornata erat. Sed aculeata illa scriptio condonanda est studio partium. Sanè magnam ac peculiarem feminarum gloriam esse pulcritudinem apud omnes ubique gentes in confesso est. Itaque nemo hactenus fuit qui formam corporis accusaverit in mulieribus. Præclarè Tertullianus in libro secundo de cultu feminarum: *Nam etsi accusandus decor non est*, inquit, *ut felicitas corporis, ut divinæ plasticæ accessio, ut animæ aliqua vestis bona; timendus est tamen propter injuriam & violentiam sectatorum, quam etiam pater fidei Abraham in uxoris suæ specie pertimuit.* Venditanda ergo non est forma, ut paulò antè docuit idem Tertullianus his verbis: *Primò quòd non de integra conscientia venit studium placendi per decorem, quem naturaliter invitatorem libidinis scimus.* Ac nescio quo fato semper factum est, ut ex eo quòd femina quæpiam formosa visa est, in suspicionem venerit vulgati corporis. Vnde interrogatus à quodam Bias, deberétne vxorem ducere, an vitam ducere cœlibem, respondit. Aut pulcram duces, aut deformem. Si pulcram, habebis communem. Sin turpem, habebis pœnam. Apud Aulum Gellium lib. v. cap. XI. Noctium Atticarum. Quanquam istud ipsum de Bione déque Antisthene narrat in eorum vita Diogenes Laërtius, & de Socrate Valerius Maximus lib. VII. cap. II.

CAP. VII.

DICAT OMNIS POPVLVS] Sic omnino legendum est, non autem *Apostolus*, ut editum est à Massono. Similem errorem nos ante hoc biennium emendavimus apud Salvianum in libro tertio de gubernatione Dei.

CAP. VIII.

BONÆ CONIVGIS] Irmingardis, quæ anno DCCCXVIII. mortua est v. Non. Octobris.

GVBERNACVLA REGNORVM POSSIDENTES] Lotharium videlicet Italiæ, Ludovicum Bajoariæ, Pippinum Aquitaniæ.

IN RETRVSIONEM EXILII] in Aquitaniam videlicet eam deportantes, & in monasterio Pictaviensi includentes, uti jam diximus.

CAP. IX.

RECTITVDO IVDICII POSCEBAT] Æquissima esset expostulatio Agobardi, si judicata adultera fuisset Iudith, atque ob hoc ipsum publicæ pœnitentiæ addicta in monasterio. Verùm jam antea vidimus istud per vim factum fuisse, ac sine lege & judicio.

QVOD ESSE NVLLATENVS POTERAT] Extat sanè in libro quinto Capitularium lex, qua cavetur ne mulier, quæ sponte, aut invita, velum sanctum in caput acceperit, illud unquam dimittat. Hæc sunt verba capitis CXIII. ejusdem libri: *Qualicunque modo mulier, permittente canonicè viro suo, aut eo defuncto, velum sanctum in caput acceperit, aut sponte, aut invita, in eo permaneat omnino, nec dimittat.* Sed istud, opinor, intelligendum est de vidua quæ se sponte velavit, non autem de muliere per vim velata. Nam quod ait lex, eam resilire non posse quæ etiam invita velata est, planè necessarium est ut intelligamus de ea quæ adulterij perpetrati convicta est, atque ob hoc ipsum in monasterio concludi jussa, volente marito. Nam nulla lex sinit uxores castas abduci à maritis, nisi ex consensu partium, ut vacent orationi, juxta consilium Apostoli. Sed tametsi daremus legem non esse ambiguam, nihil officeret causæ Imperatoris. Nam neque Iudith canonicè velum susceperat, neque consentiente marito, sed per vim & metum. Itaque dubium non erat, quin eam maritus repetere posset, si vellet. Aliud obtinebat de viduis. Nam illis deponere velamen sanctum non licebat, præsertim apud Langobardos. cujus rei clara extant documenta. Et quandoquidem occasio tulit, adferam exemplum istorum ferme temporum, de femina quadam Langobarda, quæ imperante Ludovico II. Pij nepote mulctata est amissione bonorum suorum, ob eam videlicet causam, quòd post susceptum velamen religionis, nubere præsumpserat. Res ita habet. Iusto Guastaldio, natione Francus, inter Langobardos habitabat, ibique uxorem duxerat nomine Gundi. Licebat sanè ei vivere lege patria, si in initio habitationis suæ inter Langobardos,

professus fuisset apud judices, velle se vivere secundùm legem Francorum. Sed maluit eligere legem Langobardorum, fortassis vi victus amoris, quòd Gundi nollet aliàs ei nubere. Nam lex Langobardorum valde favorabilis erat uxoribus. Hæc ergo cùm virum extulisset, desideriúmque extincti non posset pati, sanctimonialem habitum induit in monasterio sanctæ Mariæ, velúmque sibi super caput imposuit, cum consensu Grimaldi Pinnensis Episcopi, juxta legem Lotharij Imperatoris, quæ extat in libro II. Legis Langobardor. Tit. VI. cap. IV. Interim Sisenandus, homo Francus, cœpit ambire nuptias istius mulieris, uxorémque postea duxit. Hujus rei fama cùm ad judices imperiales pervenisset, intentata lis est adversùs Sisenandum uxorémque ejus à Maione Advocato Ludovici Imperatoris, qui feminam illam adulterij accusavit, juxta legem Langobardorum, quòd post susceptum sacrum velamen, rursum viro se conjunxerat. ideóque personam substantiámque ejus parti Palatij pertinere debere asserebat, *secundùm legem*. Ea autem extat in libro secundo Legis Langobardorum Tit. VI. cap. I. & lib. II. Tit. XXXVII. cap. I. At Sisenandus negavit eam induisse vestem religionis. Verùm cùm postea Maio probasset eam fuisse velatam, judices imperiales pronuntiarunt & Gundi ipsam & bona ejus fisco addicta; indicta etiam mulcta solidorum sexcentorum Sisenando, & solidorum centum quinquaginta Amelfredo filio Iustonis & Gundi, qui huic matrimonio consenserat. quæ mulcta Amelfredo indicta est juxta legem Luitprandi, quæ extat in libro secundo Legis Langobardorum Tit. XXXVII. cap. I. Datum est autem judicium istud adversùs Gundi in monasterio sanctæ Trinitatis Casauriensis anno XXIV. Ludovici II. Imperatoris, mense Decembri. Dein Ludovicus bona quæ fuerant Gundi, monasterio Casauriensi dedit III. Kal. Maias, anno XXV. imperii sui, id est, anno DCCCLXXV. Verùm quia bona quæ Iusto dederat uxori suæ, non bene discreta erant à bonis liberorum, re iterum coram iudicibus ventilata est in Teate anno DCCCLXXVII. mense Augusto; & curtis de Monactiano adiudicata est monasterio, peractáque præterea est bonorum Iustonis divisio inter filios eius & monasterium. Hanc historiam, quæ plurimas res con-

tinet notatu dignas, placuit paucis enarrare; quam eruimus è veteribus actis illius ævi, quæ extant in Chartulario ejusdem monasterii, qúæque post notas edita reperies, Lector, beneficio Antonii Vionis Herovallij, viri clarissimi, horúmque studiorum bono nati.

CAP. XII.

DOMNVS DVDVM IMPERATOR] Vel hic locus ostendit librum hunc apologeticum fuisse scriptum haud ita multò post exauctorationem Ludovici Pij, id est, anno DCCCXXXIII. Nam anno sequenti Imperator restitutus est in conventu Episcoporum habito Kalendis Martiis in monasterio sancti Dionisij.

AD CARTVLAM

PORRECTAM LOTHARIO.

TItulum hunc nos fecimus huic libello, pro eo quod editio Massoni sic habebat. *Publica L. Imperatoris coram amplissimo Episcoporum conventu pœnitentia Agobardo præside.* qui titulus non extat in veteri codice. Sanè vel ex eo fallit hic titulus, quòd huic conventui præfuisse ait Agobardum. Nos itaque hunc librum Cartulam inscripsimus, propter auctoritatem Actorum exauctorationis Ludovici; in quibus, post enarrata quæ in Compendiensi synodo acta sunt adversùs optimum Principem, demum hæc leguntur: *His itaque gestis, placuit ut unusquisque Episcoporum, qualiter hæc res acta fuerit, in proprijs cartulis insereret, eámque sua scriptione roboraret, & roboratam memorato Principi Lothario ob memoriam hujus facti offerret. Ad extremum, omnibus nobis qui interfuimus visum est, omnium cartularum, immo tanti negotij summam in unum breviter strictímque congerere &c.* Vnde patet unumquemque Episcopum Cartulam suam porrexisse Lothario ante solutam synodum. quod nos quoque factum monuimus ab Agobardo in titulo libelli istius.

COMPENDIVM] in diœcesi Suessionensi situm, ad Isaram fluvium.

MENSE QVARTO] id est, mense Octobri, quo peracta est nefanda illa optimi Principis exauctoratio.

PER IGNAVIAM DOMNI HLVDOVVICI] Hæc perfidorum querela, Regnum Francorum, quod ſub Karolo Magno immensùm fuerat amplificatum, regnante Ludovico ruere. Sic enim habent Acta exauctorationis ejus: *Et quomodo in proceſſu temporis, per ejus improvidentiam vel negligentiam in tantam venerit ignominiam & vilitatem, ut non ſolùm amicis in mœſtitiam, ſed etiam inimicis venerit in deriſionem.*

PER LEGATOS ET MISSOS] Ita enim inquiunt Epiſcopi in eiſdem Actis: *Nos tamen memores præceptorum Dei, miniſterijque noſtri, atque beneficiorum ejus, dignum duximus ut per licentiam memorati Principis Lotharij legationem ad illum ex auctoritate ſacri conventus mitteremus, quæ eum de ſuis reatibus admoneat.*

LIBELLVS EDITVS EST] Acta exauctorationis: *Super quibus cartulam, ſummam reatuum ſuorum, unde illum ſpecialiter redarguerent, continentem, ei dederunt, quam ille in manibus geſtabat.* Extat eadem cartula, ſive libellus, ut vocat Agobardus, in eiſdem Actis, ubi in octo capitula diviſus eſt.

PERVENIT IN ECCLESIAM] Acta exauctorationis: *Veniens igitur idem Dominus Lodeuvicus in Baſilicam ſanctæ Dei genitricis Mariæ, ubi ſanctorum corpora requieſcunt, Medardi videlicet Confeſſoris Chriſti atque Pontificis, necnon Sebaſtiani præſtantiſſimi martyris, &c.* Verùm, ne quis in hoc erret, iſtud peractum non eſt apud Compendium, tametſi illic habita fuerit prædatoria illa ſynodus; ſed in civitate Sueſſionenſi, in monaſterio ſancti Medardi, ubi Ludovicus in cuſtodia detinebatur juſſu Lotharij.

SEPVLCHRA SANCTORVM] Medardi videlicet & Sebaſtiani.

PER MANVVM EPISC. IMPOS.] Acta exauctorationis: *Deinde cingulum militiæ depoſuit, & ſuper altare collocavit; & habitu ſeculi ſe exuens, habitum pœnitentis per impoſitionem manuum Epiſcoporum ſuſcepit.* Peractum id facinus ab Ebbone Archiepiſcopo Remenſi, ut patet ex Narratione Clericorum Remenſium de depoſitione ac reſtitutione Ebbonis: *Lotharius veniens per Imperialia Palatia, adduxit ſecum patrem ſuum uſque Sueſſionis ad monaſterium S. Medardi. Ibique, hortantibus & jubentibus ceteris Epiſcopis ſeu Primoribus regni,*

coactus est Ebbo, quia in diocesi ejus erat, illi imponere publicam pœnitentiam. Vnde nimiam & perpetuam ejus incurrit offensam. Vide etiam Theganum cap. XLIV.

AD EPISTOLAM AD EBBONEM.

PROPRIO INSERERE MANVALI] id est, libro qui semper est in manibus. Vnde sic loquitur ipse Agobardus in fine istius epistolæ: *maximè quia & vos tale fieri jussistis opus, quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur.* Quamobrem Duodena, Bernardi Ducis uxor, quum monita scriberet ad filium suum Vvillelmum, librum illum monitorum inscripsit Manuale, hoc modo: *Liber Manualis Duodenæ, quem ipsa misit ad filium suum Vvillelmum.* Viderat unum libri istius exemplar vir clarissimus Gulielmus Catellus Senator Tolosanus. Aliud verò nos diù habuimus in potestate, vivente Illustrissimo viro Petro de Marca Archiepiscopo Parisiensi, qui illud postea dono dedit clarissimo viro Domno Lucæ Dacherio monacho Benedictino Congregationis sancti Mauri.

INCHOANTI OBTVLIT SE] Vel ex eo loco constat multa heic deesse, & inchoationem hoc potiùs libri esse, quàm librum. Quo factum est ut in fine hæc addi voluerimus, tametsi in manuscripto codice non extent, *Multa desunt.*

AD LIBRVM DE DIVINA PSALMODIA.

NVPER STVLTVS ET IMPROBVS] Aut valde fallor, aut intelligit Amalarium Diaconum. Quo factum est, ut quum postea Amalarius libros quatuor edidisset de divinis officiis, eum talione momorderit Agobardus, libros illos ad vivum excu-

tiens. Hunc porrò affectum adversùs Amalarium Floro Lugdunensique Ecclesiæ inspiravit hic noster Episcopus. Nam eo defuncto, Florus acriter invectus est in Amalarium in epistola nomine Ecclesiæ Lugdunensis scripta in causa prædestinationis. Hæc sunt verba Flori, sanè multùm aculeata: *Multùm molestè & dolenter accipimus ut ecclesiastici & prudentes viri Amalarium de fidei ratione consulerent; qui & verbis & libris suis, mendacijs & erroribus & phantasticis atque hæreticis disputationibus plenis, omnes penè apud Franciam Ecclesias & nonnullas etiam aliarum regionum, quantum in se fuit, infecit, atque corrupit; ut non tam ipse de fide interrogari quàm omnia scripta ejus saltem post mortem debuerint igne consumi.* Amalarius ergo nonnulla reprehenderat in cantu Ecclesiæ Lugdunensis, intemperantiâ hauddubiè linguæ stilíque, seu quia magnis interdum ingeniis pro ludo est aliorum facta dictáque carpere. Pupugit ista audacia Agobardum, neque dissimulavit. Itaque ea fuit scribendi libri istius causa & occasio.

PII ET ORTHODOXI PATRIS] Leidradi Archiepiscopi Lugdunensis; qui cantum in Ecclesia Lugdunensi disposuerat, ut patet ex epistola ab eo scripta ad Karolum Magnum.

NEC CONTEMNERE AL. DIV. MOREM] Præclarè admodum. Nam unaquæque Ecclesia peculiares suas consuetudines habere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; uti pluribus diximus ad epistolam ad Nibridium Narbonensem. Vide Gratianum Dist. XII.

PLEBEIOS PSALMOS] Sumptum est istud ex canone ultimo Concilij Laodiceni, in quo sic scriptum est: *Quòd non oporteat plebeios psalmos in Ecclesia cantare, nec libros, præter canonem, legi; sed sola sacra volumina novi testamenti, vel veteris.* Prohibet ergo canon, ne psalmi plebeij, id est, à privatis imperitísque hominibus compositi, in Ecclesia recitentur. Invaluerat enim hæc consuetudo, (quemadmodum ad hunc canonem Laodicenum observavit Iustellus, & Henricus Valesius ad librum VII. cap. XXIV. Historiæ Ecclesiasticæ Eusebij) ut multi psalmos & hymnos in honorem Christi componerent, eósque in Ecclesia cantari facerent. quod ex variis Eusebij locis probant. Hujusmodi ergo psalmos in Ecclesia deinceps cani vetuit

synodus Laodicena, indignum majestate Dei credens, si aliis quàm sacrorum librorum verbis Deum laudaret populus Christianus.

NIHIL POETICE COMPOSITVM] Censet Agobardus, levia carmina, & faciles versus, cujusmodi sunt quæ moteta hodie dicimus, non esse canenda in Ecclesia. Neque Agobardo solùm displicuit usus ille. Displicuit enim etiam magno viro Gulielmo Durandi Episcopo Mimatensi; cujus hæc sunt verba ex libro secundo de modo generalis Concilij celebrandi cap. XIX. *Videretur valde honestum esse quòd cantus indevoti & inordinati motetorum & similium non fierent in Ecclesia, cùm reprobetur* XCII. *Di. Cantores.* Verùm durat adhuc in Ecclesia mos ille, quem tolli abolerique debere senserunt magni illi viri. Quid enim vulgatius, quàm ut levia carmina, & modulationi apta, cantentur in Ecclesia? Neque id tantùm aliquoties, ut casus videri possit; sed vertente anno quolibet, in die natali Domini nostri Iesu Christi. Vnde & carmina illa recepto jamdiu vocabulo nominantur *Noëls*, id est, Natalia carmina.

AD LIBRVM DE CORRECTIONE ANTIPHONARII.

CAP. I.

CANTORIBVS ECCLESIÆ LVGDVN.] His commendatio accessit ex cura Leidradi: qui, ut ipse ad Karolum Magnum scribit, tanta cura procuravit sacra ministeria in Lugdunensi Ecclesia, ut etiam haberet scholas cantorum, ita eruditorum, ut alios etiam erudire possent.

CAP. III.

AVT BLASPHEMA] Fuere qui Agobardum nimiæ in hoc argumento scrupulositatis arguerent, damnantem nimis facilè nonnullas Antiphonas, nonnulláque Responsoria, quæ licèt ex sacris libris desumpta non sint, pia tamen potiùs sunt quàm impia. Et audio easdem antiphonas, quas heic damnat Agobardus, ho-

die quoque extare in Breviario Lugdunensi. Certè extant in Breviario Ecclesiæ Parisiensis. Vnde constat, res semel receptas in Ecclesia, non facilè mutari, cautósque in his rebus debere esse Pontifices, ne ministerium eorum vituperetur. Quidni? quandoquidem & Agobardi cura irrita fuit. Sic Vrbanus VIII. hymnos correxit. Et tamen semper hymni antiqui canuntur in Ecclesia, neque hactenus inventus est quisquam qui notas apponeret hymnis ab Vrbano correctis.

CAP. VII.

INTROIVIT PER AVREM VIRGINIS] Mutata sunt verba istius Responsorij in posterioribus editionibus Breviarij Parisiensis, ubi sic hodie legitur: *Descendit de cœlis missus ab arce Patris, introivit per virginem matrem in regionem nostram, indutus stolam purpuream, & exivit per clausam portam, lux & decus universa fabrica mundi.*

CAP. XI.

IN CONCILIO AFRICANO] Extat hic canon in Concilio Africano cap. LXX. & in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ Tit. CIII. Sed utrobique diversus est paulò ab editione Agobardi. Sic enim illic legitur. *Placuit etiam hoc, ut preces, quæ probatę fuerint in Concilio, sive prefationes, sive commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur, nec alię omnino contra fidem preferantur, sed quęcunque à prudentioribus fuerint collecta, dicantur.*

SIMPLICITATE] In manuscripto legitur *inplacitate.* pro quo Massonus edidit *imbecillitate.* Nos verò reposuimus *simplicitate*, ut res postulare videbatur.

CAP. XV.

GREGORII NOMEN TITVLVS] Extat enim inter opera sancti Gregorij Papæ Antiphonarius sive Gradualis liber ordinatus per circulum anni. Verùm hunc librum non esse Gregorij contendit Agobardus. Nisi si revera Gregorij erat, sed corruptus tractu temporis.

CAP. XIX.

LIBRVM MYSTERIORVM] id est, Librum Sacramentorum. de quo libro suprà diximus ad caput XXX. libri de imaginibus.

HVMANIS FIGMENTIS] Ad ea fortassis ipsa, quæ heic culpat Agobardus, respiciebat Alcuinus,

quum hæc ad fratres Lugdunenſes ſcriberet in epiſtola LXIX. *In eccleſiaſticis officijs inauditas priſcis temporibus traditiones nolite diligere.*

AD LIBRVM ADVERSVS AMALARIVM.

MOnuimus jam ad librum de divina pſalmodia, libro iſto Agobardum talione remordere Amalarium. Neque ſententiam muto. Porrò nunc primùm editus eſt hic liber ex veteri codice MS. viri clariſſimi Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani, ceu dictum eſt in Præfatione. Neque eſt in eo aliquid valde notatu dignum.

AMALARII ABBATIS] Ita diſertè codex vetus. Quod confirmatur auctoritate perantiqui codicis Bibliothecæ Thuanę, in quo continentur ejuſdem Amalarij libri de divinis officiis. In codice itaque illo ſic legitur: *Thomus Amallarij Abbatis de divinis officijs*. Item: *Continentia ſecuturę cauſa Amalharij Abbatis ſcriptionis de officiis divinis incipit.* Itaque quęrendum eſt, cujus monaſterij Abbas fuerit. Alibi vocatur Chorepiſcopus. Extat enim in bibliotheca monaſterij Epternacenſis in Ducatu Luxemburgico vetus codex MS. his ſexcentis annis non ſcriptus, ex quo iſta deſcripſit R. P. Alexander Vviltheinius è Soc. Ieſu, Lutetiámque miſit ad R. P. Philippum Labbeum, qui mecum lubenter pro amicitia noſtra communicavit. *Incipit liber officialis Amelarij Corepiſcopi, id eſt, de eccleſiaſtico ordine cetteriſque officijs, quatuor libri, ad Hluduvicum Imperatorem.* Porrò, pręter edita Amalarij opera, extant Lutetiæ in duobus pervetuſtis codicibus Bibliothecę ſancti Germani à Pratis quinque illius epiſtolæ, quæ brevî prodibunt in lucem in Tomo VII. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij. Prima eſt ad Hieremiam Archiepiſcopum Senonenſem, de nomine Ieſu, quomodo ſcribi debeat. Item reſponſio Hieremiæ Archiepiſcopi. Secunda, ad Ionam Epiſcopum Aurelianenſem, de eadem cauſa. Item reſponſio Ionæ. Tertia ad Rantgarium Epiſcopum Noviomenſem, quomodo intelligenda ſint illa verba ex Evangelio: *Hic eſt calix ſanguinis mei no-*

vi & ęterni teſtamenti &c. Quarta, ad Hettonem monachum, (illum, opinor, qui Fuldenſis Abbas fuit poſt Rhabanum) de nomine *Seraphim*, quando ſit neutrius generis, quando maſculini. Quinta demum ad Guntardum, Vtrum ſpuere liceat illico poſt conſumptum ſacrificium. Et priores quidem, itémque reſponſiones Hieremiæ & Ionæ, extant etiam in codice monaſterij Epternacenſis, & inde penes virum clariſſimum Philippum Labbeum.

AD CARMINA.

EPITAPHIVM KAROLI] Huic carmini nos titulum fecimus, ſecuti auctoritatem Chronici Novalicienſis, in quo reperitur inſertum. cujus etiam ope correximus errata quæ irrepſerant in editione Maſſoni.

DE TRANSLATIONE] Hiſtoria hujus tranſlationis extat in Martyrologio Adonis Viennenſis, unde edita eſt inter Elogia. Sed poſteriores XXIV. verſus, qui in ſuperioribus editionibus deſiderabantur, ſupplevimus ex editione Pamelij; qui illos edidit inter Prolegomena operum ſancti Cypriani.

AD LEIDRADVM.

NOricum patria fuiſſe Leidradum, ac multis virtutibus inſignem, docuit nos Theodulphus Epiſcopus Aurelianenſis. Legationem enim unà juſſu Karoli Magni obierunt in Gallia Narbonenſi. Antea verò Karolus Lugdunenſem epiſcopatum commiſerat Leidrado. Sed nondum ordinatus erat. Electi autem Leidradi meminit Alcuinus in epiſtola LXIX. ad fratres Lugdunenſes. Et omnino oportet illum fuiſſe ordinatum anno ſaltem DCCXCIX. Nam eo anno Felix Epiſcopus Vrgellenſis illum vocat Epiſcopum in epiſtola ad Clerum populúmque Vrgellenſem ſcripta, quæ extat apud Alcuinum. Miſerat antè Karolus Legatos ad Regem Perſarum Aaronem, Iſaac ſcilicet Iudæum, Lantfridúmque, & Sigimundum; ac ceteris in ea legatione mortuis,

tuis, ſolus Iſaac in Galliam reverſus eſt an. DCCCII. & apud Aquiſgranum pervenit XIII. Kal. Auguſti, ut Eginhardus tradit in Annalibus. Hic ergo Iſaac magna munera ad Karolum deferens, quæ mittebantur à Rege Perſarum, tranſivit per Africam, ubi regnabat Amiratus Abraham; compertóque oſſa beati Cypriani neglecta jacere, ut inter inimicos fidei Chriſtianæ, Amiratum oravit, ſineret ea deferri ad Karolum, magno æſtimaturum. Conceſſit ille lubens; cúmque Cypriani reliquiis, etiam membra beati Sperati, & caput ſancti Pantaleonis, capere voluit. Depoſitæ reliquiæ apud Arelatem, demum curâ Leidradi delatæ ſunt Lugdunum, & in Baſilica ſancti Ioannis reconditæ. Ita enim docent Agobardus & Ado; niſi quòd Ado paululùm turbat in narranda hiſtoria, Regem Perſarum exiſtimans in Africa etiam regnaſſe. Iterum Miſſus Dominicus fuit primis Ludovici Pij temporibus, ad inquirendam juſtitiam Eccleſiæ Matiſconenſis; ut patet ex Præcepto ejuſdem Ludovici, quod extat apud Severtium. Cùm autem adverſa valetudine afflictus eſſet, Coëpiſcopum ſive Coadjutorem adſcivit Agobardum. Demum anno DCCCXIII. ſecedens in monaſterium Sueſſionenſe, ſucceſſorem ſuum voluit eſſe Agobardum. qua de re pluribus diximus in vita ipſius Agobardi. An autem Leidradus fuerit Bibliothecarius Karoli Magni ante adeptum epiſcopatum, ut quibuſdam placuit, non adeo exploratum habetur.

EPIST. I.

DESTINARE VOLVISTIS] Quia nimirum per eas tempeſtates Epiſcoporum ſubſtitutiones fiebant auctoritate Principum, ut pluribus dictum eſt ad epiſtolam LXXXI. Lupi Ferrarienſis.

LIBRIS CONSCRIBENDIS] id eſt, opinor, libris ad officia divina peragenda neceſſariis. cujuſmodi ſunt Evangelium, Pſalterium, & Miſſale, quæ à perfectæ ætatis hominibus ſcribi cum omni diligentia jubet Karolus M. lib. I. Capitular. cap. LXXII. Neque enim puto heic agi de conſcribendis libris neceſſariis aut utilibus ad ſtudia literarum: tametſi ars illa etiam inter præcipuas eruditorum numerata fuerit antiquitus. Nam Vvaldo Abbas ſancti Galli, qui ſub Karolo Magno floruit, laudatur à Ratperto, quòd ſcriptor eſſet eximius.

Item Attepertus monachus Novalicienſis hac ipſa ætate vivens laudatur, quòd præter ſcientiam literarum, qua valde imbutus erat, etiam in recta conſcriptione ſcriptor fuerit velociſſimus. Contrà Sulpitius Severus narrat in capite VII. de vita B. Martini, minorem ætatem, id eſt, imperitos juvenes, huic arti deputatam. *Ars ibi*, inquit, *exceptis ſcriptoribus, nulla. cui tamen operi minor ætas deputabatur.* Verùm, ut ad id redeamus unde digreſſi ſumus, Leidradus heic tantùm agit de rectè ordinanda Eccleſia, cantúque eccleſiaſtico. Itaque intelligi debet hic locus de libris eccleſiaſticis.

SITVM IN MEDIO] Hæc, & quæ deinceps ſequuntur, uſque ad *ſuòs codices*, quæ certis terminis concluſa voluimus, non ſunt Leidradi, ſed alicujus recentioris, qui hæc gloſſematis vice addidit. & fortaſſis ex ora libri irrepſerunt in textum.

BENEDICTVM ABBATEM] Anianenſem in diœceſi Magalonenſi, virum celeberrimum, & quo tum Principes valde utebantur ad reſtauranda monaſteria. Aſſentior enim lubens erudito viro Hugoni Menardo, qui de Benedicto illo heic agi putat. Vide Præceptum Ludovici Pij pro monaſterio ſanctæ Columbæ in diœceſi Senonenſi, quod editum eſt poſt Notas ad Lupum Ferrarienſem.

CVI ETIAM ABBATI] Et hæc quoque corrupta ſunt ab amanuenſibus, dum verba omnia quadrare voluerunt ad narrationem illam quam diximus non eſſe Leidradi.

MAXIMINVS] qui Maximus vocatur à Gregorio Turonenſi in capite XXII. de gloria Confeſſorum, & in epiſtola Eucherij Lugdunenſis ad Philonem Preſbyterum, quam nuper deprehendi in veteri codice MS. clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani. Et omnino digna eſt quæ heic tibi, Lector, exhibeatur in Appendice Actorum veterum. Porrò Maximus ille (hoc enim verum eſt nomen) diſcipulus fuit ſancti Martini Turonenſis, ut patet ex laudato Gregorij loco.

EPIST. II.

INFIDELEM FLERE MORTVVM] Deploranda illorum calamitas, medullitúſque lugenda, qui alienam à veri Dei cultu vitam agentes, demum mo-

riuntur infideles. Sed tamen eorum amici non deplorant miserandam eorum sortem ; facilèque se consolantur, cùm vident generalem esse moriendi legem, neque vitari posse. Et tamen interim non intelligunt esse resurrecturos. quod majoris solatij loco esse posset. Nobis itaque, qui spem resurrectionis habemus, longè alia tenenda via est. Flere quidem licet in funeribus amicorum, sed cum moderatione ; planèque sequenda nobis est sententia hominis non Christiani, Senecæ, qui sic loquitur in epistola LXIII. *Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrymas, si non nimiæ decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lacrymandum est, non plorandum.* Vide Notas nostras ad librum VI. Salviani de gubernatione Dei.

NON DVBITAT ESSE RESVRRECTVRVM] Hæc est enim fiducia Christianorum, ut resurrectionem vocat Tertullianus. Hanc autem tollebant Gentiles : quorum etiam plerique, & hi quidem qui plus vulgo sapere credebantur, etiam animæ immortalitatem negabant, existimantes nihil superesse post mortem, ne ipsam quidem, ut ait Tertullianus in libro de resurrectione carnis. Hujuscemodi incredulos, mortuos appellat Ruricius Episcopus Lemovicensis. Eadem autem fuit sententia Tertulliani : qui in eodem libro de resurrectione carnis ait seculum esse habitaculum mortuorum, id est, Deum ignorantium. Seculum enim per illas tempestates appellabant Christiani quicquid cum ipsis non sentiebat in veritate fidei, exceptis Iudæis, ut satis notum est vel ex ipso Tertulliano. In libro de carne Christi idem Tertullianus mortuum vocat Marcionem; qui ita fidem resurrectionis inquietare studebat, ut eam spem negaret etiam ad carnem pertinere. ideóque humanam in Christo carnem fuisse negabat. Videbat enim quòd si humanam constaret fuisse, præjudicatum erat eam resurgere omni modo, quæ in Christo resurrexit.

AD AMVLONEM.

AMulo primùm Diaconus Agobardi fuit. Dein eò moriente, Episcopus Lugdunensis ordinatus est an. DCCCXLI. XVIII. Kal. Februarii. An. DCCCXLIV. consultus à Theodboldo Lingonensi Episcopo super incertis sanctorum reliquiis, superque prodigiis quæ illarum occasione dicebantur evenire, gravem ad ipsum epistolam scripsit adversùs temeritatem quorundam monachorum, quos viles ac nequam homunculos vocat, reliquias illas venditantium. Anno dein DCCCXLV. præfuit synodo Lugdunensi. Et anno DCCCLII. (ut putat clarissimus Præses Mauguinus) epistolam ad Gothescalcum scripsit. Quo anno obierit, ignotum est.

EPIST. I.

THEODBOLDO] qui apud Lupum Ferrariensem in epistola LXXXI. vocatur Teotbaldus, & alibi Teutboldus. factus Episcopus anno DCCCXLIV. ut patet ex Chronico S. Benigni Divionensis. Interfuit Concilio Vermeriensi anno DCCCLIII.

CHOREPISCOPVM VESTRVM] Ingelrannum, qui vices Episcopi in castro Divionensi gessit in initiis Pontificatus Theodboldi. Chronicon S. Benigni ad annum DCCCXLIV. *Per idem tempus defuncto Herleberto Coëpiscopo, qui vices pastoris in hoc loco tenuerat, successit ad regimen animarum Ingelrannus, idem in ecclesiasticis gerens officium.* Itaque heic pro *Coëpiscopo*, legendum est *Chorepiscopo*.

TANTVMMODO IN FEMINIS] Nescio quo fato feminæ in superstitionem proniores sunt. Et ex multis prodigiis quæ fieri dicuntur ad memorias sanctorum, majorem partem occupant vota feminarum. Denique & Hieronymus ætate sua notavit muliercularum superstitionem.

QVI SE MONACHOS DICERENT] Graviter istorum pseudomonachorum impudentiam reprehendit Augustinus in capite XXVIII. libri de opere monachorum. *Tam multos hypocritas*, inquit, *usquequaque dispersit circumeuntes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alij*

membra martyrum, si tamen martyrum, venditant. Alij fimbrias & phylacteria sua magnificant. Alij parentes vel consanguineos suos in illa vel in illa regione se audisse vivere, & ad eos pergere mentiuntur. Et omnes petunt, omnes exigunt aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis.

ISTIVSMODI RELIQVIAS] id est, eas reliquias quæ incertę sunt, quas à populo coli vetuit Concilium Africanum cap. L. Caput autem istud sic in epitomen redactum est in libro primo Capitularium cap. XLII. *Vt falsa nomina martyrum & incerta sanctorum memoriæ non venerentur.*

SEDELOCVS] villa Episcopi Augustodunensis, vulgò *Saulieu*, quatuor horarum itinere ab Augustoduno. de qua pluribus diximus ad epistolam LXXX. Lupi Ferrariensis.

PII PATRIS ET ANTECESSORIS] Agobardi.

VCETIA] vulgò *Vzez*, in prima Narbonensi.

FIRMINI EPISCOPI] Vceticensis. de quo vide Notas ad epistolam Agobardi ad Bartholomæum Episcopum Narbonensem.

EPIST. II.

GOTHESCALO] monacho Orbacensi, viro sanè docto, sed qui suâ doctrinâ Ecclesiam per eas tempestates turbavit. Vide Notas ad epistolam XXX. Lupi Ferrariensis.

FRATREM NOMINO] Sic sanctus Augustinus, sed qui nondum Episcopus esset, in epistola ad Macrobium Episcopum partis Donatistarum, ei reddit rationem, cur eum, qui erat extra Ecclesiam Catholicam, in titulo tamen epistolæ fratrem vocet. *Fratrem verò ut vocem*, inquit, *non te latet præceptum nobis esse divinitus, ut etiam eis qui negant se fratres nostros esse dicamus, fratres nostri estis.* Idem in Collatione tertia Carthaginiensi cap. CCXLII. *Quotidie etiam quibusdam non nobiscum in una Ecclesia nec in iisdem sacramentis constitutis dicimus Frater.*

EPISCOPALIS CONCILII] Carisiacensis nimirum: in quo Gothescalcus, cùm post damnationem suamque in synodo Moguntina peractam in contumacia duraret, presbyteri gradu dejectus, ac virgis cæsus, de-

mum in Altovillarensi monasterio retrudi jussus est, ut docet Hincmarus. Habita autem fuit Carisiacensis illa synodus anno DCCCXLIX. ut patet ex Annalibus Bertinianis.

METROPOLITANO TUO] Hincmaro Archiepiscopo Remensi. Hujus autem epistolæ Amulonis ad Hincmarum responsio extabat adhuc ævo Flodoardi. Nam valde probabile est epistolam Hincmari ad Amulonem, de Gothescalco, responsoriam fuisse. Illius ergo meminit Flodoardus lib. III. Hist. Rem. cap. XXI. recensens epistolas Hincmari. *De Gothescalci vita uel conversatione, prædicatione, deprehensione, atque condemnatione. rei veritatem exponens.*

RHABANICOS] à Rhabano nimirum Moguntinensi Archiepiscopo, viro eruditissimo, qui primus Gothescalcum damnavit, & ad Hincmarum misit. Hinc illæ lacrymæ.

CONCILIUM VENERABILE] Arausicanum videlicet secundum, quod anno DXXIX. habitum est, non temporibus Papæ Leonis, aut Agapiti. sed sub Felice IV. Huic autem synodo præfuit Cæsarius Episcopus Arelatensis.

AD OPUSCULA.

QVanquam non satis constabat hæc opuscula esse Amulonis, tamen ea disjungere noluimus ab Amulone. Revera autem primum hoc opusculum est, non Amulonis, sed Flori Lugdunensis; ut rectè observatum est à clarissimo Præside Mauguino. An verò secundum sit tantùm pars epistolæ ad Gothescalcum, ut existimat idem vir clarissimus, aliis discutiendum relinquo. Certè, ut Sirmondus monuit, primum opusculum in veteri codice antecedit epistolam Amulonis ad Gothescalcum, alterum verò subsequitur absque titulo. quod adjuvat conjecturam clarissimi Præsidis.

AD SENTENTIAS

BEATI AVGVSTINI.

NEque de hoc libro ſatis conſtat, an ſit Amulonis. Sed quia id quoque ſuſpicatus eſt Sirmondus, hunc cum reliquis Amulonis lucubrationibus edi debere cenſuimus.

AD LIBRVM FLORI

DE ELECTIONIBVS EPISCOPORVM.

NOtiſſimum eſt hujus viri nomen. Subdiaconus autē primùm Lugdunenſis fuït, dein Diaconus. in quo gradu ſubſtitit. de quo non eſt quòd multa dicamus, cùm vitam librorúmque ejus catalogum habeas inter Elogia. Nugatur autem pro more ſuo Trithemius, dum hunc noſtrum Florum ſcribit fuiſſe monachum in monaſterio ſancti Trudonis Leodienſis. Iſtum porrò librum de electionibus Epiſcoporum ſcripſit Florus circa annum DCCCXX. regnante Ludovico Pio, ut Marca exiſtimat.

CAP. IV.

CONSVLTV PRINCIPIS] Apparet ex hoc loco, Florum fuiſſe valde gnarum jurium eccleſiaſticorum ac jurium majeſtatis. Nam integrum electionum jus Clero populóque tribuit, Principibus autem aſſenſum, *ad cumulum fraternitatis*, inquit, *propter pacem & concordiam mundanæ poteſtatis.* Sed tamen interventionem illam auctoritatis principalis introductam eſſe quinto demum ſeculo, poſtquam Imperij Romani corpus in varias partes diverſáque regna diſtractum eſt. Attamen exempla in contrarium, tametſi rara, extant in libro VIII. De Concordia Sacerdotij & Imperij ca. IX.

CAP. V.

VITÆ EIVS LIBER] Editus eſt nuper ex codice MS. S. Augendi Iurenſis, cura R. P. Petri Franciſci Chiffletij. In eo autem hæc ipſa habentur quæ heic narrat Florus.

CAP. VI.

ABSQVE INTERROGATIONE PRINCIPIS] Hic locus videtur prima fronte jugulare caput *Hadrianus*. quod extat apud Gratianum Dist. LXIII. Nam si etiam Flori Lugdunensis ævo consecratio Romani Pontificis fiebat absque interrogatione Principis, affirmari posse videtur tributum Karolo Magno non fuisse jus & potestatem eligendi Pontificem & ordinandi Apostolicam Sedem. Verùm adhibenda necessariò est interpretatio verbis Flori. Nam constat ordinari olim non potuisse Romanos Pontifices, donec eorum electio approbata ac confirmata fuisset à Principe; ut etiam auctoritate Gregorij Magni ostendit Marca in capite mox laudato. Extant autem in Diurno Pontificum formulæ literarum quas Clerus Romanus ad Principem & ad Exarchum scribebat de obitu Pontificis, & ut licentiam peteret alium eligendi. Denique constantissimum est, ævo Flori Romanos Pontifices non potuisse ordinari extra præsentiam Missorum Imperatoris; uti pluribus suprà dictum est ad epistolam Gregorij IV. Papæ. Itaque adhibenda necessariò est, ut dixi, interpretatio verbis Flori. Nam Florus, vir doctus & eruditus, non potest esse contrarius manifestæ veritati, neque censendus est negare voluisse rem tum omnibus notam. Ego sic censeo, liberam quidem Clero populóque Romano fuisse electionem Pontificis, sed ordinationem peragi non potuisse absque assensu Principis. Istud autem sic fiebat. Mortuo Pontifice, Clerus & populus Romanus alium eligebant absque interrogatione Principis, id est, inconsulto Principe. Neque enim interrogabatur Princeps, quem vellet eligi. Celebrata demum electione, mittebantur qui Principem monerent. Is verò Legatos Romam mittebat, qui electionem examinarent. Et postquam ex inquisitione Missorum constabat electionem rite ac canonicè celebratam fuisse, adeóque Principem non impedire quin electus consecraretur, tum verò peragebatur ordinatio. Hoc est, ut puto, jus quod Karolo Magno collatum est in synodo Romana sub Hadriano anno DCCLXXIV. in qua Pontifex Hadrianus, universíque Episcopi, ceteríque qui in synodo aderant, *tradiderunt Carolo jus & potestatem eligendi Pontificem & ordinandi Apostolicam Sedem.* Sanè existimandum non

est, sensisse veteres merum electionis jus Karolo tributum fuisse, sed tantùm jus examinandi electionem, eamque cassandi, si canonicè facta non fuisset; tum verò ordinandi Sedem Apostolicam, id est, ordinationem Romani Pontificis concedendi, postquàm constabat electionem rite ac canonicè fuisse celebratam. Scio synodum illam Romanam repudiari à viris eruditissimis, ut spuriam ac supposititiam. Sed profectò multa sunt quæ auctoritatem adstruunt narrationi quæ de ea re circumfertur, ut alibi dicetur. Nunc satis sit monuisse, obscurum istud Flori scribendi genus nonnullis etiam cordatis viris imposuisse.

ADMONITIO AD LECTOREM.

QVoniam in Notis ad Agobardum diximus synodum in civitate Vrgellensi habitam fuisse anno DCCXCIX. in causa Felicis Episcopi illius sedis, res postulare videtur ut doceamus hanc synodum fuisse habitam, cùm non extet in tomis Conciliorum, nec quisquam hactenus eam agnoverit. Debes illam, Lector, eruditissimo viro Petro de Marca Archiepiscopo Parisiensi, cujus verba describemus ex libro tertio Marcæ Hispanicæ.

SYNODVS VRGELLENSIS

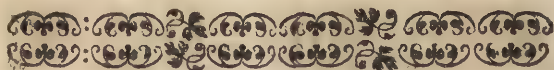
HABITA ANNO DCCXCIX.

Ex libro III. Marcæ Hispanicæ MS.

PRæterea synodum quoque Orgelli ea de re haberi à Leidrado Episcopo Lugdunensi, Nefridio Narbonensi, Benedicto Abbate, & Episcopis atque Abbatibus provinciæ Gothiæ, Carolus jussit, ut contumaciam Felicis blandis collocutionibus mollirent. Quam synodum actam fuisse Orgelli ut comprobem, necesse est ut duo Alcuini testimonia adinvicem componantur. Is libros à se adversùs Elipantum elucubratos Episcopis quos dixi transmittit, ut eos in itinere perlegant, & iis utantur ad fidei prædicationem, qua defungi eos oporteba,

ex mandato gloriosi Principis Caroli, ut ille testatur. Porrò synodum illam Orgelli coactam res ipsa docet: quoniam, juxta canones Africanos, Concilia provinciarum iis in locis haberi debent, ubi morbus remedium exposcit; & prædicatio fidei, juxta synodi Francofurtiensis definitionem, peragenda erat ubi ab hæresi premebatur. Sed præter argumenta, habemus quoque disertum testimonium unde Concilij cœtum à Laidrado Lugdunensi & Nefridio Narbonensi Orgelli habitum constare possit. Quippe Felix in formula suæ confessionis ait impletum quod sibi Laidradus Orgelli promiserat. Res autem sic se habet. Felix conventus ab Orgelitana synodo, spopondit se ad Regis aulam venturum, & fidem catholicam amplexurum, si amica collocutione, omni vi remota, veterum Patrum testimoniis ostenderetur assertiones ejus esse à veritate alienas. Quod futurum ut poscebat Laidradus pollicitus est. Quare *Felix anno Caroli gloriosi Principis trigesimo secundo* (ut verba Alcuini usurpem lib. I. contra Elipantum, quod tempus incidit in annum DCCXCIX.) *advocatus voluntariè veniens ad Aquis Palatium &c.*] Hactenus Marca de synodo Vrgellensi. Nam quæ dein illic sequuntur, pertinent ad synodum Aquisgranensem.

APPENDIX ACTORVM VETERVM, QVORVM IN NOTIS FACTA MENTIO EST.

I.

Epiſtola ſancti Eucherij Lugdunenſis Epiſcopi ad Philonem Preſbyterum ſuum.

Ex veteri codice MS. clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani.

OMINO ſancto ac venerabili fratri & compreſbytero noſtro Philoni Eucherius Epiſcopus ſalutem in Domino dicit. Quæſo caritatem & dilectionem tuam, quam habes perfectam in Domino, ut digneris te fatigare uſque ad monaſterium Inſulæ Barbaræ; & videas & exhorteris fratrem noſtrum Maximum Abbatem, qui præeſt ipſi monaſterio, quia pervenit ad nos quòd velit ex eo diſcedere, & fratres ſuos deſerere, eò quòd multi propter metum gentium oblationes ſuas ſubtraxerint, quas pro Dei intuitu dare conſuerant. Sed ſi nos vivimus, & ſani revertimur, tantùm illi vel monachis ſuis in Dei nomine diſponimus miniſtrare, ut nihil egere videantur. Hoc tamen ſpecialiùs peto ab ipſo fratre noſtro, ut domum penſilem, quam juſſimus fieri,

nobis præparet, & membranas. Quia, si Deus annuit, Quadragesimam in Insula cum ipso tenere disponimus, ut opus cœptum ibidem pariter residentes expediamus. Interim trecentos modios annonæ, & ducentos modios vini, ducentas libras casei, & centum libras olei, ordina ipsi dari; ut cùm per nostram oblatiunculam ipse unà cum congregatione sua reficitur, nobis reditus cum sospitate ipsis orantibus à Domino tribuatur.

II.

Aviti Episcopi Viennensis epistola ad Gundobadum Regem Burgundionum.

Ex eodem codice MS.

Epistola Aviti Episcopi ad Domnum Regem facta.

AVITVS Episcopus Domno Regi. Quæstio quam pietas vestra differendam proposuit, tota prorsùs ad interiorem figuram spiritali consideratione referenda est. Neque enim illud centuplicato fœnore promittitur reformandum, quod unusquisque animo miserendi alimoniæ pauperum pia professione contulerit. Quia & in hac ipsa eleemosynaria largitate, in qua operantis sensus potiùs quàm census aspicitur, non est doni quantitas pensanda, sed studij. Quo factum est per evangelicam lectionem, ut infinitis auri argentique donariis paupertina numi duplicis præferatur oblatio. Quæ si utique viduæ donatrici ad mensuram centupli redderetur, sine dubio cunctis minùs reciperet, quæ minùs omnibus intulisset. Vnde & sanctus Petrus cùm dixisset, *Ecce nos relinquimus omnia, & secuti sumus te*, qui certè, sicut lectio docet, nihil aliud quàm retia reliquerat, quibus tenuem victum piscandi artificio transigebat, responsum illi est: *Omnis qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet,*

& vitam æternam possidebit. Namque cùm in Scripturis centenarius numerus omni perfectione sacratus sit, discernite quòd reddantur in centuplum, non quæ tribuuntur Christi nomine, sed quæ pro Christi nomine relinquuntur. Quia licèt magna salutaris prosit merces eleemosynæ, incomparabiliter tamen majus est omnia dimittere, quàm plurima dispensare. Quocirca definiat gloria vestra de solo istud martyrio prædicari, cujus coronæ nullum penitùs meritum humani operis exæquatur. Iste est centesimus fructus; qui in futuro quidem vitam æternam expectat, sed in præsenti quoque seculo illatas martyribus contumelias mirificato honore compensat. Vnde & alio Evangelij loco dominicus sermo testatur quòd ad centenariam frugem cadens in terram bonam nutritæ sementis germen exierit. Parentes ergo, uxorem, vel filios, sive fratres, pro Christi tantùm consecrat nomine relinquendos, id est, cùm pro adferenda nominis confessione, non tantùm hujusmodi necessitudinum, sed animarum quoque nobis corporumque facienda jactura sit. De qua divisione idem Dominus alio loco: *Veni*, inquit, *separare filios adversùs parentes, nurum adversùs socrum.* id est, ut quorumlibet affectuum personæ, tendentibus nobis ad Christum, si comitari noluerint, deserantur. Excepto autem hoc sensu, propinquitates istas non semper nobis ut præjudicatas debere dimitti, & exemplis & ratione colligitur. Nec enim & illi propinqui dimittendi sunt, qui ad cœlestes coronas contemptu seculi calcata morte festinant. Neque suadere fidelibus possumus ut conjugia vel parentes abiciant, cùm Dominus clamet quòd non liceat homini dimittere uxorem. *Et quod Deus*, inquit, *conjunxit, homo non separet.* Et Apostolus protestatur quòd qui suis & maximè propinquis non providet, fidem neget, sitque deterior infideli. Dominum Petrus, Petrum conjux propria sequebatur. Cessante carnali usu, manebat spiritale solatium. Et comitante se Andrea germano, nec fratrem nec uxorem dimiserat, in quorum contubernio Christi vestigiis adhærebat. Quapropter personas hujusmodi non obesse nobis, sed impedire, timendum est. Nam cùm omnino hominum generi, ordini, dignitati obtinendum cœleste regnum divinus sermo proponat; est temerarius prædicator, necessitati Prin-

cipum, quæ regnum divinis nutibus administrat, si omnia quæ suprà diximus relinquenda suaserit, cùm tamen etiam personis hujus culminis contemptus mundi suggeri & cœlorum regnum debeat repromitti, Apostolo, sicut recolitis; protestante locupletibus ut divites sint in operibus bonis, & thesaurizent sibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Quibus secundùm hanc sententiam agrorum sive reddituum & prodesse usus poterit, si non nocuerit appetitus. Est tamen & aliud sanctitatis genus, in quo si tempus persecutionis assistat, martyrium quoddam plena confessio queat imitari. Si quis enim antiquam parentum consuetudinem sive sectam meliùs credendo commutet, nec teneatur privilegio consuetudinis, cùm Veritas provocat ad dilectionem salutis; utiliter hic parentes, fratres, sororésque dimittit; velut Abraham dives, qui cunctis cœlestibus donis fruens, filiis, famulis, auro, argento, patrimonio, matrimonio rectè usus, patriæ se tamen & cognationi suæ voto mutandæ religionis excussit; & imminente jam senio, signum Circumcisionis, quo Christianitas figurabatur, accipiens, provectos jam per ætatem conversione pueros fieri posse præmonuit. De quibus & propheticus sermo: *Puer*, inquit, *centum annorum morietur.* id est, centuplum accipiet quòd puer factus est: quem præfata sacrati numeri pluralitate præstantem, sicut ætate matura vivendi novitas fecit puerum, sic custodita renovatio immortalis faciet longævitate profectum.

III.

Iudicium latum adversùs Gundi sanctimonialem anno DCCCLXXIV.

Ex Chartulario monasterij Casauriensis, cujus mihi copiam fecit vir clarissimus Antonius Vion Herovallius.

Causa Gundi, quæ post votum religionis Sisenando nupsit illicitè.

DVM Domnus Ludouvicus gloriosus Imperator de partibus Beneventi reverteretur, & venisset ad monasterium sanctæ Trinitatis, quod est constructum in insula quæ vocatur Casa aurea, quod ipse Augustus à fundamentis ædificare disposuit in finibus Pinnensis, & ibi per ejusdem Augusti jussionem intus eodem monasterio in judicio residerem ego Heribaldus Comes in vice Comitis Palatij ad singulorum hominum justitias faciendas vel deliberandas, residentibus mecum Rainaldo & Erifredo & Capiprando Bassis Domni Imperatoris, Adelberto, Iohanne, Maiolfo Iudicibus, Allone, Sindolfo, Sindeperto, Liuteri, & reliquis multis. Ibique nostri veniens præsentia Maio de Piscaria Advocatus Domni Imperatoris, necnon & Sisenandus ex genere Francorum, altercationem inter se habentes. Dicebat ipse Maius Advocatus. Iste Sisenandus habet vxorem Gundi, quæ fuit veste & velamine sanctæ Dei genitricis Mariæ induta; & postea, ut dixi, iste Sisenandus eam sibi in conjugio sociavit, & adhuc eam illicitè habet. Vnde secundùm legem persona ejus simul & substantia parti Palatij pertinere debet. Vnde quæro à parte Domni Imperatoris habere justitiam. Respondit ipse Sisenandus. Verè ipsam Gundi uxorem habeo, quòd mihi ad legitimum matrimonium tradidit Amelfredus filius ejus cum mundualdo suo. Et illud quod dicis, quòd veste religionis induta post mortem Iustonis, qui fuit anterior vir ejus, non est veritas. Cùm taliter agerentur,

diximus ipſi Maioni Advocato ſi taliter per teſtes aut inquiſitionem probare poſſet quòd veſte & velamine induta fuiſſet, & poſtea ipſum Siſenandum in virum ſibi ſociaſſet. Qui dixit quòd taliter per inquiſitionem clareſcere poſſet. Et taliter ipſe Maio per inquiſitionem & per idoneos homines guadiam dedit ad probandum. Et ipſe Siſenandus dedit guadiam ipſam Gundi uxorem ſuam ad placitum adducendam unà ſimul cum Amelfredo filio & mundualdo ſuo, quem dicebat ei ad uxorem eam tradidiſſe, poſito inter eos conſtituto. In ſtatuta verò die venerunt ipſe Maio Advocatus, ſimul & ipſe Siſenandus, cum ipſa Gundi uxore ſua, & Amelfredo filio ejus, noſtri coram ſuprà præſentia : ubi in judicio reſidebam intus eodem monaſterio; reſidente nobiſcum Grimmaldo venerabili Epiſcopo, Geraldo, & Aloardo, Henrico, & reliquis multis. Et cœpit dicere ipſe Siſenandus. Iſte Maius Advocatus hic in judicio veſtri præſentia mallavit me ut ego haberem uxorem Gundi, & fuiſſet veſte & velamine induta, & poſtea ego in uxorem mihi ſociaſſem. Et ego negavi quòd verum non fuiſſet quòd aliquando velata fuiſſet. Et dixi quòd mihi eam ad uxorem tradidiſſet Amelfredus filius & mundualdus ejus. Iudicatum mihi fuit eam cum prædicto filio ſuo ad placitum adducendam. Et taliter guadiam dedi. Et ipſe Maio dedit mihi guadiam per idoneos homines circummanentes ad inquiſitionem probare qualiter poſtquam velata fuiſſet, ego uxorem ſociaſſem. Replicans ipſe Maio. Verè omnia. Taliter inter nos actum & guadiatum fuit. Et hodie exinde iter nos ſtatutum placitum habemus. Et ecce omnes ipſi qui hoc ſciunt, ad præſens ſunt. Et ſtatim eos denominavit. Hi ſunt, Grimmaldus Epiſcopus, Erifredus, Ainardus, Sindolfus, Opteramus, Maiolfus, Aloini, Garifuſo, Sindepertus, Galderamo, Sinderado, Godo, Vvinipertus, Petronaci, Iuſtinus, Giſolfus, & Rimo. In primis Grimaldus Epiſcopus dixit. Scio quia iſta Gundi poſt mortẽ Iuſtonis viri ſui ante meam venit præſentiam, & ſua bona & ſpontaneá voluntate veſtem & velamen ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſuper ſe induit, & eam velatam vidi. Erifredus & Rainardus adjurati in fide & ſacramento quod Domno Imperatori promiſſum habebant, ſimiliter dixerunt quòd veſtem & velamen eam indutam vidiſſent. Iſti

& alij

& alij omnes ſupradicti ſimiliter dixerunt quòd eam velatam vidiſſent. Et qualiter dixerunt, ad ſancta Dei Evangelia juraverunt quòd veritatem dicerent. Hac inquiſitione facta, tunc nos qui ſuprà auditores interrogavimus ipſum Siſenandum & prædictam Gundi quid contra inquiſitionem ipſam dicere vellent, aut ſi veritatem teſtificaverunt aut non, vel ſi ipſi omnia dixiſſent. Qui dixerunt quòd adversùs ipſam inquiſitionem nihil dicere vellent, eò quòd non poſſent, & veraciter teſtificaverunt, & idonei ſunt. Et ipſe Amelfredus profeſſus fuit quòd ei eam ad legitimum ipſam Gundi uxorem ſuam tradidiſſet matrimonium. Cùm hæc omnia taliter factum & adimpletum fuiſſe, paruit nobis omnibus qui ſuprà auditoribus eſſe rectum. Et judicavimus ut juxta legem, & ſecundùm dictam inquiſitionem, ipſam Gundi & omnes reditus & ſubſtantiam ſuam pertinere parti Palatij. Et ipſe Siſenandus daret guadiam de ſolidis ſexcentis. Et prædictus Amelfredus mundualdus, qui in hac illicita conjunctione conſentiens fuit, & eam tradidit; daret guadiam de ſolidis centum quinquaginta. Quod factum eſt, & definitum eſt. Et hanc notitiam pro ſecuritate Domni Imperatoris ſcripſi ego Gariſuſo Notarius in anno Domni Ludovici Imperatoris XXIV. menſe Decembri, per Indictionem VII. † Signum manus Heribaldi Vicecomitis Palatij, qui ibi fui. † Ego Erifredus ibi fui. † Ego Aloini ibi fui. † Ego Sindolfus ibi fui. † Ego Maiolfus ibi fui. † Ego Liuteri ibi fui. † Ego Maiepertus ibi fui. † Ego Adelpertus ibi fui.

IV.

Ex Præcepto Ludovici II. Imperatoris, per quod monaſterio Caſaurienſi donat nonnullas res.

Ex eodem Chartulario, unde etiam editum eſt Tom. V. Spicilegij pag. 379.

NECNON etiam & res quæ fuerunt Gundi uxoris Iuſtoni, id eſt, Curte de Monatiano, & cuncta

portione ejus quam à viro suo Iustone in dote acceperat. Quæ Gundi post velamine religionis in adulterio copulata, in placitum ante judices sacri Palatij legaliter devicta est.

V.

Iudicium aliud in eadem causa, latum anno DCCCLXXVII.

Ex eodem Chartulario.

Placitum de rebus Gundi & Iustonis in villa Fiola, Colle, Superone, Badulato, Perulo, & Fleccine.

IN Christi omnipotentis nomine. Notitia Iudicati. Dum resideremus nos Ildeprandus Auditor Vvidonis Comitis, & Ello Castaldio, Zangolfus Gastaldio de Firmo, per missum & demandatum Vvidonis Comitis in placito intra civitatem Theatinam, ad singulorum hominum causas ad audiendum, vel ad deliberandum. Residentes ibidem nobiscum de Francia Anseri & Guarnato Castaldiis, Erifredus, Astroaldo, & Vvido, Albertus, Ainfredus, Ildebrandus, Aderisius, Domi. Scabinus de Furcone, Adelpertus Castaldio, Maio, Vvarimpoto, Maiolfus, Vvalpertus, Rodepaldus, item alius Maio, Anno Scabinus de Teate, Opteramo & Ildeperto & Sindolfus & Vetroaldo Scabini de Pinne, Ersemari, & Cherisi, Corbinus, Asfredus, Siolfus, Rodelandus, Arderadus, item alius Corbinus, Aldoini, Madelpertus & Benedictus Notarij de Pinne, Giselpertus & Leo Notarij de Teate, Protogari, Prando, Teodenandus, Rodeprandus, Teuspaldo, Arepaldus, Benedictus, Arnoaldus, vel alij plures homines astantes. Ibique veniens Romanus vir venerabilis Abbas de monasterio sanctæ Trinitatis, quod situm in insula Piscariæ, loco qui dicitur Casauris, unà cum Garifuso Notario Advocato de prædicto monasterio. Et querellati sunt super Amelfrido & Vvaguingo & Petro

filiis quondam Iustonis Franci. Et dicebant quòd Iusto genitor istorum germanorum confirmavit per scriptum dotalitiæ Gundi conjugi suæ genitrici vestræ ipsam curtem de Monatiano, cum omnibus quæ ad se pertinent, & tertiam partem de omni re alia sua. Et ipsa genitrix vestra fuit velata, & commisit adulterium, per quod legibus res sua ad partem Domini Regis decaduta fuit. Et Iudicatum exinde habemus, per quod est confirmatum quomodo Advocatus Domini Regis ipsas res convicit de ipsa Gundi genitrice vestra & de vobis. Et Iudicatum exinde confirmatum habemus. Et ipse Domnus Imperator ipsum Iudicatum & ipsas res in ipso monasterio dedit per suum Præceptum. Et ecce ipsum Iudicatum & ipsum Præceptum hic præ manibus tenemus in vestri præsentia. Sic nos supradicti judices fecimus legere ipsum Iudicatum & ipsum Præceptum. Et inter cetera continebatur in ipsum Præceptum qualiter Domnus Ludovicus Imperator piissimus inter cetera confirmaverat per ipsum Præceptum pro animâ sua ad proprietatem in ipso monasterio omnes ipsas res quæ fuerunt Gundi, sicut ipse Romanus Abbas cum suo Advocato dixerat, & manu sua propria in ipso Præcepto confirmaverat. Et in ipso Iudicato continebatur qualiter in præsentia Eribaldi Vicecomitis Palatij ipsius Augusti; & de aliis judicibus & bonis hominibus, convicerat Maio Advocatus Domni Imperatoris, Gundi genitrice de ipsis supradictis germanis; quæ fuit velata, & pro adulterio quod commiserat, omnes res ipsius Gundi cum ipsa curte de Monatiano, quam ipse Iusto ipsi Gundi in dotalicia dederat, cum omnibus quæ sunt ad se pertinentes, & tertiam partem de omni alia re Iustonis, qui fuit vir ejus. Et quomodo ipsa Gundi cum filiis suis & cum Ildegario Advocato ipsius supradicti Petri, professi fuerant quomodo Gundi adulterium commisisset, & per judicium judicum omnes res ipsius Gundi Maio Advocatus Domni Imperatoris convicerat. Et erat ipsum Iudicatum scriptum per Notarium publicum, & ab ipso Eribaldo & à judicibus erat roboratum juxta legem. Modò volumus scire si isti germani volunt nobis aliquid contendere de ipsa curte de Monatiano, cum omnibus quæ ad se pertinent, vel de omni alia tertia parte de re quæ fuit Iustonis, qualiter ipse Iusto ad ipsam conjugem suam dedit.

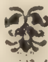
Et volumus ipſas res cum ipſis dividere, & habere exinde ipſam aliam tertiam partem de ipſa alia re Iuſtonis, qualiter ipſi Gundi pertinuit. At ubi reſpondebant ipſi ſupradicti germani, & dixerunt. Veritas eſt quia Iuſto genitor noſter habuit in conjugio Gundi genitricem noſtram. Et donavit ei ipſam curtem de Monactiano in dotalicia cum omnibus quæ ad ſe pertinent. Et dedit ei tertiam partem de omni alia re ſua quantam habebat vel inantea habiturus fuiſſet. Et veritas eſt quia ipſa genitrix noſtra fuit velata, & poſtea commiſit adulterium. Et veritas eſt quia Maio Advocatus Domni Imperatoris ſtetit nobiſcum, & cum ipſa genitrice noſtra, & cum ipſo Ildegario zio noſtro, qui erat Advocatus iſtius Petri. quomodo ipſa genitrix noſtra adulterium commiſiſſe, & ipſa & nos & Aldegarius zius noſter manifeſtavimus quomodo ipſa genitrix noſtra adulterium feciſſe, & legibus omnes res ejus ad partem Domni Imperatoris decadere debuiſſent. Et omnia ſic eſt veritas ſicut in ipſo Iudicato continetur. Sed nos ipſam curtem de Monactiano cum omnibus quæ ad ſe pertinent, & tertiam partem de omni alia re genitoris noſtri, vobis nunquam contendimus: quia legibus per ipſum Præceptum & per ipſum Iudicatum in ipſo ſancto monaſterio permanere debet. Exceptamus ipſam curtem & res noſtras in Aprutio, quas nos Fulrado per cartulam confirmavimus, & ipſe Folradus vobis in ipſo monaſterio per cartulam confirmavit. Et excepto ego Amelfredus omnem ipſam rem quæ fuit Machelmi ſoceris mei. unde ego dare non debeo. excepta ipſa re quæ fuit Machelmi ſoceris mei in Perolo, & in Badolato; quam ego in ipſo monaſterio per cartulam confirmavi; & in ipſo monaſterio permanere debet. Audientes nos ſupradicti judices ipſos ſupradictos Amelfredum, & Vvaningum, & Petrum omnia taliter dicere, & talem profeſſionem facientes, paruit nobis rectè, & judicavimus ſequentes eorum profeſſionem, & ſequentes ipſum Iudicatum, & ſecundùm ipſum Præceptum, per quod Domnus Imperator ipſas res in ipſo monaſterio confirmaverat, ut ipſam curtem de Monactiano, cum omnibus quæ ad ſe pertinent, & ipſam tertiam partem de omni quæ fuit ſupradicti Iuſtonis, qualiter ipſi Gundi pertinuit, haberet pars ſupradicti monaſterij ad ejus proprietatem in ſecuritate

à parte ipſorum ſupradictorum gemanorum. Et renuntiavimus ipſis ſupradictis germanis ut ſibi exinde quieſcerent. Poſt hæc iterum ipſe ſupradictus Romanus Abbas cum ſupradicto Gariſuſo Advocato ſuo dixerunt, quia volumus ipſas res dividere cum iſtis germanis Amelfredo, & Vvaningo, & Petro. Sed & ipſi ſupradicti germani dixerunt. Et nos ipſas res volumus dividere vobiſcum. Et ipſe Abbas cum ipſo Advocato ſuo dixerunt. Si nobis datis ipſam tertiam partem de ſupradicta re quæ fuit genitoris veſtri, ipſas res de villis de Fiola, & Colle, & Superone, Badulato, Perulo, & Fleccine, & curte de Leriano, & Ambrilie, & Ragiano, & de ipſa re quæ fuit de Machelmo ſocero iſtius Amelfredi modiorum centum in loco qui dicitur Fiola, & ubi dicitur Sanctula, cum caſis, terris, vineis, campis, ſilvis, & cum ipſis modiis centum, quomodo ſuperiùs ſcriptum eſt, nos ipſa recipimus pro ipſa tertia parte. In eo modo, ut menſuremus ipſas res; & ſi nobis plus exinde evenire debet, nobis adimpleatis in ſupradictis villis, dum uſque ipſam tertiam partem adimpleatis. Et ſi plus fuerit de ipſa re quàm nos dicimus, nos vobis reſalvamus de ipſa re, dum vos ipſas duas portiones habeatis. Sed & ipſi germani dixerunt. Et nos vobis volumus dare in portionem pro ipſa tertia parte ipſas ſupradictas res, in eo modo ſicut vos dixiſtis, ut per menſuratum adæquemus. Et à præſenti in præſentia de ſupradictis judicibus & bonis hominibus tradiderunt ipſi ſupradicti germani in portionem ad proprietatem ipſius monaſterij ipſi Romano Abbati & Gariſuſo Advocato ejus ſupradictas res in ſupradicta loca pro ipſa tertia parte de re ſupradicti Iuſti quæ ipſi Gundi exinde pertinuerat. In eo modo, ut per menſuram ipſa adæquarent, qualiter ſuperiùs ſcriptum eſt. Et ipſe Romanus Abbas cum ipſo Advocato ſuo tradiderunt ipſas alias res pro ipſis duabus portionibus de ipſa ſupradicta re quæ ipſis germanis exinde pertinuit de caſis, terris, vineis, pomis, omnia ut ipſa adæquarent qualiter ſuperiùs dixerunt. Et guadiaverunt inter ſe ut ambularent ſuper ipſa re, & adæquarent ipſam per menſuram, ſicut ſuperiùs ſcriptum eſt. A parte Gariſuſi exivit Adepertus Notarius, filius Madelperti. Et à parte ipſorum germanorum exivit ſupradictus Notarius Adelpertus, & Guarnato

Castaldio. Finito hoc, iterum querellatus est ipse Garifusus Advocatus ipsius monasterij super ipsis supradictis germanis, & dixit. Quia fuerunt homines qui fecerunt cartulas quondam Sisenando Franco de re sua in Casule & Superone, & per singula casalia. Et nos ipsas res de ipsis hominibus quærimus ad proprietatem ipsius monasterij. Modò volumus scire, si isti germani nobis exinde contendunt. Sed & ipsi supradicti germani dixerunt. Certè verum est quòd omnes res quę fuerunt Sisenandi, quas ipsi homines ei per cartulam confirmaverunt, & quæ vos modò ad partem de ipso monasterio ad proprietatem quæritis, pertinere debet. ipsa nunquam contendimus. in ipsis casalibus de Fiola, & ubi dicitur Sanctula. quia non habemus ullam pertinentiam, per quam vobis contendere debeamus, nec rationem. Tunc nos supradicti judices paruit nobis rectè, & judicavimus ut ipse Romanus Abbas cum successoribus ejus haberet ipsas res de ipsis cartulatis Sisenandi, quod ille exinde tenet ad proprietatem de ipso monasterio in securitate de parte ipsorum germanorum. Et qualiter actum fuit, & hanc Notitiam Iudicati, quomodo fuit, de mandato de supradictis judicibus & bonis hominibus scripsi ego Adelfredus Notarius. Actum in Teate in anno imperij Domni Karoli secundo, & secundo anno Comitatus Vvidonis Comitis, de mense Augusto, per Indictionem x. feliciter. † Ego Ildeprando ibi fui. † Ego Erifrid ibi fui. † Ego Vvalpertus ibi fui. † Signum manus Ellonis Castaldij Missi, qui ibi fui.

Errata sic corrigito in primo Tomo.

PAG. 73. lineâ 15. cum 131. 21. sed 173. 16. Spiritus 190. 34. sumus 234. 17. nos 235. 2. sive angelicæ 237. 22. locis 262. 33. interposita 272. 11. pervasionibus 274. 23. sit *Ibid.* 25. ex 293. 3. prudentibus.

INDEX.

FINIS INDICIS.

